

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**PREŽIVETI NASILJE: PERSPEKTIVA SOCIALNEGA
DELA**

Mentor: red. prof. dr. Darja Zaviršek

Vesna Pušič

Ljubljana 2010

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Vesna Pušič
Naslov naloge: Preživeti nasilje: Perspektiva socialnega dela
Kraj: Ljubljana
Leto: 2010
Št. strani: 168 **Št. slik:** 3 **Št. Tabel:** 0
Št. bibl. opomb: 0 **Št. prilog:** 1
Mentor: Red. prof. dr. Darja Zaviršek
Deskriptorji: nasilje nad ženskami, dinamika nasilja, položaj žensk, feministično socialno delo, metode dela, zakonodaja.

Povzetek:

Nasilje nad ženskami se največkrat pojavlja za zaprtimi vrati družine, kar je ljudem velikokrat nevidno, če pa nasilje že vidijo, se pogosto nočejo vmešavati v njihovo zasebnost. Kaže se kot način nadzorovanja, ki ga izvaja moški nad žensko in je pogosto posledica neenakomerne razporeditve moči med spoloma. Tako je za ženske najnevarnejša institucija zakon, najnevarnejši prostor dom, najnevarnejša oseba pa partner. Pojav nasilja v družini je v zadnjih letih zelo narasel, vendar s tem ni narasel sam pojav, ampak se je povečala ozaveščenost o tem, prijavljanje nasilja na policijo ter odhodi žensk iz nasilnih odnosov. V nalogi je izvedena kvalitativna analiza poglobljenih intervjujev z ženskami, ki so preživele nasilje, kako so se prebijale skozi življenje v obdobju pred, med in po nasilju.

Title: Surviving violence: From the perspective of social work

Description: Violence against women, violence dynamic, women's position, feminist social work, methods of work, legislation

Abstract:

Violence against women is most commonly experienced behind closed doors, in the family environment, which is often invisible to the public. If an act of violence is discovered, people do not want to invade the privacy of families. Violence is shown as the means of control over women and is often a consequence of uneven strength distribution between genders. This fact makes marriage the most dangerous institution, home becomes the most dangerous place of living and the partner turns into the most dangerous person. The quantity of family violence appears to have risen very much in the last years, but this is not the case. The real reason is that women have become more aware of the problem;

they report cases of family violence to the police and abandon their violent partners. For my thesis, I conducted a qualitative analysis of in-depth interviews with women who suffered family violence. Moreover, I compared how these women led their lives before the outbreak of violence, and how they managed to survive severe hardships of domestic violence before they finally decided to leave their violent partners.

PREDGOVOR

Z nasiljem nad ženskami sem se prvič zares srečala v 4. letniku študija socialnega dela, ko sem svojo prakso začela opravljati v Društvu Ženska svetovalnica. V enem letu sem se zelo izpopolnila ter postala tudi prostovoljka in večkrat dežurala na telefonu ter sprejemala klice žensk, ki so preživljale nasilje in so največkrat klicale za namestitev, nasvete ter informacije. Tako sem spoznala, da je to zelo resen problem, ki se največkrat skriva za zaprtimi vrati družine in drugim pogosto ni viden ali pa ga vidijo, vendar velikokrat nič ne naredijo, ker se nočejo vmešavati v zasebnost družine, saj je po njihovem mnenju nasilje v družini problem družine, ki ga mora reševati sama. Skozi prakso sem tako tudi spoznala, da moramo k nasilju pristopati z ničelno toleranco ter ozaveščati ljudi o negativnih učinkih nasilja, o krutostih in trpljenju žensk ter otrok, ki ga doživljajo.

Eno najpogumnejših dejanj žensk, ki preživljajo nasilje, je, da zapustijo ta nasilen odnos ter dom, kjer se je vse to dogajalo. Nasilje ni nikoli enkratno dejanje in se kaže kot zelo dolgotrajen proces, ki se pogosto prekine z odhodom ženske. Da pa ženske pridejo do uvida in se odločijo, da zapustijo ta odnos, pogosto traja več let, saj je proces nasilja zelo aktiven in dinamičen s težkimi posledicami za vse, ki jih prizadene. Zanj je značilna izrazita dinamika, v kateri si različna obdobja sledijo in si jih je najlažje predstavljati v obliki kroga. Pogosto se začne na zelo nezaveden način, saj se ženska ne zave, da se ji njeno družbeno življenje počasi, a vztrajno oža in uničuje njeno samopodobo in se s tem podreja ter postaja odvisna od svojega partnerja. V vsem ugodi nasilnemu partnerju in si tako krči svoj življenjski prostor, ji omejuje stik z drugimi ljudmi ter čas zase in za uresničevanje svojih želja in ciljev. S tem je njena socialna mreža vse manjša, vendar se tega zave šele takrat, ko se ji svet popolnoma zoža in je samo še ena majhna pika. Tedaj se počuti že zelo ogroženo in želi oditi iz tega odnosa.

S svojo diplomsko nalogo bom predstavila življenje žensk, ki so preživljale nasilje; v obdobju pred nasiljem, kako so takrat živele, njihovo mladost, kdaj so spoznale svojega nasilnega partnerja, v obdobju med nasiljem, kako se je nasilje začelo, kaj so doživljale ter po nasilju, kdaj in kaj je prispevalo k njihovi odločitvi za odhod ter njihovi načrti za prihodnost. S tem bom predstavila pot, ki so jo ženske prehodile od otroštva do najbolj bolečih trenutkov v času nasilja, katerim pa je nato sledil uvid ter odločitev za odhod, hkrati pa tudi načrti za prihodnost brez nasilja.

Za pomoč pri pisanju svoje diplomske naloge se zahvaljujem predvsem svoji mentorici na praksi Ani Ziherl, dipl. socialni delavki, ki me je takrat sprejela kot prostovoljko. Tako sem spoznala delo na področju motenj hranjenja ter nasilja nad ženskami. Predvsem se ji zahvaljujem za njeno usmerjanje, podporo in vse pogovore, ki sva jih imeli tako v času prakse kot tudi sedaj.

Zahvaljujem se še svoji mentorici redni profesorici dr. Darji Zaviršek za vsa njena usmerjanja pri pisanju diplomske naloge in vsa predavanja, iz katerih smo se s sošolkami ogromno naučile.

KAZALO

PREDGOVOR.....	4
KAZALO	6
1. TEORETIČNI UVOD	8
1.1. Kaj je nasilje?	8
1.1.1. Vrste nasilja.....	9
1.1.2. Oblike nasilja	16
1.2. Nasilje nad ženskami	20
1.2.1. Poimenovanje nasilja nad ženskami	20
1.2.2. Opredelitev nasilja nad ženskami v družini	21
a) DRUŽINA.....	21
b) POLOŽAJ ŽENSK V DRUŽBI	24
c) NASILJE NAD ŽENSKAMI	28
1.2.3. Kdo so ženske, ki so preživele nasilje in kdo so povzročitelji?	30
1.2.4. Dinamika nasilja/krog nasilja.....	33
1.2.5. Strategije preživetja.....	38
1.2.6. Posledice nasilja.....	41
1.2.7. Zakaj je težko oditi iz nasilnega odnosa?.....	42
1.2.8. Procesi odhajanja	46
1.2.9. Metode dela z ženskami, ki so preživele nasilje (diskurzi in koncepti pomoči, dobra praksa dela z ženskami, ki so preživele nasilje).....	48
a) INSTITUCIONALNE OBLIKE POMOČI ŽENSKAM, KI PREŽIVLJAJO NASILJE.....	48
b) NEINSTITUCIONALNE (nevladne) OBLIKE POMOČI ŽENSKAM, KI PREŽIVLJAJO NASILJE ...	52
1.2.10. Zakonodaja na področju nasilja v družini	60
2. PROBLEM	68
2.1. Opredelitev problema	68
3. METODOLOGIJA	69
3.1. Vrsta raziskave.....	69
3.2. Merski instrumenti in viri podatkov	69
3.3. Populacija in vzorčenje (subjekti)	70
3.4. Zbiranje podatkov.....	71
3.5. Obdelava in analiza podatkov.....	72
4. REZULTATI.....	73
4.1. KODIRANJE (klasificiranje) izjav glede na časovno obdobje.....	73

4.2. Ugotovitve	136
5. RAZPRAVA	143
6. SKLEPI	146
7. PREDLOGI	148
8. LITERATURA	150
9. POVZETEK	155
10. PRILOGA	157
10.1. Intervju	157

KAZALO SLIK

Slika 1: Krčenje življenjskega prostora žrtve nasilja (Plaz 2004: 59)	34
Slika 2: Dinamika nasilja (po Veselič 2007: 7)	36
Slika 3: Dinamika nasilja (Plaz 2004: 58)	38

1. TEORETIČNI UVOD

1.1. Kaj je nasilje?

Kaj je nasilje, je težko povedati z eno samo definicijo, saj smo ljudje enkratna in neponovljiva bitja, kar vodi k temu, da vsak razume in doživlja pojave okoli sebe drugače. Danes živimo skupaj v ožjih in širših skupnostih in tako ustvarjamo svoja pravila o skupnem življenju, s katerimi so določena, katera vedenja so sprejemljiva in katera ne. S spreminjanjem družbe in načini življenja pa se ta pravila spreminjajo, zato lahko rečemo, da je nasilje kršenje pravil varnega in kvalitetnega življenja ter odnosov, s katerimi v skupnosti uresničujemo svoje potenciale ter živimo življenje v sožitju z drugimi. O dobrih medčloveških odnosih pa govorimo takrat, kadar spoštujemo človekove pravice drugih ter osebne meje posameznikov in posameznic, saj ima vsak pravico živeti varno, brez nasilja. Hkrati pa ima vsak pravico, da s pomočjo nenasilne komunikacije in pravnih sredstev ščiti svoje interese in osebne meje.

Društvo za nenasilno komunikacijo, ki je ena prvih nevladnih organizacij v Sloveniji, ki se ukvarja s preprečevanjem nasilja v družbi ter širjenjem načel nenasilne komunikacije, je nasilje definiralo kot način, s katerim si povzročitelj/ica skuša v odnosu zagotoviti moč in nadzor nad osebo, nad katero izvaja nasilje, in uresničiti svoje interese. Nasilje izhaja iz neravnovesja moči med dvema osebama oziroma skupinama ljudi in tako s psihičnim, spolnim, fizičnim, ekonomskim nasiljem in drugimi oblikami nasilja posegajo v osebno integriteto oseb, ki preživljajo nasilje in omejujejo njihove človeške potenciale. Razumejo ga kot vsako obliko vedenja, ki jo oseba izvede z namenom, da bi si drugo osebo ali skupino podredila, nad njo pridobila, povečala ali ohranila moč. Vsaka zloraba moči je nasilje, o njej pa govorimo, ko ima neka skupina, posameznik ali posameznica že v osnovi več moči nad drugo skupino, posameznikom ali posameznico že zaradi družbenega položaja, starosti, fizičnih ali umskih sposobnosti, nacionalnosti in jo izkorišča v škodo druge osebe.

Po besedah društva pa nasilja ne moremo enačiti s konfliktom, saj do njega pride, ko imata dve osebi različne, nasprotujoče ali izključujoče si želje in interese. Cilj njegovega reševanja je priti do dogovora, ki je za oba sprejemljiv in uresničljiv, česar pa pri nasilju ni mogoče doseči, saj povzročitelj/ica vsili svojo dominacijo ter podrejenost drugi osebi, kar ni dopustno in zanj ni nobenega opravičila. Pogosto se dogaja v zasebnih prostorih, prikrito očem javnosti, kjer se namerno uporablja fizično moč ali silo, v obliki groženj ali dejanskega nasilja, s katerimi povzročajo poškodbe, smrt, psihično škodo, motnje v razvoju ali prikrajšanost. Najpogostejše pa se dogaja med osebami, ki se med seboj dobro poznajo, predvsem v družinskih oziroma partnerskih odnosih. Kar v 90 % doživljajo nasilje ženske s strani

moških, zato je potrebno veliko pozornosti posvečati ravno nasilju nad ženskami. Ta pojav se ohranja zaradi napačnih načinov socializacije žensk in moških prek tradicionalnih prepričanj o ženski in moški vlogi v družbi. Poleg tega se zaradi tradicionalno določene vloge in načinov vzgoje otrok v družbi ohranja tudi nasilje nad otroki.

Nasilje se večinoma dogaja na besedni ravni in pogosto izhaja iz naših predsodkov in stereotipnih prepričanj, zaradi katerih se do nekaterih vedemo drugače kot do drugih. S tem smo do lastnega nasilja manj kritični, ker s svojimi stereotipnimi prepričanji opravičujemo in racionaliziramo diskriminacijo, poniževanje in druga krivična ravnanja.

Za vsako svoje vedenje in nasilje, ki ga povzročimo, smo odgovorni sami in moramo zanj tudi odgovarjati. Nevarnost pa se pokaže ravno takrat, ko nasilja ne prepoznamo ter ga opravičujemo in minimaliziramo. Še bolj pa to narašča, če se ne odločimo za spremembo svojega nasilnega vedenja. Z nadaljnjo uporabo nasilja, lahko pričakujemo, da se bo to stopnjevalo ter dobivalo nove razsežnosti, hkrati pa bo nosilo posledice tudi za vse udeležene – osebe, ki doživljajo nasilje, opazovalce/ke ter povzročitelje/ice. Slednjim daje lažne občutke moči, saj se tako prvi kot drugi pogosto ravna v skladu z njegovimi/njenimi zahtevami. Z nasiljem dosežejo vse, kar želijo, ker se jih bojijo. Hkrati pa iz okolice ne morejo pričakovati spoštovanja, zaupanja, prijateljstva, iskrenosti itd. Na drugi strani pa je žrtev tista oseba, ki jo druga oseba nadzoruje, kaznuje, izolira ter zastrašuje. Povzročitelj ji to pogosto počne pod krinko ljubezni, »ker ti hočem dobro«, ali s prepričanjem, da je manjvredna od njega/nje, čemur pa začne žrtev pogosto verjeti ter začeti spreminjati svoj življenjski prostor in svet tako, da bi preprečila ali zmanjšala nasilje – strategije preživetja. S tem živi svoje življenje zelo omejeno ter v nenehnem strahu, zato pogosto spremeni zaznavanje samega sebe, drugih in sveta. Ko pa žrtev zbere moč ter se povzročitelju/ici upre in ji tako uspe ustaviti nasilje, se mora ta soočiti z občutki krivde, obtožbami, spremembami v življenju, občutkom osamljenosti in nevrednosti ter pomanjkanju znanja pri komuniciranju in reševanju konfliktov.

1.1.1. Vrste nasilja

1. NASILJE V DRUŽINI

V Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) je v 3. členu zapisano: »Nasilje v družini je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu (v nadaljnjem besedilu: žrtev) oziroma zanemarjanje družinskega člana ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma

povzročitelja nasilja.«

Družina pogosto pomeni za ljudi varno in podporno okolje, a se družinsko življenje pogosto lahko izkaže kot zelo sovražno in nevarno. Družinsko gospodinjstvo je danes najnevarnejši kraj sodobnega življenja, saj dogajanja v njem pogosto ostanejo prikrita in lahko rečemo, da obstajajo večje možnosti, da pride do poškodb ravno doma kot pa na samotnem kraju. Med nasilje v družini vključujemo nasilje med partnerjema (nad partnerjem/ko), nasilje nad otroki ter nasilje otrok nad starši (nad starejšimi).

»Čeprav nasilja ženske nad moškim ne gre prezreti, pa je vendarle prevladujoči tip nasilja v partnerskih odnosih tisti, kjer so nasilneži moški, žrtve pa ženske. Pri nasilju partnerja nad partnerico gre vedno za spolno določeno vlogo moškega kot nasilneža in ženske kot žrtve. Zanj je značilno, da se z leti skupnega partnerskega življenja še stopnjuje in da poleg fizičnega, psihičnega in spolnega nasilja vsebuje tudi ekonomsko izkoriščanje, izolacijo ter številne druge psihološke nadzorovalne mehanizme. Partnerka nasilnemu partnerju težko ubeži, tudi če ga zapusti. Raziskave namreč kažejo, da se nasilje v primeru, ko ženska želi zapustiti moškega, običajno stopnjuje.« (Kobal Grum 2007: 3)

Otroci ne doživljajo nasilja samo takrat, ko jih starši fizično ali psihično zlorablajo, temveč tudi takrat, ko prisostvujejo nasilju med staršema. S tem »so podvrženi tveganjem, da razvijejo nizko samopodobo, nizko samospoštovanje, občutke nemoči, nizko samozaupanje in zaupanje v druge, pogostejše kot drugi otroci doživljajo občutja žalosti, osamljenosti, izoliranosti, sramu in gnusa, razvijejo pa tudi občutke nemoči, brezupa in ponižanosti.« (Kobal Grum 2007: 3)

Nasilje nad starejšimi so sprva imeli za problem socialnega varstva ter staranja prebivalstva, kmalu pa se je z naraščanjem zavedanja pogostosti družinskega nasilja začelo tudi nasilje nad starejšimi obravnavati kot problem javnega zdravja in kazenskega pregona. Pri nasilju nad starejšimi gre predvsem za zlorabo in trpinčenje s strani bližnjih – tako družinskih članov kot tudi drugih poznanih oseb znotraj doma ali v posebnih ustanovah. »Mednarodna mreža za prewencijo pred zlorabo starejših opredeljuje zlorabo starejših kot posamično ali ponavljajoče ravnanje, oziroma kot opustitev potrebnih dejanj v kateremkoli medosebnem odnosu, ki naj bi temeljil na zaupanju, kar povzroči škodo ali stisko pri starejši osebi. Zlorabe starejših je mogoče prepoznati in opisati kot telesne, psihične (čustvene), finančne (materialne) in spolne, pa tudi kot zanemarjanje. Dogajajo se v družinah in različnih institucijah.« (Selič 2004: 1)

2. NASILJE V ŠOLI; MEDVRSTNIŠKO NASILJE

»Z nasilnimi ravnanji vrstnikov, ki vključujejo zlorabo moči, bodisi fizične, številčne ali položajne, se dandanes v šolskih okoljih srečuje mnogo otrok. Pri tem ne gre za običajne »dogodke« ali kot še vedno velikokrat pojmuje in pojasnjuje odrasli za »stvar otrok, ki jo bodo uredili sami med seboj«. V resnici nasilje med vrstniki predstavlja resen problem. Za otroke, ki so žrtve nasilnih vrstnikov, predstavlja hude stiske in negativne posledice, za nasilneže pa utrjevanje neustreznega modela uveljavljanja in reševanja problemov.« (<http://arsvitae.si/sl/page/view/Nasilje>)

Med šolajočo se mladino najpogosteje za nasilje uporablja izraz »bullying«, ki ga različno prevajamo, in sicer najpogostejše kot ustrahovanje ter trpinčenje. Pri obravnavi trpinčenja naletimo na velike težave, ker je ta pojav zelo težko definirati in meriti. Mag. Mojca Pušnik iz Zavoda RS za šolstvo je zapisala, da gre pri obeh za vedenjski vzorec, za katerega je značilna omejena paleta reakcij na konfliktno situacijo, katera pa sčasoma postane del otrokove osebnosti. Če strnemo različne definicije, pridemo do naslednjih skupnih značilnosti:

- »trpinčenje je tisto nasilje, ki se dogaja dlje časa,
- lahko je verbalno, psihično ali fizično,
- vključuje neravnovesje moči med žrtvijo in napadalcem,
- žrtev se ne more braniti, občuti nemoč in strah.« (Pušnik 2004: 2)

3. NASILJE NA DELU; MOBBING

Definicija nasilja na delovnem mestu se po Mednarodnem uradu za delo in drugih glasi: »Incidenti, pri katerih so zaposleni žaljeni, ogroženi ali so napadeni v okoliščinah, ki so povezane z njihovim delom, vključno s potovanjem na delo in z dela, in ki vključujejo eksplicitno in implicitno grožnjo njihovi varnosti, dobrobiti ali zdravju.« (Kalan 2007: 3)

Mobbing označuje čustveno nasilje na delovnem mestu, in sicer gre za pojav, v katerem posameznik ali skupina z negativnim vplivom na drugega posameznika ali skupino povzroči pri njem/njih reakcijo, katera vpliva na duševno in psihično zdravje posameznika ali skupine. Sem sodijo ponavljajoči napadi, kateri pomenijo kakršnokoli neprimerno ravnanje (fizično ali psihično) z namenom povzročanja škode posamezniku ali skupini. Žrtev je lahko vsakdo, ki je v delovnem razmerju, ne glede na to, ali je v nadrejenem ali podrejenem položaju. Po mednarodnih študijah pa kaže na to, da naj bi bili posledicam nasilja na delovnem mestu bolj izpostavljeni delavci na zahtevnih delovnih mestih ter nekateri intelektualno usmerjeni poklici (npr. šolstvo, znanost). Vpliva pa na delovno vzdušje v gospodarstvu,

kar posledično prinaša manjšo storilnost in uspešnost, kar se najbolj kaže na socialni varnosti zaposlenih (slabi medsebojni odnosi, slabše plače, zatekanje v bolniško odsotnost, odpoved pogodbe o zaposlitvi).

4. NASILJE NAD SABO

Barent W. Walsh v svojem praktičnem vodiču *Treating Self-Injury* (2008) opiše samopoškodovanje kot namerno dejanje, ki ni rezultat nesreč ali negotovega ravnanja, ki bi bilo povzročeno nezavestno, ampak je zavestno izbrano ravnanje, za katerega se je odločil človek sam. Zavestni namen samopoškodovanja ni narediti samomor, uporabi besedno zvezo »low lethality« (nizka smrtnost) in s tem nakaže, da samopoškodovanje vključuje takšne oblike telesnega poškodovanja, ki zadajo zmerne poškodbe telesa, ki se jih da prekriti, skriti, nase ne vlečejo velike pozornosti in ne ogrožajo življenja, hkrati pa ne izključuje možnosti, da posameznik ne more umreti. S tem pa se potrjujejo razlage samopoškodovalcev, da se s pomočjo samopoškodbenega ravnanja počutijo bolj žive in skušajo ulti občutku notranje smrti, otopelosti, mrtvila. Samopoškodbeno ravnanje je socialno oziroma družbeno nesprejeto in ne sodi v domet veljavnega socialnega in religioznega funkcioniranja in se obravnava kot odklonsko in destruktivno, saj ni primerljiv s kulturno sprejetimi samopoškodbenimi ravnanji v zgodovini najrazličnejših kultur, kot so brazgotinjenje in druge oblike modifikacij, ki so bile pomemben del religioznih in družbenih ritualov in katerih namen je bil zdravljenje, spiritualnost ali socialna hierarhija.

Kaliman in Knez (2009: 41–48) sta v svoji diplomski nalogi zapisali, da se je v Sloveniji s pojavom namernega samopoškodovanja v okviru avtoagresivnega vedenja ukvarjal Gorazd Mrevlje (1995), ki je to vedenje razmejil glede na njegove pojavne oblike od indirektnega samouničevalnega vedenja do samomora. Namerno samopoškodovanje je definiral kot impulzivno, nenadno reagiranje posameznika v zanj neznosni situaciji brez zavestnega samomorilnega namena. Etnologinja Mojca Ramšak (2005) »govori o samopoškodovalnem vedenju kot samopohabljanju, v obliki skarifikacije, kar je ena izmed oblik prisotna zlasti pri mlajših osebah v duševni stiski.« (Kaliman in Knez 2009: 45)

Ljudje, ki imajo probleme z izražanjem svojih čustev, ne morejo odreagirati tako, da se znesejo nad drugimi, temveč to nasilje usmerijo nase. Najpogosteje se pojavlja v oblikah samomora ali samopoškodovanja (npr. rezanje, žganje kože, puljenje las, grizenje nohtov). Slednje pogosto definirajo kot izvodilo za močna čustva, predvsem za jezo in sramoto, katera v obliki besa preusmerjajo vase. Pogosto z njo lajšajo nepremagljivo napetost ter tesnoba (anksioznost) in je pogosto način ustavljanja disociativnega stanja, pri katerem se določeni spomini ali misli odcepijo od zavednega stanja, v katerem otrpnejo ali pa se počutijo mrtve – ob samopoškodbi pa se ponovno počutijo žive.

Pogosto se kaže kot nadomestilo za samomor ali pa samo kot odvrčanje od njega, včasih pa je to samo iskanje pozornosti. Večina samopoškodovalcev je žensk – okoli 75 %, kar pa naj bi bila posledica vzgoje. Ženske so naučene, da jezo ponotranjijo, moški pa, da jo manifestirajo navzven, tako da se stepejo, glasno preklinjajo ipd. Samopoškodovalci so »pretežno tisti, ki so v otroštvu preživljali diktaturo avtoritarnih staršev ali starša (duševne zlorabe), navadno očeta, ki jim ni dopuščal manifestacije in uveljavljanja mnenj, kar se je posledično izrodilo v samoizolacijo in nesposobnost formiranja konstruktivnih pogovorov, kar je vodilo v nezmožnost izražanja in krotenja čustev, to pa v samodestruktivnost – samopoškodovalna nagnjenja.« (<http://samoposkodovanje.klin.org/splosno.html>)

»Kljub temu, da se samopoškodovanje lahko pojavi že v otroštvu, se pogosto začne prav v zgodnji adolescenci (od 10. do 14. leta). Vrhunec doseže med 18. in 24. letom starosti in upade, ko oseba vstopi v trideseta ali štirideseta leta. (Ferentz 2001) Njegov časovni okvir trajanja, intenzitete in pogostosti ponavljanja je nepredvidljiva in odvisna od mnogih kompleksnih dejavnikov. Vključuje vrsto najrazličnejših načinov oziroma oblik ravnanja, katerim je skupno poškodovanje najrazličnejših delov lastnega telesa. Posledice takšnega početja segajo od površinskih poškodb kože vse do poskusov do dejanskega zloma kosti, za doseg cilja pa so lahko uporabljeni najrazličnejši predmeti in sredstva oziroma snovi.« (Kaliman in Knez 2009: 57)

»Možen obstoj zasvojenosti s samopoškodovanjem med drugim temelji na razlagi, da različni učinki samopoškodovanja, tako pozitivni (na primer izboljšanje razpoloženja) kot negativni (na primer zmanjšanje disociacij), delujejo ojačevalno. Pri samopoškodovanju se med drugim sproščajo tudi telesni lastni opiat endorfini, kar lahko vodi v zasvojenost. Mogoče je torej utemeljeno domnevati, da gre v primerih, kjer je samopoškodovanje uporabljeno pogosto, bolj za zasvojenost, ki ni substancialno pogojena.« (Petermann in Winkel 2005; po Kaliman in Knez 2009: 66)

Pogosti znaki takšnega nasilja so: »večkratni poskusi samomora, nenehna uporaba alkohola/drog, grožnje ali govor o samomoru, smrti, izolacija, umik, velike spremembe v spanju in hranjenju, občutki brezupa, nezmožnost kontroliranja obnašanja, agresivno obnašanje, izguba interesa v vsakodnevni opravi, problemi z zakonom, avtoriteto, perfekcionizem, oddaja pomembne lastnine, namigovanja, da ga ne bo več v bližnji prihodnosti ...« (<http://arsvitae.si/sl/page/view/Nasilje>)

5. TRGOVINA Z LJUDMI

V Konvenciji Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi je v 4. členu (Opredelitev pojma) zapisano:

- »a) »trgovina z ljudmi« pomeni novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje oseb zaradi izkoriščanja z grožnjo, uporabo sile ali drugimi oblikami prisile, ugrabitvijo, goljufigo, prevaro, zlorabo pooblastil ali ranljivosti ali dajanjem ali prejetjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo. Izkoriščanje vključuje vsaj izkoriščanje prostitucije ali drugih oblik spolne zlorabe oseb, njihovo prisilno delo ali storitve, suženjstvo ali podobna stanja, služabništvo ali odstranitev organov;
 - b) soglasje žrtve trgovine z ljudmi o nameravanem izkoriščanju iz prejšnje točke se ne upošteva, če so bila uporabljena sredstva iz prejšnje točke;
 - c) novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje otrok zaradi izkoriščanja se šteje za trgovino z ljudmi, tudi če ne vključuje sredstev iz točke a tega odstavka;
 - d) »otrok« pomeni vsako osebo, ki še ni stara osemnajst let;
 - e) »žrtev« pomeni vsako osebo, ki je vpletena v trgovino z ljudmi, kot določa ta odstavek.«
- (Konvencija Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi v Čurin 2006: 167)

»Najpogostejše se trguje s tremi skupinami ljudmi, in sicer z otroki, ženskami in nelegalnimi prebežniki ali ljudmi brez papirjev. Trgovanje z vsako od skupin ima nekatere specifičnosti, skupno pa jim je, da so v tranzitnih ali ciljnih deželah obravnavane kot predmet, za katerega je lastnik plačal in zato so na razpolago za izkoriščanje ali uporabo. Akt trgovanja pripomore k razčlovečenju in opredmetenju, ki posledično privede do nečloveškega ravnanja z ljudmi v suženjskem razmerju. Trgovanje z ljudmi je torej dehumanizacijska praksa, ki po eni strani ustvarja ogromne dobičke za trgovce, novim lastnikom pa omogoča, da brez zavor in ovir izživijo svoje potrebe, skrite želje in namene. Tako so žrtve trgovine z ljudmi pogosto mučene, ponižane, pohabljenе, objekt seksualnega izživljanja in ubite na bolj ali manj grozovite načine.« (Leskošek 2006: 131)

Poleg trgovine z orožjem, mamili in pranjem denarja veljata še trgovanje z ljudmi in spolna zloraba žensk in otrok za eni najbolj donosnih dejavnosti mednarodnega kriminala. »Trgovanje z ženskami za namene spolne zlorabe se razlikuje od drugih oblik trgovanja z migranti, saj vključuje prodajanje žensk za namene prostitucije, pornografije, prisilnih porok in nazadnje tudi za suženjstvo.« (Zavratnik Zimic et al. 2005: 8) »Berton definira trgovanje z ženskami kot nasilno zasužnjevanje, ugrabitve, mučenje ali posilstva, da bi prisilili ženske ali otroke, da služijo moškim za profit nekoga drugega (zvodnikov, trgovcev, kriminalcev). V to spadajo tudi dogovorjene poroke. Druga definicija pravi, da je trgovanje tisto, ki vključuje situacije:

- kjer ženske in dekleta ali otroci ne morejo nemudoma spremeniti pogojev njihove eksistence;
- kjer ne glede na to, kako so bile vključene v trgovanje, ne morejo oditi takrat, ko to želijo;
- ko to vključuje tudi nasilje, posilstva in izrabljanje.« (Leskošek 2006: 132)

V preambuli Konvencije Sveta Evropa je zapisano: »Trgovina z ljudmi pomeni kršitev človekovih pravic in napad na človekovo dostojanstvo in integriteto ter posledično lahko tudi suženjstvo žrtev.« (http://www.coe.si/sl/dejavnosti/kampanje_sveta_evrope/trgovina_z_ljudmi/) Katjuša Kodele Kos pa v priročniku Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje pravi še, da je ravno kršenje osnovnih in drugih človekovih pravic skupno vsem žrtvam trgovine. »Pravice do življenja, svobode, človekovega dostojanstva, pravice do svobode dela, do svobode gibanja, spolne integritete, pravica do varovanja pred mučenjem, nečloveškim ali ponižujočim kaznovanjem.« (Kodele Kos 2004: 218)

V Sloveniji so najpogostejše osebe, s katerimi se trguje, prisiljene v prostitucijo ali pa za namen prisilnega dela (npr. v tekstilni industriji, kmetijstvu, rudarstvu), beračenja, služabništva ali pa za lažne poroke. Pogosto pa so tudi žrtve trgovine, ki trguje s človeškimi organi, krvjo in tkivom. »Slovenija je država izvora, prehoda in končnega cilja žrtev trgovine z ljudmi.« (Veselič 2007: 18) Država izvora je takrat, ko se ljudje ujamejo v past trgovcev z ljudmi, ki jih odpeljejo iz Slovenije ter jih izkoriščajo v drugih državah. Ko pa žrtve trgovine z ljudmi državo samo prehajajo oziroma se zadržujejo v njej zelo kratek čas, lahko rečemo, da je država prehoda. Država končnega cilja pa je takrat, ko trgovci z ljudmi in zvodniki žrtve namestijo v državo za dalj časa ter jih izkoriščajo na različne načine.

6. INSTITUCIONALNO NASILJE

Tukaj posebno pozornost posvečamo spolnim zlorabam v institucijah, ki so segregirani prostori, kjer »ni prič« in so z javnim pripovedovanjem državnih ustanov, medijev, strokovnjakov in svojcev idealizirani. V institucijah imajo uporabniki zelo malo možnosti, da povedo svoje mnenje, da so slišani ter da sodelujejo pri pomembnih odločitvah. S tem so zatrti ter prepuščeni odločitvam strokovnih delavcev, ki »naj bi vedeli, kaj je najboljše zanje«. S tem, ko glorificirajo institucije, infantilizirajo uporabnike in uporabnice ter jih prikažejo kot nezmožne za življenje brez pomoči institucij. V medijih vidimo smejoče se, vendar »neumne« obraze prizadetih, ki živijo v teh velikih institucijah. Njihovi srečni otroški pogledi pa legitimirajo tako medicinski kot tudi socialni model, katera potrjujeta pozitivne učinke segregacijske prakse, ki hkrati pomagajo kot tudi odvzamejo pravice do samoodločbe. Za spolne zlorabe ter spolno nadlegovanje je značilno podcenjevanje telesne in čustvene sposobnosti uporabnikov in uporabnic ter prevlada močnejšega nad šibkejšim. Kot je zapisala Darja Zaviršek v svoji knjigi Hendikep kot kulturna travma, so značilnosti spolnih zlorab v institucijah naslednje:

- v primeru spolne zlorabe oseb z intelektualno oviranostjo so storilci najpogostejše moški (moški z oznako duševne prizadetosti, ki uporabljajo isto socialno institucijo kot žrtev, družinski člani, neznanci, strokovno osebje v instituciji). Pri tem pa je bil običajni vzorec takšen, da je bil moški storilec manj intelektualno oviran kot ženske, nad katerimi so izvajali spolno nasilje;

- so pogostejše kolektivne, saj zanjo ve več oseb, vendar se o tem ne govori zunaj institucije – je skrito javnosti;
- pogosto so povezane z discipliniranjem uporabnic in uporabnikov, z ustrahovanjem in institucionalno ekonomijo – osebe posredno ali neposredno sporoča uporabnikom/cam, da niso zadosti vredni/e, da morajo biti čim manj zahtevni/e in da nimajo druge izbire, pogosto jih tudi izrabljajo; spolnost, ki ima predvsem oblike zlorabe, so pogosto povezane s pridobitvijo redkih ekonomskih in simboličnih privilegijev – boljši status med uporabniki, prijateljstva, pridobitev zaščite, pogosto pa so tudi plačani za spolne usluge z raznimi priboljški, denarjem ali institucionalnimi dobrinami – sladkarijami, kavo, cigareti;
- so pogosto zlorabe na daljavo, saj gre za kazanje pornografskih slik, obsceno govorjenje, razkazovanje in verbalno spolno nadlegovanje;
- storilci redko storijo spolno zlorabo samo enkrat;
- o zlorabah se redko poroča.

»Hendikepirana ženska je spolni objekt, je telo kot netelo, saj ljudje verjamejo, da prizadeti nič ne čutijo, zato ni narobe, če doživijo spolne zlorabe.« (Zaviršek 2000: 275) Zaviršek je kot razloge za večjo verjetnost spolnih zlorab hendikepiranih oseb navedla:

- pomanjkanje osnovnih informacij o spolnosti;
- manjše fizične zmožnosti uporabnikov/ic, da bi se zlorabi izognili;
- kot posledica tega, da jih je večina otroštvo preživela v institucijah, kjer so dobili sporočilo, da jih ne bo nihče maral;
- nobeden jim ne verjame, kaj se jim je zgodilo;
- omejen dostop do informacij o spolnosti in zlorabah, ker so jim omejeni stiki z drugimi ljudmi.

1.1.2. Oblike nasilja

1. FIZIČNO NASILJE

Fizično nasilje je vsaka zloraba ali grožnja z uporabo fizične sile in je usmerjena na človekovo telo ali njegovo življenje. Je izrazitejša stopnja nasilja v procesu, ki se začne s psihičnim nasiljem in se pogosto stopnjuje od klofute in odrivanja pa vse do brutalnega pretepanja, ki včasih lahko povzroči celo smrt pretepane osebe. Najpogostejše oblike fizičnega nasilja so:

- metanje predmetov v žrtev (kozarci, krožniki, posode ipd.);
- pretepanje s predmeti;
- zvijanje rok, lasanje, suvanje;

- brcanje, klofutanje, pretepanje s pestmi;
- zažiganje, ugašanje cigaret na telesu žrtve, davljenje, dušenje;
- butanje z glavo ob steno ali predmete;
- napad z nožem ali drugim orožjem;
- zlom roke ali noge.

»Grožnja, ki je podkrepljena z dvignjeno roko, ni več psihično, pač pa po definiciji fizično nasilje, ker se tega bojimo in ga upravičeno pričakujemo. Mož, ki vsak dan vpije nad svojo ženo, češ da je nesposobna, da nič ne dela in ne zna skrbeti za otroke, potem pa nekega dne psihičnim pritiskom doda še grožnjo, naj se pazi, če se ne bo poboljšala, gotovo doseže, da se bo žena ustrašila, da bo do nje fizično nasilen.« (Kuhar et al. 1999; po Plaz 2004: 45)

»Cilj fizičnega (in drugih oblik) nasilja je pridobiti, povečati ali dokazovati svoje moči nad žrtvijo.« (Plaz 2004: 45)

Poškodbe, ki jih povzroča fizično nasilje se stopnjujejo vse od vreznin, prask, modric do zlomljenih kosti, splavov, trajne invalidnosti ali celo smrti žrtve, hkrati pa povzroča tudi posledice, ki so značilne za psihično nasilje: pomanjkanje energije, strah, izolacija, depresivnost, izguba zaupanja, nemotiviranost, misli na samomor, izguba stika s seboj, spremembe v odnosu do hrane, spremenjene spolne navade.

2. PSIHIČNO NASILJE

Psihično nasilje so dejanja, ki najpogosteje potekajo na besedni ravni ter negativno vplivajo na samozavest, samopodobo ter samozaupanje. Pogosto se kaže kot vzorec vedenja, s katerim povzročitelj/ica vedno doseže tisto, kar hoče na račun osebe, nad katero izvaja nasilje, njegovih/njenih pravic, prepričanj in želja. Najpogostejše oblike psihičnega nasilja so:

- žaljenje, zmerjanje, ustrahovanje;
- grožnja z nasiljem, besedne grožnje glede otrok – da jim bo kaj naredil/a ali pa jih bo vzel/a, grožnje glede sorodnikov, prijateljev;
- dajanje v nič, ustvarjanje negativnih mnenj o osebi na podlagi predsodkov in stereotipov, poniževanje v javnosti (pred prijatelji, sorodniki);
- nadlegovanje na delovnem mestu;
- žaljivo izražanje glede zunanjega videza;
- ignoriranje in molčanje, da bi dosegli svoj cilj (»tihi dnevi«);

- kritiziranje človekove osebnosti ter podcenjevanje njihove sposobnosti in mnenja;
- izoliranje osebe od drugih ljudi – sorodnikov, prijateljev.

»Pri psihičnem nasilju gre pogosto za željo po dominaciji v hiši – življenje se mora vrteti okrog enega posameznika in njegovih pravil. Želja po posedovanju se kaže v pogostih izbruhih ljubosumja, v dopovedovanju drugi osebi, da ničesar ne naredi dovolj dobro. Kdor je psihično nasilen, se pogosto igra z dejstvi – jih prikroji po svoje tako, da mu ustrezajo, krivdo pa zvali na druge ljudi. Pogosta »opravičila« za svoje obnašanje so, češ »saj sem se samo šalil – saj me poznaš, kakšen sem ...« ipd.« (Plaz 2004: 43)

»Neredko se dogaja, da nasilnež ščuva otroke proti materi, jih materialno podkupuje, napada njeno avtoriteto, ji daje občutek, da ni dobra mati ...« (Plaz 2004: 44)

Posledice pa so: pomanjkanje energije, ranljivost, anksioznost, kronična zaskrbljenost, izolacija, neučinkovitost, depresivnost, napadi panike, občutki nemoči, neobvladanje svojega življenja, strah pred prihodnostjo, težave s spominom, izguba zaupanja, nemotiviranost, napadi joka, spremenjene spolne navade, spremembe odnosa do hrane, zloraba mamil, izguba stika s sabo, dvom v svoje duševno zdravje, misel na samomor.

3. SPOLNO NASILJE

Pri spolnem nasilju gre za vsa spolna dejanja povezana s spolnostjo, ki jih oseba čuti kot prisilo. O spolnem odnosu govorimo predvsem takrat, kadar si oseba tega želi in se zanj tudi odloči brez kakršnekoli prisile. Med spolno nasilje uvrščamo naslednja dejanja:

- posilstvo;
- siljenje k masturbiranju, v orali, analni ali vaginalni spolni odnos;
- siljenje k slačenju, poljubljanju;
- opazovanje, komentiranje, nagovarjanje, otipavanje;
- siljenje h gledanju pornografskih filmov;
- siljenje v spolni odnos z drugo osebo;
- uporaba predmetov v spolnosti brez privolitve obeh oseb;
- poniževanje človeka glede njegove spolnosti;
- spolno nadlegovanje po telefonu, na delovnem mestu;
- spolna zloraba slabotnih oseb ali otrok, incest ali krvoskrunstvo.

»Posiljevalci hočejo s tem, da spolno občujejo z osebo, ki tega ne želi, v prvi vrsti dokazati, da so močnejši in obvladujejo žrtev, spolna sla je drugotnega pomena. Včasih spolne potrebe pred posilstvom sploh ne občutijo, čutijo pa potrebo, da bi žrtev ponižali in jo spravili v popolnoma podrejen položaj. Nekateri med posilstvom sploh ne doživijo orgazma, doživljajo pa ga kasneje, ko fantazirajo o poniževanju, žrtvinem strahu in moledovanju ...« (Kuhar et al. 1999; po Plaz 2004: 45)

»Statistike kažejo, da so storilci spolnega nasilja v več kot 80 % primerov znane osebe, v približno 95 % moški. Ženske najpogosteje doživljajo spolno nasilje s strani svojih partnerjev – če so z njimi poročene ali ne, če živijo z njimi skupaj ali ne.« (Plaz 2004: 46) Tega pa pogosto ne definirajo kot posilstvo, saj so nekatere še vedno prepričane, da je to njihova »zakonska dolžnost«. Po drugi strani pa nimajo več volje, da bi se temu uprle, saj je njihova volja že zelo zlomljena.

Posledice pa so pogosto: minimaliziranje in racionalizacija spolne zlorabe, zanikanje, da se je sploh zgodilo, potlačitev spominov ter občutek, da telo ni njihovo, bežanje, samopoškodbe, poskusi samomora, motnje hranjenja, izolacija, različne oblike odvisnosti, izogibanje intimnosti, občutki krivde, izguba zaupanja vase, jeza, strah.

4. EKONOMSKO NASILJE

Pod ekonomsko nasilje sodijo vse oblike nadvladovanja oziroma poniževanja žrtev s pomočjo sredstev za preživetje. Sem sodijo:

- omejevanje pravice do zaposlitve;
- preprečevanje razpolaganja s svojim ali skupnim denarjem;
- nadzorovanje porabe denarja;
- uničevanje in kraja vseh za žrtev ljubih predmetov;
- prevzem celotnega finančnega bremena namesto povzročitelja/ice nasilja.

Posledice ekonomskega nasilja se pogosto kažejo v tem, da si žrtev zaradi svoje »ekonomske šibkosti« ne upa zapustiti povzročitelja/ico nasilja, saj ga/jo skrbi, kako bo preživel/a sebe in družino. Strah jih je življenja v revščini, v dolgovih (nezmožnost najemanja stanovanja, kreditov), brez osnovnih dobrin.

5. DRUGE OBLIKE NASILJA

Tukaj lahko omenimo omejevanje gibanja, stikov in osebne svobode, kamor vključujemo:

- prepoved druženja s prijatelji, družino, sorodniki;
- prepoved uporabe mobilnih telefonov;

- prepoved zapuščanja stanovanja;
- zaklepanje v stanovanje;
- siljenje v kazniva dejanja.

1.2. Nasilje nad ženskami

1.2.1. Poimenovanje nasilja nad ženskami

Nasilje nad ženskami se pojavlja v različnih oblikah, kontekstih in prostorih, najpogosteje pa se dogaja doma in ga povzroča oseba, ki ji ženska zaupa, jo ima rada in naj bi se ob njej počutila varno. Povzročitelj nasilja je najpogosteje intimni partner/mož, oče ali pa sin.

Mojca Dolinar (2008: 5–6) je v svoji diplomski nalogi zapisala, da se za poimenovanje nasilja nad ženskami v družini tako v laični kot v strokovni javnosti uporabljajo različni izrazi: nasilje v družini, družinsko nasilje, nasilje med partnerjema, partnersko nasilje. Ti termini pa se ne razlikujejo samo v izrazu in formi, ampak tudi po vsebini in so lahko v zvezi z nasiljem nad ženskami brez ustreznega pojasnila zavajajoči in prelagajo odgovornost za nasilje iz storilca na žensko, ki preživlja nasilje. S poimenovanji, ki so preveč široki, npr. nasilje v družini, zabrišemo, kdo izvaja nasilje in nad kom. Takšno nasilje obravnavamo samo v okviru družine, ki naj bi bila kulturna skupnost, v katero se naj ne bi posegalo, s tem pa naredimo osebe, ki preživljajo nasilje, nevidne.

V nadaljevanju je zapisala (2008: 5–6), da sam izraz »nasilje v družini« opredeljuje nasilje samo glede na prostor njegovega dogajanja oziroma tipa odnosov (družinski odnosi) in tako vključuje vse oblike nasilja, ki se dogajajo v družini, ne glede na njegove povzročitelje, žrtve, odgovornost za nasilje in pogostost nasilja. Zato je potrebno posamezne tipe nasilja znotraj družine opredeliti in obravnavati posebej: nasilje nad ženskami, nasilje nad otroki, nasilje nad starejšimi, nasilje nad moškimi, nasilje nad intelektualno, fizično ali kako drugače ovirano osebo, ki je družinski član. Podobno kot za ta termin lahko rečemo tudi na izraz »nasilje med partnerjema«, kjer moramo opredeliti tako nasilje nad ženskami kot tudi nasilje nad moškimi ter ju obravnavati posebej. Izraz »družinsko nasilje« nam pogosto vsiljuje domnevo, da gre za nasilje, katerega doživljajo in povzročajo vsi člani družine, ne glede na spol, starost in generacijo. Pred podobno domnevo se znajdemo tudi pri izrazu »partnersko nasilje«, zato moramo biti pozorni pri opredeljevanju ter jasno zapisati ali povedati, za katero obliko nasilja gre.

V različni literaturi pogosto zasledimo izraz »skrita žrtev«, s katero želimo povedati dvoje: prvo je, da

se nasilje pogosto dogaja za javnost nevidnih prizoriščih (družina, institucije, vojašnice ipd.) na način, da se ljudje podredijo oziroma so odvisni od tistih, ki nasilje in pritiske izvajajo; drugo pa je, da se ljudje pogosto ne zavedajo viktemizacije, ki jo izvajajo nad njimi.

Izraz »žrtev« uporabljamo za poimenovanje osebe, nad katero se izvaja nasilje, ki pa ima hkrati tudi zelo pasiven prizvok in pogosto osebi, ki preživlja nasilje, odvzame moč za ukrepanje. Pasivnost in nemoč se stereotipno pogosto pripisujeta ženskam, ki preživljajo nasilje. Ženske, do katerih so nasilni najbližji, niso pasivne žrtve, ampak aktivne borke za preživetje, saj se iz dneva v dan soočajo z nasiljem. Namesto izraza »žrtev« nevladne organizacije, kar je razložila tudi Špela Veselič in ostale strokovne delavke v svoji prilogi Nasilje!: kaj lahko storim (2007: 3), uporabljajo izraz »ženska, ki je preživela nasilje«, »ženska z izkušnjo nasilja« oziroma izraz »žrtev« uporabljajo v smisli »preživela nasilje«, saj na žrtev nasilja ne gledajo kot na pasivno in nedejavno osebo. S temi izrazi jih opolnomočijo ter jim dajo možnost, da se soočajo z dejanji, ki so jih razvrednotila ter negativno vplivala na njihovo samopodobo ter samozavest.

Ko govorimo o povzročitelju nasilja, pogosto uporabljamo različne termine: nasilnež, storilec in povzročitelj, katere je Vesna Draginc (2007: 26) razložila v svojem diplomskem delu s pomočjo priročnika nevladne organizacije SOS telefon urednice Dalide Horvat Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje (2004: 16). Zapisala je, da se izraz »nasilnež« uporablja za osebo, ki povzroča oziroma izvaja nasilje in se predpostavlja, da je nasilje takšnemu človeku lastno, vrojeno kot del njegove osebnosti. S tem se mu že vnaprej zaprejo možnosti, da se spremeni z okoljem in se nauči nenasilne komunikacije. Drugi izraz »storilec« se uporablja za osebe, ki so naredile kaznivo dejanje in so bile za svoja dejanja obsojene oziroma kaznovane. In še zadnji izraz »povzročitelj«, ki se kaže kot najbolj nevtralen, je kritična ost naperjena v nasilno vedenja tistega, ki ga povzroča. S tem ima še vedno odprto pot, da se nasilnega vedenja odvadi in se nauči nenasilne komunikacije z okolico.

1.2.2. Opredelitev nasilja nad ženskami v družini

a) DRUŽINA

»Socioloških definicij družine je razmeroma veliko in se med seboj razlikujejo, vendar je pri veliki večini osnovni poudarek v tem, da družino opredeljujemo kot vsaj dvogeneracijsko skupnost in družbeno institucijo, ki skrbi za otroka/e.« (Rener 2006: 16) Tako najdemo v 3. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), da je družina »življenjska skupnost staršev in otrok,

ki zaradi koristi otroka uživa posebno varstvo.« Renerjeva (2006: 13–26) je v svoji knjigi zapisala Keilmanovo definicijo, da »družino definiramo v ožjem smislu kot jedrno družino; to sta dve ali več oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu in so med seboj povezane z zakonsko zvezo, kohabitacijo ali starševskim razmerjem.« (Keilman 2003; po Rener et al. 2006: 15) S tem pa so se srečali/e tudi strokovnjaki/nje v delovni skupini OZN, ko so poskušali/e v letu družine oblikovati mednarodno definicijo družine, ki bi bila najbolj sprejemljiva in kar najmanj diskriminatorna, kar pa se je izkazalo za ne preveč enostavno nalogo, saj se družine med seboj razlikujejo že znotraj vsake družbe in kulture, kaj šele medkulturno. Definicija OZN pravi takole: »Družino predstavlja vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/e in je kot taka (torej kot družina) prepoznana v zakonodajah ali v običajih držav članic.« (Family: Forms and Functions 1992; po Rener et al. 2006: 16) Iz zapisa lahko vidimo, da je definicija zares sprejemljiva, saj v njej lahko prepoznavajo tudi takšne družinske oblike, ki jih zahodna kultura ne pozna ali jih celo izrecno prepoveduje (npr. poligamija).

Katja Filipčič (2002: 15–37) je v svoji knjigi *Nasilje v družini* zapisala, da je danes družina pomembna enota potrošnje, česar se ekonomski sistemi zelo zavedajo, saj ji po eni strani poskušajo prodajati izdelke, po drugi pa ponujati različne varčevalne sheme. Pogosto preko oglasov v medijih ustvarjajo predstavo, da je sreča družine odvisna od nakupa določenega izdelka. Pomen družine poudarjajo nekatere družbene vede, ko pojasnjujejo določene družbene pojave. Tako npr. feministične usmeritve poudarjajo njen pomen pri ohranjanju patriarhata, kriminologija pa velikokrat opozarja na razvoj delikventnosti pri posamezniku. Na drugi strani pa je ljudem, ki živijo v družinah, ta zelo pomembna. Predstavlja jim sinonim za zasebno življenje, ki posamezniku nudi čustveno oporo in varnost. »Funkcije, ki jih ima (jih je imela) družina, so naslednje:

- zadovoljevanje spolnih potreb moškega in ženske,
- zagotavljanje reprodukcije družbe z rojevanjem potomstva,
- osebnotna stabilnost odraslih (zadovoljevanje čustvenih potreb, občutka varnosti),
- socializacija otrok (prenašanje vrednostnega sistema z generacije na generacijo),
- ekonomska funkcija družine (proizvodnja in potrošnja).« (Filipčič 2002: 17)

V nadaljevanju je zapisala (Filipčič 2002: 15–37), da je večina sociologov prepričanih, da je družina v krizi, pri čemer imajo v mislih nuklearno družino. Znamenja pa so: pogostost zakonov, kjer prevladuje naveličanost, izogibanje družinskih članov (čezmerno delo v službe, hobiji), vsakdanja rutina, skoki čez plot, alkoholizem, nasilje ipd. Po mnenju nekaterih se kaže tudi v naraščanju mladoletniškega prestopništva, saj je splošno sprejeto mnenje, da so otroci, ki odrasčajo v neurejenih družinah (pogosti prepiri med staršema, alkoholizem, razvezani starši, otroci samohranilk) nagnjeni k prestopniškemu vedenju. To so predvsem proučevali kriminologi, ki so iskali povezave med deviantnostjo in različnimi

elementi družinskega življenja, predvsem so analizirali vpliv družinske strukture (enostarševstvo, razveze, kriminaliteta staršev) in družinskih procesov (oblike nadzora, intimne komunikacije, družbene interakcije, konflikti med starši). Ugotovili so, da je za nastanek delikvence bistveno pomembnejši dejavnik družinski procesi kot dejavnik družinska struktura. Sociologi pa so mnenja, da ne gre za krizo družine, ampak za spreminjanje oblik družine – za pluralizacijo družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov.

»Proces pluralizacije družinskih potekov se najbolj kaže v teh razsežnostih: spreminja se maritalno vedenje, ki postaja vse bolj nedoločno, nestabilno in sprejemljivo (povečanje števila razvez, manj porok in več kohabitacij, vedno več ponovnega poročanja), narašča število reorganiziranih družin, tako po deležu družin, ki se v svojem družinskem poteku reorganizirajo, kot tudi po pogostosti reorganizacije (npr. po razvezi nastanejo enostarševske družine, pozneje se lahko spet reorganizirajo dvostarševske), pluralizirajo se prehodi med posameznimi obdobji družinskega poteka. Nekatera obdobja družinskega življenjskega poteka se podaljšujejo (podaljšana mladost), druga krajšajo (obdobja aktivnega starševstva) in se med seboj tudi mešajo (starševstvo pred poroko), nekatera pa se lahko podvajajo (npr. ponovno poročanje in vzpostavljanje nove družine).« (Švab 2006: 64) »S pojmom »družina« avtorji razumejo naslednje oblike življenjskih skupnosti:

- družino orientacije (družina, v kateri se posameznik rodi), in družino prokreacije, (ki jo oblikuje s sklenitvijo zakonske zveze ali s skupnim življenjem z drugo osebo),
- razširjeno družino poleg zakoncev in njunih otrok vključujejo tudi druge sorodnike: brate, sestre, starše, strice, tete ...,
- enoroditeljsko družino,
- zvezo istospolnih partnerjev,
- dopolnjeno družino: (življenjska skupnost roditelja in otrok z novim partnerjem in njegovimi otroci ali skupnim otrokom),
- nuklearno družino: oče, mati, otroci,
- samsko družino (brez ozira na to, ali je samsko življenje hoteno ali nehoteno).« (Filipčič 2002: 21)

Tako lahko sklepamo, da so naslednje pogoste opredelitve družine zaradi različnih oblik neustrezne:

- »družina je skupina oseb, ki skrbi za otroke (življenjska skupnost brez otrok potemtako ni družina),
- heteroseksualna zveza je temelj družinskega življenja (izključene so zveze istospolnih partnerjev).« (Filipčič 2002: 24)

Nekaj pa je le skupno vsem oblikam družinam – vzrok, zaradi katerega posamezniki prostovoljno vstopajo vanje: »potrebe po zadovoljevanju spolnih in čustvenih potreb, torej potreba po intimnosti.« (Filipčič 2002: 26)

Darja Zaviršek (1994: 63–77) pa je v svoji knjigi *Ženske in duševno zdravje* zapisala, da je družina še vedno socialna institucija, v kateri so spolne vloge trdno določene, saj pomeni predstavo o idealni materi in o poslušnih otrocih, kar še zmeraj spominja na antični pojem »familia«, ki je pomenil služabnike v gospodinjstvu. Kljub temu, da vse več ljudi živi v drugačnih oblikah gospodinjstva kot je jedrna družina, je tudi socialna politika še vedno usmerjena v podporo in reguliranje »klasične« družine kot nekaj funkcionalnega, medtem ko druge veljajo za bolj dezorganizirane, manj funkcionalne ali deviantnejše (mati z otrokom, žensko centrirana gospodinjstva, istospolna partnerstva, stanovanjske skupnosti).

b) POLOŽAJ ŽENSK V DRUŽBI

Kljub velikim spremembam v družinskem življenju, pa v družbi še vedno prevladujejo neenakomerna razmerja med spoloma, ki postavljajo ženske v podrejen in manjvreden položaj in vodijo v nasilje nad ženskami, s čimer so se strinjale tudi Špela Veselič in ostale ter v publikaciji *Nasilje! kaj lahko storim?* zapisale: »Nasilje nad ženskami izvira iz družbene neenakosti med spoloma in to neenakost obenem tudi ohranja.« (Veselič 2007: 5)

Haralambos je v svoji knjigi *Sociologija: teme in pogledi* v poglavju *Spol in družba* (1999: 589-653) problematiziral položaj žensk v družbi. Zapisal je, da so sociologi kot mitološko opravičilo za položaj žensk v družbi, uporabili izvirni greh v raj, ki ga je naredila Eva, ko je poskusila prepovedan sad ter skušala Adama, zaradi česa ženske od takrat naprej za to plačujejo. »V Prvi Mojzesovi knjigi je Bog dejal: Prav mnogo ti bom dal težav pri nosečnosti; v bolečinah boš rodila otroke; in vendar boš po svojem možu hrepenela, on pa bo tebi gospodoval.« (Haralambos 1999: 589) V tem citatu bi mnoge ženske videle povzetek lastnega položaja s svojimi partnerji oziroma natančen opis položaja žensk v zgodovini, ki ga lahko strnemo v naslednje ugotovitve:

1. ženske rojevajo otroke,
2. so matere in žene,
3. kuhajo, pospravljajo, šivajo in perejo,
4. skrbijo za moške in so podložne moški oblasti,
5. v veliki meri so izključene iz poklicev z visokim položajem in s položajev oblasti.

V nadaljevanju je zapisal (1999: 598–635), da mnogi sociologi uporabljajo razliko med biološkim

(»sex«) in družbenim spolom (»gender«) kot izhodišče svojih analiz. Tako je recimo Robert Stoller opazil, da je mogoče veliko večino populacije jasno kategorizirati kot moške ali ženske glede na njihove fizične značilnosti: zunanje genitalije, notranje genitalije, spolne žleze, hormonalna stanja in sekundarne spolne značilnosti. Zaradi teh razlik lahko ženske zanosijo in dojijo otroka, moški pa ne. Slednji so navadno tudi bolj mišičasti in močnejši. Mnogi imajo ravno zato biološke razlike odgovorne za razlike v vedenju moških in žensk ter vlog, ki jih igrajo v družbi. Stoller svari pred takimi domnevami in pravi, da je »družbeni spol termin, ki ima psihološke in kulturne konotacije, če sta prava izraza za biološki spol »moški« in »ženska«, sta ustrezna termina za družbeni spol »moškost« in »ženskost«; zadnja dva sta lahko precej neodvisna od (biološkega) spola.« (Haralambos 1999: 589) S tem je želel povedati, da med biti ženskega spola in biti »ženska« ni nobene nujne povezane, kar enako velja tudi za biti moški in se obnašati na »moški« način. Nekatere sociologinje, kot je npr. Ann Oakley, razvijejo to mnenje še malo naprej in trdijo, da ženske družbene vloge, npr. vloge gospodinje in matere, ki skrbi za svoje otroke, niso nujno posledica ženske biologije, kakor tudi biti moški ne pomeni nujno, da bo ta človek služil denar za družino. Oba, tako Stoller kot tudi Oakleyeva, sta mnenja, da je kultura tista, ki določa vedenje spolov v njej. S tem stališčem so se strinjale tako feministke kot tudi večina sociologov, ki so preučevali družbeni spol.

Talcott Parsons (Haralambos 1999: 589–635) meni, da je nuklearna družina specializirana za dve temeljni družinski funkciji: socializacijo naraščaja in stabilizacijo odraslih osebnosti, ki kljub spremembam in modernizacijam družin še vedno zaznamujeta to institucijo. Tako naj bi bila za učinkovito socializacijo potrebna tesna in topla skupina, ki lahko nudi oporo, katero najdemo v družini, znotraj katere je ženska odgovorna za socializacijo potomstva. Parsons označuje žensko vlogo v družini kot ekspresivno, kar pomeni, da ženska ustvarja toplino, varnost in čustveno podporo, kar je nujno potrebno za učinkovito socializacijo naraščaja. Moški oskrbovalec družine pa preživi svoj delovni dan v tekmovanju za dosežke, s tem pa ga njegova instrumentalna vloga vodi k stresu in zaskrbljenosti, katero ekspresivna ženska sprošča tako, da ga obda z ljubeznijo, upoštevanjem in razumevanjem. Tudi John Bowlby trdi, da je mesto matere doma, kjer skrbi za otroke, predvsem v njihovem zgodnjem otroštvu, saj sklepa, da je za duševno zdravje dojenčka in majhnih otrok nujno potreben topel, intimen in stalen odnos s svojo materjo.

Po ugotovitvah Michaela Haralambosa (1999: 589–635) pa je ravno Ann Oakley tista, ki se ni strinjala s tem, da obstaja naravna ali neizbežna delitev dela in razdelitev družbenih vlog glede na spol in prihaja do naslednjih sklepov:

1. »Družbene vloge spolov so kulturno, ne pa biološko določene.
2. Dokazi iz vrste različnih družb kažejo, da ni nobenih takih opravil (poleg rojevanja otrok), ki jih

3. Biološke značilnosti ne omejujejo žensk, da opravljajo določene poklice.
4. Materinska vloga je kulturno konstruirana. Dokazi iz raznih družb kažejo, da otroci ne zahtevajo tesnega, intimnega in stalnega razmerja z likom ženske matere.« (Haralambos 1999: 597)

Tako se ljudje učijo vedenja, ki se pričakuje od njih, v njihovi družbi in niso posledica prirojenih značilnosti. Kakršnekoli so že biološke razlike med moškimi in ženskami, je kultura družbe tista, ki najbolj vpliva na ustvarjanje moškega in ženskega vedenja. Haralambos (1999: 589–635) tako prikaže štiri glavne načine socializacije v spolne vloge, katere je problematizirala Ann Oakley:

1. Na otrokov način, kako vidi samega sebe, vpliva manipulacija (npr.: mati posveča več pozornosti dekličinim lasem ter oblačenju v »ženska« oblačila).
2. Do razlik pride z usmerjanjem fantov in deklet k različnim predmetom – deklice vzpodbujajo, da vadijo svoje pričakovane odrasle vloge kot matere in gospodinje in jim tako dajejo punčke, mehke igrače ter miniaturne gospodinjske naprave; fantom pa dajejo igrače, ki vzpodbujajo bolj praktično, logično in agresivno vedenje (npr.: kocke in puške).
3. Tretji vidik socializacije pa je uporaba verbalnega apeliranja – »Ti si poreden fant« ali »Ti si pridna deklica«, kar vodi majhne otroke k temu, da se identificirajo s svojim spolom in posnemajo odrasle istega spola.
4. Dečki in deklice so izpostavljeni različnim aktivnostim – deklice vzpodbujajo, da se ukvarjajo z gospodinjskimi deli. Ta stereotipa moškosti in ženskosti se vsilujeta najprej v otroštvu, še bolj pa v odraslem življenju.

»Deklice imajo v dobi odraščanja manj pozitivnih identifikacijskih figur kot dečki. Na voljo so jim pasivnejše pravljичne figure in pogosto vidijo svoje matere kot odvisne in kot osebe z malo moči in malo želja za doseganje uspehov zunaj družine. Dečki imajo večjo paleto pozitivnih moških identifikacijskih figur in pogosteje vidijo svoje očete kot osebe, ki imajo moč in željo po doseganju uspehov zunaj družine.« (Zaviršek 1997: 335)

S tega vidika je spol družbeno konstruiran v smislu, da so vedenja moških in žensk naučena in ne posledica biologije. Hkrati pa je tudi dodelitev spola – da na drugo osebo gledamo kot na moškega ali žensko – je družbeno proizvedena na podoben način kot vloge spolov. Večini se zdi jasno, kdo je katerega spola, saj samoumevno jemljemo, da je odločitev o spolu nekoga povezana z biološkimi »dejstvi«. Ponavadi enačimo spol in genitalije med seboj, saj se nam to zdi samo po sebi umevno. Po Kesslerjevi in McKenni (Haralambos 1999: 589–635) obstajajo štirje procesi, kako se ljudje odločajo, katerega spola je druga oseba:

1. Upošteva se vsebina in način govora – nekateri transeksualci iz moškega v žensko se izurijo, da izgledajo kot ženske, veliko pozornosti dajejo svojemu glasu in obrazni mimiki, ko govorijo, nekateri se predstavijo kot »gospodična«, da zbršejo vse dvome.
2. Javni fizični videz – transeksualci iz ženske v moške lahko prikrijejo svoje prsi tako, da nosijo vrečasta oblačila ali si jih povezujejo.
3. Informacije, ki jih ljudje nudijo o svojem preteklem življenju, pomagajo določiti spol.
4. Zasebno telo – ukvarjajo se s tem, kako ohraniti telo zakrito, če se niso podvrgli operaciji za fizično spremembo svojega spola.

»V ideologijo o mestu ženske naletimo na dve trditvi, ki sta po splošnem prepričanju resnični, a sta dejansko neresnični, in sicer: »Le ženske so gospodinje, so vselej bile gospodinje ali to zmorejo biti« in »le ženske so matere, so vselej bile matere in so edine primerne za vzgojo otrok«. Prvemu mitu bi lahko rekli »mit o delitvi dela po spolu«, drugi pa »mit o materinstvu.« (Oakley 2000: 169)

Mit o delitvi dela po spolu trdi, da so ženske v vseh družbah gospodinje po naravi in da morajo prevzeti to vlogo, če hoče družba preživeti. Ta mit širijo »strokovnjaki« različnih vrst. To so etologi, ki so si naložili poslanstvo, da vrišejo tiste dele mita, ki dokumentirajo naravnost domače vloge ženske, antropologi, ki imajo podatke o delitvi dela po spolu v raznih družbah in s tem dokazujejo njeno univerzalnost ter sociološki prispevek, ki govori o nujnosti delitve dela po spolu, s čimer ženske zapirajo v dom. »Ker je vloga gospodinje družinska vloga, mit o delitvi dela po spolu potrjuje institucijo družine in jo ohranja. Za sociologa, pa tudi za antropologa in etologa, je mit o delitvi dela po spolu predvsem mit o družini. Družina je tako kakor delitev dela po spolu univerzalna in naravna. Ker pa v resnici ni ne univerzalna ne naravna, te trditve kratko malo ponavljajo premise, na katerih temelji naš lastni družinski sistem. Izvirajo iz intelektualčeve internalizacije njegovega lastnega kulturnega okolja: upa, da je to, v kar verjame – družina in zakon – več kakor le sad njegove domišljije. Družina »mora« obstajati.« (Oakley 2000: 198)

Mit o materinstvu vsebuje tri splošno sprejete trditve, med katerimi je najbolj vplivna prva, ki pravi, da otrok potrebuje mater. Druga je ravno obrnjena in pravi, da mati potrebuje otroka ter tretja predstavlja posplošitev, da je materinstvo največ, kar lahko ženska doseže v življenju in se samo z njim res potrdi kot ženska. »Te tri trditve skupaj sestavljajo zaprt krog: ženska mora biti mati, mati potrebuje otroka, otrok potrebuje mater.« (Oakley 2000: 199) Tudi ta mit ima zelo velik vpliv, saj ponavlja in potrjuje tradicionalne oblike vedenja, katere pa na eni ravni res držijo. V današnji zahodni družbi otrok potrebuje mater, mati otroka, v ženski pa se sprožajo želje, ki jih lahko zadovoljijo le z rojevanjem otrok. Ko so temeljito raziskali trditve, niso odkrili nobenega dokaza, da so resnične, temveč le, da jih izzivajo kulturni mehanizmi. »Ženske, ki so jih vzgojili za materinstvo, potrebujejo materinstvo; otroci,

ki imajo »materino skrb«, a le malo skrbi drugih ljudi, ne morejo brez nje; materinstvo ni nujno najpomembnejše za žensko, prav tako ne mati za otroka.« (Oakley 2000: 236) Tako sta mita o delitvi dela po spolu in mit o materinstvu glavna vira zatiranja, ki krepija domestikacijo žensk – njihovo nenehno identificiranje s svetom doma.

Vlasta Jalušič (1992: 127–133) je v svoji knjigi *Dokler se ne vmešajo ženske* zapisala: »Eden glavnih konceptov družbene konstrukcije spola v feministični misli je bil koncept patriarhata kot tistega mehanizma, ki determinira konstrukcijo ženskosti.« (Jalušič 1992: 127) Haralambos (1999: 589–635) je v svoji knjigi *Sociologija: teme in pogledi* zapisal, da ima Sylvia Walby, ki je raziskovala teorijo patriarhata, ta proces za nepogrešljiv pri analizi neenakosti med spoloma. Trdi, da obstaja šest patriarhalnih struktur, ki omejujejo ženske in pomagajo ohranjati moško prevlado:

1. plačano delo,
2. patriarhalni odnosi v gospodinjstvu,
3. patriarhalna kultura,
4. spolnost,
5. moško nasilje nad ženskami,
6. država.

c) NASILJE NAD ŽENSKAMI

»Nasilje v družini je najpogostejše definirano kot način nadzorovanja, ki ga izvaja ena oseba nad drugo in ki se manifestira na različne načine, vključujoč fizično in spolno nasilje, grožnje, emocionalno zlorabo in ekonomsko zatiranje. Najpogostejša oblika nasilja v družini je nasilje nad ženskami.« (Zaviršek 1994: 63) V Sloveniji so tako v več kot 90 % primerih nasilja v družini žrtve ženske, povzročitelji pa moški.

»Fenomen nasilja je nekaj, kar nas osebno mogoče ne prizadeva, toda prizadeva ženske kot družbeno skupino in ima zato posledice za vse nas. Res je, da se nasilje velikokrat dogaja v prostoru »zasebnega«, ima pa družbene razsežnosti, saj se dogaja ženskam ne glede na raso, kulturno, nacionalno, versko, razredno ali katero pripadnost. V naši družbi še vedno velja, da je za žensko najnevarnejša institucija zakon, najnevarnejši prostor dom in najnevarnejša oseba partner.« (Božac Deležan 1999: 14)

»Nasilje proti ženskam je izraz zgodovinsko neenakih razmerij moči med spoloma, ki so pripeljala do prevlade nad ženskami in njihove diskriminacije s strani moških ter preprečila celovito izboljšanje položaja žensk. Izvira predvsem iz kulturnih vzorcev, škodljivih vplivov določenih tradicionalnih navad

ali običajev (danes je prisoten tudi velik vpliv medijev). Ta pojav še zastrujejo socialni pritiski, posebej sram pred prijavo nekaterih dejanj, pomanjkanje dostopa žensk do pravnih informacij, pomoči in zaščite, pomanjkanje zakonov, ki učinkovito prepovedujejo nasilje nad ženskami, kot tudi pomanjkanje vedenja o vzrokih in posledicah nasilja.« (Plaz 2004: 26)

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilje je v svoji zloženki o nasilju nad ženskami in enakostmi med spoloma (2007) zapisalo, da je nasilje nad ženskami pogosto ovira za dosego enakosti med spoloma, zato ga imajo za kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin žensk. Tako se kaže nasilje nad ženskami kot družbeni, ekonomski, zdravstveni, socialni in politični problem in ne zasebni problem posamezne ženske oziroma družine.

»Nasilje v družini je vsebovano v kulturnih normah. Nasilnost je tako vedenje v sistemu vzgoje, je bolj ali manj legitimen in kot taka splošno sprejeta. Ponekod je še vedno prisotno prepričanje, da je poročni list hkrati tudi dovoljenje za pretepanje. Pogosto vlada v družbi prepričanje, da je nasilje pač reagiranje moškega v težavah, ki jih povzroča partnerica ali otrok.« (Plaz 2004: 27)

»Nasilje nad ženskami je kršitev temeljnih človekovih pravic – pravice do varnosti, do življenja brez strahu in prisile, do telesne integritete. OZN poziva države, naj nasilja nad ženskami ne tolerirajo, dopuščajo ali celo podpirajo in naj uvedejo učinkovite pravne, socialne in preventivne ukrepe za ukinjanje nasilja nad ženskami na vseh ravneh. Vsi ukrepi in strategije za odpravljanje nasilja nad ženskami se morajo ravnati po potrebah prizadetih žensk, hkrati pa mora biti njihov cilj eliminacija nasilja nasploh.« (Božac Deležan 1999: 14)

»Primerna se zdi definicija Sveta Evrope, ki pravi, da izraz nasilje nad ženskami pomeni »vsako dejanje nasilja, ki temelji na spolu in povzroči ali bo verjetno povzročilo telesno, spolno ali psihično škodo ali trpljenje žensk, vključno z grožnjami s takšnimi dejanji, prisilo ali samovoljnim odvzemom svobode, ne glede na to, ali se pojavlja v javnem ali zasebnem življenju. To vključuje, vendar ni omejeno na:

a) nasilje, ki se dogodi v družini ali drugi obliki zasebne skupnosti, vključno z inter alia, telesnim in psihičnim nasiljem, čustveno in telesno zlorabo, posilstvom in spolno zlorabo, incestom, posilstvom s strani zakonca, stalnih ali občasnih partnerjev in sostanovalcev, zločine, povzročene v imenu časti, pohabljanje ženskih spolovil in druge tradicionalne prakse, ki so škodljive za ženske, kot je tudi prisilna poroka;

b) nasilje, ki se dogodi v širši družbi, vključno z inter alia, posilstvom, spolno zlorabo, spolnim nadlegovanjem in zastraševanjem na delovnem mestu, v raznih ustanovah ali kjerkoli drugje,

trgovanjem z ženskami za namen spolnega izkoriščanja ter ekonomskega izkoriščanja in spolnega turizma;

c) nasilje, ki ga zagreši ali opravičuje država ali njeni uslužbenci;

d) kršenje človekovih pravic žensk v razmerah oboroženih spopadov, še posebej jemanje talč, prisilna premostitev, sistematično posilstvo, spolno suženjstvo, prisilna nosečnost ter trgovanje za namen spolnega izkoriščanja ter ekonomskega izkoriščanja.« (Robnik 2004: 71)

1.2.3. Kdo so ženske, ki so preživele nasilje in kdo so povzročitelji?

Danes je zelo težko določiti, kdo so storilci in kdo ženske, ki doživljajo oziroma so preživele nasilje. Temu se pogosto izogibamo, saj lahko s tem marsikomu naredimo krivico ter jih postavimo v neenakovreden položaj. To se pokaže predvsem v družbi, kjer so pogosto določeni neki stereotipi, s katerimi nekoga povečujemo – ljudi, ki delujejo »običajno«, »normalno«, skupino »mi«, druge pa postavljamo v manjvredni položaj in jih imamo za krivce. Ti stereotipi so bolj ali manj uveljavljeni v družbi in v vseh nas. Pogosto velja prepričanje, da so si ženske same krive za to, kar se jim dogaja, za povzročitelje pa venomer iščejo neka »razumska« opravičila, kar pripelje do minimaliziranja in zanikanja njihovih nasilnih dejanj.

Najpogostejši stereotip v zvezi z nasiljem nad ženskami je:

»Nasilje nad ženskami v mojem okolju ni problem. Tam, kjer živim, so vsi ljudje izobraženi in imajo urejeno družinsko življenje. Po mojem si nasilni moški ne morejo pomagati. Večina jih verjetno uživa alkohol ali pa so imeli težave v otroštvu, v katerem so doživljali nasilje. Pa tega zagotovo ni toliko, kot govorijo. Vsak tretji pa res ni surovež, kriminallec, brezposeln, zasvojenec. Sicer pa naj se v družini zmenijo sami. Policija se ne bi smela vmešavati, saj se potem velikokrat izkaže, da je ženska podala lažno prijavo, samo zato, da bi nagajala svojemu partnerju.« (Veselič 2007: 4)

Dejstvo pa je:

»Nasilje nad ženskami se dogaja v vseh družbenih slojih. Če si povzročitelji nasilja res ne bi mogli pomagati, bi bili enako nasilni tudi na delovnih mestih ali v odnosih s prijatelji. Alkohol ni vzrok za nasilje, je le del problema. Težko otroštvo, ki so ga preživeli povzročitelji nasilja, ne more biti opravičilo za povzročanje nasilja. Tudi uglašeni, izobraženi in ugledni ljudje, s hišo in dobrim avtom, urejeno družino in večnim nasmehom na obrazu, lahko povzročajo nasilje. Nasilje je kaznivo, zato je prav, da ga obravnava policija. In običajno ženska nasilnega partnerja ne more zlahka zapustiti, kljub krutosti zlorab, ker ji strah, neozaveščenost, versko prepričanje, visoko vrednotenje »popolne« družine

in/ali ekonomska odvisnost to preprečujejo.« (Veselič 2007: 4)

Pogosto prevladuje prepričanje, da je nasilje nad ženskami nov, sodoben pojav, na katerega vpliva hiter način življenja ter stresi, vendar pa temu ni tako. Ta navada je prisotna že odkar obstaja institucija zakona. Drugi pa so mnenja, da je danes to zelo redek pojav in se je to dogajalo v preteklosti, ko so bili ljudje bolj nasilni, moški pa so pojmovali ženske za svojo lastnino. Nasilje nad ženskami je zelo pogost pojav tako danes kot tudi v preteklosti. V preteklosti so ga ženske jemale kot del svojega zakona, ki je bil »sveta stvar«, katerega niso smele zaključiti z ločitvijo ali odhodom, saj bi bile obsojene s strani družbe. Danes je ozaveščenost o tem pojavu vse večja, kar je tudi prispevalo k povečanju števila prijav, vendar pa je še vedno veliko nasilja zakritega v zasebnosti institucije družine.

»Med strokovnjakinjami in strokovnjaki so bolj kot molk značilne trivialne teorije, na primer prepričanje, da je nasilje izraz izgube nadzora nad svojimi dejanji. Drugo trivialno prepričanje povezuje nasilje in alkohol in vidi v alkoholu glavnega povzročitelja nasilja. Tretje trivialno prepričanje so teorije o negativnih socialnih dejavnikih, ki vplivajo na nasilje: stres, brezposelnost, revščina, neuresničene želje, izobrazba itn.« (Zaviršek 1997: 331) S temi prepričanji ni bilo nikoli možno dokazati, zakaj moški v svoji »nenadzorovani« jezi ne izberejo za cilj osebe na ulici ali drugega moškega, temveč izberejo žensko in za to izve čim manj ljudi. Hkrati pa raziskave kažejo, da so moški, ki so dlje časa nasilni, takšni tudi takrat, ko niso pod vplivom alkohola in se pogosto pokaže, da tisti, ki so odvisni od alkohola, niso nikoli udarili ženske. Tako lahko rečemo, da med tema dvema ni vzročne povezave, temveč se alkohol pogosto uporablja kot sredstvo opogumljanja in legitimen izgovor za nasilje. Danes vemo, da storilci načrtujejo svoja dejanja, alkohol pa jim daje pogum, da to izpeljejo. In kot tretje nam ta prepričanja ne pojasnijo, zakaj so nasilni tudi socialno zelo uspešni moški in zakaj nasilja ne uporabljajo tudi ženske s podobnimi življenjskimi izkušnjami in težavami.

Darja Zaviršek (1997: 329–345) pa še zapiše, da v družbi obstaja kulturni stereotipi o človeku, ki izvaja nasilje, da grozi z orožjem, ponižuje ipd. Te predstave pa so pogosto povezane z vsakdanjimi patologijami kot so alkoholizem, psihična motenost, ukvarjanjem z ilegalnimi drogami. K temu lahko dodamo tudi predstave, da so pogosto bolj nasilni pripadniki manjšinskih kultur, ljudje temne barve kože, neprevladujoče veroizpovedi. Pogosto pa imajo ljudje prepričanje, da je možno nasilneža prepoznati že po zunanem videzu, saj se zunanji videz pojavlja v kulturno specifični formuli lepo = dobro. Takšna prepričanja pripeljejo do dvojnega užitka dominirajoče skupine ljudi: po eni strani utrjuje splošne družbene stereotipe o patologiji »drugih«, po drugi strani pa deluje kot vezivo za skupino »mi«.

V nadaljevanju je Darja Zaviršek (1997: 329–345) še zapisala, da so procesi zanikanja, minimaliziranja

in racionaliziranja odvisni predvsem od tega, kje v simbolni mreži se nahaja oseba, s katero imamo opravka. Storilec, ki pripadajo večinski kulturi, in živijo v naši okolici ter nakupujejo v naših trgovinah, poskušamo zaradi njihove »normalnosti«, »običajnosti«, nasilje racionalizirati in minimalizirati z opravičilom o njihovi lastni šibkosti: »Saj je samo človek, ki ima težave, je žrtev nasilja v otroštvu, ne zna komunicirati, zato pretepa ipd.« Pogosto pa, ko storilca poznamo, naletimo na proces, ki ga psihoanaliza imenuje imaginarna identifikacija, ko se poistovetimo z usodo drugega in se sami vidimo na njegovem mestu: »To bi se lahko zgodilo tudi meni, vsakomur enkrat prekipi.« S tem storilca »razumemo«, se »vživimo v njegovo situacijo«, kar pa postopoma vodi k minimaliziranju teh dejanj, kasneje pa še v zanikanje. Lahko se zgodi, da človek preko nasilja drugega doživi fantazije o lastni moči in o nasilju nad drugo osebo. Na drugi strani pa je tako imenovani proces simbolne identifikacije s storilcem, ki se pojavi, ko opazujemo svojo jezo nad storilčevimi dejanji in si rečemo: »Če bi to kdo počel z mojo ženo, bi ga ubil.« Simbolna identifikacija nam na eni strani omogoči, da se gledamo v tisti moralni drži, v kateri smo si všeč in vpliva na našo samopodobo, na drugi strani pa se kaže kot popustljivost do »ubogega nemočnega nasilneža«, ki je samo žrtev teh okoliščin, ne pa njihov akter. S slednjim se lažje približamo ljudem, ki v simbolni mreži zasedajo prevladujoča mesta.

»Simone de Beauvoir meni, da obstaja v ljudeh notranja potreba, da v povzročitelju slabega dejanja iščejo človeka z vsemi njegovimi lastnostmi, ki ga označujejo za dobrega in slabega. Neustrezno in neuravnoteženo vrednotenje ima za posledico vživljanje in sočustvovanje z drugim človekom, zato v njegovem razvoju in značaju ne opazamo posledic, ki jih ima njegovo vedenje za druge. Ta pojav je opisala in imenovala absolutizacija pogleda znotraj ali eksteritorialni privid. Avtorica je menila, da lahko situacijo ocenimo ali moralno obsodimo šele takrat, ko pojav opazujemo od zunaj kot nepristranski opazovalci.« (Rommelspacher 1996; po Bezenšek - Lalić 2009: 19)

Mnenje, da se bodo ljudje hitreje identificirali s človekom, ki trpi, se pogosto pokaže ravno nasprotno, saj se je lažje identificirati s storilcem kot z žrtvijo. Ljudje se težko identificirajo s tistimi, nad katerimi se izvaja nasilje in nadzorovanje, s čimer jim je odvzeta moč, groza jih je že samega občutka popolne nemoči in izgube nadzora. Potrebna je predvsem lastna zavzetost in aktivno delovanje, da se s tem soočimo tako kot opazovalci kot tudi dajalci pomoči. Zaviršek (1997: 329–345) pravi, da ravno zaradi tega problema strokovnjakinje in strokovnjaki krivdo za nasilje pripišejo ženskam, nad katerimi se izvaja nasilje. Med njimi pogosto prevladujejo prepričanja, da so si same krive, saj so res naredile nekaj narobe, verjamejo, da si ženske vedno izbirajo samo nasilne partnerje, da so soodgovorne za nasilje, da so se »naučile živeti z nasiljem«, da je to del »njihove kulture« (npr. ko gre za Romkinje, pripadnice etnične skupine), da ni tako hudo, saj bi drugače že zdavnaj šle, da so glavni razlogi alkoholizem ter stresni dejavniki, ki jih povzročajo brezposelnost, bolezen in ekonomska stiska. S temi prepričanji

ženskam ne nudijo pomoči, ampak jih zatrejo, da ne odidejo iz nasilnega odnosa, kjer trpijo, pogosto pa tudi same začnejo verjeti, da so si same krive, da se jim to dogaja. Nobeden jim ne verjame in pri tem reče: »Nisi ti kriva, da se ti to dogaja.« Na drugi strani pa je tudi družba tista, ki obsoja ženske, da so ravno one tiste, ki izzivajo nasilje s svojim obnašanjem, ker ne ubogajo, se izzivalno oblačijo ter pripadajo »določenemu tipu« žensk, ki izhajajo iz določenih socialnih slojev. S tem nasilje lažje opravičujejo ter se poslužujejo raznih diskriminatornih pripomb. Verjamejo tudi, da so ženske zlorabljene zato, ker si to želijo ter uživajo v tem, saj bi drugače že zdavnaj šle iz tega odnosa in tako ne bi venomer podajale prijave ter jih umikale in se tako vračale nazaj k nasilnim partnerjem.

1.2.4. Dinamika nasilja/krog nasilja

Nasilje ni nikoli enkratno dejanje in se kaže kot zelo dolgotrajen proces, ki ga pogosto ženska prekine z odhodom iz tega odnosa. Pogosto se začne na zelo nezaveden način, saj se ženska ne zaveda, da se ji njeno družbeno življenje počasi, a vztrajno oza in uničuje njeno samopodobo ter se s tem podreja in postaja odvisna od svojega partnerja. V imenu ljubezni v vsem ugotovi nasilnemu partnerju in si tako krči svoj življenjski prostor, omejuje si stik z drugimi ljudmi, čas zase ter za uresničevanje svojih želja in ciljev. S tem je njena socialna mreža vse manjša. Tega se zave šele takrat, ko se ji svet popolnoma zoža in je samo še ena majhna pika. Tedaj se počuti že zelo ogroženo in želi oditi iz tega odnosa.

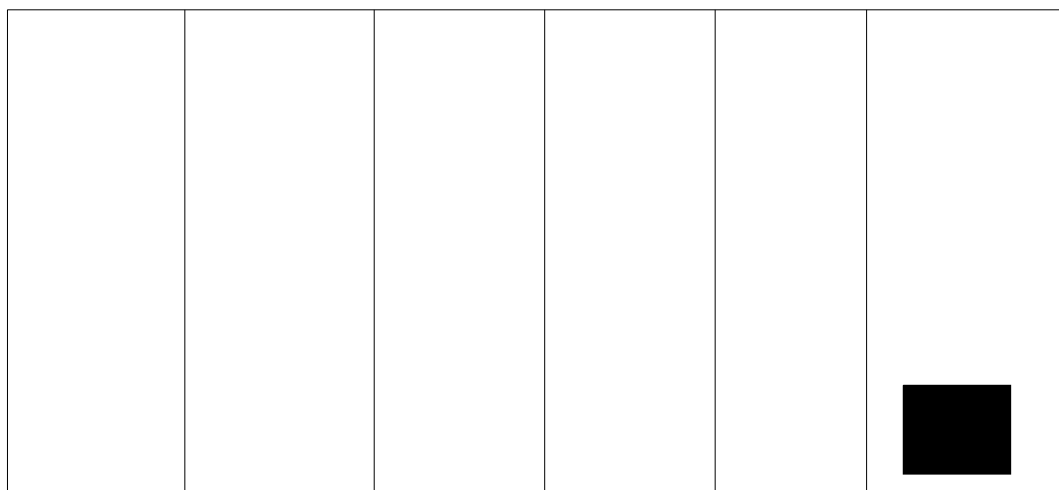
»Razvoj nasilja je odvisen od obeh partnerjev: odziv ženske na nasilje vpliva na potek procesa ravno tako kot odziv moškega. Prva klofuta ali brca žensko ponavadi zmede in sproži občutek jeze, strahu, sramote, šoka, nejevere in otrplosti. Kmalu po prvem incidentu izkušnjo »potisne«, zanika njeno težo ali jo pozneje opiše kot izgubo nadzora med prepirom. Postopoma odnos postane še nasilnejši, ženska doživlja raznovrstne zlorabe: od poniževanj do večanja potrebe moškega po nadzoru, s čimer se njen življenjski prostor oži (npr. prepoved, da bi delala zunaj doma, da bi imela stike z drugimi ljudmi, nenehno kritiziranje in postavljanje vse večjih zahtev pri njenem gospodinjanskem delu in oblačenju).« (Van der Ent 2001: 30)

»Nasilne odnose sta podrobno opisala Pence in Payman (1986) v delu Moč in nadzor. Moč in nadzor, ki uveljavlja moški nad žensko, se izražata skozi izkoriščanje moških privilegijev, ki postavljajo žensko v podrejen položaj. V tako vzpostavljenih odnosih se moški samostojno odloča brez sodelovanja partnerke ter določa ženske in moške vloge. Pri tem jo čustveno zlorablja, podcenjuje, ponižuje, žali, se verbalno izživilja, ženski vsiljuje občutke krivde, da ni dobra mama. Vzporedno se začne proces osamitve in nadzora: preverjanje njenih socialnih stikov, nadziranje, kaj govori in kaj bere, omejevanje njenega gibanja. Moški, ki izvaja nasilje, izraža ljubosumje z grožnjami in uporabo sile, obenem pa ga

upravičuje z izražanjem ljubezni in privrženosti. Nadzor nad žensko lahko dosega z onemogočanjem iskanja službe, izmišljanjem razlogov za to, da ne bi obdržale službe, češ da jo delodajalci izkoriščajo ali da ima ljubezenske zveze s sodelavci. V primerih, ko je ženska zaposlena, ji jemlje denar, kar argumentira z njenimi potrošniškimi nagnjenji in nesposobnostjo varčevanja. Nedostopne so jim vse finančne transakcije in odtegnjene informacije o družinskih prihodkih. Tako jo postavi v položaj popolne ekonomske odvisnosti.« (Bezenšek - Lalić 2009: 18)

V nadaljevanju je Olga Bezenšek - Lalić (2009: 11–40) zapisala, da se zastraševanje žensk pogosto začne s pogledi, kretnjami ali delovanjem, razbijanje stvari, uničevanje njene lastnine in zelo pogosto stvari oziroma predmetov, na katere je čustveno navezana, pa je del rituala, ki samo nakazuje naslednji korak, kateri pelje do ogrožanja njene telesne integritete. »Grožnje in resnične poškodbe povzročitelj nasilja pogosto izmenjuje z zanikanjem, da se je zloraba zgodila, zmanjšuje resnost zlorabe, odgovornost prelaga na žensko, da odstopi od prijave, na primer z izsiljevanjem, da bo naredil samomor. Ženske v nasilnih odnosih lahko zaradi groženj naredijo tudi različna kazniva dejanja protipravne koristi za moškega.« (Pence in Paymar 1986; po Bezenšek - Lalić 2009: 16)

»Spodnja slika nazorno prikazuje to »rezanje« življenjskega prostora; z vsako omejitvijo povzročitelj nasilja žrtvi odvzame del njegove svobode, na koncu bi lahko življenjski prostor žrtve primerjal z malim kvadratom v desnem spodnjem kotu.« (Plaz 2004: 59)

Slika 1: **Krčenje življenjskega prostora žrtve nasilja** (Plaz 2004: 59).

Kako prihaja do nasilja nad ženskami v odnosu, bom prikazala s primerom, katerega sem prvič slišala na usposabljanju za prostovoljke na Društvu Ženska svetovalnica. Avtorice tega so svetovalke z Društva SOS telefon, ki so ga nekajkrat uporabile pri svojih izobraževanjih, vendar ga na žalost niso nikamor zapisale. Takrat sem se prvič seznanila s temi mehanizmi, ki privedejo do nasilja, zato sem se odločila,

da ga zapišem tudi v svoji diplomski nalogi. Zapisala sem ga po spominih, ki so mi ostali s tega usposabljanja:

Eva je absolventka na fakulteti, pred diplomo ji manjkata samo še dva izpita. Adam je že v službi. Res noro se zaljubita. Nadeneta si rožnata očala in je zelo lepo. Dogovorita se za kino in Adam čaka Evo v dnevni sobi pri njej doma, da se do konca uredi. Ko pride po stopnicah, seveda še posebej lepo urejena, ker ima krilo in majčko z dekoltejem, je Adam zgrožen in ji reče: »Taka pa ne greš nikamor, da bodo drugi tipi za tabo gledali, kaj si pa mislila.«

Eva se preobleče in si misli: »Mogoče sem pa res malo preveč izzivalno oblečena, ampak saj sem imela to majčko že večkrat oblečeno, pa ni nihče žvižgal za mano.«

Še vedno ima tista rožnata očala, ki imajo to lastnost, da pri drugem ne vidiš napak.

Eva tudi rada pleše in zdaj sta šla ven seveda skupaj z Adamom. On pa ni bil ravno tip za miganje. Če je Eva plesala s kakšnim drugim na plesišču, je Adam ves čas opazoval, kaj dela in ko se je vrnila, ji ni več odgovarjal na nobeno njeno vprašanje. In ko je nazadnje rekla: »Ok, pa pač ne bom šla več plesat, če se potem cel večer nočeš pogovarjati z menoj,« je bila zanj njegova zlata punčka.

Tako super par sta, da je Eva takoj za to, da se preselita v stanovanje, ki so ga za Adama uredili njegovi starši.

On je imel trikrat na teden rekreacijo s prijatelji, ona pa jogo ravno v sredo, ko je Adam zvečer doma. In pravi: »Joj Eva, pa zakaj moraš ravno danes na jogo, ko sem jaz doma. A ti nisi za romantične večere v dvoje. Bova pogledala kakšen film. Pa saj je ta joga itak kar nekaj.« Eva se odloči raje za romantičen večer kot za jogo. Ampak to v bistvu ni bil tako romantičen večer, ker sta gledala akcijski film, ki jih Eva ne prenese. Adam je bil zelo zadovoljen, da je Eva doma, če ne, ga vedno skrbi, kaj počne v resnici.

Adam se ni razumel z Evinim očetom. In vsakokrat, ko je Eva želela, da gresta na obisk, ji je jasno in glasno povedal, da on ne gre in če bi ji bilo vsaj malo jasno in bi ga imela vsaj malo rada, bi vedela, da sta zdaj onadva par in je on na prvem mestu, ne pa starši.

Adam ne mara njenih prijateljic, s katerimi se je dobivala na kavi. Vedno ji je rekel: »Eva, ti ne moraš več hoditi sama ven. Midva sva zdaj par. Kaj pa sploh tam govorite, samo tipe ogovarjate, ti pa kar rineš tja!«

Zdaj sta skupaj eno leto in pol. Adam in Eva se imata zelo rada. Tako zelo rada, da želita imeti otroka.

To so rajski meseci, ker je Adam zelo vesel. Ureja sobo in Evo nosi po rokah. Eva pa si misli, zdaj bomo pa prava družina, pa k dedku in babici bomo šli.

Evin svet je zdaj že čisto majhen. Pustila je tudi faks, saj je noseča in tako ali tako Adam zasluži dovolj za oba.

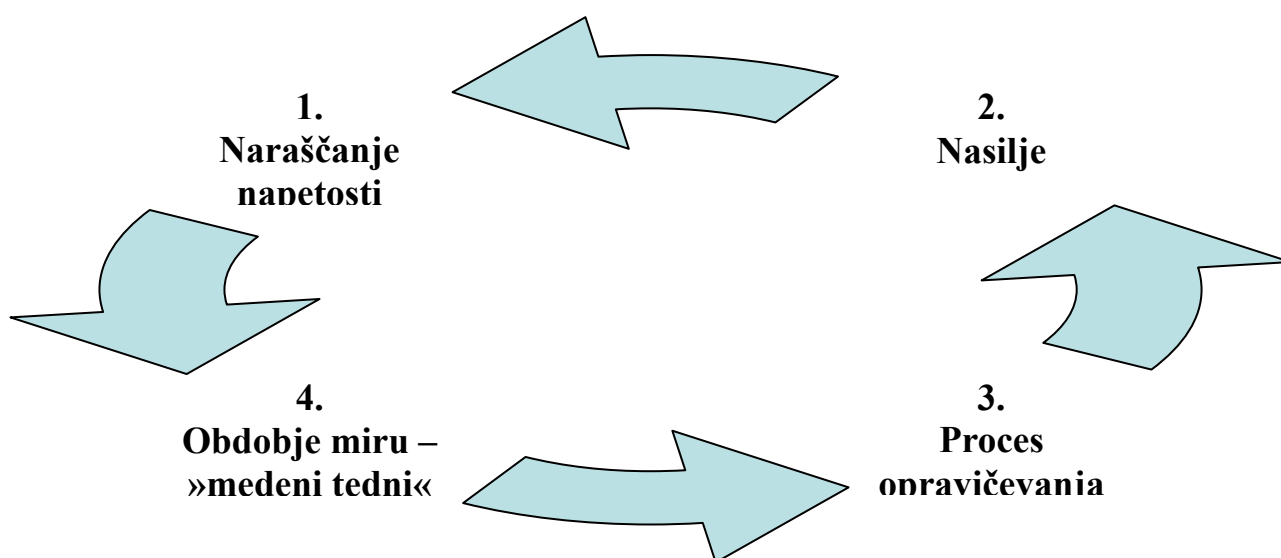
Ko je Eva v 7. mesecu nosečnosti, gre v trgovino za otroke. Vzame denar, ki je sicer namenjen za hrano in kupi sedež za v avto, sebi pa novo lepo torbico.

Ko pride Adam domov in vpraša Evo, če je kupila hrano, mu pove, da imata nov sedež, ona pa torbico. Adam popolnoma ponori, kako ga lahko tako jezi, če nima možganov, s katerimi bi mislila, da je kot punca že tako ali tako čisto bedna in komaj čaka, da najde drugo, kakšna bo šele kot mama. Eva razlaga, da si že dolgo ni nič kupila in da to ni kar tako biti noseč. Adam zahteva, da mu takoj pokaže račune in ves denar, ki je ostal. Eva začne iskati račun in sploh se ne more več spomniti, kam ga je dala. Adam hodi za njo in nanjo kriči, da mu zdaj še laže in skriva in jo tako udari, da se v trenutku onesvesti.

To je bil prvi udarec.

Potem se opraviči, da ne ve, kaj mu je bilo, kot da bi se mu zameglilo pred očmi, pa še noseča je. Obljubi ji, da se to ne bo nikoli več ponovilo in da naj tudi sama malo pazi, kaj počne, saj gotovo ne bi bil tako jezen, če ne bi tega naredila. Eva zdaj pazi, da ne bo toliko jezila svojega Adama, saj želi za svojega otroka miren in ljubeč dom.

Nasilje se tako kaže kot proces, v katerem je veliko močnih mehanizmov, ki eden za drugim, predvsem pa v kombinaciji, povzročajo, da postaja aktiven in dinamičen proces s težkimi posledicami za vse, ki jih prizadene. Zanj je značilna izrazita dinamika, v kateri si različna obdobja sledijo in si jih je najlažje predstavljati v obliki kroga.

Slika 2: **Dinamika nasilja** (po Veselič 2007: 7).

Ponavljajoča obdobja imajo naslednje značilnosti:

1. NARAŠČANJE NAPETOSTI

V tem obdobju postane povzročitelj nasilja vse bolj nestrpen in zajedljiv, kar preraste v očitno nespoštljivo govorjenje in vedenje. Odgovornost za svoje vedenje in jezo prelaga na žensko in se je z njim nemogoče pogovarjati. Napetost, katero ženska poskuša pomiriti in zmanjšati ter s tem preprečiti izbruh nasilja, postaja vse bolj nevzdržna. Ženska poskuša vplivati na njegovo razpoloženje tako, da mu ne daje razloga, da je jezen in skuša predvideti možnost izbruha. Pri tem pa uporablja različne strategije, kot so npr. pomirjanje, izogibanje, predvidevanje. Povzročitelj pa od nje zahteva vse več, kar privede do tega, da izgubi nadzor nad situacijo. S tem ima tudi občutek, da hodi po robu.

2. IZBRUH NASILJA

Z izgubo nadzora napetost preraste v nasilje nad žensko, ki je zmedena in skuša razumeti, kaj se je zgodilo. Krivi sebe, ker s svojim vedenjem ni uspela ustaviti nasilja.

3. PROCES OPRAVIČEVANJA

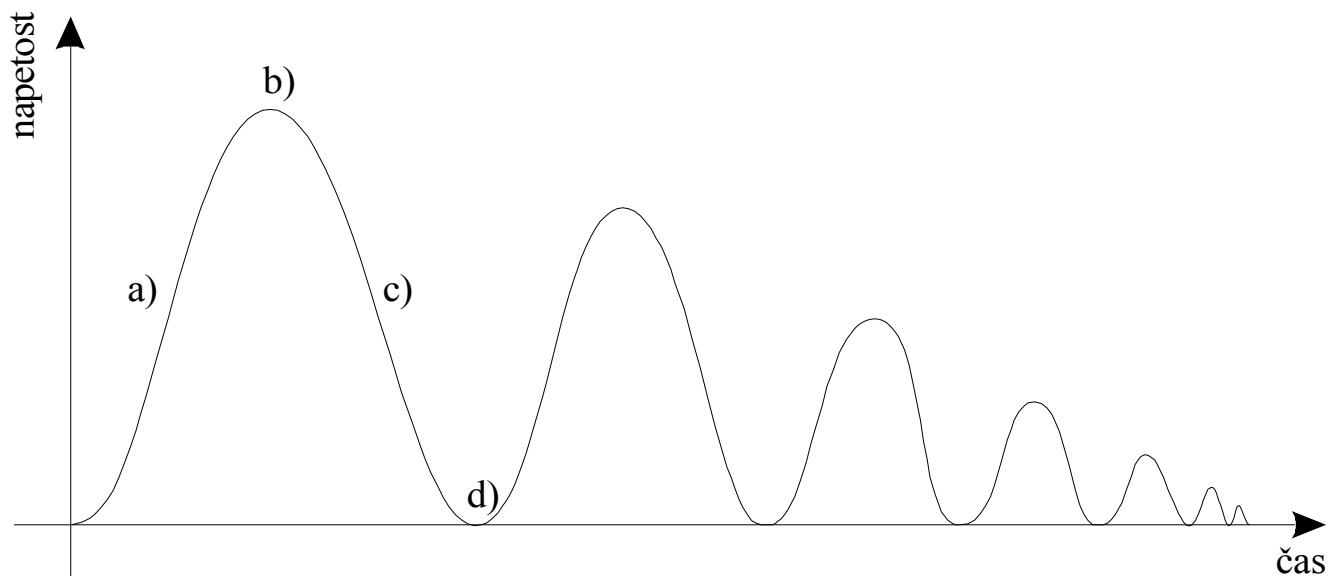
Povzročitelj nasilja se ženski opravičuje za povzročeno nasilje. Govori ji, da jo potrebuje, da brez nje ne more živeti, da mu pomeni vse na svetu, da se bo poboljšal in da je ne bo več nikoli udaril, poniževal, žalil ter ji grozil. Za nasilje krivi žensko: »Če tega ne bi rekla ali naredila, te jaz ne bi udaril.« in tako predlaga, da se oba spremenita. Hkrati pa še zanika, da je bil nasilen in prepričuje žensko, da ni tako hudo, kot misli, in da je drugje še slabše.

4. OBDOBJE MIRU – »MEDENI TEDEN«

Ženska se počuti bolje in verjame, da je njuna ljubezen zmagala. Prepričana je, da bo zmogla preprečiti nove izbruhe nasilja, če se bo dovolj lepo vedla do njega in dovolj dobro skrbela za družino. Povzročitelj v tem času ne povzroča fizičnega nasilja ter ji kupuje darila, pelje otroke na sprehod, opravlja gospodinjska opravila. V tem obdobju je najtežje pretrgati odnos, saj ženska upa in verjame, da se nasilje ne bo ponovilo.

Zadnje obdobje je zelo pomembno, saj se v njem odloča, ali bo odnos pretrgan ali ne. Prijazno in ljubeče vedenje moškega je za žensko nagrada, da se ji je posrečilo odnos obdržati. Če nastopi obdobje

naraščanja napetosti, bo naredila vse, da bi to napetost zmanjšala in krog nasilja je tako sklenjen. Dlje, ko traja odnos s povzročiteljem, krajša so obdobja med posameznimi fazami in tako lahko do nasilja prihaja vedno pogostejše, njegove oblike pa so lahko vedno hujše in do obdobj medenih tednov pogosto ne pride več.

a) naraščanje napetosti; b) izbruh nasilja; c) obdobje opravičevanja; d) obdobje medenih tednov.

Slika 3: **Dinamika nasilja** (Plaz 2004: 58).

»Nasilje nad žensko in otroki v družbi praviloma traja tako dolgo, dokler se ženska ne skrije v varen prostor ali dokler povzročitelj ženske ne ubije. Moira Walker poudarja, da nasilje praviloma ne preneha, lahko se za krajši čas pretrga, dokler s še večjo silovitostjo znova ne izbruhne.« (Mullender 1996; po Zaviršek 1997: 333)

1.2.5. Strategije preživetja

Van der Ant (2001: 33–39) je v svoji knjigi *Nasilje nad ženskami – odgovornost policije* zapisal, da se nasilje nad ženskami dogaja za domačimi vrati in traja več let. Zaprto okolje, kjer se dogajajo zlorabe, povzroči osamitev ženske, strah pred tem, da ji ne bo uspelo ustaviti ponavljajočega nasilja, sram pred samo seboj (občutki krivde) in pred drugimi, kar pa jo prisili v to, da naredi vse, da bi nasilje prikrila. Tako razvije strategije preživetja, da vzdrži v situaciji stalne pripravljenosti, strahu in osamljenosti. Zanje je značilno, da so si podobne oziroma se zlijejo in jih lahko označimo kot iznajdljivost, ustvarjalnost in zdravo vedenje, kar ženski omogoča vztrajanje v nezdravi situaciji. Tri najpomembnejše strategije preživetja so: »izogibanje«, »separacija« in »identifikacija z nasilnežem«, katere je tudi pojasnil in sem jih v nadaljevanju tudi zapisala.

1. IZOGIBANJE

Ta strategija preživetja je sestavljena predvsem iz pomirjanja, izogibanja in prilagajanja, s katerimi poskuša ženska na svoj način spremeniti situacijo, vendar s tem ne doseže ničesar. Je v nenehni pripravljenosti, da bi lahko predvidevala, kako se moški počuti, kaj se dogaja v njegovi službi, ali lahko pričakuje njegov izbruh, ali je pil, in kako ga lahko ustavi. To predvidevanje pa zajame zelo velik del njenega življenja. Od ženske zahteva veliko moči, iznajdljivosti in energije, kar pa se na koncu obrne proti njej, saj se zaradi popolne osredotočenosti na drugega človeka, odtuji sebi, svojim občutkom in mislim. Vse več časa in sebe vlaga v to, da bi onemogočila ponoven izbruh nasilja, s tem pa vse bolj izgublja svojo moč ter njen strah pred nasiljem narašča.

Tako kot večina strategij, se tudi ta rodi iz nemoči. Po eni strani se ženska ne more postaviti po robu moškemu izkazovanju moči in premoči, po drugi pa trpi zaradi šibke samopodobe in se tako počuti ekonomsko in čustveno nesposobna skrbeti zase in sprejme dejstvo, da za to nima moči.

2. »SEPARACIJA«

Ženska pogosto razdvoji lastno samopodobo in tudi podobo svojega partnerja. Tako obstaja »dobri« in »slabi« moški, pri čemer je prvi tisti, ki je ljubeč in prijazen, slednji pa tisti, ki jo pretepa. Ženska tako sama opravičuje njegovo vedenje, ne da bi bilo treba nasilnežu kar koli narediti za to. Njegovo slabo, napadalno vedenje opravičuje z vplivi zunanjih dejavnikov. Z vedenjem moškega pa ne »separira« samo njega, temveč tudi sebe. Ko se ta kaže kot vsemogočen, hkrati pa tudi kot »slab« in »jezen«, se ženska počuti majhno, prestrašeno in nemočno. Verjame, da ne more zbežati pred njim, kar ji moški tudi potrjuje. Ko pa je ta »dober« in prijazen, se kaže kot nemočen otročiček, ki jo zelo potrebuje. Ženska pa lahko takrat skrbi zanj, kar ji daje občutek moči. Nemočno vedenje moškega pogosto postane past za marsikatero žensko, saj ji povečuje upanje, da bo s tem, ko ga bo razumela in mu pomagala, ustavila nasilje. S tem prevzame vlogo odrešenice in skrbne matere ter si prizadeva, da ga ne bi razočarala in tako spodbudila njegove napadalnosti. Moški pa njeno vedenje razume kot nalogo, da ga ne bo spet »polomil«, zato ji naloži odgovornost za svoje vedenje in se tako okoli nje spet sklene krog.

Ženske s separacijo doživljajo telesne in duševne bolečine in se tako postavijo v vlogo opazovalk, kot da bi nasilje doživljal nekdo drug in imajo pri tem občutek, da telo, na katerem se nekaj dogaja, ni njihovo. Tukaj gre za razcep med telesom in tistim, kar ženska je, torej med zunanjim in notranjim jazom. Ta razcep se pogosto kaže v obliki samopoškodovanja, poskusa samomora, »tihe odvisnosti« (motnje hranjenja), depresije, odvisnosti od tablet itd., ki se kažejo kot simptomi za neko trpljenje

(duševni odziv). Tako imajo s samopoškodovanjem občutek, da je notranje trpljenje tako veliko, da ga lahko zmanjšajo s tem, da se zunaj nekaj zgodi, jih boli in tako notranjo bolečino fokusirajo na zunanjo. Samopoškodovanje je samokaznovanje za nekaj, kar se kaže tudi pri poskusu samomora.

Posledica te strategije se kaže v negotovosti ženske o lastnem vedenju in čustvovanju, saj pogosto ne ve več kaj hoče. Na eni strani nasilje sovraži, hkrati pa zatrjuje, da partnerja ljubi. Pri tem sovraštvo velja za nasilje in »slabega« moškega, ki ga izkazuje, medtem ko ljubezen velja za tistega »dobrega« moškega. Tako postane zaradi te ambivalence neodločna in ne more izbirati, zato venomer odhaja in se vrača, podaja prijave in jih spet umika ter te vzorce venomer ponavlja.

3. IDENTIFIKACIJA Z NASILNEŽEM

Ena od strategij preživetja je tudi identifikacija z nasilnežem oziroma nastanek povezanosti z zlorabljačim partnerjem, tako imenovani »stockholmski sindrom«, katerega so razvili, ko so med veliko skupino žrtev ugrabitve našli nekatere podobnosti in razlike. Povezave so odkrili med odzivi teh žrtev in žrtev v koncentracijskih taboriščih, pripadniki verskih sekt, vojnimi ujetniki, civilnimi jetniki v komunistični Kitajski, žrtvami incesta in ženskami, ki so preživele nasilje. Pri slednjih se ti odzivi kažejo tako:

- »da zlorabljenka ženska zaznava nevarnost, da nasilja morda ne bo preživela;
- da lahko nasilnež še naprej grozi;
- da je kljub grozeči nevarnosti nasilnež tudi dober in prijazen;
- da je tako izolirana od ostalega sveta, da ne zmore oceniti pravega pomena svojega vedenja in vedenja moškega;
- da čuti, da beg ni mogoč.« (Van der Ent 2001: 37)

Ženska se ponavadi prilagodi življenju z nasilnim partnerjem, pri tem pa pogum črpa iz trenutkov, ko je ta z njo prijazen, kar pogosto ponovno privede do »separacije« med »dobrim« in »slabim«. Nenehno se trudi, da bi ga spravila v dobro voljo in pri tem upa, da je ta ne bo ponovno zlorabil. S tem se postavi v njegov položaj in si prizadeva razmišljati in čutiti tako kot on, hkrati pa začne tudi sama sebe doživljati skozi njegov miselni svet in oči. Če že ima priložnost, da ga zapusti, zaradi jeze, strahu in grozljive »strani« ne bo videla razloga, zakaj bi ga zapustila. Med procesom identifikacije z nasilnežem se po eni strani razvijajo občutki privlačnosti, ko želi ženska pomagati svojemu partnerju, ki jo zelo potrebuje in ji to daje občutek nadzora, po drugi strani pa občutki odbojnosti, ko hkrati doživlja občutke neznosnega straha, panike in jeze.

Kaže se kot zelo iznajdljiva strategija preživetja, vendar pogosto žensko pahne v to, da ostane v tem odnosu, saj ji ostane edina identiteta, ki jo ima, tista, ki ji jo daje partner in brez njega nima ničesar več. »Okolica od nje pričakuje, da naredi ogromen korak v neznano. Zelo pogosto tega ne zmore narediti.« (Graham in Rawlings 1991; po Bezenšek - Lalić 2009: 18)

1.2.6. Posledice nasilja

Maja Plaz (2004: 42–60) je v priročniku Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje zapisala, da ima nasilje vedno psihične posledice, saj povzroča, da ženska izgubi sebe, svoje samospoštovanje, samozavest, hkrati pa je porušen tudi njen občutek varnosti. Namesto tega se pojavijo občutki ničvrednosti, strahu, ničevosti ter izguba kontrole nad svojim življenjem, tako da o njej odloča nekdo drug.

»Ženske, ki so nasilje doživljale v preteklosti ali ga še vedno preživljajo, imajo pogosto naslednje občutke:

- počutijo se demoralizirane,
- degradirane,
- zelo jih je strah,
- so introvertirane,
- same sebi se zdijo grde, neprivlačne, nevredne,
- počutijo se ponižane,
- osramočene,
- krive,
- negotove,
- neljubljene,
- neljubeče,
- nevredne zaupanja,
- nesposobne,
- zmedene,
- ranljive,
- stare,
- psihično in fizično uničene,
- izgubijo stik same s sabo, ne vedo več, kaj bi rade v življenju,
- pričnejo živeti skladno s pričakovanji nasilneža,
- pričnejo misliti, da je to, kar se ji dogaja, normalno,
- bojijo se odprtih prostorov (agrofobija),

- se samopoškoduje,
- izgublja stik z realnostjo,
- opustijo misel na to, da bi lahko živele brez nasilja,
- obrnejo hrbet prijateljicam,
- racionalizirajo nastal položaj.« (Breaking through 1989; po Plaz 2004: 49)

»Pogoste posledice nasilja nad ženskami so tudi:

- trajna invalidnost,
- osamitev, izolacija od drugih ljudi iz strahu, da bo nasilje odkrito ali da se bo nadaljevalo,
- psihološki stres, ki se kaže v obliki kroničnih bolezni,
- motnje hranjenja (ženska si z uživanjem oz. izločanjem hrane poskuša vrniti kontrolo nad lastnim telesom, s hrano poskuša zapolniti praznino v sebi),
- težave pri iskanju zaposlitve, težave pri tem, da službo obdržijo, da se prilagajajo pogojem dela – pri tem gre za posledico napetosti zaradi nasilnega ozračja, v katerem je morala žrtev živeti,
- nesposobnost za opravljanje raznih službenih obveznosti zaradi poškodb, sramu, strahu pred nasiljem,
- depresija – žrtev je ponavadi ohromljena od nenehnega strahu in napetosti,
- samomor,
- umor – najsi gre za nasilneža ali žrtev.« (Breaking through 1989; po Plaz 2004: 49)

»Ko se nasilje konča, se ženske pogosto srečajo z naslednjimi težavami:

- ne zaupajo več moškim,
- ne morejo uživati v spolnosti,
- imajo velikansko potrebo po ljubezni in naklonjenosti,
- težko najdejo voljo do življenja,
- težko se pomirijo s tem, kar se jim je dogajalo in težko verjamejo, da so normalne kljub temu, kar so doživljale.« (Plaz 2004: 50)

1.2.7. Zakaj je težko oditi iz nasilnega odnosa?

Že sama zgodovina nas uči, da o nasilju molčijo vsi, tako storilci kot osebe, nad katerimi se izvaja nasilje kot tudi tisti, ki nimajo izkušenj nasilja, kar je Zaviršek (1997: 329–345) problematizirala v svojem članku Diskurzi o nasilju in pomoči. En od razlogov za molk se kaže v ideji o meji med javnim in zasebnim, pri čemer so spolne zlorabe same po sebi del slednjega. Pogosto pa se osebni razlogi za molk enega razlikujejo od drugega. Čeprav se praviloma vsak zoperstavlja nasilju, kar je nekaj

samoumevnega, vendar ga pogosto tudi sami ves čas reproducirajo, ponavljajo in o njem molčijo. Pogosto nanje vplivajo prevladujoče prakse, predvsem marginalne in diskriminatorne, skozi katere iščejo svojo identiteto ter se spreminjajo v zavedne ali nezavedne razloge za nasilje in molk. Razlogi zanje so si med seboj nasprotujoči, kakor so si nasprotujoči tudi subjektni položaji ljudi, ki to počnejo.

»Ženske, ki preživljajo nasilje, najpogostejše molčijo zato, ker:

- verjamejo, da se nasilje dogaja samo njim, da so nekaj posebnega in da jim nihče ne bo verjel;
- verjamejo, da se nasilje dogaja večini žensk in da se zato nimajo pravice upreti;
- verjamejo, da jih bo storilec ubil, če bodi storile kaj nedovoljenega, kar ga lahko razkrinka;
- verjamejo, da same sprožajo nasilje in da so odgovorne zanj;
- ne verjamejo, da je njihovo življenje še kdaj lahko drugačno in boljše;
- verjamejo, da so slabe in nevredne, da bi jih kdo poslušal in pomagal;
- se počutijo nemočne zaradi pomanjkanja znanja in informacij in ne vedo, kaj naj storijo.«
(Zaviršek 1997: 330)

»Tudi povzročitelji molčijo o nasilju:

- ker so prepričani, da niso storili ničesar napačnega;
- da se zavarujejo pred posledicami;
- ker v ženski vidijo manjvredno bitje;
- ker v ženski vidijo krivdo svojega neuspeha in nezadovoljstva;
- ker jim nasilje nad ženskami pomaga ustvarjati fantazije o svoji identiteti, za katero potrebujejo občutek in dokaz, da imajo moč nad drugo osebo;
- ker jim nasilje prinaša sprostitve in užitek.« (Zaviršek 1997: 330)

»Tudi ženske in moški, ki sami niso storilke in storilci, o nasilju in spolnem izrabljanju molčijo, ker:

- verjamejo, da nasilje ni veliko in njegove posledice niso hude;
- verjamejo, da moški ženske varujejo;
- verjamejo, da ženske, ki doživljajo nasilje, to tudi zaslužijo;
- verjamejo, da si nekatere ženske nasilja želijo;
- nočejo zastaviti svoje beseda za nekoga, ki preživlja nasilje, in si s tem nakopati težave in posmeh pri drugih ljudeh;
- hočejo ostati lojalni drugim moškim, pa četudi gre za povzročitelja;
- se lažje poistovetijo s povzročiteljem kot z žrtvijo;
- jih je »groza« in nočejo verjeti v »navadnost« ljudi, ki so nasilni;
- se bojijo za svojo varnost;

- jih povzročitelj s svojim videzom, družbenim položajem itn. prepriča v svojo nedolžnost in v svoj položaj »žrtve«;
- se bojijo soočiti s svojimi agresivnimi potenciali;
- se bojijo soočiti s svojimi izkušnjami nasilja in spolnega izrabljanja.« (Zaviršek 1997: 330)

Odločitev ženske, da odide, je dolgotrajen proces in pogosto ni stvar svobodne odločitve, saj že iz navedenih vzrokov za molk, lahko prepoznamo mnogo razlogov, ki otežujejo odločitev, da bi zapustila nasilnega partnerja. Pogosto sta poniževanje in nasilje trajala tako dolgo in močno, da je njena duševna vzdržljivost popolnoma oslabljena in je vedno navzoči strah eden od dejavnikov, ki ji preprečuje odhod ter dejavno in učinkovito upiranje. Tako ženske, ki trpijo najhujše oblike nasilja najdlje o tem molčijo, pri tem pa jih mučijo občutki krivde in sramu, strah, ambivalentni občutki o samem razmerju ter zvestoba svojim nasilnim partnerjem.

Ženske ponavadi ponotranjijo družbeno zaničevanje, ki jim vsili občutke manjvrednosti, sebe vidijo kot moškemu podrejene in se zaničujejo, ker so dopustile, da so jih pretepali. Hkrati jim po letih prestanega nasilja vrednote postanejo neprepoznave, meje jim postanejo ohlapnejše ter s tem zgubljajo stik z lastnimi občutki (disociacija). Doživlja telesne simptome, kateri so posledice telesnega nasilja, nespečnost, stres, razne oblike odvisnosti in depresije, pogosto se nehajo upirati nasilju, saj sta njihova zdravje in odpornost zelo oslabljeni. Predvsem pa jim onemogoča odhod iz takšnega odnosa socialna osamitev, nizka samozavest, zlom ženske in neizmeren strah pred nasilnim partnerjem.

»Odgovor za ostajanje ženske v odnosu s partnerjem, ki je nasilen, je v njenem subjektivnem zaznavanju in interpretiranju njene preteklosti in sedanjosti. Zakaj ženska ostaja s povzročiteljem nasilja, lahko razumemo samo, če upoštevamo vse faktorje, ki so vplivali na njeno življenje dotlej skupaj z njeno vzgojo. Med najpomembnejšimi elementi, ki so oblikovali njeno dojemanje, so družina, izobrazba, religija in okolje. Poleg tega zelo vplivajo na to, ali bo ostala v nasilni zvezi, tudi odnos do sebe, njene vrednote, življenjske priložnosti, predstava o sebi, ki je povezana s predstavo o tem, kakšno vlogo igrata moški in ženska v življenju. Vsekakor pa je najpomembnejše, iz kakšnega družinskega okolja izhaja.« (Ackerman, Pickering 1995; po Plaz 2004: 52)

Najpogostejši razlogi za ostajanje v nasilnem odnosu, katere je zapisala Maja Plaz (2004: 50–57), so:

- **Spomin na »dobre stare čase«** – ponavadi so v vsakem odnosu na začetku lepi trenutki, ko so partnerji nežni in pozorni; prvo nasilno dejanje je za žensko velik šok, katero na začetku pogosto minimalizira ter zanika resnost tega dogodka in upa, da se bodo tisti lepi trenutki vrnili; tudi ko se nasilje še nadaljuje, so med njima še vedno obdobja, ko se imata lepo.

- **Napačno iskanje vzroka nasilja** – ženske pogosto ne verjamejo, da se problem za nasilje skriva ravno v njihovih partnerjih, zato iščejo vzroke zanj v njihovih službah, starših, otrocih, v sebi – mislijo, da niso »dobre žene, matere«, ker ne izpolnjujejo njihovih pričakovanj.
- **Idealiziranje nasilnega partnerja** – verjamejo, da njihovi partnerji niso »eni od tistih« in so za njihova nasilna dejanja krivi neki zunanji dejavniki.
- **Družbena pričakovanja** – vse, kar se dogaja doma velja za zasebno sfero, v katero se družba nima pravice vtikati; »družbeno sprejemanje nasilja v družini kot načinu življenja ohranja pri ženski strah pred odhodom ali iskanjem rešitev iz situacije« (Ackerman, Pickering 1995; po Plaz 2004: 53); tako ogromno energije vlagajo v to, da bi pomagale partnerjem, da se spremenijo, vendar je ta trud velikokrat vložen zaman.
- **Ženska pogosto verjame obljubam moškega: »Nikoli se več ne bo ponovilo.«** – po nasilnem dejanju se partner ženski opravičuje, peče ga vest in ji obljublja, da se to ne bo ponovilo; prinaša ji rože, darila, povabi jo na večerjo; ona vsemu temu verjame, vendar pa kmalu pride ponovno do nasilja.
- **Zbujanje občutka krivde, če ga želi zapustiti** – grozi ji npr. s samomorom, da se bo nehal zdraviti, da bo pustil službo, da bo začel piti; nekatere grožnje tudi uresniči, kar pri ženski vzbudi občutke krivde, kar ji prepreči odhod.
- **Strah zaradi groženj z umorom ali še z večjim nasiljem** – pri čemer občuti velik pritisk.
- **Zanikanje** – s tem uporablja nekakšen obrambni mehanizem, strategijo preživetja, tako da zanika dejansko stanje; išče neka »razumska« opravičila – »saj ni mislil tega«, »zaradi dela je pod pritiskom«, »njegov oče ga je pretepal«, »preveč je popil«; na vse načine se trudi, da bi se izognila nasilju partnerja, da bi nekako umirila napetost.
- **Naučena nebogljenost** – počuti se nemočno, saj so leta trpljenja iz nje naredile pasivno, nesamozavestno in prestrašeno žrtev; ima občutek, da sama ne more ničesar spremeniti, od straha je paralizirana, o svojih izkušnjah ne more govoriti; pomanjkanje podpore, strah, čustvena in ekonomska odvisnost pripeljejo ženske k naučeni nebogljenosti.
- **Pomanjkanje samospoštovanja in zaupanja vase.**
- **Omejitev, ki nastanejo zaradi »popolne kontrole in izoliranosti«** – gre za omejevanje in zmanjševanje njenega prostora, moški jo napada, izolira od njenih prijateljic in sorodstva, izrablja njeno psiho; doseže popolno izolacijo – ženska nima nikogar, ki bi ji pomagal, misli, da je edina, ki se ji to dogaja, da ima grozno osebnost, da je za nasilje sama kriva, v kar jo prepriča partner.
- **Strah pred osamljenostjo in starostjo** – strah jih je, da bodo ostale same in jih ne bo nihče maral, ko bodo stare; pogosto se podcenjujejo in ne verjamejo, da bi se lahko same znašle, bojijo se, da ne bi mogle zaslužiti dovolj za preživetje.
- **Fizična in psihična izčrpanost.**

- **Revščina in brezposelnost** – danes je zaposlitev zelo težko najti, s čimer se soočajo predvsem ženske; k ekonomski odvisnosti žensk prispevajo tako povzročitelji nasilja kot tudi diskriminacija žensk na področju zaposlovanja; ženske, ki zapustijo partnerje, se pogosto soočijo z revščino in tako se mnoge vrnejo nazaj.
- **Vera, običaji** – nekatere ženske pripadajo verskim skupnostim, ki prepovedujejo razvezo, hkrati pa so tukaj še trdno zasidrane predstave v družbi, kot so npr. »otroci potrebujejo očeta«, »otroci se ne morejo normalno razvijati brez očeta«; pogosto jih družina prepričuje, da so dobile, kar so zaslužile in so to same iskale – »tudi jaz sem trpela, tako pač je v zakonu«, »v naši družini se še nihče ni ločil«.
- **Družinsko ozadje** – mnoge ženske, ki preživljajo nasilje, so tudi same odrasle v nasilnih družinah in imajo tako večjo toleranco do nasilja, saj zaradi preteklih izkušenj, menijo, da je to »normalni« del vsakodnevnega življenja in ne vejo, kako naj se mu uprejo; pogosto imajo vsajene stereotipe: »ženski je mesto doma«, »ženska je odgovorna za uspešnost družine, zato je njena dolžnost, da vztraja v odnosu«.
- **Pomanjkanje učinkovitih institucij, ki bi jih zaščitile.**
- **Družba še vedno ne verjame zgodbi ženske, ki doživlja nasilje** – ženske znotraj družbe težko dobijo konkretno pomoč, ki bi jo v teh situacijah nujno potrebovale in se tako srečujejo s posmehom, podcenjevanjem, imajo jih za »nore, histerične, paranoične« ter krivke za nasilje.
- **Pomanjkanje informacij** – pogosto so premalo informirane o svojem položaju, zakonskih pravicah in dolžnostih; ne vejo na koga naj se obrnejo, ko se znajdejo v težavah, ko imajo kakšno vprašanje ali pa morajo kaj urediti.

»Odločilni trenutek v procesu dokončnega odhoda nastopi, ko ženska zavestno spozna, da ni pomembno, kaj stori oziroma česar ne stori – na partnerjevo nasilje ne more vplivati.« (Van der Ent 2001: 41)

1.2.8. Procesi odhajanja

Enkrat le napoči čas, ko ženska končno odide. Proces odhajanja lahko razdelimo v štiri faze, katere je pojasnil Van der Ent (2001: 32–33):

1. faza: PRVI NASILNI IZBRUH

Prvi nasilni izbruh sproži občutke obupa, presenečenja, šoka, nemoči, sramote, redkokdaj pa pretrganje odnosa. Ženska poskuša razumeti vedenje moškega, najti razlago, poskuša doseči nekako spravo z njim

in se zanaša na njegove obljube, da se to ne bo nikoli več ponovilo. Kmalu po prvem incidentu je nasilje zanikano ali razvrednoteno, saj izkušnjo potisne in jo opiše kot izgubo nadzora med prepirom.

2. faza: NASILJE KOT INCIDENT

Nasilje je sedaj pogostejše, ženska zanika njegov obseg, saj še vedno ne dojame značilne strukture nasilja ter si še vedno prizadeva razumeti in opravičevati vedenje moškega. Nasilje je skrivnost, o kateri ne govori drugim in se ponavadi zdi okolici njun odnos popoln.

3. faza: NASILJE KOT SESTAVINA ODNOSA

Odnos postane še nasilnejši, njen življenjski prostor se vse bolj oža, saj poskuša nasilje ustaviti na razne načine. Njeno življenje je omejeno na dejanja, s katerimi bi lahko kar najbolje zmanjšala nasilje in se bojuje za ohranitev odnosa, v tem boju pa zgublja sebe. Časovni razmaki med nasilnimi izbruhi so vse manjši in jih skoraj ni več.

4. faza: PRELOM

V tej fazi se ženska zave, da se za ohranitev odnosa bojuje v svojo škodo in tako nastopi točka preloma. Začne se odločati sama in razkrije svojo zgodbo, pri tem pa poišče pomoč zunaj odnosa, hoče pravico do svojega lastnega življenja in telesa ter končno pretrga ta nasilni odnos.

Ali bo ženska pripravljena končati odnos ali poiskati zunanjo pomoč ter s tem podati prijavo, je odvisno od tega, v kateri fazi je poiskala pomoč. Hkrati pa moramo vedeti, da gre vsaka ženska skozi ta proces na svoj način. Pogosto pa pri odhodu naletijo na različne težave.

Pri tem je pomembno, da imajo strokovne delavke dovolj specifičnega znanja, ki se tiče razumevanja dinamike nasilja in odnosa nasilnež–preživela. Takšen klasičen primer je dejstvo, da se večina žensk, ki se zateče v varno hišo, tudi vrne k nasilnežu. »Razlogi za vrnitev so številni, med najpomembnejšima pa sta ekonomski razlog (skupno stanovanje, samo moževa plača) in psihološki (ženska ima moškega rada, ko ni nasilen, in verjame, da se bo spremenil; ženska bi se počutila krivo, »če bi otrokom vzela očeta«, saj ga imajo otroci radi; ženska ni nikoli živela sama in ne zna živeti sama; se ukloni občutku sramu, ki ga spodbuja okolica ipd.).« (Zaviršek 2005: 560) »Ponekod ženske, ki se vrnejo k nasilnežu, socialne delavke poimenujejo »povratnice«. Beseda stigmatizira, spominja na »alkoholičarke-povratnice«, na storilke kaznivih dejanj povratnice.« (Zaviršek 2005: 561)

1.2.9. Metode dela z ženskami, ki so preživele nasilje (diskurzi in koncepti pomoči, dobra praksa dela z ženskami, ki so preživele nasilje)

Za odhod iz nasilnega odnosa je ženski potrebno veliko poguma, katerega je skozi vsa svoja negativna občutja (ponižanost, prestrašenost, osramočenost, nesposobnost), ki so posledica dolgoletnega trpljenja, ponavadi zelo težko zbrati. Hkrati pa za novo življenje potrebuje še veliko poguma za to, da vztraja pri svoji odločitvi, saj se mora naenkrat soočiti s celo goro dodatnih težav – kam oditi, kako preživeti v tujem okolju, kako zaslužiti dovolj denarja zase in za otroka. Pri tem potrebuje veliko pomoči, ki jo išče v raznih ustanovah, družini, prijateljih. Ker pa skozi nasilni odnos pogosto izgubijo stik s svojo družino, sorodniki in prijatelji, se morajo po pomoč obrniti na različne institucije. Tako lahko pomoč razdelimo na institucionalno in neinstitucionalno obliko pomoči ženskam, ki preživljajo nasilje.

a) INSTITUCIONALNE OBLIKE POMOČI ŽENSKAM, KI PREŽIVLJAJO NASILJE

- Centri za socialno delo

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) določa v prvem odstavku 14. člena, da je naloga centra za socialno delo ta, da »nudi žrtvi in povzročitelju nasilja storitve po zakonu, ki ureja socialno varstvo, pri čemer je cilj obravnavanja odprava neposredne ogroženosti in skrb za žrtvino dolgoročno varnost, z odpravo vzrokov oziroma okoliščin, v katerih prihaja do nasilja, prek reševanja njenih socialnih in materialnih pogojev bivanja.« Socialnovarstvene storitve, ki jih nudijo uporabnikom, so:

- izvrševanje javnih pooblastil,
- storitve socialne preventive,
- storitve prve socialne pomoči,
- storitve osebne pomoči,
- storitve pomoči družini (pomoč družini na domu),
- organiziranje skupnostnih akcij za socialno ogrožene skupine prebivalstva.

Z novim zakonom se mora pri centru za socialno delo za obravnavanje nasilja v družini ustanoviti multidisciplinarni tim, katerega sestavo in način dela določi minister/ica, pristojen/na za delo, družine in socialne zadeve. Hkrati pa lahko napotijo povzročitelja nasilja v ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe. Predvsem pa je pomembno, da pri svojem delu proučijo vsak primer posebej in natančno, nudijo pomoč v okviru pooblastil Zakona o socialnem varstvu, izdelajo načrt varnosti v okviru multidisciplinarnega tima, če je to potrebno. V primeru, da oceni, da je načrt pomoči potreben, ga mora pripraviti in s tem poklicati k sodelovanju tudi druge organe in organizacije ter ga oblikovati

skupaj z žrtvijo, pri čemer je lahko prisoten tudi njen spremljevalec/ka.

Z namenom zagotavljanja pomoči osebam, ki preživljajo nasilje, izvajanja interventne službe, povezovanje dejavnosti organov in organizacij, spremljanja in analiziranja pojavov nasilja v regiji, se v okvirju centra oblikuje regijska služba za koordinacijo in pomoč žrtvam. Ta vključuje interventno službo, krizne centre in regijskega koordinatorja za preprečevanje nasilja.

- Policija

Temeljna naloga policije, katera običajno pride prva v stik z žrtvijo nasilja, je varovanje življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi. Dolžna se je odzvati na vsak klic na pomoč.

Policija lahko povzročitelju nasilja v okviru 39. a člena Zakona o policiji izreče ukrep prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi v primeru, ko obstaja utemeljen sum, da je oseba naredila prekršek z elementi nasilja ali pa je zalotena pri prekršku in obstajajo razlogi za sum, da bo ogrozila življenje, osebno varnost ali svobodo osebe, s katero je bila v bližnjem razmerju. Policisti kršitelju ustno izrečejo ukrep (v razponu od 50 metrov do 200 metrov) za 48 ur, kar pomeni, da se mora ta nemudoma odstraniti iz skupnega prebivališča in policiji izroči svoje ključ. V roku 6 ur pa mu morajo vročiti še pisno odredbo o ukrepu. Prepoved približevanja pa velja tudi za kakršnokoli obliko komunikacije preko telekomunikacijskih sredstev (telefon, internet, mobilni telefon). Preiskovalni sodnik/ca lahko ukrep podaljša za čas do 10 dni (v roku 24 ur), na predlog oškodovanke pa še za 60 dni (preiskovalnemu/i sodniku/ci poda predlog za podaljšanje 3 dni pred prenehanjem ukrepa). Policija ga lahko v primeru kršitve ukrepa takoj odstrani s tega območja ali pa ga privede v takojšnji postopek k pristojnemu sodišču za prekrške. Če je ob policijski intervenciji še vedno nasilen, ga lahko pridržijo za 24 ur. V primeru, da obstaja sum, da bo dejanje ponovil, pa za 48 ur.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) v 18. členu določa, »da policija na prošnjo žrtve nasilja v družini zagotovi žrtvi varnost ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih prebiva, da lahko iz njih vzame stvari, ki so potrebne za zagotavljanje njenih osnovnih življenjskih potreb in osnovnih potreb njenih otrok.« (Bezenšek - Lalić 2009: 60)

- Državno tožilstvo

Vesna Ignatova (2004: 176–180) je zapisala, da predstavlja državno tožilstvo organ, katerega naloga je preganjanje storilcev kaznivih dejanj, kjer tožilci/ke vlagajo in zastopajo kazensko ovadbo. Z žrtvijo

nasilja pridejo v stik šele po vložitvi kazenske ovadbe in so z njo v neposrednem stiku. Pregon kaznivih dejanj se začne po uradni dolžnosti in na predlog oškodovanke. Po uradni dolžnosti je tožilec/ka pristojen/na za to, da ukrene vse, kar je potrebno v zvezi z odkrivanjem kaznivih dejanj in izsleditvijo storilcev ter za usmerjanje predkazenskega postopka, da zahteva preiskavo, da vloži in zastopa obtožnico oziroma obtožni predlog pred pristojnim sodiščem ter da vlaga pritožbe zoper pravnomočne sodne odločbe. Pregon na predlog oškodovanca lahko žrtev sama poda na policiji, na državnem tožilstvu ali na sodišču.

- Sodišče

V nadaljevanju (Ignatova 2004: 176–180) je zapisala, da zbrani dokazi zadostujejo za vložitev obtožbe, če tako meni državni/a tožilec/ka in jo takrat pošlje pristojnemu/i sodniku/ci in ko postane ta pravnomočna, se začnejo priprave na glavno obravnavo, kjer se izvedejo dokazi. Po končanem postopku sodnik/ca javno razglasi in obrazloži sodbo. Z žrtvijo nasilja se praviloma sreča le na glavni obravnavi, na kateri jo zasliši kot oškodovanko. Na sodišču se mora tako storilca kot tudi žrtev obravnavati enakopravno ter prvega obravnavati kot nedolžnega do končne pravnomočne sodbe, kar pa se lahko slednji zdi krivično.

Sodišče odloča tudi o družinskih razmerjih, kjer morajo običajno dobiti mnenje pristojnega centra za socialno delo (razveza zakonske zveze, dodelitev skrbništva, določanje stikov ter preživnine).

V skladu z 19. členom Zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) lahko žrtev nasilja v družini sodišču predlaga, »da določi ukrepe za odvrnitev nadaljnje škode, kot so prepoved vstopa v stanovanje, v katerem živi žrtev, zadrževanje v določeni bližini stanovanja, v katerem živi žrtev, zadrževanje in približevanje krajem, kjer se žrtev redno nahaja (delovno mesto, šola, vrtec ...), navezovanje stikov z žrtvijo na kakršenkoli način, vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo, vsakršno srečanje z žrtvijo. Te ukrepe lahko sodišče izreče tudi, če je povzročitelj nasilja žrtvi grozil, da jo bo poškodoval ali drugače protipravno posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebne pravice, če je povzročitelj nasilja protipravno vstopil v stanovanje, v katerem živi žrtev ali drugače motil njeno mirno posest, če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje, na primer z zasledovanjem ali uporabo sredstev za komuniciranje na daljavo in če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje z uporabo oziroma objavljanjem vseh osebnih podatkov žrtve, sodnih spisov in osebnih spisov na svetovnem medmrežjem. Sodišče lahko te ukrepe izreče za največ šest mesecev in jih na predlog žrtve podaljša še na največ šest mesecev.« (Bezenšek - Lalić 2009: 55)

V skladu z 21. členom ZPND »lahko sodišče na predlog žrtve z odločbo naloži povzročitelju nasilja, ki z žrtvijo, ki jo je telesno poškodoval ali ji je prizadejal škodo na zdravju oziroma je drugače posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice, živi v skupnem gospodinjstvu, da mora stanovanje v skupni uporabi prepustiti žrtvi v izključno uporabo. Sodišče ukrep časovno omeji na največ šest mesecev in ga lahko na predlog žrtve izjemoma podaljša še za največ šest mesecev. Žrtev mora predlog podati najkasneje v treh mesecih odkar je utrpela katero izmed naštetih ravnanj. V skladu z 22. členom pa sme zakonec, nad katerim drugi zakonec izvaja nasilje ali če izvaja nasilje nad njegovimi otroki, ob razvezi zakonske zveze zahtevati, da mu drugi zakonec prepusti v izključno uporabo stanovanje, v katerem skupaj živita oziroma sta živela. Sodišče lahko dodeli stanovanje v izključno uporabo zakoncu, ki vloži zahtevo, če je potrebno, da se ob razvezi prepreči nasilje, omeji trajanje ukrepa na največ šest mesecev in ga na predlog žrtve izjemoma podaljša še za največ šest mesecev. Mnenje o ogroženosti poda pristojni center za socialno delo.« (Bezenšek - Lalić 2009: 55)

- Zdravstvene ustanove

Zaposleni v zdravstvenih ustanovah pogosto prihajajo v stik z žrtvami nasilja in še takrat običajno nudijo samo zdravstveno oskrbo za poškodbe, ne pa tudi psihosocialne pomoči ter izdajo zdravniško potrdilo, ki jim bo prav prišlo v morebitnem kazenskem postopku (Ignatova 2004: 176–180).

Cvetežarjeva (2007: 130–136) v knjigi Na poti iz nasilja pravi, da zdravniki/ce načeloma ne prijavljajo poškodb, razen v primeru hujših oblik nasilja oziroma po lastni presoji. Ravno tukaj zasledimo dejstvo, da je potrebna nujna angažiranost zdravstvenih institucij pri odkrivanju, obravnavi in preprečevanju nasilja v družini, saj so ravno zdravstvene ustanove v primerjavi z drugim institucijami, ki nudijo pomoč, edini javni prostor, ki ni družbeno stigmatiziran in kjer je nadzor povzročitelja nasilja najmanjši. Hkrati pa lahko tukaj žrtve nasilja najlažje in ob najmanjšem tveganju za lastno varnost pridejo v stik s strokovnjakinjami in strokovnjaki.

- Urad vlade RS za enake možnosti

Urad za enake možnosti si prizadeva k izboljšanju neenakosti med ženskami in moškimi, zato spremlja položaj žensk in uresničevanje njihovih zajamčenih pravic z ustavo, zakoni in mednarodnimi konvencijami. Z vidika položaja žensk in načela enakih možnosti obravnava predpise, akte in ukrepe, ki jih sprejema Vlada RS in si prizadeva za njihovo upoštevanje v konkretnih primerih neenakega obravnavanja oziroma diskriminacije na podlagi spola. Zakon o enakih možnostih žensk in moških uvaja Zagovornika/co enakih možnosti žensk in moških, ki deluje pri Uradu za enake možnosti, katere

osnovna naloga je obravnavanje primerov domnevne diskriminacije zaradi spola na vseh področjih družbenega življenja. Neenaka obravnava se pojavlja na področju zaposlovanja, izobraževanja, delovnega razmerja, ekonomskega, socialnega, političnega področja in drugih sfer družbenega življenja. Nanjo se lahko obrnejo vsi, kateri se srečajo s katerokoli od zgoraj navedenih oblik neenake obravnave in si želijo prispevati k ustvarjanju enakih možnosti (Ignatova 2004: 176–180).

- Brezplačna pravna pomoč

Do brezplačne pravne pomoči je upravičena oseba, katerega mesečni dohodek oziroma povprečni mesečni dohodek na člana družine ne presega višine minimalne plače, določene z zakonom. Za njeno dodelitev mora prosilka vložiti prošnjo pri pristojnem sodišču ali okrajnem sodišču, na območju katerega ima stalno ali začasno prebivališče. Lahko pa se jo odobri za pravno svetovanje, pravno zastopanje, za druge pravne storitve, določene z zakonom ter kot oprostitev plačila stroškov sodnega postopka (Ignatova 2004: 176–180).

b) NEINSTITUCIONALNE (nevladne) OBLIKE POMOČI ŽENSKAM, KI PREŽIVLJAJO NASILJE

Ker je znotraj državnega sektorja le deloma poskrbljeno za ženske, ki so preživele nasilje, je bil odločilni premik narejen z nastankom prve nevladne organizacije SOS telefon za ženske in otroke žrtev nasilja (1989), ki je s svojim aktivističnem delovanjem spodbudila razvoj socialnega varstva in se je tako znotraj nevladnega sektorja razvil kompleksen in razvejan sistem pomoči. Vse oblike pomoči, tako institucionalne kot tudi neinstitucionalne, so učinkovite le, če se med seboj prepletajo, so hitre in javnosti znane. Pogosto pa država ne zagotavlja celostne in učinkovite pomoči, saj prevečkrat v stikih z institucijami naletimo na stereotipno razumevanje nasilja. Programi v okviru nevladnega sektorja zagotavljajo varen prostor v zatočiščih kot so varne hiše, materinski domovi, krizni centri, kjer jim je zagotovljena zaupnost in anonimnost, da lahko o nasilju tudi spregovorijo.

Ženskam, ki preživljajo nasilje, nudijo psihosocialno pomoč predvsem slednje, pod okriljem katerih delujejo skupine za samopomoč, tako za ženske z izkušnjo nasilja kot tudi za tiste z motnjami hranjenja, oblike svetovanja, in sicer od individualnega do svetovanja preko telefona. V okviru ene od nevladnih organizacij poteka tudi svetovanje za povzročitelje nasilja, večina pa nudi uporabnicam možnost zagovorništva, ki zajema spremljanje na različne institucije, informiranje in nudenje podpore. S svojim delovanjem ozaveščajo ter izobražujejo strokovno in širšo javnost o problematiki nasilja. Pomanjkljivost pa se kaže v tem, da niso dostopne vsem ženskam, saj večina organizacij deluje na

področju Ljubljane.

»Zahteve žensk, ki so delale na področju socialnega varstva v vladnih in nevladnih organizacijah, so bile po spremembah izraz nezadovoljstva z delom institucij socialnega varstva in na področju duševnega zdravja. Ugotovile so, da se vzroki neenakosti žensk in neenakopravnosti v družbi odražajo tudi skozi obravnavo v socialnih službah, ki je reproducirala že obstoječe družbene vzorce.« (Urek 1997; po Bezenšek - Lalić 2009: 33)

Payne (2001; po Bezenšek - Lalić 2009) je v ženskem socialnem delu ločil več terminoloških razlik:

- c) emancipatorni pristop (je neseksistični pristop, teži k povečanju avtonomije žensk, zmanjšuje neravnotežje moči ter vpliva na dvig zavesti žensk),
- d) spolno specifično feministično socialno delo (podpora, razvoj žensk).

Urek pojasnjuje, »da je feministično definiranje socialnih problemov osredotočeno na identifikacijo specifičnih načinov razumevanja moči, ki se zrcalijo skozi stvarnost družbenih odnosov in so odločilni za stanje v družbi. Avtorica meni, da je feministična praksa, ki je usmerila socialno delo z ženskami z izkušnjo nasilja, oblikovala osnovna načela za delo z ženskami. Ta so:

1. Verjeti, da ženske niso krive ali soodgovorne za nasilje moških nad njimi. Istočasno verjeti, da so ženske odgovorne zase in za svoje življenje, zato je potencial za reševanje situacije v njihovi iniciativi.
2. Verjeti, da družbena konstrukcija spolnih vlog ustvarja nesorazmerje v porazdelitvi družbene moči med spoloma in da je temeljni kontekst, v okviru katerega je treba razumeti nezadovoljstvo žensk, ki se obračajo po pomoč.
3. Nikoli poskušati opravičiti ali braniti povzročitelja nasilja ne glede na to, ali se nam zdi, da je njegovo vedenje morebiti mogoče razumeti. Pomembna je ženska, ki je verjetno tudi sama dolgo časa opravičevala povzročiteljevo nasilje.
4. Potrebno je verjeti zgodbi ženske, ki doživlja nasilje, jo opogumljati in biti na njeni strani. Iz prakse vemo, da poskuša zlorabljenka ženska vedno preprečiti oziroma ustaviti nasilje.
5. Pri definiranju problemov in iskanju rešitev je potrebna perspektiva ženske, njen pogled.
6. Podatki morajo ostati tajni, ženski ni treba dati osebnih podatkov, vse, kar reče, mora ostati znotraj tima. Etika socialnega dela obvezuje socialne delavke in delavce k spoštovanju in varovanju osebnih podatkov uporabnic in uporabnikov.
7. Obravnava velja za vse ženske, ne glede na državljanstvo, narodno pripadnost, možno psihiatrično diagnozo, spolno usmerjenost, hendikepiranost, starost in podobno. Feministični pristop izključuje diskriminacije.
8. Pomoč mora biti brezplačna. Crosgrrove (1994) vidi zastopanje žensk z izkušnjo nasilja kot

proces opogumljanja, skozi katerega se ženski pomaga, da sama načrtuje postopek za povečanje svoje varnosti in prihodnosti. Strokovnjakinje in strokovnjaki morajo poznati obstoječe oblike pomoči v lokalni skupnosti in ženski olajšati dostop do vseh služb, ki ji lahko pomagajo pri reševanju problema.« (Urek 1997; po Bezenšek - Lalić 2009: 34–37)

»Zaradi varnosti in morebitnih prihodnjih zlorab morajo v specializiranih službah, ki se ukvarjajo z družinskim nasiljem, in v varnih hišah delati samo ženske strokovne delavke.« (Zaviršek 2003: 560) Razlogi za to se skrivajo v tem, da moški radi solidarizirajo z moškimi, zato obstaja nevarnost, da bi izkušnje žensk minimalizirali ali celo prestopili meje intimnosti.

Nevladne organizacije ženskam z izkušnjami nasilja nudijo:

- **Telefonsko svetovanje**

Telefonsko svetovanje je za žensko z izkušnjo nasilja ponavadi prva prijazna socialna pomoč, ki njene izkušnje ne zanika, ampak sogovornici absolutno verjame. Hkrati pa ji omogoča anonimen in brezplačen pogovor, s katerim si pridobi informacije, ki jih potrebuje. Ženske se pogosto sramujejo svoje izkušnje, počutijo se krive, nesposobne in neprimerne in jim možnost telefonskega pogovora velikokrat daje priložnost, da prvič spregovorijo in so pri tem razumljene in podprte v svoji bolečini ter se tako opogumijo za iskanje nadaljnjih rešitev. Namen telefonskega svetovanja ni dajanje nasvetov, temveč je pomembno pri tem, da obstajajo možnosti pogovora, katerega cilj je, da si klicateljica povrne zaupanje vase (Aničić 1999: 16–22; Plaz 2004: 42–60).

- **Individualno svetovanje**

Večina jih poišče pomoč v obliki individualnega svetovanja, ko so njihovi poskusi, da bi nasilje preprečile ali vsaj zmanjšale, že večkrat propadli. V svetovalnem procesu, ki ga vodi usposobljena svetovalka in temelji na zaupanju med sodelujočima, ima uporabnica možnost povedati, kaj se ji je zgodilo oziroma kaj se ji dogaja, svetovalka pa je osredotočena na njena čustva in ji tako pomaga, da problem bolje razume, ga podoživi in se sooči s prepričanja, ki so zanjo lahko škodljiva ter ji tako pomaga, da si povečuje svojo samozavest in samozaupanje (psihosocialna pomoč) ter jo podpira pri njenih željah in ciljih. Svetovalka ostane z uporabnico tudi takrat, ko svetovanje ni »uspešno«, ko se ta vrne nazaj v nasilni odnos, ko umakne ločitveni postopek, saj razume dinamiko nasilja in je tako ne obsoja (Aničić 1999: 16–22; Plaz 2004: 42–60).

- **Varna namestitve v varni hiši in/ali v kriznem centru za osebe, ki doživljajo nasilje**

Zatočišča oziroma varne hiše nudijo ženskam varen prostor, kamor se lahko za določeno časovno obdobje umaknejo pred nasiljem. Zagotavljanje varnosti je ena od ključnih nalog, zato se ta nahajajo na tajnih lokacijah, kar ženskam omogoča mirno okolje, v katerem se lahko odločijo, kako naprej. Znotraj njih so jim na voljo različne oblike pomoči, kot so: svetovanje, zagovorništvo, opogumljanje, opolnomočenje, praktična pomoč, pomoč pri iskanju stanovanja ali zaposlitve. Pomembna izhodišča dela z ženskami, ki pridejo v zavetišča so, da same definirajo in usmerjajo reševanje svojih problemov, pri tem pa svetovalke delujejo po načelu enakovrednosti, katero je nujnost stalnega dialoga. Upoštevajo načelo, da je vsaka ženska enkratna, zato so takšne tudi njene težave. Da bodo prišle do rešitev, jih je potrebno spodbujati pri tem, da ukrepajo same in delujejo samostojno. Načela bivanja v varnih hišah so naslednja:

- tajnost lokacije;
- anonimnost – zagotovljena jim je anonimnost bivanja, brez njihovega dovoljenja se ne sme ničesar posredovati naprej;
- varnost uporabnic in njihovih otrok (pri tem ne sprejemajo v varno hišo otrok moškega spola, starejših od 15 let);
- lastna aktivnost in angažiranost uporabnic – same sprejemajo odločitve o svojem življenju;
- življenje brez nasilja;
- dostopnost – pravica do bivanja ne glede na državljanstvo, denarno preskrbljenost;
- prehodnost – bivanje je omejeno na eno leto;
- ženska pomoč ženski – razvijanje solidarnosti (Ignatov 2004: 193–198).

- **Skupine za samopomoč za ženske, ki preživljajo nasilje**

V skupine za samopomoč se vključijo ljudje, ki so se zaradi podobnih izkušenj ali podobne situacije znašli v podobnih stiskah in težavah ter si tako delijo skupne interese. Članice v skupinah za samopomoč za ženske, ki preživljajo nasilje, si želijo ob podpori drugih spregovoriti o svojih izkušnjah in čustvih, izmenjati izkušnje ter nuditi medsebojno pomoč in čustveno oporo. Skupine ustvarjajo varen prostor, kjer se posameznice, ki govorijo svojo zgodbo in slišijo druge, zavejo, da se nasilje dogaja tudi drugim ženskam, da so vzroki zanj povezani z družbenimi vrednotami in stereotipi v zvezi s spolom in so posledice uničujoče tako za njih kot tudi za ostale odnose v družbi. Članice pogosto ohranjajo stike med seboj tudi zunaj skupine in si s tem širijo socialno mrežo, ki so jo izgubile v času nenehnega kontroliranja in izoliranja s strani povzročitelja nasilja. V skupini lahko izrazijo svoja čustva brez strahu, da bi jih kdo žalil, bil nasilen do njih in jih pri tem prekinjal. Tako se počutijo sprejete takšne

kakršne so, imajo podporo v svoji asertivnosti in postanejo dovolj močne, da poskrbijo zase. Prednosti skupin se kažejo v tem, da lahko svetovalke delajo z več ženskami hkrati in jim s tem omogočijo večjo podporo (Lampič, Horvat 2004: 204–212).

- **Zagovorništvo**

Osnova zagovorništva je pristranska podpora in »suport« v vseh situacijah, v katerih želi ženska zastopati in uveljavljati svoje interese in pravice, zagovor njenih pravic, enakovrednega položaja v družbi, spremljanje delovanja državnih organov in politično delovanje v smeri sprememb obravnave nasilja. »Beseda zagovorništvo v literarnem smislu pomeni »govoriti za drugega« oziroma »govoriti v korist drugega«.« (Zaviršek, Zorn, Videmšek 2002: 80) Ženske z izkušnjo nasilja naj bi doživele zagovorništvo kot čustveno podporo in občutek, da niso več same v boju za svoje življenje in so njihovi boji pravični ter legalni, hkrati pa so začele verjeti, da so določene institucije dolžne zaščititi njene interese in imajo do zaščite vso pravico. »Najpomembnejši cilj, ki mu mora slediti vsaka oblika zagovorništva, je opolnomočenje posamezne ženske za njeno samostojno in aktivno udeležbo pri urejanju svoje življenjske situacije tako v družbeni kot tudi v zasebni sferi.« (Papež 2004: 138)

Razlikujemo več oblik zagovorništva:

- delno zagovorništvo – gre za dopolnitev njenih izjav, vzpostavljanje predhodnega stika z institucijo, vnaprejšnja priprava »ugodnega terena« za žensko, pošiljanje dopisov, urgenc, potrdil za razne institucije, ozaveščanje o problematiki in posledicah nasilja,
- spremstvo – gre za spremstvo na razne institucije, pri čemer so jim zagovornice v oporo ter jim povečujejo občutke varnosti. Spremistva so predvsem učinkovita pri obravnavah na sodišču, policiji ali na centrih za socialno delo,
- popolno zagovorništvo – v tem primeru zagovornica v celoti govori v imenu uporabnice in zastopa njene interese.

Omeniti pa moramo tudi oblike zagovorništva, ki se razvijejo med samimi ženskami z izkušnjo nasilja, katere se razvijejo samoiniciativno in predstavljajo najučinkovitejšo obliko opolnomočenja in vračanja moči ženskam. Tanja Lamovec ta deli na:

- Vrstniško zagovorništvo – »temelji predvsem na vzajemnosti. Član, ki se znajde v težavah, je deležen pomoči drugih članov, kdaj drugič pa jo daje sam.« (Lamovec 1998; po Papež 2004: 141)
- Samozagovorništvo – katero Lamovec definira kot »skupinsko dejavnost, pri kateri člani zastopajo sebe in svoje vrstnike pri nosilcu družbene moči. Lahko se nanaša tudi na širšo

družbeno akcijo, katere namen je splošno izboljšanje položaja uporabnikov.« (Lamovec 1998; po Papež 2004: 141)

- Kolektivno zagovorništvo – pa opisuje kot »rezultat drugih oblik zagovorništva, predvsem samozagovorništva. Lahko se opredeli kot družbena akcija ...« (Lamovec 1998; po Papež 2004: 142)

Vloga zagovornice se dotika več dimenzij in zahteva poznavanje različnih področij:

- »poznavanje prava in poteka pravnih postopkov;
- poznavanje dinamike nasilja in mehanizma odnosa med žrtvijo in povzročiteljem nasilja;
- usposobljenost za svetovanje, opolnomočenje, podporo;
- sprejemanje načel feminizma;
- sposobnost in pripravljenost za aktivni in konstruktivni dialog, soočenje in sodelovanje, včasih tudi aktivizma v odnosu do institucij in njihovih mehanizmov.« (Papež 2004: 142)

Tako vloga zagovornice predpostavlja:

- »osvetlitev in odkrivanje ozadja »vsakdanjih« mehanizmov družbe,
- širjenje možnosti izbire za uporabnice,
- opolnomočenje uporabnice v njeni aktivni udeležbi pri vsakodnevnih odločitvah o njenih odnosih, potrebah in stališčih.« (Papež 2004: 142)

»Pri tem pa je potrebno opozoriti, da so najpomembnejša vodila zagovorništva osebne izbire, želje in interesi uporabnice, ki jih zagovornica pri svojem delu nikoli ne sme zaobiti.« (Papež 2004: 143)

- **Proces opolnomočenja**

Darja Zaviršek (1997: 329–345) je zapisala, da je opolnomočenje proces, ki ima različne stopnje in se začne s trenutkom, ko se oseba začne zavedati strukturnega delovanja zatiranja in njegovega vpliva na njeno življenje. Zaznamovano je s samorefleksijo tistih, ki iščejo moč in pogum za določene odločitve, katere podpirajo ljudje, ki sami niso osebno prizadeti. S svojo osebno in družbeno močjo sodelujejo v delovanju, v katerem si ljudje medsebojno delijo osebne izkušnje. Pri tem postajajo vse bolj ozaveščeni o zatiranju in diskriminaciji. Začne se z zavestnim prepoznavanjem dejstva, da sistem zatiranja ni posledica osebne nesposobnosti, ampak diskriminacije, ki je vgrajena v vse sisteme družbenega življenja.

Darja Zaviršek (1997: 329–345) je v nadaljevanju zapisala, da je proces opolnomočenja, ko gre za

pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje, sestavljen iz:

1. *Razumevanja* – prizadeta oseba mora razumeti, kaj se ji dogaja, kar je zelo težko, saj jo storilec poskuša ne vse načine ločiti od okolja, jo osamiti in s tem ohraniti nadzor nad njimi, da ne bi razumela, kaj se ji dogaja.
2. *Zaupanja – nova izkušnja za žensko, ki preživlja nasilje* – eden od načinov za vzpostavljanje zaupanja je uporaba besed, ki jih uporablja prizadeta oseba (npr. če ženska reče: »Udaril me je, da sem padla po stopnicah,« ne rečemo: »Mož vas zlorablja,« ampak obdržimo njene besede).
3. *Razbremenitve krivde* – mora razumeti, da to, kar se ji dogaja, ni njena krivda, kakor ji vsiljuje storilec, pri čemer je treba uporabljati pristop zavestne pristranosti, da takrat, ko izvajamo pomoč ženski, ki se je umaknila iz nasilnega odnosa, ne iščemo »resnice« in izjav »druge strani«.
4. *Pravice do izbire* – moramo vedeti, da ima prizadeta oseba pravico do izbire vrste intervencije, do nadaljnjih odločitev, tudi če živi v varni hiši – soodločanje o skupinskih dejavnostih, skupinah o samopomoči ipd.
5. *Vpliva strukture* – moramo razumeti, da izkušnja nasilja ni samo posledica osebne ranljivosti za nasilje, temveč vedno tudi del delujočih struktur, ki so moško-središčna.
6. *Podpore skupin* – uspeh v praksi poveča delo v skupinah, pa naj gre za medsebojno pomočjo osebja ali za medsebojno pomoč prizadetih.
7. *Pravice do zgodbe* – ne odvezemo pravice do njene zgodbe, niti je ne koloniziramo z našimi pomeni. Ženske imajo pogosto izkušnje, da se v procesu pripovedovanja njihove zgodbe kolonizirajo preko projekcij drugih in tako vsebujejo pogled/sodbe drugega, kar sledi, da namesto osebne zgodbe prizadete dobimo zgodbo, ki je polna intenc drugih ljudi.
8. *Izdelave načrta za varnost* – za veliko žensk je verjetnost, da se bodo po odhodu vrnile nazaj k povzročiteljem, zelo velika, zato je pomembno, da socialne delavke skupaj z njimi naredijo načrt za njihovo varnost, še preden se ponovno vrnejo nazaj k nasilnim partnerjem.
9. *Soudeležnosti v procesih pomoči* – vključevanje žensk, ki so si že opomogle od izkušenj nasilja in so pripravljene sodelovati pri podpori in pomoči drugim (enakovredna soudeležnost pri pomoči novim prišlekom in delovanju varne hiše).

- **Individualno načrtovanje varnosti**

»Načrti varnosti so strategije in odgovori na tveganja, ki jih doživljajo ženske, ki živijo v nasilnih odnosih. Ženske, ki doživljajo nasilje vsakodnevno načrtujejo svojo varnost in varnost svojih otrok. Načrtovanje varnosti kot metoda svetovanja in zagovorništva je podpora in dopolnjevanje njihovih prizadevanj. Zato je temeljno načelo načrtovanja varnosti upoštevanje perspektive posamezne

ženske, tj. njene ocene tveganj in njenega načrta varnosti.« (Urek 2008: 1)

Za cilj ima zmanjševanje tveganja, zato je eden bistvenih elementov načrta varnosti ocena tveganja, katera so pogojena z nasiljem storilcev – prva so pogojena z nasiljem storilcev, druga pa so socialna oz. »življenjska tveganja«.

Tveganja, pogojena z nasiljem, pri katerih gre za tiste nevarnosti, ki so povezane z nasilneževim nadzorom nad svojo partnerko, »lahko razbijejo na 7 podkategorij:

- fizične poškodbe,
- psihološke poškodbe,
- tveganja, ki vključujejo otroke,
- finančna tveganja,
- tveganja, povezana z družino in prijatelji,
- izguba odnosa,
- tveganja, povezana z zakonodajo.« (Urek 2008: 1)

»Socialna ali življenjska tveganja«, ki vplivajo na situacijo in »niso nujno povezana z nasilnežem:

- okolje (vas, mesto),
- dostopnost resursov,
- finančna situacija ženske oz. oviranost zaradi financ,
- fizično in duševno zdravje,
- etničnost, prizadetost ali kakšne druge značilnosti, ki prinašajo dodatna tveganja (nima državljanstva, je vezana na voziček),
- zaupanje oz. nezaupanje v institucije.« (Urek 2008: 2)

Načrt varnosti vključuje naslednje elemente:

- »zaščitne strategije (služijo preprečevanju fizičnega nasilja);
- strategije ostajanja v odnosu (odgovarjajo na tveganja, če se ženska ne odloči zapustiti partnerja);
- strategije »zapuščanja« nasilnega odnosa (odgovarjajo na tveganja, če se ženska odloči zapustiti odnos ali ko ga je že zapustila);
- časovni okvir (zelo kratkoročni ali dolgoročni).« (Urek 2008: 3)

Faze načrtovanja varnosti pa so:

- 1. faza: Pregled tveganj – katera vsebuje pregled posameznih tveganj, percepcija ženske, kako bi

strategija ostati ali zapustiti partnerja vplivala na ta tveganja ter kakšen pomen daje ženska posameznim tveganjem.

- 2. faza: Identificirati dostopne in relevantne opcije in vire, ki odgovarjajo pregledu ocene tveganja – opcije in viri lahko ženska že pozna in jih uporablja, lahko so predlog zagovornice (sosede, sorodniki, prijatelji, služba), svetovalke (svetovanje, ponudba prostora v varni hiši), lahko pa vključimo ostale službe (zdravstveno osebje, socialna pomoč); najprej je potrebno razgrniti opcije, preveriti njihovo relevantnost, temu sledi njihova analiza (raziskati posledice, če se neka opcija uporabi ali ne) ter raziskava dodatne opcije.
- 3. faza: Izdelava in implementacija načrta varnosti – potrebno je določiti kratkoročne in dolgoročne časovne okvire ter naloge in odgovornosti ljudi.
- 4. faza: Reevaluacija – občasen pregled, če je načrt še relevanten, tveganja še ista, ali so se cilji spremenili.

Načrti so praviloma fluidni, kar je stvar procesa, preverjanja različnih strategij, vračanja nazaj, ponovnega ovrednotenja tveganj, premišljanja. Ženske se pogosto zaradi strahu, ponovnih upanj, uspehov, napak itd. večkrat premislijo in jih spremenijo.

1.2.10. Zakonodaja na področju nasilja v družini

V predlogu Zakona o preprečevanju nasilja v družini (2007) je zapisano, da zakoni iz različnih področij urejajo posamezne vidike nasilja v družini, kar pomeni, da morajo žrtve sprožiti različne pravne postopke za ureditev nevzdržnih razmer, ki jih je povzročilo ravno nasilje:

1. Področje socialnega varstva:

- a. Zakon o socialnem varstvu (Ur. list RS 3/2007) – obravnavanje nasilja v družini sodi v okvir storitev »urejanje odnosov med družinskimi člani« (pomoč družini na domu) (15. čl.), poleg tega pa se pomoč osebam zaradi nasilja v družini opravlja tudi v okviru storitev »osebna pomoč« (13. čl.) in »prva socialna pomoč« (12. čl.).
- b. Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva do leta 2010 (Ur. list RS 39/2006) – ne omenja nasilja v družini kot posebno, samostojno obliko nasilja in ne opredeljuje žrtve nasilja v družini kot skupino prebivalcev, potrebno določenih socialnovarstvenih storitev (to skupino država ne šteje za obravnavanje potrebno v okviru javnih služb, saj prepozna to skupino in njihovo obravnavanje v nekaterih socialnovarstvenih storitvah – npr.: »prispevati k večji vključenosti posameznikov in povezanosti slovenske družbe«, »izboljšanje dostopa do storitev in programov« – interdisciplinarni timi v primeru zlorab in zlorabljanja otrok, javne socialnovarstvene

storitve – svetovanje, socialna pomoč posameznikom, mreža materinskih domov in zavetišč za ženske s skupno zmogljivostjo 350 mest v vseh regijah, spodbujanje in sofinanciranje razvojnih in eksperimentalnih programov – mrežo ekip za svetovanje po telefonu (tudi žrtvam nasilja), mreže centrov za psihosocialno pomoč žrtvam nasilja, ki zagotavlja regijsko pokritost po statističnih regijah).

2. Stanovanjski zakonik – Stanovanjski zakon (Ur. list RS 69/2003) ukinja kategorijo socialnih stanovanj ter vsebuje obsežen člen o oddajanju neprofitnega stanovanja, med kriteriji za pridobitev tega stanovanja pa našteva tudi socialne razmere, za izpeljavo javnih razpisov pa je bil sprejet Pravilnik o dodeljevanju neprofitnega stanovanja v najem (Ur. list RS 62/2006), ki med prednostne kategorije za dodelitev izrecno našteva tudi žrtve nasilja v družini (6. čl.), tudi tiste z začasnim bivanjem v materinskih domovih, varnih hišah ipd. (2. ods. 3. čl.).

3. Civilno pravo:

- a. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. list RS 69/2004) – nima nobene izrecne določbe, ki bi pred nasiljem v družini varovala odrasle osebe (zakonca pred nasiljem drugega zakonca, starše pred nasiljem otrok ali ostarele družinske člane), vsebuje pa vrsto določb namenjenih varstvu otrok pred nasiljem staršev.

»Ženske, ki so živele brez otrok, so bile najmanj zaščitene, saj je zakonodaja določila, da socialne delavke ukrepajo takrat, ko so ogroženi otroci. Paradigma »zaščite otrok«, ne da bi se zaščitilo tudi njihove matere, je vodila celo do situacij, da socialnim delavkam ni bilo potrebno ukrepati, če so bili otroci na počitnicah, medtem ko je nasilnež, najpogosteje biološki oče otrok, ogrožal življenje matere.« (Zaviršek 2005: 554) Tako se je v praksi govorilo o »sistemskem« pristopu, ki je razporedil »krivdo« med dva odrasla, za katera se je predpostavljalo, da imata enako moč in medsebojni vpliv ter se odločata izključno na podlagi »svobodne volje«.

- b. Predlog družinskega zakonika – ki bo nadomestil sedanji ZZZDR, podobno kot tudi ta zakon nima izrecne odredbe, ki bi pred nasiljem v družini varoval odrasle osebe, predlaga pa en nujni ukrep – nujni odvzem otroka (v poglavju »ukrepi za varstvo koristi otrok«) ter številne začasne odredbe, s katerim se varuje otroka pred nasiljem v družini (npr.: odredba o izselitvi nasilnega člana iz skupnega stanovanja).
- c. Zakon o pravdnem postopku (Ur. list RS 73/2007) – v zakonskih sporih in sporih iz razmerij med starši in otroki sodišče izdaja začasne odredbe o varstvu in preživljanju skupnih otrok na predlog stranke ali po uradni dolžnosti kot tudi začasne odredbe, s katerimi se enemu ali obema prepove pravico do stikov, samo v zakonskem sporu pa na predlog stranke tudi začasne odredbe o njegovem preživljanju in o izselitvi drugega zakonca iz skupnega stanovanja.

4. Kaznovalno pravo:

- a. Nasilje v družini kot kaznivo dejanje – v slovenski kazenski zakonodaji so inkriminirane vse oblike nasilja, katere so razpršene po Kazenskem zakoniku (Ur. list RS 55/2008) glede na različne objekte varstva (življenje in telo, spolna nedotakljivost, čast in dobro ime). Zelo pomembno je kaznivo dejanje Nasilništva, ki se v 296. členu Kazenskega zakonika glasi: »Kdor z drugim grdo ravna, ga pretepa ali drugače boleče ali ponižujoče kaznuje, ga s silo ali grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja ali mu jemlje svobodo gibanja, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic spravlja v podrejen položaj, se kaznuje z zaporom do dveh let.« To pa ne pomeni inkriminacije novih oblik nasilja v družini, ampak ob izpolnitvi nekaterih pogojev omogoča pregon po uradni dolžnosti tudi za lažje oblike nasilja v družini. Leta 2008 pa je bil sprejet v Kazenskem zakoniku člen »Nasilje v družini«, ki opredeljuje nasilje v družini kot samostojno kaznivo dejanje ter inkriminira vse oblike nasilja v družini:

»Nasilje v družini:

191. člen

- (1) Kdor v družinski skupnosti z drugim grdo ravna, ga pretepa ali drugače boleče ali ponižujoče ravna, ga z grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja iz skupnega prebivališča ali mu omejuje svobodo gibanja, ga zalezuje, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic spravlja v skupnosti v podrejen položaj, se kaznuje z zaporom do petih let.
- (2) Enako se kaznuje, kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka v kakšni drugi trajnejši življenjski skupnosti.
- (3) Če je dejanje iz prvega odstavka storjeno proti osebi, s katero je storilec živel v družinski ali drugi trajnejši skupnosti, ki je razpadla, je pa dejanje s to skupnostjo povezano, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.« (Kazenski zakonik Ur. list RS 55/2008)

Leta 2006 je Zakon o prekrških zoper javni red in mir (Ur. list RS 70/2006) nadomestil Zakon o varstvu javnega reda in miru (Ur. list RSS 16/74), ki je posebno pozornost posvetil nasilju v družini na ta način, da je pri prekršku »nasilno in drzno vedenje« določil bližnje razmerje med storilcem in oškodovancem kot razlog za predpis strožjega kaznovalnega okvirja.

- b. Prepoved približevanja – leta 2003 je novela Zakona o policiji (Ur. list RS 66/2009)

Vendar pa ti zakoni ne nudijo strokovnih institucij, ki bi jim pomagale pri odločitvi, da izstopijo iz nasilnih odnosov in bi koordinirale druge organe in organizacije pri zagotavljanju pomoči žrtvam. Tako je februarja 2008 prišel v veljavo Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND, Ur. list RS 16/2008), katerega cilj je bil ravno to ter dopolnjevanje ukrepov za varstvo žrtev iz drugih področij oziroma zakonov. Ta zakon je ob sprejemu obetal veliko in hkrati vzbujal veselje strokovnjakov, ki delujejo na tem področju, vendar pa v dveh letih od sprejema ni prišel še popolnoma v prakso oziroma v uporabo. Cilji, načela ter poglobitve rešitve tega zakona so:

- da je prvi zakon, ki je opredelil pojav nasilja v družini;
- preventivno delovanje – opredeli naloge organov in organizacij pri preprečevanju nasilja in jih s tem zavezuje k oblikovanju preventivnih programov in dejavnosti, hkrati pa ima že preventivni namen prijavitvena dolžnost organov in organizacij, kar pa se v praksi na žalost le redko izvaja;
- zagotavljanje žrtvam nasilja takojšnjo strokovno pomoč – tukaj poudarja predvsem ukrep prepovedi približevanja po Zakonu o policiji (člen 39. a, Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi), ki je eden izmed ukrepov za pomoč žrtvam in je njegova pomembnost predvsem v tem, da omogoča drugim, nerepresivnim institucijam vstop v družino, smisel te policijske intervencije pa je odpreti vrata dolgoročnejšemu procesu sprememb v življenju žrtev, zato je potrebno zagotoviti takojšen in strokoven odziv socialnih služb, da si žrtve v tem času (v 10-dnevnem oddihu od nasilja) pridobijo socialno podporo (oblikujejo podporno mrežo) in informacije, kako je mogoče trajneje rešiti problem nasilja (opolnomočenje) – zakon posebno pozornost posveča interventni službi in njegovo organiziranje ter izvajanje naložiti centrom za regijsko koordinacijo pomoči žrtvam v okviru večjih CSD-jev, kjer pa se srečamo z večjimi problemi: prevelika obremenjenost CSD-je (različna pooblastila, papirologija), zaradi česar se ne morejo celostno posvetiti svojim uporabnikom, pomanjkljivo znanje za delo z ženskami, ki so preživele nasilje – opravljanje in nudenje različnih oblik pomoči, s čimer niso specializirani za eno področje dela, udeležujejo se premalo izobraževanj na področju nasilja v družini, premalo zaposlenih in tako brez pomoči nevladnih organizacij na tem področju ne morejo dobro delovati (posredovanje telefonskih števil in informacij o varnih hišah, kriznih centrih ipd.), na drugi strani pa policija nasilnežem pogosto ne izreče ukrepa prepovedi približevanja, ker ne verjamejo ženskam, imajo jih za krive, ne vejo, kdo je začel in pogosto obema napišejo samo denarno kazen za kršenje javnega reda in miru,

velikokrat pa imajo do žrtev tudi grd odnos, ker so že naveličani tega, da se pogosto vračajo nazaj (premalo izobraževanj);

- povečati strokovnost obravnavanja nasilja – zakon predlaga 2 načina: sprejem protokolov delovanja in izobraževanje vseh strokovnih delavcev, ki obravnavajo nasilje v družini (policija, zdravstvene organizacije, socialno varstveni zavodi, vzgojno izobraževalni zavodi);
- zagotavljanje dolgoročne varnosti žrtvam – izdelava načrta pomoči žrtvam, ki ga izdelata CSD kot nosilec primera skupaj z žrtvijo in v sodelovanju z drugimi organi in organizacijami, katere v praksi izvajajo predvsem organizacije, ki se ukvarjajo z nasiljem v družini (varne hiše, krizni centri), CSD predlaga sodišču ukrepe, ki jih za zagotavljanje otrokove varnosti zajema družinska zakonodaja (v primeru otroka žrtve nasilja), polnoletna žrtev pa sama odloča, ali bo sodišču predlagala prepovedi nasilnih dejanj in s pomočjo sodišča uredila stanovanjsko vprašanje (v primeru, če živila s povzročiteljem nasilja v skupnem stanovanju) – sodišče odloča o tem v nepravdnem postopku, raziskave pa kažejo, da so predlagani ukrepi pogostejše izrečeni, če ima žrtev zagotovljeno pravno pomoč, takrat je tudi bolj pripravljena, redkeje postane pasivna sredi postopka ter umakne vlogo, zato zakon uvaja brezplačno pravno pomoč žrtvam v sodnih postopkih, ki tečejo na njen predlog zaradi izreka ukrepa prepovedi nasilnih ravnanj in ureditve stanovanjskih razmer – kljub možnosti, da lahko ženske zahtevajo skupno stanovanje v svoje izrecno uporabo na največ 6 mesecev, kar lahko sodišče izjemoma podaljša še za največ 6 mesecev, ampak samo v primeru, če jim v tem času ne uspe najti primerne bivališča, ženske v praksi tega ne predlagajo oziroma v zelo redkih primerih in se po pomoč najpogostejše še vedno obračajo na nevladne organizacije (umik v varne hiše, krizne centre) – razlog je pogosto tudi v tem, da niso seznanjene s svojimi pravicami, pravnimi postopki ipd., v Sloveniji izvaja brezplačno pravno pomoč Pravno-informacijski center (PIC), kjer večina odvetnikov dela prostovoljno in za to ne prejema plačila oziroma zelo malo, zato pogosto vlada med njimi naveličanost in so s tem nekatere ženske prikrajšane za dobro pravno pomoč – k naveličanosti ter odnosu, ki ga imajo posledično do žensk, ki preživljajo nasilje in se obračajo k njim za pomoč, pogosto prispeva tudi vračanje žensk k nasilnim partnerjem;
- delo s povzročiteljem nasilja – kar morajo izvajati tako na CSD-jih kot tudi v nevladnih organizacijah, za sedaj program dela s povzročitelji izvaja samo ena nevladna organizacija, kamor na svetovanja hodijo moški, ki so poslani s strani sodišča, nekateri pa se prijavijo in hodijo sem, da pokažejo svojim partnerkam, da se želijo spremeniti, le redki pa pridejo z pravim namenom, da spremenijo svoje vzorce vedenja;
- sodelovanje med institucijami (medinstitucionalni pristopi) – predstavlja skupno akcijo, ki zajema tako državne kot tudi nevladne organizacije (multidisciplinarni timi), v praksi pa se to načelo premalo uporablja;
- spodbuditi žrtve, da poiščejo pomoč pri organih in organizacijah – raziskave kažejo, da veliko žrtev

vztraja v nasilnem odnosu tudi zato, ker ne zaupajo v delo in učinkovitost organov in organizacij;

- doseči večjo občutljivost laične in strokovne javnosti za nasilje v družini – zakon bo prispeval k večji prepoznavnosti nasilja v družini v tistih organih in organizacijah, v katerih se najpogosteje srečujejo z žrtvami nasilja (vzgojno-izobraževalni zavodi, zdravstveni domovi, domovi za starejše občane) in jim nalaga dolžnost izobraževanja in sodelovanja v multidisciplinarnih timih;
- zmanjševanje nasilja v družini – z zagotavljanjem sodelovanja različnih organov in organizacij ter njihovim strokovnim delom, ki je usmerjen k dolgoročni ureditvi življenjskih razmer žrtve.

V letu 2009 pa je Državni zbor RS na podlagi tega zakona sprejel:

- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavanju nasilja v družbi (Ur. list RS 31/2009), ki je izdan na podlagi 10. (»vloga organov in organizacij ter nevladnih organizacij«) in 14. člena ZPND (»naloge centrov za socialno delo«) – v 1. členu tega pravilnika je zapisano, da »določa postopke medsebojnega obveščanja in nudenja pomoči med državnimi organi, nosilci javnih pooblastil, izvajalci javnih služb, organi samoupravnih lokalnih skupnosti ter nevladnimi organizacijami, organiziranost, sestavo in način dela multidisciplinarnih timov za obravnavanje nasilja v družini pri centrih za socialno delo, vlogo centrov za socialno delo pri obravnavi nasilja v družini, organiziranost regijskih služb za koordinacijo in pomoč žrtvam nasilja ter izobraževanje strokovnih delavcev socialno-varstvenih zavodov«, v 3. členu pa piše, da je treba z žrtvami nasilja ravnati obzirno in spoštovati njihovo dostojanstvo.
- Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (Ur. list 104/2009) je bil sprejet na podlagi 10. člena ZPND (»vloga organov in organizacij ter nevladnih organizacij«). – v 1. odstavku 1. člena je zapisano, da »določa ravnanja zaposlenih v javnih vzgojno-izobraževalnih zavodih in zasebnih vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki izvajajo javno veljaven program (v nadaljnjem besedilu: VIZ) ob zaznavi nasilja nad otrokom v družini, oblike pomoči otroku, ki je žrtev nasilja, v VIZ ter sodelovanje VIZ z državnimi organi, nosilci javnih pooblastil in izvajalci javnih služb v primeru nasilja nad otroki v družini«, v 2. odstavku še piše, da »se uporablja tudi v primeru nasilja v družini nad polnoletnim udeležencem izobraževanja po javno veljavnih programih.«
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (ReNPPND0914, Ur. list RS 41/2009) je izdana na podlagi 11. člena ZPND (»nacionalni program«) – v uvodu nacionalnega programa je zapisano, da gre za »strateški dokument, ki določa cilje, ukrepe in ključne nosilce politik za preprečevanje in zmanjševanje nasilja v družini v Republiki Sloveniji od leta 2009 do 2014. Temeljna cilja tega dokumenta sta povezati ukrepe različnih resorjev in zagotoviti učinkovito dejavnosti za zmanjševanje nasilja v družini, in sicer

»Cilji so:

1. zmanjšati nasilja v družini in širši družbi nasploh;
2. povečati občutljivost za problematiko nasilja v družbi;
3. zagotoviti usklajeno delovanje pristojnih organov in organizacij;
4. spodbujati raznovrstnost, enakomerno dostopnost, razvoj in kakovostno izvajanje programov za pomoč žrtvam;
5. spodbujati raznovrstnost, enakomerno dostopnost, razvoj in kakovostno izvajanje programov dela s povzročitelji nasilja;
6. zagotoviti sistematično ozaveščanje otrok, mladine in odraslih o njihovih temeljnih človekovih pravicah in dolžnostih ter vzgajanje za življenje v družbi brez nasilja, za sožitje med generacijami in spoštovanje vseh ljudi;
7. spodbujati ozaveščanje zlasti tistih, ki so izpostavljeni nasilju v družini, o možnih oblikah pomoči in zagotavljanju njihovo dolžnost po vsej državi;
8. zagotavljati redne vire financiranja programov pomoči.« (ReNPPND0914, Ur. list RS 41/2009, 5.2. Namen nacionalnega programa)

»ZPND v 12. členu določa sprejem dvehletnih akcijskih načrtov, ki predstavljajo izvedbene akte Resolucije za določeno obdobje. K uresničevanju nalog in zagotovitvi sredstev za njihovo realizacijo, zapisanih v akcijskem načrtu, so zadolženi posamezni organi oz. ministrstva. Ministrstvo za delo, družine in socialne zadeve je pripravilo predlog dvehletnega akcijskega načrta glede na cilje in strategije, ki so opredeljene v Resoluciji. Dva meseca pred iztekom vsakokratnega akcijskega načrta so ministrstva dolžna poslati poročilo o realizaciji nalog, opredeljenih v akcijskem načrtu, Ministrstvu za delo, družine in socialne zadeve.« (MDDSD 2009: 2) Tako je bil 2. decembra 2009 na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve izdan osnutek Akcijskega načrta za preprečevanje nasilja v družini 2010–2011, ki je trenutno še v usklajevanju socialnih partnerjev (medresorno usklajevanje). Prvi vsebinski sklop je

namenjen področju preventivnih dejavnosti in ozaveščanju širše javnosti in rizičnih skupin, drugi odpravi telesnega kaznovanja otrok in ponižujočega ravnanja z njimi, tretji prijavljanju in obravnavi nasilja v družini (medinstitucionalno sodelovanje organov, izobraževanje, pomoč žrtvam in povzročiteljem), četrti pa različne oblike pomoči osebam z izkušnjo nasilja (žrtve in povzročitelji – namestitvev obeh kategorij, prilagoditev varnih hiš in kriznih centrov za gibalno ovirane, starejše, osebe s težavami v duševnem zdravju) ter zadnji, peti, raziskovanju tega pojava.

2. PROBLEM

2.1. Opredelitev problema

V družbi obstajajo različni stereotipi o nasilju nad ženskami, ki pogosto nasilje minimalizirajo ter zanikajo. Tako pogosto velja prepričanje, da so si ženske same krive, da se jim to dogaja, hkrati pa dejanja moških »razumsko opravičujejo«. S tem postavljajo v neenakovreden položaj osebe, ki povzročajo nasilje in osebe, ki ga doživljajo. Zato sem želela v svoji diplomski raziskati, kdo so ženske, ki so preživele nasilje, kakšno življenje so imele pred tem in kako so si ga uredile po odhodu iz tega nasilnega odnosa.

V kvalitativni analizi poglobljenih intervjujev z ženskami, ki so preživele nasilje, me je zanimalo:

- življenje žensk pred nasiljem
- življenje med nasiljem:
 - začetek,
 - občutki,
 - dogodki v tem obdobju,
 - odhod,
- življenje po nasilju.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Odločila sem se za kvalitativno raziskavo, s katero sem zbrala besedne opise, ki se nanašajo na raziskovalni pojav ter jih analizirala in tako prišla do želenih ugotovitev raziskave. S pomočjo nje sem želela raziskati in dobiti vpogled v življenje žensk, ki so preživele nasilje.

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Moj merski instrument, ki sem ga uporabila, je bil poglobljeni intervju odprtega tipa. Ker je šlo za odprti intervju, sem želela postaviti čim manj vprašanj in se nanašati na 3 raziskovalne točke raziskave:

- življenje žensk pred nasiljem,
- življenje med nasiljem,
- življenje po nasilju.

Pred prvim intervjujem sem si naredila osnutek vprašanj, ki sem jih želela postaviti ter izpeljati pogovor na čim bolj neformalen način. Skozi intervju pa sem želela postavljati vprašanja glede na potek pogovora ter ga po potrebi tudi prekiniti, če sogovornica ne bi mogla govoriti naprej. Osnutek vprašanj je vključeval:

- OBDOBJE PRED NASILJEM:
 - Kakšno življenje je imela pred odnosom z nasilnim partnerjem?
 - Kaj ji je bilo pri njem všeč (kaj jo je privlačilo)?
 - Kakšen je bil na začetku?
 - Kaj je počela? S čim se je ukvarjala? Kaj je imela rada (prosti čas, želje, ambicije itd.)?
- OBDOBJE MED NASILJEM:
 - Kdaj se je začelo nasilje?
 - Kako se je počutila takrat?
 - Kako je reagirala?
 - Kako je vplivalo to nanjo?
 - Katere strategije za preprečevanje nasilja je uporabljala?
 - Kdaj se je odločila za odhod?
 - Kaj je prispevalo k tej odločitvi?

- Ali je partnerja že zapustila, kdaj prej? Zakaj se je vrnila nazaj?
- Ali ima z njim kakšnega otroka? Kakšen je bil do njih?
- OBDOBJE PO NASILJU:
 - Kako si je uredila življenje po odhodu?
 - Kakšne načrte ima za prihodnost?
 - Kam se je obrnila po pomoč?
 - Kako je zadovoljna s ponujeno pomočjo?
 - Občutki.

3.3. Populacija in vzorčenje (subjekti)

V raziskavo sem vključila 5 žensk, ki so preživele nasilje in so se pred nasiljem umaknile v varne hiše v Ljubljano v obdobju med oktobrom 2008 in novembrom 2009:

- 2 nista več v varni hiši, sedaj sta v svojem stanovanju (B. in Si.),
- 2 sta v varni hiši Društva za nenasilno komunikacijo (E. in S.),
- 1 pa v varni hiši SOS telefona (L.).

Z vsemi ženskami, ki so v varni hiši, sem se dobivala na nevtralnem območju, da ne bi prišlo do kršenja pravila varne hiše o tajnosti lokacije. Vse sem najprej poklicala ter jih vprašala, če so pripravljene sodelovati z menoj in narediti intervju. Hkrati pa sem jim še vse razložila ter se z vsemi dogovorila za dan, uro in kraj srečanja. Poleg nevtralnega mesta srečanja so hotele biti še v prostoru, kjer je mir in se počutijo varno, da ne bi nobeden poslušal njihove zgodbe. S prvo (B.) sem se dobila v mestu, kamor ji je bilo s sinom najlažje priti. Odpravili smo se v Tivoli, kjer smo imeli mir. Sin (3 leta) se je nekaj časa igral, ko pa mu je bil dolgčas, se je začel slačiti, da bo lulal in to še nekajkrat ponovil, ker ni bil deležen popolne pozornosti s strani mame. S tem je nekajkrat pogovor prekinil, hkrati pa tudi nit pripovedovanja. Z drugo (E.) sva se srečali v bližini njenega doma in ker je bilo zelo mrzlo, sva šli v bližnji lokal, kjer sva imeli mir, saj je bilo tam zelo malo ljudi. Problemi pa so se pojavili kasneje, ko sem začela tipkati posnetek, v ozadju so se slišali glasovi, kar mi je zelo otežilo delo, hkrati pa je tudi sama pripovedovala zelo zmedeno in je skakala iz ene na drugo temo pogovora. S tretjo (S.) sva se srečali tam, kjer se običajno dobiva z drugimi, ki jo pridejo obiskat. Šli sva v bližnjo restavracijo, kjer sva imeli popoln mir, saj sva sedeli v mirnem kotičku, pa še zvečer ni bilo veliko ljudi. S četrto (Si.) sem naredila intervju pri njej doma, zraven je bila njena hčerka (9 let), ki je poslušala najin pogovor, na obrazu pa se je videlo, da je zelo ponosna na svojo mamo in srečna, da sta šli od tega nasilnega moškega. S peto (L.) sem se dobila v trgovinici v centru Ljubljane, kjer honorarno dela in kjer sva tudi naredili intervju. Večinoma časa sva bili sami, ker sem zahaja le malo ljudi, le nekajkrat je prišel kakšen

kupec in zmotil najin pogovor, vendar se s tem ni prekinila nit pogovora, saj je vedno nadaljevala tam, kjer je zaključila. Med pogovorom je imela še nekaj telefonskih klicev, ker je morala urejati neke zadeve. Poklicala jo je tudi njena svetovalka, ki ji je sporočila, da bo imela naslednji dan z njo in vodjo hiše resen pogovor, da je prišlo do pritožb, da se je drla na svojo hčerko. To jo je zelo pretreslo, zato sva takrat ustavili pogovor in se pogovorili o tem, da se je malo pomirila. Pred zadnjim intervjujem sem se dobila še z eno žensko, ki je bila pripravljena sodelovati z mano. Tisti dan, ko sva se dobili, je bila zelo slabe volje, bilo je zelo slabo vreme, deževalo je in je bila čisto premražena, še čevlji so ji prepuščali vodo. Šli sva v knjižnico, kjer sva imeli mir. Zavrnila je snemanje pogovora z razlogom, da je sedaj zelo slabe volje in da bo na snemanje pripravljena enkrat drugič. Poskušala sem med pogovorom pisati, vendar mi ni uspelo, hkrati pa tudi marsikdaj nisem razumela vsega, kar mi je razlagala, bila je zelo zmedena in je razlagala zelo raztreseno. Po pogovoru sva šli še na kavo, takrat pa je bila boljše volje, bolj vesela in nasmejana. Dogovorili sva se, da se bova še enkrat dobili in naredili še en intervju, katerega bom lahko snemala. Ko pa sem poklicala, je prekinila sodelovanje zaradi selitve v drug kraj.

3.4. Zbiranje podatkov

Pred samim začetkom raziskave sem se obrnila na svetovalno delavko iz Društva za nenasilno komunikacijo, katero poznam še iz Društva Ženska svetovalnica, kjer je prej delala, jaz pa sem bila takrat tam prostovoljka, kakor tudi še sedaj. Povprašala sem jo, če lahko z njihovimi uporabnicami opravljam intervjuje in ji razložila za kaj gre. Vprašala je svoje sodelavke, katere so sprejele mojo prošnjo, a le pod pogojem, da jih bom opravljala na nevtralnem območju, da ne bi prišlo do izdaje lokacije. Dobila sem kontakte 3. žensk – dve sta bili v hiši, ena pa že v svojem stanovanju, od katere pa sem dobila še en kontakt po metodi snežne kepe. Vse štiri sem poklicala in se dogovorila za sodelovanje. Kasneje pa sem poklicala še eno svetovalno delavko iz Društva SOS telefon, katero sem prav tako spoznala v Društvu Ženska svetovalnica, kjer sva istočasno začeli kot prostovoljki. Uredila mi je, da sem dobila še dva kontakta. Tudi njiju sem kontaktirala ter z eno naredila intervju, druga pa je prekinila sodelovanje z menoj zaradi selitve v drug kraj.

Z vsemi petimi ženskami sem se dobivala v oktobru in novembru 2009 ter z njimi naredila poglobljene intervjuje, ki sem jih snemala s snemalnikom. Posnetke sem v celoti preposlušala ter jih zapisala v pisno obliko – transkript. Ko sem vsak posnetek zapisala, sem se z vsako dobila z namenom, da bi skupaj zapis prebrali ter preverili, če vsi podatki držijo ter še kaj dodali. Ko sem se dobila z vsemi, smo se dogovorile, kako se bomo lotile prebiranja zapisa. Večina jih je hotela, da jaz preberem zapis, kar sem tudi naredila. Če mi med prebiranjem vmes ni bilo kaj jasno, sem jih še povprašala ter to dodala zapisu. Bile so zelo zadovoljne s tem, kar je bilo zapisano. Ena izmed njih (S.) je rekla, da je zelo lepo slišati

njeno zgodbo skozi usta drugega. Prosila me je tudi, če bi lahko dobila ta zapis, saj bi ga rada uporabila na CSD-ju, ko bo imela razgovor za stike. Večina je žarela od veselja, kako pogumne so bile, da so naredile takšen korak. E. pa ni bilo všeč, kako raztresena je bila med intervjujem in je hotela še enkrat začeti od začetka. Pohvalila sem jo, da je bila pripravljena sodelovati ter da sem kljub njenemu zmedenemu pripovedovanju dobila veliko uporabnih informacij in da je popolnoma razumljivo, da je bila med pogovorom raztresena, saj se je videlo, da mi je hotela ogromno povedati ter pokazati, kako je trpela. Vsaki sem na koncu dala tudi njihov zapis pogovora, za kar so bile zelo hvaležne.

Pogovori so trajali od 47 do 95 minut. Z večino intervjuvank sem dobila zelo dobre in uporabne podatke, hkrati pa tudi nisem imela večjih problemov pri pisanju posnetkov, razen pri eni, ki je bila pri pripovedovanju zelo raztresena in zmedena in je preskakovala iz ene teme na drugo.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Intervjuje sem obdelala s pomočjo kvalitativne analize. Zapisane intervjuje sem uredila in nato določila enote kodiranja – pred, med in po nasilju in se lotila odprtega kodiranja – empiričnim opisom sem pripisala pojme in združila sorodne v kategorije. Za tem sem se lotila izbora in definiranja relevantnih pojmov ter kategorij, kar pomeni, da sem jim določila pomen. Po odnosnem kodiranju sem tako dobljene in definirane kategorije primerjala med seboj in jih razporedila v domnevne odnose. Kategorije sem nato povezala med seboj in oblikovala začasni teoretični okvir. Na podlagi tega pa sem oblikovala ugotovitve.

V raziskavo svoje diplomske naloge sem vključila dele intervjujev žensk, ki so preživele nasilje, vendar vanje nisem preveč slovnično posegala in jih v glavnem zapisala tako, kot so mi same pripovedovale. Menim, da je to pomembno, saj sem lahko s tem bolj nazorno prikazala, kaj se jim je dogajalo. Tako sem jim dala tudi neko moč in jim pokazala, da je njihova zgodba slišana in sprejeta takšna, kot je. S tem, ko so pripovedovale raztreseno, včasih nepovezano in ko so skakale od ene teme k drugi, je tudi razvidno, kakšno stisko so takrat doživljale. Vsaka je skozi svoj način govora in narečja pripovedovala svojo zgodbo, kjer je bilo lahko marsikje začutiti njihovo bolečino in občutke, ki so jih doživljale v nasilnih odnosih.

4. REZULTATI

4.1. KODIRANJE (klasificiranje) izjav glede na časovno obdobje

B. (7. oktober 2009)

Takrat (pri 15 letih) sva se spoznala in sva bila kao fant pa punca. Potem je on odšel (v Avstrijo, Slovenijo) in se kasneje (5 let kasneje) vrnil nazaj in sva nato bila še eno 2 meseca fant pa punca, hodili smo in nato je že bila poroka. To je bilo pa zares zelo na hitro, ampak v bistvu tudi takrat ni bila ne vem kakšna ljubezen, ampak je bila situacija takšna, kakršna je. Po vojni je bilo težko (v Bosni), tudi jaz sem bila doma bolj omejena, nisem smela ven, nisem imela službe in se mi je zdela nekako izhod v sili ta poroka in da mi bo boljše, sem mislila v teh časih. In to je bilo to, sva se poročila in se čez kakšna 2, 3 meseca preselila sem v Ljubljano.

[Ž]e en mesec po poroki me je prvič udaril. Bila sem šokirana, nič mi ni bilo jasno in sem si mislila, kaj je zdaj to, verjetno pomota, verjetno ni tako mislil. To sem si sama tako v svoji glavi razlagala. Potem pa je on rekel tudi tako, da sem ga živcirala, pa se je to zgodilo. To je bil izgovor. To se je prvič zgodilo, potem pa je bilo v tem času, ko smo bili dol v redu, sva bila srečna in sem mislila, da je OK in da je šlo za napako. Skupaj smo živeli z njegovimi starši. Potem pa, ko smo prišli v Slovenijo, ne vem, tako nekako bi rekla, zelo hitro, ampak to pa bi res rekla, bi rekla vsak dan. To obdobje je bilo zares zelo, zelo hudo. Takrat je bilo največ.

V bistvu je on venomer pil in jaz nisem mogla to gledati, zato sem se tudi sama počutila krivo, zakaj pa sem sploh, kaj rekla, pa bi bila rajši tiho. Veš takšne stvari, ker sem jaz vedno rekla: »Zakaj pa si se napil?« in iz tega je nastal prepir in pretep. Vzrok je bila pijača, teh 10 let je bil vzrok venomer pijača.

K prijateljici sem šla domov (leta 2005, za 1 mesec). To ni bilo to, pa je on prihajal, pa se je jokal, pa ne vem obljube, pa take in potem sem šla jaz nazaj in on se je tega res držal nekaj časa, po tem sem jaz zanosila z njim in je bilo celo nosečnost super, krasno in sem bila zelo srečna in mislila sem, da je to to, da je res zdaj, da bomo zaživel. Potem po rojstvu, ne vem, nekaj mesecev se je spet začelo po starem. S tem, da sem potem jaz res vse bolj in bolj razmišljala o tem, da grem stran in me je najbolj bolelo to, da bi to otrok poslušal in gledal, sploh ko je toliko majhen, pa raste, se razvija, pa vse sorte. Vem, kako to vpliva, jaz sem odraščala v takšnih razmerah, pijača je bila povsod.

Nad mojo mamo, nad mojo babico, nad mano ne (nasilje). Ne, mene osebno ne, samo vem, kako je to vplivalo name, kako sem se jaz počutila, kakšna sem jaz postala od tega. Nesamozavestna, polna enih strahov.

[S]em ga poskušala spremeniti in ni šlo, ni šlo in jaz sem mislila, da lahko to naredim. Samo 10 let sem potrebovala, da sem dojela, da ne moreš to narediti in tako sem vztrajala, vztrajala in del je on razlog (pokaže na sina), da sem šla. OK, če sem že jaz trpela, si tega on ne zasluži gledat.

Jaz sem imela prejšnje leto marca, 8. v bistvu, za 8. marec sva imela takšen pretep, da sem jaz končala tudi na urgenci. S tem, da so prišli policaji, klicala sem policijo in so ga odpeljali in so mi oni dali številko od varne hiše, kriznega centra, ampak jaz nekako nisem mogla nikoli poklicati te številke, ker me je bilo sram, pa tisti občutek, da ni možno, pa nisem si mogla priznati, da se to dogaja meni. Kakšen krizni center, sama beseda krizni center, pa varna hiša mi je bila grozna za slišat. Potem se je situacija kao malo izboljšala. Tako sem samo sebe, v bistvu sem se tolažila, tolažila sem samo sebe, ampak v bistvu ni bilo boljše in na koncu oktobra (24. oktober 2008, maja sta imela 10 let poroke) nekje sem šla, v bistvu ta cel mesec od septembra do oktobra ni bilo dneva, da ni bil pijan in meni je postalo, mislim postalo mi je čisto vseeno, kdaj pride, kaj dela, nič me ni zanimalo, samo sem razmišljala, kam naprej in kako bom šla. Tako sem jaz tisti dan zjutraj vstala preden je šel v službo, da mu povem, da me danes ne bo več tukaj in sem ga prosila, če bi on šel stran, ker z otrokom nimam kam in to, potem pa on, da kao ne gre in naj jaz grem kamor čem, samo naj njemu pustim stanovanje in zdaj je bilo to to. On je šel v službo, jaz nisem tisti dan delala in sem rekla, kaj zdaj, če ostanem tisti dan, zmeraj isto, zmeraj dokažem, da jaz kao ne morem brez njega in nimam kam, pa take in je bilo zelo pomembno, da grem. Tako sem šla, otroka sem odpeljala v vrtec, šla prvo v materinski dom, ker nisem vedela kako s tem, sem mislila, da me lahko kar vzamejo, pa ni tako, so rekli, da ne gre, da je potrebna prošnja, pa še ne vem kaj vse in se začnem jokati, potem pa je ena gospa iz materinskega doma dala številko iz varne hiše pa to. Jaz sem klicala krizni center in sem razložila situacijo in so rekle, da sicer nimajo prostora, ampak da naj poskusim še z varno hišo in če oni ne bodo imeli prostora, me bodo vzeli. Tako, da sem potem še klicala varno hišo, so rekle, da nimajo prostora in nazaj krizni center in sem se zmenila, šla spakirati stvari in to je bilo to. In sem šla.

Prejšnja šefica mi ni (stala ob strani). Nisem bila zadovoljna. Kako bi rekla, ni mi nič olajšala in sem potem imela tudi težave v službi. En cel kup težav je nastal iz tega, potem pa se je vse sčasoma uredilo. (Po odhodu ji ni šla na roke, da bi šla prej iz službe po otroka v vrtec in podobno.)

Jaz mu sicer dovolim obiske, mislim ne obiske, sicer ga jaz odpeljem k njemu, ampak kakor kdaj, enkrat

na teden, enkrat na dva tedna, 10 dni. Tako, da mi ni preveč.

[K]o sva se kregala, takrat ko je on meni dal kakšen udarec, tepel me, ga je imel v naročju, z drugo roko pa je mene udaril. On (sin) je vriskal, tako jokal, da hoče k meni, on ga ni pustil, jaz sem tudi jokala, da ga jaz vzamem, jaz bolečine nisem čutila, jaz sem videla samo to, kako on joka in me je to bolelo. In po tem dogodku, vsakič ko bi midva malo bolj naglas se začela pogovarjati, bi on takoj letel vmes in bi začel gledati, gledati, kot da bi zaščitil mene od njega.

On krivi mene, ker sem mu odpeljala sina, zdaj je on čisto bogi brez službe, denarja, ampak za vse to sem jaz kriva. On tako čuti.

Saj so vsi v bistvu rekli, da ni zame, kar se tega tiče. Jaz sem ga tako nekako spoznala pol (ko se je vrnil nazaj iz Slovenije). On je bil za druge dober zmeraj. Dobro, saj je bilo tudi lepih trenutkov. Ne morem reči, da je bilo vse grozno. Ja, ne morem reči, da je bilo vse grozno, to je bil kot nekakšen začaran krog. En teden bo, pa spet grdo, pa ko misliš, da je konec, ne moreš več, pa spet lepe stvari, pa potem pozabiš, pa rečeš, mogoče pa zdaj.

Ko je bil pijan, on bi prišel domov in jaz bi takoj rekla, da se je spet napil in začel bi se kregati. Skoraj zmeraj, razen, ko sem bila jaz tiho. V bistvu, če se bi pustila, da se delam, da ni bilo nič takšnega, ampak ne moreš, ker sem to tudi poskusila, pa ni bilo nič boljše, ampak se je nadaljevalo iz dana v dan in brez veze.

[J]e prišlo do tega, da jaz nisem imela več živcev, jaz nisem več mogla, jaz nisem bila več sposobna niti v službo, jaz sem bila grozna, grozna, grozna, niti za otroka poskrbet, jaz sem bila totalno, jaz bi samo ležala in jokala in ležala in jokala in sem vedela, da moram nekaj, ker drugače bi zgubila, kaj bi se zgodilo z mano, totalno, totalno. In sem pomislila na njega (sina), kako to na njega vpliva in ne vem, kaj bi se zgodilo, če bi se meni kaj zgodilo, kaj bi bilo z njim, da bi bilo to živa katastrofa. Potem pa me je žalil, take grde besede, potem na koncu sem jaz tudi začela, sva en na drugega, saj pravim nisi več mogel biti takšen, da bi miril venomer situacijo, ali pa če ti reče nekaj grdega, pa ti rečeš nazaj, kako si lahko takšen, kako lahko tako rečeš, potem pa se tudi ti pridružiš in to je, on me je spremenil totalno, kako bi rekla, v tisto, kar nisem uživala, jaz sem na sploh rekla, da on ni človek, da je žival. Take je znal govoriti, potem pa ti, ko ne moreš več poslušati, tudi začneš in to je bilo noro in mislim, da smo prišli do tega, da bi se lahko celo pobili.

[V]saka ženska bi res mogla iti v varno hišo, če se hoče rešiti tega, ker vse vrste pomoči dobiš, ker to,

da greš k prijateljici, ali pa ne vem kam, ni od tega nič, ker ti nimaš miru, nimaš nič, ni to isto, samo moraš biti toliko pri sebi, kaj hočeš, kaj res želiš. Jaz sem tudi že prej šla stran, pa se vračala, ampak to je bilo za en teden, pa prideš nazaj, pa ne vem, on pride, pa se joka, pa se ti tudi začneš jokati in ti je njega žal, pa v bistvu, kaj ti on dela in sploh ne razmišljaš o tem in OK, nekako greš, vrneš se nazaj, valjda upaš in misliš mogoče pa zdaj, kje pa.

[S]em zelo, zelo vesela, presrečna, nimam besede, da jaz opišem, kako zelo sem vesela, da sem vztrajala in da sem zdaj prišla k sebi.

On je mene zelo finančno, na koncu ni imel denarja, ker se je napil in je prehitro peljal, pa ga je ustavil policaj, pa ne vem koliko je bila kazen poleg vsega tega, to je bila v bistvu noč preden sem šla, ali pa dve, par noči, nisem sigurna, kao on mene kliče, ker je on šel iz gostilne, da so ga ustavili policaji, ker se je slišalo, videlo, da je pijan in sem vedela, policaji ustavili, pijan vozil, mrtva glava, kakšen zna on bit in sem rekla, zdaj pa kazen in sem rekla, OK, jaz sem mu povedala, zakaj ni prespal tam in sem čisto hladna, ni me več, konec je in sem bila že otopela na te dogodke, venomer sem se razburjala: »Pa kako si lahko, kaj, a bomo to zdaj plačali.« In ni se mi več dalo in sem vedla, da ne bo šlo, ker je bila kazen spet čez 1000 € in povrh tega pijača vsak dan, prepir, batine in tako. In sem bila tiho, čisto nič mu nisem rekla, ko je prišel domov, brez besed, ko je drug dan prišel, mogoče ga bo zdaj srečala pamet.

[E]n dan je prišel domov, jaz in sin sva šla v park blizu bloka, tam na igrišče in pozabila sem telefon noter in ko sem prišla domov, je bil cel halo, kam sem otroka odpeljala in bil je pijan, njega ne briga, kam jaz hodim, samo, da mu otroka pustim, pa sva se začela kregati, zakaj pa nisi prišel domov in bil z otrokom na primer in vedela sem, sin je bil venomer tu, ko sva se kregala in sem ga tako samo opazovala in sem rekla, daj dokler je čas, dokler on še ni večji, saj je še toliko hudo, saj on še čuti, s tem, da on ni znal toliko povedati in potem sva šla.

Zdaj se ga v bistvu sploh ne spomnim več, jaz čisto pozabim, da obstaja. Vsaka njegova stvar, ki jo sedaj naredi ali reče, me čisto ob živce spravi, ker se mi sploh ne da, če bi bila možnost, bi najraje, da ga ni tukaj, sploh, da ga ne vidim, slišim, ampak na žalost ne morem, mislim, morem zaradi otroka. In to je vse. In, ko začnem premišljevati o njemu, mi kar kocine gredo gor.

Zadnjič je bilo prejšnje leto enkrat (dal nekaj denarja za otroka). Takrat je on mene prosil, naj pridem nazaj. Jaz sem se takrat zelo jokala, zelo sem se jokala, zaradi občutka krivde, ker mi je on govoril, kako je bogi, pa sem si mislila, mogoče pa res nisem rabila, pa venomer sem premišljevala, potem pa druga stran, kaj sem imela, pa kako je sin reagiral na to, kar smo imeli, me je spet obdržalo, da ne grem

nazaj.

[E]nkrat, ko sem šla in ko sem prišla nazaj, je on rekel, da bo kao boljše in bla, bla, bla in prvič, ko sva se skregala, je on meni kao začel, kaj je zdaj, a boš klicala policijo, daj pokliči jo, veš to izziva, ti da telefon, daj pokliči zdaj, kaj hočeš, pa take žaljivke. Ti misliš, da se je spremenil, da ne bo več nikoli tega počel, potem pa ti, kaj mi more.

[N]jemu tudi v bistvu živci niso v redu, živčen je tudi, če ne bi pil, vsaka malenkost bi ga motila, bi bilo prepirov zaradi drugih stvari. Najboljše pustiti to vse.

[N]jemu je njegov oče nekaj rekel in on mu je nekaj nazaj odgovoril, jaz se zdaj res ne spomnim, kaj, potem pa sem jaz njemu: »Kako si mu lahko?« Ne vem, kaj je on točno rekel meni, ni mu bilo všeč, pa sem mu rekla, da to ni bilo prav in sem mu rekla, da to ni bilo lepo od njega in je on rekel, da sem jaz njegova žena in da se jaz nimam kaj vmešavat in me je udaril. To je bil prvi udarec. Potem pa so se začeli, v bistvu nič dol, ampak ko smo prišli v Slovenijo, potem pa so se začeli, ko smo bili nekako sami, brez drugih, brez njegovega očeta. Potem pa se je nadaljevalo. Prvo leto, ko sva prišla sem, je bilo obupno, pa ostala tudi, potem sčasoma je bilo manj tega, ko sem se jaz začela postavljati zase, nisem bila več tiho, nisem se več samo branila, ampak sem jaz tudi v bistvu, če me je on udaril, sem jaz njega tudi nazaj in sva se med seboj tepla. On tega ni pričakoval, ker je meni enkrat čisto prekipelo, zdaj pa ti mene, jaz tebe, pa bova videla. Saj sicer je to zelo, zelo grdo in to ni rešitev, samo sem čutila potrebo, da se branim, ker sem šla sama sebi na živce, zakaj sem tiho, če me on udari, udari večkrat, jaz pa se tako skrivam. To me je najbolj bolelo, da se jaz skrivam. Potem pa je bilo manj, sicer je bilo še zmeraj, pač ne toliko pogosto. Potem pa sem rekla, da ne bom več dovolila, da me tepe, če me udari, bo on tudi dobil nazaj, ampak zmeraj je še naprej to delal, na primer ta prst (prstanec, desna roka) mi je on zlomil.

Na začetku sem jaz zelo skrivala, pa ga zelo branila, pa ne vem kaj, vedno se postavila. Potem sem rekla, da morem spregovoriti, ker je brez veze, ker ni nič bolj spoštljivo, da bi bil do mene bolj prijazen, zato ker ga branim. Potem sem začela tudi govoriti.

[J]e klical prijateljice, meni grozil, da me bo ubil, da me bo dobil, potem take. To je delal.

[B]om poskusila zase kaj narediti in mogoče tudi kakšno šolo poskusiti, poskrbeti zase in otroka. Ne vem, kaj poskusiti, ustvariti zase, v bistvu načrtujem brez kakšnega moškega, midva sva v planu (s sinom). Ja, pa morebitna služba.

[E]dina stvar, ki mi je bila všeč in sem jo hotela delati, je, da pišem, rada bi pisala.

V tem obdobju, kaj mi je bilo lepo, lepo mi je bilo to, da ni pil, to je bila edina stvar. Nisem nikamor šla z njim, nič mi ni pokazal, nič me ni, da bi me kam odpeljal, da bi se fajn imela. Kaj je bilo, je bilo to, da ne pije, pač, da je doma in da ni v gostilni, to je bilo lepo obdobje. To ni normalno, da ti čakaš, pričakuješ, kdaj bo on nehal pit, ali pa če neha pit, vsak dan gledaš, ko pride, kakšen bo prišel domov. Tudi, če on neha piti, je on čisto druga oseba od mene, on nima nobenih planov, njemu je vseeno za vse, on nima nobenih želja, on nima nič, jaz pa sem polna tega, jaz pa bi vse neki, jaz bi to, jaz bi ono, on pa nič.

[I]mam probleme s sinom, takrat, ko je on z njim, potem, ko pride od njega, začne govoriti zelo grde besede in moram nekaj narediti tudi glede tega. In potem to, ko jaz kaj naredim, začnem z otrokom, po prvem njegovem stiku, spet sem na istem in je težko. Če bi bil normalen, da bi se dalo z njim pogovoriti, kako je treba, pri njemu je vse jasno: »Ti si zdaj pametna, ti najbolj veš.« In je res zelo težko.

Pri 10 letih je ostala brez mame, kar je bilo zanjo boleče, saj je odraščala brez nje, zato si je tako želela, da bi imela popolno družino in s tem tudi njen otrok. Naučena je bila, da je moški glava družine, ta občutek pa je bil tudi eden od razlogov, da je še dalj časa vztrajala v tem odnosu.

Večino časa je samo ona delala in vzdrževala družino. Tako je razmišljala in si rekla, da gre stran od njega in če ji je uspelo sami vzdrževati 3, ji bo lažje vzdrževati 2. Tako je videla, da se je sposobna postaviti na noge. Tako je dokazala sama sebi, da zmore tudi brez njega (maksimalno dajanje iz njene strani, iz njegove ne, vse je v bistvu delala zanj, ne more posvečati njemu vse, ima tudi otroka, pozabila je nase – samo on je bil važen, sedaj je večino časa vesela, da je odkrila samo sebe).

On ji je pogosto dajal pod nos, da jo je sem pripeljal in da brez njega ne bi bila nič, ne bi bila tukaj, ne bi delala in tako dalje. Vendar pa je bila ona tista, ki si je prej uredila slovensko državljanstvo, saj njemu to še ni uspelo.

Ni bilo neke ljubezni v njunem zakonu, zadnja 2, 3 leti nista več niti skupaj spala. Spala sta narazen, saj ona ni videla nobene želje, da bi imela z njim spolne odnose. Tako je bilo tudi takrat, ko on ni bil pijan.

V spominu ji je ostal samo alkohol, ki se ji gabi. Le to ji je ostalo v spominu na moža.

Venomer se pritožuje in dela »bogege«, da si ne more najti dela, da nima ženske, nima državljanstva in

tako naprej in ji želi s tem vzbujati občutek krivde. Poleg tega pa še vedno veliko pije.

Skozi to obdobje se je marsikaj naučila, zdaj ve, kako poteka ta proces nasilja, da se nasilje ne konča samo, ampak se konča z odhodom ženske, da prvemu udarcu sledi drugi, nato tretji in tako dalje. To moraš razumeti, drugače ne gre.

PRED NASILJEM

- *postala je zelo nesamozavestna, polna enih strahov* – priča nasilju nad mamo, babico (*prepiri, alkohol*),
- *želja po popolni družini* – odraščala brez mame (pri 10 letih umrla),
- *naučena je bila, da je moški glava družine*,
- *poroka brez ljubezni, izhod v sili* (v Bosni je bila po vojni težko obdobje, ni imela službe, slabe plače so bile, bila je omejena doma, brez izhodov itd.) – prvi fant, katerega je spoznala pri 15 letih, bil je iz iste vasi (Bosna), odšel je v Slovenijo in Avstrijo in ga ni videla 5 let, *sploh ga ni dobro poznala*, po vrnitvi sta še 2 meseca hodila in se poročila (21 let).

MED NASILJEM

- *prvi nasilni izbruh je bil že 1 mesec po poroki* – prepir z njegovim očetom, postavila se je na očetovo stran,
- *bila je šokirana, mislila je, da je šlo za pomoto, začel je z opravičili, izgovori, da ga je živcirala*,
- prvič je bilo v Bosni, do selitve v Slovenijo (2., 3. mesec po poroki) je bil mir – *ni se upal pred svojimi starši* (živel so skupaj), tukaj se je začelo že po 2, 3 tednih – *zelo hudo obdobje, skoraj vsak dan* – pokazal se je, kakšen je v resnici,
- *alkohol* – ni ji bilo všeč, da mož preveč pije, kar mu je velikokrat tudi povedala, to pa je pogosto pripeljalo do prepиров in nasilja, potem pa tudi kasneje, ko mu ni nič rekla ter očitala (bila je tiho), ni bilo nič boljše – nasilje,
- *psihično in fizično nasilje* – klofute (modrice, predvsem po glavi), zmerjanje, očitki, razbil ji je nos, zlomil prst,
- *v letu 2005 je že enkrat odšla* (k prijateljici za 1 mesec) – prihajal je, se jokal, obljubljal in šla je nazaj, nekaj časa se je obljub držal, zanosila je in celo nosečnost je bilo v redu, po rojstvu pa se je po nekaj mesecih spet začelo po starem,
- *poskušala ga je spremeniti*,
- *začaran krog* – en teden je bilo v redu, pa spet grdo in ko misliš, da je konec, spet ne moreš več, pa

spet lepe stvari, pa potem pozabiš, pa rečeš, mogoče pa zdaj itn.,

- *otrok je bil priča nasilju* – ko jo je tepel, je v eni roki držal sina, z drugo pa tepel njo, velikokrat, ko sta bolj naglas govorila, je prišel med njiju, kot da jo želi zaščititi,
- *ko se je začela braniti, je bilo nasilja manj* – ko jo je udaril, ga je udarila nazaj, ko jo je zmerjal, ga je zmerjala nazaj – *spremenil jo je v tisto, v kar ji ni bilo všeč*,
- *ni več skrivala* (modrice), *ga zagovarjala in branila*,
- *na trenutke ni mogla nič* – ni mogla ne v službo, ne skrbeti za otroka, samo spala in ležala bi,
- *motile so ga malenkosti, tudi ko ni bil pijan, je bil zelo živčen*,
- *policija ji je že enkrat dala številke varnih hiš, kriznih centrov* – *sram jo je bilo poklicati in ni mogla verjeti, da se to dogaja njej*,
- *finančni problemi* – denarne kazni zaradi prehitre vožnje in pod vplivom alkohola, večinoma je sama vzdrževala celo družino (le redko je delal),
- *zadnji dve leti nista imela spolnih odnosov* (niti spala nista skupaj),
- *odhod: 24. oktobra 2008* – zadnji mesec je bil vsak dan pijan, pa venomer so bile same denarne kazni ipd., *močna ljubezen do otroka ji je pomagala, da je odšla* – ni hotela, da gleda, tudi sama je imela nesrečno otroštvo – ker ji ni hotel zapustiti stanovanja, je šla v materinski dom, kjer so ji zaposlene dale številke varnih hiš in kriznega centra – poklicala je in *bila sprejeta v krizni center*.

PO NASILJU

- *po 2 mesecih je šla v varno hišo (DNK)*,
- *v začetku julija se je s sinom preselila v stanovanje*,
- *hodila je k psihologinji* (psihoterapija) – bila je psihično čisto na koncu,
- *grožnje iz njegove strani* – da jo bo ubil, kliče njene prijateljice,
- *finančni problemi* – finančno ne skrbi za sina (nazadnje, ko mu je nekaj kupil, jo je prosil, da se vrne nazaj in ji s tem vzbudil občutke krivde),
- *problemi v službi* (prejšnja šefica ji ni šla na roko, da bi šla prej iz službe po sina v vrtec),
- *problemi z otrokom* – ko pride od njega (stiki), začne govoriti grde stvari,
- *načrti za prihodnost* (32 let stara, sin 3 leta) – življenje brez moškega, mogoče vpisati v kakšno šolo, mogoče kakšna služba, poskrbeti zase in za otroka,
- *naučila se je, kako poteka proces nasilja*.

E. (13. oktober 2009)

Bilo nas je osem otrok, oče je bil pijanec, moralo se je delati za alkohol, kot otrok sem morala otroke vedno vse prati, vse jih imeti, čuvati jih, v šolo nisem hodila, iz šole sem izostajala, pa potem, ko nas je bilo toliko, pa ni bilo denarja, za hrano ni bilo, ker nas je bilo dosti otrok in smo šli k sorodnikom, kako bi rekla, kot rejnikom, služiti ali kako se to reče. In tam sem bila 4 leta, tam se mi je toliko dogodilo, so me topli. Potem je bila mama stara 37 let, je zadnjo sestro rodila, mati je tako hudo zbolela, srce, pljuča, jetra, vse. Potem pa sem šla domov in sem mogla čisto vse prati, plenice, vse delati, takrat sem bila stara 13 let. Potem pa je oče umrl, sem ga našla mrtvega, mama je bila bolna, potem po očetovi smrti je mama še ostale brate in sestre domov vzela, ki so bili tudi v rejništvu in je rekla: »Jaz sem bolna, tako da vem, da ne bom dolgo živela.« In res ni dolgo živela. Ko sem bila 16 let stara, je mama umrla in sem ostala s 6 brati in sestrami sama v hiši in med tistim časom sem jih po mamini smrti imela 5 mesecev in jih je socialno razdelilo sorodnikom, rejništvo, ker sem bila premlada, nisem bila polnoletna.

Jaz pa sem delala v tovarni avtomobilov Maribor kot čistilka, pisarne sem čistila, mož pa je delavec v tej tovarni, transport je imel čez, mislim takrat kot fant, pa sem šla k njemu živeti, bila sem mlada, 17 let stara, nikogar nisem imela, šokirana, ker je mama umrla, šla k njemu živeti, on pa me je že takoj z roko iztepel.

[S]em že odšla od njega in mi je s pištolo grozil, da me bo ubil in tako sem takrat šla jaz nazaj in sem zanosila, se poročila, rodila enega sina, M., sedaj je star 33 let. Ta mož me je vedno pretepal, grdo me zmerjal pa to, potem pa sva šla živeti na mojo domačijo domov in bila sva tam eno 8 let.

[S]em v službi naredila en tečaj, prekvalifikacija in sem potem delala kot frezalka na stroju in sem spoznala oziroma poznala sva se že prej, tega drugega moža. Jaz sem takrat živela na domačiji s prvim partnerjem, potem pa, ko sem spoznala tega drugega, sem se zaljubila in se ni dalo več, pa sem pustila vse skupaj, pa otroka vzela, sina in sem šla k temu drugemu možu (29 let stara). Ta mož pa je bil sam, edini sin je bil, njegova mama ni bila nikoli poročena in sem lepo nasedla, delala sva in garala in delala, to je bilo nekaj nemogočega na kmetiji, službo sem pustila (po 15 letih delovne dobe zaradi 2. moža, ker je bil ljubosumen na 1. moža, da ga bo vsak dan videvala) in sem še enega sina rodila, poročila sva se, bil je zlati mož res in me je zrihtal, takrat, ko sem službo pustila, nisem hotela še enega otroka imeti in sem rekla: »Joj, kaj pa če me pustiš, pa kaj in kam z otrokom.« In sva se dve leti prepirala, da bi imela tega tretjega otroka, ker sem bila v dilemi, ker nas je bilo doma dosti in sem imela tisti občutek, da ne bi več otrok imela, zakaj bi bilo več rev. In sem potem v Perutnini Ptuj (ko je

zapustila službo je bila pol leta brezposelna, potem pa je šla delat sem) *delala in sem potem službo zapustila in sem v tistem zanosila in kaj je bilo iz tega, sem lepo rodila tretjega otroka, sina, imam 3 sine.*

[J]e rekel mož: »Kaj če bi midva vinograde delala?« Jaz pa ga pogledam, pa on: »Bova videla, pa poskusila bova.« In seveda sva vzela prvo leto 28 tisoč trt v najem. Nisva vedela niti škarij v rokah držati, nositi, vse sva se učila jovo na novo in nič, sva začela delati in nisva vedela ne špricati, sva vse ročno špricala. To je bilo tako, da vam ne morem povedati. Kosila sva vse ročno, to je bilo vse takšno prvo leto, da ni za verjet. Drugo leto pa je bilo že boljše, pa sva še doma nasadila 6 tisoč nove vinske trte in sva to delala in sva že imela 33 tisoč trt in mi je kar dobro šlo skozi. Potem pa mi je eden rekel, da so tam na Mestnem vrhu, to je tam pri Ptuj, da bodo delali vinograde, pa sem jaz rekla: »Kaj pa če bi mi tudi?« In sva šla delati vinograde na novo čisto vse in je bil en sadovnjak tam gor, 15 tisoč dreves, tisto smo vse posekali in smo 30 tisoč trt na novo posadili, to je okrog 60 milijonov starega denarja notri, to je bilo toliko dela, jaz svojega dela sploh ne računam, to se 4, 5 let samo denar notri vlaga in vlaga in vlaga, to je nekaj nemogočega, moje delo in trud ne bo nikoli poplačano, no in 4., 5. leto, ko se je grozdje začelo brati, trgatev, pa nam je toča čisto vse stolkla, to je bilo 18. maja, to je bilo 4 leta nazaj, nama je čisto vse stolklo, jaz se ne morem niti več jokati, enostavno več ne morem, jaz sem imela dušo (pokaže mi sliko), to nama je toča čisto vse stolkla, denarja za zavarovanje nisva imela, ker sva imela tudi toliko kredita, pa delavce moraš plačevati, imela sva 7 delavcev, bila sva tudi po časopisih, pa kaj ti to pomaga, od države nisva dobila nič več kot milijon dvesto, potem pa naslednje leto spet, tisto leto sem se sprijaznila, kaka sila je bila, kaka toča je stolkla, pa sem bila mesec dni takšna, da nisem mogla hoditi, ne na svetu nič, celo leto ni bilo nič denarja. Potem naslednje leto pa je bilo vse v redu, lepo je kazalo, potem pa je avgusta, 25., tam nekje 4, 5 dni samo deževje, cel teden samo dež, pa tako hudo mrzlo, to je bilo avgusta, pa spet potem tako vroče tam gor, pa je bila temperatura tako močna, to je bilo 30 stopinj tam konec avgusta, tako je začelo gniti v vinogradu, ko je začelo 30 ljudi brati, 2 toni in pol na dan, ko bi se moglo po 15 ton brati in tako sva delala čisto vse pod zgubo, čisto vse pod zgubo, denarja spet ni bilo in sta mož in tašča na ta račun, češ da sem jaz kriva za vse to in si je mož našel drugo ljubico in sem mogla lani (28. marec 2008) vse pobrati in sem šla. 3 samomore sem delala, ker si nisem mogla predstavljati življenja brez njega. Škropivo sem pila pa čisto vse, tablete sem pila pa vse, sem šla k sinu in tam sem bila par dni in sem si mislila, saj ne morem biti pri njem, on ima svojo družino, pa sem šla v Ljubljano, joj, brez denarja, nič si nisem vzela, tiste najnujnejše stvari sem si vzela in sem šla v Ljubljano, vse sem si kupila, od odeje do rjuhe, čisto vse.

[S]em tam stanovala 4 mesece (Ljubljana), potem pa sem zbolela, sem imela poškodbo noge pred 13 leti in pri delu pri eni, ki sem ga delala v enem hotelu A kategorije, niti ni plačala, me je izkoristila do

konca in potem sem tam zbolela pa vse (voda v kolenu se ji je nabirala, eno soboto je bilo tako hudo, da je bila 2 dneva doma, potem pa je šla delat nazaj, ker se ji je šlo za službo), potem pa je sin rekel: »Jaz ne morem k tebi v Ljubljano hoditi na obisk.« In sva tako uredila, da sem prišla nazaj v Maribor (4-krat je bila na operaciji). V Mariboru sem imela enosobno stanovanje, potem sem v bolnici dobila službo kot čistilka, pa je bila tam tako majhna plača in sem takrat tako psihično zbolela, da nisem mogla nič, niti hoditi, niti spati, niti nič nisem mogla. Taka sem bila 3 mesece, da nisem mogla nič, samo z rešilnim so me vozili, pa nič, shujšala sem več kot 25 kilogramov, taka sem bila, da nisem mogla ven, niti nič, potem pa me je peljal v psihiatrično bolnišnico, bila sem vsepovsod.

[S]em si kupila Komersov oglasnik in sem našla oglas, da išče žensko, da nudi stanovanje do smrti, da ima vikend, pa da ne bom rabila v službo iti, da me bo preživiljal, da ima on lepo službo, da bova skupaj živela, pa sem mu poslala sporočilo, pa mi je odpisal in me je povabil na kavo. Dobila sva se v Mariboru na kavi, v Mercatorju na kavi, niti rada ga nisem imela, ne vem, kaj sem videla, ne vem, kaj me je gnalo, nimam pojma, kaj me je to gnalo, ker sem se že prvi mesec tam pri njemu obešala. Pil je, pijan je bil tako ali tako, agresiven, psihično me je tako mučil, da ne morem povedati nikomer, niti sin me ni smel klicati, čisto nič in me je tako zrihtal, da sem v Mariboru stanovanje dala stran, pa čisto vse, kar sem si kupila, sem k njemu odpeljala in sem bila res od decembra pa do 26. junija letos (2009) pri njem in sem menda več kot 5-krat odšla in 10-krat nazaj prišla. 26. junija pa res ni bilo več za zdržati pri njem, mislim, me je z nožem želel napasti, ko je spil 3 litre vina, zmeraj, ko je bil pijan, me je zmerjal: »Kurba, prasica, hodi nazaj k tistemu možu po doto.«

[S]em se ločila komaj letos 25. maja (2009), razvezo pa sem jaz lani vložila, kaj naj bom poročena, če je imel drugo žensko. Po tistem, ko sem jaz odšla, si je mož takoj drugo žensko, ljubico pripeljal, 3 dni, tadvda sina pa si je tako naredil, da sem za te kredite vse jaz kriva, da on nič in sta otroka popolnoma na njegovi strani.

[S]em bila kot kooperantka, ker sem na pogodbi bila jaz podpisana in so vsi krediti, ki sva jih jemala, jaz jemala in podpisovala, zdaj je vse na mene in od socialnega so mi direktno kredite trgali do sedaj.

[M]i je vrata dol zaklenil, da nisem mogla nikamor, pa nož mi je držal, ključ je ven dal, pa ga skril, to sem bila toliko, da sem videla, da je ključ dal gor na ..., čisto je bil zmešan, je dal ključ gor na televizijo, pa sem šla pogledati, kje je ključ, pa sem ga našla v spalnici, pa sem lepo šla, ne vem sploh, kako so mi možgani delali, bila sem tako mirna in sem rekla: »S. (3. možki) hodi po ključ od hiše, saj vidiš, da moramo ključ najti.« V tistem sem imela ključ v roki in sem imela neke obleke spakirane v vreče, pa odklenem, pa letim dol čez gozd, letim dol, skozi gozd, sin pa je prišel iz Maribora po mene,

komaj sem se rešila, tukaj sem bila vsa plava (zgornji del trupa je pokazala), vsa v modricah, brez denarja, brez vsega, nič nisem imela.

[J]az sem rekla (ko je varno hišo klicala), da sem brez denarja, brez vsega, ne morem v Ljubljano priti in je rekla: »Gospa, kaj pa za krizni center veste, da je v Mariboru?« Sem rekla: »Ne.« In sem rekla: »Da sem lahko 1 teden pri sinu, več pa ne.« In seveda mi je dala od kriznega centra Maribor številko, jaz takoj pokličem krizni center in je rekla: »Se lahko za eno uro dobiva?« Sem rekla: »Ja, takoj, da si zrihtam lepo stvari, da se poslovim, nič se še nisem.« Potem sem bila 3 tedne v kriznem centru, potem pa smo se dogovorili po telefonu, razgovor naredili za varno hišo in nato so me iz Maribora v varno hišo peljali.

Jaz sem prišla v varno hišo vsa izgubljena, prestrašena, jaz sem samo o kreditih fantazirala, mislila sem, da življenja zame ni, meni se je vse zrušilo na glavo in pod nogah in sem na začetku samo spala v sobi, koliko to pomaga.

[S]em tako nastradala, pa sem še tako nasedla, zdaj pa ni več človeka, da bi jaz nasedla, če mi verjamete ali ne, da ni več človeka, veste, kaj si še samo želim, da prvo samo sebe rešim, zdaj moram samo sebe rešiti, pa eno sobico, da bi jaz imela, da nekje v miru živim, toliko, da grem spat, da grem zvečer spat pa se zjutraj prebudim.

[V]sak večer sem pri tistem (3.) jedla tablete za živce, da sem lahko zaspala, da ga nisem poslušala in gledala.

[J]az še zdaj samo sebe podcenjujem, pa tu notri delamo na tem, da se ne bi, ampak ne morem si pomagati, jaz bežim pred narodom, jaz se v Ptuj ne upam iti, mene je sram, ker sem bila tam priznana, pa čisto vse, jaz se ne upam nikomur prikazati, mene je sram, ne vem, ne morem si pomagati, imam te psihoterapije vsako sredo, tu pa se tako globoko notri povezuje, če se mi to ne bi zgodilo, da bi imela to v 51. letu, bi se vse to notri poglobljalo. Moja življenjska pot se je končala, ko je meni mama umrla, res je to, jaz tega nisem verjela, ampak sem mislila, pač mama umrla, ampak je rekla (psihoterapevtka), da je dokazano, da smo gor rasli kot samorastniki, nismo imeli nobene vzgoje in prav res in 4 let starega otroka, brata nam je avto do smrti povozil, pri 16 letih se je moja življenjska pot končala, jaz pa sem mislila, da moram samo delati, pa samo delati, tiho bit, pa nič govorit, ker tisti mož je bil takšen, da nisem smela nikoli čisto nič prav reči (drugi), prvi me je tako hudo pretepal, tako delal, da nisem mogla nič, zato sem odšla od njega, drugi me ni.

[D]rugi mož je bil takšen, koliko sva bila skupaj, 21 let življenja je bilo čudovito, prečudovito, če glih sem delala še in še, ni bilo denarja, pa se nisva nikoli prepirala, ampak zadnji dve leti, ko je imel to žensko, pa tašča, mi je toliko grenkega naredil, toliko grenkega naredil, da mi je za vsa leta dal udarce za nazaj, s tistimi besedami me je tako ponižal, me je tako ponižal, da vam ne morem povedati, pa z mamó držal, tašča se je s to ljubico, ki jo ima, eno leto pogovarjala, pa jaz to nisem vedela, otroka si je vse tako pripravil, po avtih jih je vozil, denar jima je dajal, pa pravil, da sem vse to jaz kriva, tako, da jima je bilo čisto vseeno, ko sem šla.

[S]em naredila napako, da sem delala samomore poleg njiju, da sta vse videla, zaradi tega sta me otroka zasovražila.

23 let sva bila poročena in on nikoli ni rekel svoji mami: »Poslušaj, to je moja žena, pusti jo.« Nikoli ni rekel, ona je lahko meni rekla, kar je hotela, on je bil tiho, nikomur ni ničesar rekel, res se nisva prepirala, ampak me on ni nikoli nikjer zagovoril. Zdaj jaz vidim, da me on ni 10, 15 let rad imel. Veste, kaj je on hotel z mano delati, ampak jaz tega nisem pristala, v troje spolne odnose delati, ampak jaz tega nisem hotela, jaz sem njemu rekla: »M., jaz imam samo tebe rada, pa nobenega drugega. Lepo te prosim.« In je rekel: »Jaz nisem kriv, če imam takšen nagon.« In 10 let nazaj jaz vidim, da on mene ni rad imel, 10 let in E. je bila vse kriva, pa E. je to delala, pa E. to dela, pa ono, E. tisto in vam povem samo to, koliko sem ga rada imela, koliko sem jaz žalovala, prejokala za njim.

Tisti prvi mož je sin hotel, da bi skupaj prišla. Mož je njemu govoril, jaz ne vem, kako sta se to pogovarjala, da bi jaz šla k prvemu možu nazaj živet, ampak jaz sem rekla tako: »Ne prvemu, ne drugemu in zdaj pri temu, pri katerem sem bila 7 mesecev.«

[S]em se enkrat maja letos (2009) tablet najedla (pri 3.), nisem imela vode in sem bila v gozdu sama in sem mislila, da bom umrla, pa sem sestro klicala, kaj je, nisem imela vode, vse tablete sem pojedla, koliko sem jih imela in sem hodila in vsake 2, 3 minute me je ta sestra klicala, ker je edina vedela, kje sem zares in me je klicala: »E., kako res ne veš, kje si? Pa hodi domov, pa hodi domov.« Pa me sin ni hotel priti iskat, 4 ure sem hodila po tistem gozdu, kje sem hodila, ne vem, po štirih sem hodila, če nisem mogla, ker sem bila čisti takšna boga, potem sem le prišla do tega vikenda, v katerem sem živela s tem notri, pa je bil dol zaklenjen, pa trkam gor, pride, pa je bil tako hudo pijan, tako me je maltretiral v jutro do pol petih, me je drgnil, s splovilom mi je šel, pa je rekel, da sem se kurbala, drugega moškega imela, pa je rekel, da bo dal tisto v analizo pa to, koliko straha, pa koliko tega, pa nisem mogla hoditi 2 dni, ker sem se tablet najedla in sem bila čisto gotova.

[S]em bila tako bolna, je rekel sin: »Pa greva na kavo, da oče vabi.« Pa jaz pravim: »Pa jaz ne bom šla k njemu.« Pa ker sem bila že toliko v tistih tabletih, se nisem zavedala niti, kaj sem delala in me je res peljal na kavo in on (1. mož) je res mislil, da ga bom imela nazaj in jaz sem rekla: »M., jaz ga res ne bom imela nazaj.« Potem pa sva s sinom, potem ko sem jaz od tega odšla, pogovarjala: »Mami, če bi bila ti sedaj pri očetu, bi sedaj imela stanovanje, pa vse.« Je ta mož prišel v Ljubljano na obisk, pa sam in me je tako imel, kako bi rekla, ustraheval me je, češ, zakaj ga ne kličem, zakaj se ne javljam na telefon, jaz bi ga mogla klicati vsako uro, pa je on klical, pa se mu nisem javila, pa me je tako že nerviral, da sem bila že živčna, pa tisti me je tolikokrat klical, saj sem ga prijavila na policijo, zadnjega sem prijavila na policijo dvakrat, zdaj pa mu nisem niti telefona več želela dvigniti.

[S]i je on mene kar lastil, če ga ne maram, če bi bil on v redu mož, meni ne bi bilo treba k drugemu možu it. Prvi mož mi je non stop govoril, da sem kurba, prasica, pa me je tepel, pa to, pa sem potem tega drugega spoznala, zdaj pa naj mi reče, da sem kurba, ja, sem in nikoli, da bi šla jaz k njemu nazaj, nikoli, ne k prvemu ne k drugemu, da sem z drugim 2 sina imela in ga tako rada imela, zdaj pa ne, ne bi mu mogla tega oprostiti.

[N]eki zahtevna nisem, poleg tega moškega (3.) sem imela čisto ves denar, kar sem imela prihranka, pa sem vse porabila, niti ene spodnje hlače si nisem kupila, vse sem imela za obleč, mislim, bila sem pridna, skrbna, taka čista, pa vse. Poleg tega moškega si nisem čisto nič kupila, zdaj pa, ko sem sama, pa sem 170 € socialne pomoči, ker mi samo 150 € kredita odtegnejo, mi gredo tukaj toliko na roko, da so mi znižali stanovanje, da plačam 50 € stanovanje ali 53 €, pa na Rdeči križ hodim, pa na Karitas hodim, pa dobim moko, sol, sladkor, mislim, da se živeti, res se da živeti, ker bolj skromno živim, nimam nekaj najboljšega, ne, ampak se da živeti, pa še mi denar ostane, nikamor ne grem, da bi nekam hodila.

[V] 51. letu se učim, kako je treba reči ne, jaz nisem znala nobenemu človeku reči ne, jaz sem hotela vsakemu ustreči, pa vsakemu naj, naj, to je rekla psihoterapevtka, ker nisem imela nikoli staršev, pa nikoli ni bilo hiše, saj veste, kako so nas tuje otroke drugi vedno izkoriščali, nismo nikoli doma, da bi nam nekdo rekel kakšno toplo besedo, da bi nam nekdo rekel, ker je oče tako pretepal mamo, tako da smo po njivah spali in drugih štalah.

[I]mam plan stanovanje najti, pa službo, službo, da bom nekaj denarja imela, da bom stanovanje plačevala, za stanovanje bom dala prošnjo na stanovanjski sklad, ker si lahko tukaj v varni hiši samo za en čas, to je toliko, da se postaviš na noge.

[T]ukaj so ženske iz vseh koncev in krajev, vsaka ima svoje probleme, pa vse smo živčne in na začetku,

ko smo prišle, se nismo še tako poznale in je prišlo do konflikta, ena ženska, brezveza, dvoličnost igra.

[S]em za brezplačno pravno pomoč zaprosila, pa sem takoj dobila (uporabila jo bo za tožbo s skladom, da ji povrnejo denar – sklad se je s tem obogatel, moža ne more tožiti za ozemlje, ker ga je podedoval od babice, po zakonu ni upravičena do ničesar, lahko pa moža toži zato, ker je delala in kaj financirala), lani sem že dala prošnjo za brezplačno pravno pomoč, ampak sem lani še dobivala nekaj denarja od kmetijskega oddelka za grozdje, ampak so mi vse za kredite trgali, mislim, prikazano je bilo, ampak jaz nisem denarja imela, ker je vse za kredite šlo in sem bila odvržena za brezplačno pravno pomoč, če rečeš, kaj si pa kje si, kako je, pa ve, da si v varni hiši in takoj začnejo reagirati čisto drugače.

[S]em si zdaj vse papirje v Ljubljani začela urejati, na Zavod za zaposlovanje v Ljubljano sem šla, zdaj si moram samo še osebnega zdravnika rešiti za sem, drugo vse pa imam, ker mislim tukaj v Ljubljani ostati, Ljubljana mi je, ne vem, daleč stran je, tudi drugače vse prenašam, saj če lani ne bi šla nazaj v Maribor, ne bi v takšno depresijo takrat padla, tam pa sem videla sestro, hišo domačo, ena me je klicala, pa druga in sem videla vse te stvari.

[J]az sem bila s tem drugim možem preveč ponosna, preveč dobra, ponosna sem bila na njega, zato je bilo mene, da se mi je to zgodilo, sram, ne vem, zakaj imam to v sebi, pa mi vsi pravijo: »Saj nisi ti kriva, glavo pokonci, pa tako naprej.« Občutek, da si kriv, to je tisto, ko nisi kriv, jaz nisem mati narava, da nam je vreme, toča tako naredila, ne, nisem jaz mati narava, narava svoje naredi.

[K]o sva se tako skregali (v varni hiši) in je bilo takšno, da ni bilo nič prav, nisva se nič pogovarjali, ona je bila gotova, jaz sem bila gotova in jaz sem že mislila tistega moškega nazaj poklicati, niti ne bi rekla: »Jaz bi prišla nazaj.« Bi on že takoj prišel po mene v Ljubljano, od tistega šoka in hvala Bogu sem se premislila in me je nekaj ruknilo nazaj, ne, ne, ne, ne morem iti nazaj, ne morem tega narediti, ne smem tega narediti in sem vztrajala naprej in se je potem vse umirilo.

[Š]el je v službo, mož (2.) je pri Miru (pogrebni zavod) na Vidmu pri Ptuj, ima lepo plačo, tam dobro zasluži, jaz sem prvo od njega zahtevala preživnino, potem pa jaz čakam to komisijo, da mi določijo stopnjo invalidnosti, preko katerega se vsi ti žigi pri zdravniku dobijo, če bi na to čakala, ne bi bila že razvezana, potem pa sem si mislila, pa ta mož, pri katerem sem jaz, me je žrl, zakaj jaz še nisem ločena, pa mi je rekel: »Pusti mu to preživnino.« Pa sem mu pustila preživnino, saj ima otroka, pa da ne bo rekel, da jaz njegove žulje jem, jaz bom zase že pogledala in poskrbela, nočem, tako da sva se 25. maja (2009) uradno razvezala.

[S]em pred novim letom naredila, vino imamo doma, drugače pa jaz ne pijem in ne kadim in sem videla, da je vsega konec in sem si notri prinesla v omaro, sem imela 3 tedne bum efekt, škropivo za herbicide, to je najbolj močno škropivo in jaz sem imela tisti gift 3 tedne v omari in jaz sem mislila, da bom še oba otroka uničila, naredila, da jih bo uničilo, ampak on je otrokoma to povedal, tako da potem nista nič več od mene jedla, pila, zato sta mi otroka tako zamerila in sem zato rekla, da tuja ženska ne bo moja otroka čuvala, komandirala in sem hotela samo sebe in otroka uničiti, zdaj ne bi več tega naredila, to sem še pozabila povedati v zvezi s samomorom, to mi je prišlo ven iz glave, da tega ne bi več delala, ker sem preveč dala že skozi, prehude, prehude muke so bile, tega pa ne bi več naredila, niti ne bi poskusila, niti ne mislim več o tem, to je prvo, kar mi je prišlo ven iz glave, da samomora več ne bi delala.

[M]oja pesem se je s tem, ko sem se vina napila, pa tablete pojedla, pa bum efekt spila in se mi je čisto mešalo in sem obležala in njim je bilo čisto vseeno zame in sem bila notri na Ptuj prepeljana, so mi želodec črpali, pa sem bila na Ptuj en čas, ne vem koliko, 2 dni ali koliko, dvakrat sem prišla ven iz tiste nevarnosti, potem pa so me peljali v Ormož v psihiatrično bolnišnico, nezavestno še, pa sem bila vse praznike notri, za novo leto, pa ostale, pa ni mož prišel, ne sina, obadva nič, starejši sin me je prišel iskati, ta prvi mi najbolj ob strani stoji.

[J]az nimam izpit za avto, sem ga delala predlani in kaj je bilo, zaradi tega moža, ko sem zvedela, da ima drugo žensko, so mi živci tako popustili in sem pustila vse in me je vsepovsod vozil in je sedel v avtu, pa sem vse probleme reševala, pa to delala, pa sem bila vsepovsod pisana (krediti).

Mene je ta drugi mož tako zrihtal, da nisem mogla nič, nisem bila sposobna hoditi, niti stati, jaz sem cel dan kosilo kuhala, jaz nisem bila sposobna iti nikamor, kaj psiha naredi, kaj depresivnost naredi, nihče ne more verjeti, zunaj si res lep videti, ampak notri, tvoja duša, pa telo je uničeno do konca.

[K]o sem si v tem domu, v varni hiši, šla službo rihtati, čisto zablokirala in sem rekla: »T. ...« Pa je imela telefon (svetovalna delavka), pa je videla, da sem čisto gotova, pa je rekla, da bo nazaj poklicala ali da mora prekiniti in sem rekla: »T., se meni sploh še splača živeti, kaj naj naredim?« »Kaj je E.?« je rekla T. »T., meni je zablokiralo, jaz ne vem, kaj mi je, jaz si ne morem niti službe iskati, pa fertik, jaz ne morem nikakor, enostavno nisem sposobna nikakor, nimam interesa. Kaj me to blokira tako notri?«

S tem možem pa sem bila 11 let, 12 let sva bila skupaj (s 1.), s tem drugim pa 23 let, samo tega drugega ne bi pustila, če on ne bi mene, z zadnjim pa je bilo 7 mesecev, ta pa mi je toliko ... temu pa se je žena obesila, je imela raka, je rekel, da se je od bolečin pa to, njegova sestra pa mi je povedala, da je bil on takšen, da se je grdo obnašal do nje, saj jaz sem bila v 4 letih četrta ženska že, ki jo je imel, pa vse so

bile 7 mesecev pri njem, ta pa se je samo napil.

[S]em se s svojim sinom pogovarjala, sem mu pošiljala sporočila na skrivaj, da pa sva se kdaj pogovarjala, pa je rekel: »Pa zakaj te vsak dan kliče?« Pa prav ljubosumen je bil na mojega otroka. Je rekel, če imam spolne odnose s svojim sinom, pa take. Kaj bom jaz imela spolne odnose s svojim sinom.

[K]aj sem tukaj vse prestala, ko se še niso ene rane zacelile, ker se te moje rane ne bodo nikoli zacelile, nikoli, ampak še niti četrtno se te rane niso zacelile, že si šla druge probleme iskati, kaj sem pa jaz naredila, je bilo nekaj nemogočega, kaj sem si jaz sploh mislila, upala, da bo boljše, od zdaj naprej pa ni moškega, da bi mu jaz verjela in bi mu nasedla.

[S]amo si še želim eno sobo, nekaj, da imam, pa službo, koliko bom še mogla delati, da bom v miru živela, pa svoje otroke, da bom stike z njimi imela.

[S]em ga letos maja videla (2. sin), pa še parkrat sva se klicala, mu je zdravnica moja številko dala in me je klical, jaz sem mislila, da se mi bo vtrgalo, ko me je prvič klical, Jezus Marija, A. me je klical, pa sva se potem dobila pri zdravniku z njim in je ta moški izvedel za drugega, da je naglušen in mi je potem rekel, da imam kriplja, da imam invalida in ne vem kaj vse, pa še s tem me je poniževal in ko sem toliko z njim prestala in sem potem napisala A., da jaz pri tem moškem ne bom več mogla živeti, da bom šla stran, da bom šla v Ljubljano živeti in če hoče gre lahko zraven mene, da bi mu stanovanje uredila, pa službo, od tistega sporočila me ni več klical, pa sporočila poslal, ker je on rekel, da on v Ljubljano ne bi šel, kaj jaz zdaj hočem. Kaj jaz zdaj naj naredim, ker danes zjutraj sem mu še eno sporočilo poslala: »A., pa zakaj si tak?« Pa mi nič ne odgovori nazaj, ta mlajši pa tudi ne.

[M]i smo izgledali tako zgledna družina, nikoli si nisem mislila v življenju, da se bo tako končalo za mene, edino, ko so mi rekli: »Zdaj pa si srečno poročena.« Pa sem rekla: »Zdaj sem, ampak nikdar ne veš kaj te čaka.« Tako kot da bi slutila, vedela, nekakšen občutek.

Mene je mož dobro zrihtal, sem službo pustila, sedaj bi imela 35 let delovne dobe, pa sem bila doma, zdaj pa imam.

[D]o sedaj nisem imela čisto nič od življenja, kako bo pa zdaj, pa bomo videli, samo to si želim, mir, da grem v miru spati in se zbudim, pa je spet mir, da me nima nihče za kurbo in prasico.

[I]mamo vsak teden sestanek, se pogovarjamo in zdaj sem se začela zavedati, da se splača še živeti, po

eni strani vidim, da sem se dosti opogumila. Da vidiš, kaj sem naredila, da sem prišla na to pot, da se še splača živeti, samomor, katastrofa, kam sem gledala, kaj sem delala. Pa to zdaj ne bi, to sem že rekla. V tistem trenutku misliš, da je najboljša rešitev. Saj L. (svetovalna delavka) je rekla, ko smo se pogovarjali o teh korakih, da sem imela preveč teh samomorov in zdaj, ko sem jaz prišla do tega cilja, da ne bom več tega delala, je to zelo velik korak.

[S]am sebi delaš sramoto, pa sam sebe mučiš, pa svoje otroke uničuješ, ko sem škropivo pila. Lani celo leto nisem nič prav jedla, niti pila. Samo tako, ki ni bilo preveč mrzlo, pa gaziranih pijač nisem pila, pa celo leto sem septolete jedla, ker me je grlo peklo. V psihiatrični bolnišnici v Ormožu, so me hodile gledati medicinske sestre, katera je tista, ki je pila škropivo, pa kaka je, pa kako so me ogovarjale, pa grdo imele.

[M]oje rane, moji otroci, jaz sem takšna mama za njih, da enostavno boli to, mlajši tega ne razume, je še v puberteti, starejši pa ja, ker mi je letos rekel: »Mami, ti si ga preveč rada imela.« Slišala sta samo eno plat resnice, moževo in Bog znaj, kaj je govoril. Nisem mogla biti pri nekemu na silo, enostavno ne gre, ni me mogel več videti, jaz sem mu bila že skoraj kot tujka.

[N]e moreš nekoga prisiliti, če te nima rad. On je mene tako zasovražil, da me ni več mogel videti, enostavno se je že tresel, ko me je videl. Jaz si nisem več upala niti preoblačiti, niti nič, tuširati, midva sva si bila praktično tujca.

[K]o sem jaz lani odšla od njega, sem jaz šla na Ptuj na socialno pa pomoč iskala, da bi ga klicali, če bi se dalo kaj rešiti in ne, ni hotel nikamor na razgovor pa nič.

[E]nkrat sem že odšla prej, pa sem šla za Kanalom (pri hidroelektrarni Zlatoličje), pa sem rekla, da bom v Kanal skočila. Pa sem šla za Kanalom od Ptuja 15 kilometrov in sem se samo usedla in sedela tam do treh ponoči, kaj naj naredim. Potem pa me je začelo zebsti, pa sem šla, pa sem taksi poklicala, pa sem šla k eni ženski spat, drugi dan pa je prišel sin po mene in sem bila pri sinu 3 dni v Mariboru. To je bilo na cvetno nedeljo, v ponedeljek sem šla nazaj, tako da sem bila za veliko noč še doma, pa vse sčistila in oprala, naslednji teden v petek (28. marec 2008) pa sem šla, mi ni bilo več za biti tam. Sin je rekel: »Mami, pridi, lahko si pri meni.« Snaha je prišla po mene, spakirala sem najnujnejše stvari in sem šla, tako da ni videl, kdaj sem šla. Potem sem drugi dan sina klicala, S. (tretji), ker je bil v šoli, sobota je bila in je bil delovni dan in sem rekla, naj vpraša atija, če je srečen, ker sem odšla in mi je rekel, da je srečen, tako da sem mu veliko uslugo naredila.

[P]rva žena (od sina) je nekaj imela z mojim možem, drugim, pa sem si tako oči zatiskala, tako oči zatiskala, da ni bilo normalno, saj sem vedela, čim je malo zablodil, to se je vse skupaj vleklo enih 6, 10 let je šlo mimo.

Zdaj pa bi rada eno stanovanje v bloku, ki ga bi imela samo za sebe, da mi ne bi nihče pod prste gledal, rada bi se tudi na računalnik naučila, mislim, da moraš to novo tehnologijo poznati.

[J]az sem hotela prej vse doseči takoj in zdaj v kratkem času, zdaj pa vidim, da to ne gre tako, zdaj sem se malo ustalila, ker sem videla, da to ne gre tako, prehitro tudi ni dobro.

Meni ni težko nege opravljati, ker sem imela brata (na invalidskem vozičku), ali pa bi čistila, lani sem nekje čistila, pa mi ni nič plačala, izkoristila me je. Privat podjetje nikoli več. Zato sem zgubila voljo, da bi komu v kuhinjo šla delati. Tu na začetku, ko sem prišla v hišo, sem bila tako raztresena, pa mi ni šlo, sem tukaj pri Ribničanu delala na Viču. 1 dan pa pol, saj me ni več niti poklical. Telefonirat sem mislila iti, da bi šla k Prešernovi družbi, po telefonu. To pa je bolj takšno, sem lani delala, na Parmovi, kjer je zavarovalnica. Veš, kaj so mi dali? Imenik, kjer je bilo vse prečrtano, ko je že vse kdo klical in sem klicala in se nobeden ni več javil, številke so bile izklopljene. »Ah, kje pa, to ste že vse klicali,« so mi rekli.

Je šla na razgovor za službo v dijaški dom na Poljanski cesti. Delo je našla v Salomonovem oglasniku. Na razgovoru se je dogovorila, da jo bodo vzeli za poskusno dobo še z ostalimi tremi. Tam bo delila dijaške malice, delovni čas pa je od 6.30 do 16.30.

PRED NASILJEM

- *8 otrok (Ptuj) – skrbela za brate in sestre, priča nasilju nad mamo – takrat spali po drugih hišah, hlevih, alkohol (oče) – za alkohol se je tudi delalo, izostajala iz šole, revščina – šli služiti k sorodnikom (kot rejništvo), kjer je doživljala nasilje,*
- *mama je hudo zbolela (13 let stara) – vrnila se domov (po 4 letih), skrbela za sestro, ki se je takrat rodila,*
- *v tem času umrl oče – domov prišli še ostali,*
- *mama umrla pri njenih 16 letih – 5 mesecev skrbela za brate in sestre, CSD jih je razdelil med sorodnike (rejništvo) – ni bila še polnoletna,*
- *delala v Tovarni avtomobilov Maribor (čistila pisarne – začela s 15 letih),*

- *v službi spoznala 1. moža* – pri 17 letih se je preselila k njemu, nikogar ni imela, šokirana zaradi mamine smrti.

MED NASILJEM

1. partner (mož):

- *fizično in psihično nasilje* – takoj, ko se je preselila k njemu, jo je začel tepsti, zmerjal jo je – prasica, kurba itd.,
- *odšla že enkrat domov* – prišel za njo in ji grozil s pištolo, da jo bo ubil in se je vrnila, se poročila z njim in rodila sina,
- *šla sta živeti na njeno domačijo* (8 let živela tam),
- *po 11, 12 letih ga je zapustila.*

2. partner (mož):

- *v službi se je zaljubila v drugega moškega* – naredila je prekvalifikacijo in šla delati na drugo delovno mesto (frezalka za strojem), tukaj se je zaljubila v tega moškega, živela pa je še vedno s 1. – ker ni mogla več zadrževati čustev, se je s sinom preselila k temu moškemu (stara 29 let), *se z njim poročila ter rodila še enega sina,*
- *po 15 letih pustila službo* – ta partner je bil ljubosumen na 1. moža, ni želel, da ga vsak dan videva,
- *2 leti sta se prepirala, če bi imela še enega otroka* – bila je v dilemi, ker jih je bilo doma veliko in ni hotela še enega otroka, ki bi živel v revščini,
- *pol leta je bila brezposelna, potem pa je našla službo v Perutnini Ptuj* – tudi to je na njegovo željo pustila in v tem času rodila še enega sina,
- *imela sta veliko kmetijo* (veliko sta delala), *začela sta se ukvarjati z vinogradništvom* – v dveh letih sta imela že 56 tisoč trt, morala sta se od začetka učiti, 4, 5 let sta samo denar vlagala v to, kredite jemala – prvo leto, ko bi mogla trgati, jima je toča vse uničila, naslednje leto pa sta imela veliko izgubo (namesto 15 ton/dan samo 2 toni/dan – grozdje je zgnilo zaradi velikih vremenskih sprememb) – *da ni bilo nič dobička od vinogradništva in za vse kredite je bila kriva ona (tega sta jo obtoževala mož in tašča),*
- *21 let ga je imela za zlatega moža, zadnji 2 leti je imel ljubico* (23 let skupaj) – tašča se je z ljubico pogovarjala že eno leto, pa ona tega ni vedela – *vrnil ji je vse udarce za nazaj, jo ponižal, prizadel,*
- *nikoli je ni pred mamo zagovarjal* – lahko ji je rekla, kar je hotela, on pa je bil samo tiho, *spoznala je, da je 10, 15 let sploh rad ni imel* – nikoli ni smela reči nič, morala je biti tiho, zahteval je od nje spolne odnose v troje, v kar ni privolila – *psihično nasilje,*
- *delala je 3 samomore* (pila škropivo, tablete, vino, poskušala skočiti v Dravo) – s škropivom je

poskušala uničiti tudi oba sina iz tega zakona, ni hotela, da bi ju vzgajala druga ženska, mož jima je to povedal, zato sta jo zasovražila in nista od nje hotela ne piti, ne jesti nič – *bila sta na očetovi strani* (vozil ju je okrog, dajal denar, o njej govoril grde stvari, jo krivil za vse, kar se je dogajalo),

- *delala je izpit za avto* (bila je odvisna od njega) – vse se je ustavilo, ko je izvedela, da ima ljubico (živci ji niso zdržali, zablokirala je),
- *na koncu sta si bila kot tujca, kar tresel se je, ko jo je videl,*
- ko je delala samomor – škropivo + tablete + vino, je šla na črpanje želodca – nekaj dni je bila v bolnišnici, potem pa v psihiatrični bolnišnici – *nihče je ni prišel obiskat,*
- *odhod* – prvič, ko je šla, je mislila skočiti v Dravo (HE Zlatoličje), tam pri Kanalu je sedela do treh zjutraj, ko pa jo je začelo zebsti, si je poklicala taksi in je šla spat k neki ženski, naslednji dan jo je prišel iskat najstarejši sin in jo odpeljal k sebi v Maribor, kjer je bila 3 dni in se je nato na velikonočni ponedeljek vrnila domov ter vse počistila in oprala, *v petek 28. marca 2008 pa je dokončno odšla od doma.*

Po odhodu od 2. partnerja (moža):

- *šla je k sinu* (brez denarja, z najnujnejšimi stvarmi), kjer je bila nekaj dni, potem pa v *Ljubljano*, *kjer je bila 4 mesece* (stanovanje na Bizoviku),
- *vrnila vinograde kmetijskemu skladi, morala odplačevati kredite* (od 170 € socialne pomoči 150 €),
- *delala na eni zavarovalnici* (telefonistka), *čistila v nekem hotelu* (ni dobila plačila) – imela je probleme z nogo (voda se ji je nabirala v kolenu zaradi poškodbe, ki jo je imela pred 13 leti) – *vrnila se je v Maribor* (enosobno stanovanje), kjer je šla 4-krat na operacijo, delala je kot čistilka v bolnišnici (slaba plača), *psihično je zelo zbolela* (depresija) – ni mogla ne hoditi ne spati, *takšna je bila 3 mesece* – *sin jo je odpeljal v psihiatrično bolnišnico.*

3. partner:

- *bila je osamljena in si preko Komersovega oglasnika našla moškega* (50 let) – pisalo je, da en moški išče žensko, kateri nudi stanovanje do smrti, da ima vikend in ji ne bo treba iti v službo, saj jo bo preživeljal, ker ima on lepo službo in bosta skupaj živela – *ni ga imela rada, že prvi mesec se je obežala pri njem,*
- *psihično, fizično in spolno nasilje* – bil je zelo agresiven, venomer pijan, grozil ji je z nožem, jo zmerjal s prasico, kurbo, psihično jo je zelo mučil, sin je ni smel klicati, ker je bil zelo ljubosumen, če jo je kdaj poklical, ji je rekel, da ima spolne odnose z njim, enkrat, ko se je najedla tablet, se ji je čisto bledlo, hodila je po gozdu in ko je le prišla do njunega vikenda, jo je spustil notri (pred tem je dolgo časa trkala in čakala, da ji odpre) in jo spolno zelo maltretiral ter jo obtožil, da se je kurbala z drugimi (2 dneva ni mogla hoditi),

- *prepričal jo je, da je v Mariboru prodala stanovanje*, vse kar si je kupila, je odpeljala k njemu, ves denar, svoje prihranke je porabila, vendar nič zase,
- *šele 25. maja 2009 se je uradno ločila* – govoril ji je, naj gre k 2. možu po doto, ko pa je še izvedel, da je njen drugi sin gluha, jo je zmerjal še s tem, da ima kriplja in podobno,
- *odhod: po 7 mesecih (od decembra 2008 do 26. junija 2009)* – zaklenil ji je vrata ter skril ključne na televizijo, kar je videla – vzela je ključ ter šla do njega in mu vsa mirna rekla, naj gre po ključne, da jih je treba najti, v tem času pa je v rokah imela ključne ter nekaj oblek že spakiranih v vreče, odklenila je vrata ter pobegnila skozi gozd, kjer jo je čakal sin.

PO NASILJU

- *po odhodu je bila 5 dni pri sinu*, klicala je *Varuha človekovih pravic*, kjer je dobila številko *Zavoda Emme*, tam pa številko *varne hiše v Ljubljani*, kamor je tudi poklicala ter bila napotena v *Krizni center v Maribor*, kjer je bila 3 tedne, potem pa je bila sprejeta v *varno hišo v Ljubljano (DNK)*,
- *hodi na psihoterapije* – veliko dela na tem, da se ne bi podcenjevala, uči se reči NE, beži pred ljudmi in si ne upa, pa tudi ne želi se vrniti na Ptuj, ker jo je sram pred vsemi ljudmi, ki so jo poznali, s pomočjo te psihoterapije je ugotovila, da se je njena življenjska pot končala, ko je bila stara 16 let, ko je ostala brez mame, rasli so kot samorastniki, brez vzgoje, mislila je, da mora samo delati, tiho biti in nič govoriti,
- *načrti za prihodnost (51 let stara): želi si najti eno stanovanje* (dala bo prošnjo na stanovanjski sklad), pa *kakšno delo* (na začetku je popolnoma zablokirala, ni mogla delati), *vzpostaviti stike s svojima sinovoma* (iz 2. zakona – s starejšim (23 let) se je nekajkrat že slišala in enkrat videla pri zdravniku, z najmlajšim (19 let) pa ne),
- *najstarejši sin (33 let) je hotel, da bi se vrnila k njegovemu očetu (1. mož)* – šla je z njim na kavo, prišel je tudi na obisk v Ljubljano in jo ustraševal, zakaj ga nič ne pokliče, zakaj se mu ne oglašja, ona bi ga mogla klicati vsako uro in si jo je kar začel lastiti, s čimer jo je že začel nervirati,
- *tretji partner jo je velikokrat klical* – ni se mu več oglašja na telefon, 2-krat prijavila na policijo,
- *sedaj živi skromno* – hodi na Rdeči križ, Karitas, kjer dobi in najde zase marsikaj, znižali so ji najemnino stanovanja v varni hiši (53 €, ker ji od socialne pomoči trgajo veliko za kredite),
- *dobila brezplačno pravno pomoč* – enkrat jo je že prej zaprosila, vendar je bila zavrnjena, ker je prejemale nekaj denarja od oddelka za grozdje, kar je šlo vse za kredite, ko pa je zanjo zaprosila v varni hiši, jo je takoj dobila – uporabila jo bo za tožbo s kmetijskim skladom, da se ji povrne denar ter odpišejo krediti, ter s partnerjem, ker je morala veliko delati in financirati,
- *misel na samomor jo je minila*,
- *namerava ostati v Ljubljani*,

- *delala je na Viču pri Ribničanu (1 dan pa pol – ni je več poklical), šla je na razgovor za delo v DSO Štepanjsko naselje, v dijaški dom na Poljanski cesti – delitev dijaških malic (vzeli so jo za poskusno dobo).*

S. (14. oktober 2009)

Jaz sicer nasilja, fizičnega, nisem doživljala, bilo je bolj ekonomsko, spolno in psihično nasilje. Temu bi rekla tako, pri seksu se je začelo tudi v mojem zgodnjem otroštvu.

Rodila sem se dvema staršema kot nezaželen otrok. Tata se ni mogel sprijazniti z mano tam do enega leta, potem je pač nasilje, potem me je vzljubil, potem je prišel bratec vmes, njega pa enostavno ni, njega pa res ni prenesel in moj brat je gluhi in smo vedno živeli tako. Tata je bil alkoholik, krepko, močno. Kaj se je vse v resnici moje celo otroštvo dogajalo, ne vem, ker sem dosti spominov jaz potlačila, dosti, dosti stvari sem pozabila, med tem da je center za socialno delo postavil moji mami pogoj, ali se ločita, ali pa naju odvzamejo, ker sva bila oba res pretepena s strani tate. No, potem se je mama skušala ločiti, tako da smo 6 mesecev živeli v Kopru, ona pa tega pritiska takrat ni zdržala in se je vrnila nazaj. Bilo je sladko in medeno eno pol leta, potem pa isto spet.

[O]draščala sem v eni družini, kjer nisem nikoli in nikdar slišala, da bi mama ali tata rekla: »Te imam rad.« Ali pa kakšno cartanje, ali pa pravljice, vse je bilo v smislu alkohola, non stop prepiri, pogledi. Takrat sem ocenjevala, ali lahko vstopim v hišo ali ne, ali lahko kaj rečem, ali je boljše, da se igram, ali je boljše, da se umaknem.

[S]em bila potem pri 12 letih posiljena, zlorabljena, v bistvu od sošolkeinega očeta. Skrivala sem, nisem povedala nobenemu. To je vse prišlo na plan pred 4 leti, do pred 4 let sem si jaz to tlačila, s tem sem pač odraščala.

Pri 15 letih sem srečala svojega bivšega partnerja, prvi mi je rekel, da me ima rad in meni so se odprla nebesa in angelčki in ne vem kaj. Slepa, gluha, 4 leta sem bila tako noro zaljubljena, da jaz nisem videla pol metra pred sabo. Bilo je tako, da mi je on rekel, da me ima rad, da ima on en bife, da mu bom pomagala, da bo on skrbel zame in jaz sem bila zelo ponosna, da on skrbi zame. 25 let star, zelo ponosna, da sem bila gospodinja, da je bilo vse v redu. Šolo sem pustila, šiviljsko sem delala, želela sem si gostinsko, pa me mama ni pustila, ker je bil tata pijanec.

[S]e je po teh 4. letih začelo vse skupaj krhati, to razmerje. Sem že nekako začela odpirati oči, v bistvu

sem izvedela, kdaj me je prevaral prvič. In me je potem on prepričal, da me ima tako rad, da bi bil čas, da si ustvariva družino, pri 18. No, potem sva se celo trudila za tega prvega otroka in ni hotel in ni hotel biti, po vsem tem, ko ni hotel in hotel, sem začela spoznavati, da to ni to, no potem so bili spet problemi, je bilo neko varanje, to so itak malenkosti zame in sem tako slišala in se je že krhalo, krepko. In sem se odločila, da grem stran od njega in nekako menstruacije ni bilo in kupim test, noseča. Bilo pa je tako, da je on cel čas trdil, da sem zavarovana preko njega in da mi plačuje delovno dobo, jaz sem bila tako bedasta, da sem verjela in sem šla na 1. ginekološki pregled, sem nesla to zdravniško knjižico in tam sem ugotovila, da je v bistvu nimam potrjene in ko sem šla na socialno, so mi tam rekli: »Gospa, vi sploh nimate zavarovanja, sploh ne.« Jaz nisem vedela, da nisem zavarovana, ker sem bila jaz takrat na smrt skregana s svojimi starši. Zelo ponosna, da imam jaz tipa, mama in oče nista obstajala in normalno potem, avtomatsko sem bila zavarovana po mami, nisem vedela niti, kaj se dogaja. Tisti dan se mi je zrušil svet, ker sem takrat ugotovila, da mi vsa ta leta v resnici laže, da ni bilo prav nobenega dneva in tisti dan sem jaz poklicala tato in sem se jaz toliko ponižala, iz nebes spustila na tla in ga prosila, naj me pride iskati in on me je prišel iskati brez spraševanja, brez besed sem šla nazaj domov.

[D]rugi dan k meni pride ta moj dragi in solze gor, solze dol in »Oprosti, ljubim te, te imam rad.« In jaz seveda spet budalo in oprostila. To moram še povedati, da on v teh 4 letih ni prestopil enkrat tega našega praga, kjer sem jaz živela, tisti dan, ko je šel prositi, je bilo prvič. Jaz sem ga sprejela in v resnici, ko je prvo noč prespal, se je moj pekel šele začel. Ni bilo kontrole nad njim, sem bila sama z otrokom doma. Bil je zasvojen z igrami na srečo, vse je zapravil kar je bilo možno. Ljudje so mi hodili domov groziti, izsiljevati, zahtevati celo denar in je bilo tako, da je on kao s tem bifejem delal neto, vsak dan je delal, nikoli ga ni bilo doma, če ga ni bilo doma, je pač papirje mogel urejati. Lahko rečem maksimalno, kar je spal, je bil doma, tiste pol ure pred spanjem, tiste pol ure po vstajanju, drugače njega ni bilo.

[P]rvi sin je bil star 6 mesecev in je rekel, da bi on lahko šel na Kubo, da plača država, da plača občina, ker je bil jamar, neka jamarska uprava in se je odločil, da gre na Kubo za 1 mesec in je tudi šel. S tem, da je on meni rekel, da bi bilo fajn, da jaz ne bi zaprla tega bifeja in »Itak kar boš zaslužila, bo tvoje, boš kupila malemu vse.« Itak pa prej nisem stopila notri in nisem vedela sploh, kaj naj delam, spet jaz budalo: »OK, bom.«

[N]i bilo ne kurjave, ne zaloge in že drugi dan, ko sem delala, lahko bi rekla iz nič, so prišli, so pobrali avto, nov avto, 9 mesecev star, ker je bil dolžan ne vem komu, naslednji vikend sta prišla že dva narkomana terjat denar, tretji vikend je prišel en, ki je rekel, da mu je posodil milijon lir in da mu moram vrniti. Od kje naj ti dam, on je šel na Kubo, si posodil denar in vsem rekel, naj pridejo k meni,

»Pridite k njej, bo ona imela denar.« Jaz pa o tem denarju nisem vedela nič in od takrat so bile te spletke non stop.

[E]den je prišel v bistvu s pištolo, prislonil jo je E. na čelo, staremu 10 mesecev, ne vem pa, če je bilo pravo orožje ali ne, jaz sem v glavnem od strahu padla skupaj po tleh, ko sem se zbudila, mislim, ko sem prišla k sebi, slišala sem jok, mali je jokal, ko sem se zbudila, ni bilo nikogar nikjer in jaz še danes ne vem, kdo je bil to, kaj je ta človek hotel, jaz se samo spomnim, da je kričal 60 tisoč tolarjev.

[G]lede na to, da sem delala, se je on zaposlil v Slovenski vojski. Zdaj, ko je država ugotovila, da je zaposlen, so rubili in mi smo bili lahko pripravljeni 2 leti na veliko živeti od nič in je nosil domov po 18, 20 tisoč tolarjev. Marsikaj sem delala, v navednicah, čistila sem sosedom, prijateljicam, znašla sem se na kakršen koli način. En tolar sem sčarala, da je prišlo 5 tolarjev ven iz njih. So bili trenutki, ko jaz kaj nisem mogla dati otrokom. Sem mešala kruhove drobtine s sladko vodo, ni bilo denarja ne za mleko ne za plenice. Ko ga ni bilo, sem iz škatel ven privlekla plenice iz blaga. Potem se mi je pokvaril pralni stroj, popraviti ga nisem mogla, spet prati na roke, kakor da bi bili 1 stoletje nazaj in v resnici vse lepa fasada, od zunaj, v resnici pa takrat nisem imela nobene prijateljice, nobenemu nisem zaupala, niti mami niti tati, nobenemu, enostavno sem bila sama s temi problemi in sama sem se borila z vsem tem. Potem pa je bilo tako, da sem jaz s tem bifejem dobro zalaufala, mi je dobro šlo, tako da mi je v treh letih uspelo odplačati 12 milijonov tolarjev dolga, kar mi je danes zelo žal. Lahko bi si ga spravila in bi danes kaj imela od tega, to je bilo brezno brez dna. Na dan, ko se je tolar menjal v evro, je bil on državi dolžan samo 84 milijonov tolarjev, se pravi jaz sem ta denar samo metala stran.

[S]em zanosila drugega otroka, ko pa sem njega zanosila, pa mi je rekel tata tako: »Jaz sem ti prvega pazil, čuval, drugega kar pozabi.« Itak sem prevzela gostilno in se nisem toliko ukvarjala s prvim, nisem toliko bila z njim, 2, 3 ure na dan sem bila z njim, mislim, da je tata vse svoje napake vračal nad tamalim, nad mojim E., potem je skrbel za njega, verjetno se je zavedal, hotel se je odkupiti za vse, tudi piti je nehal 2 leti pred smrtjo, ker ga je med največjo pijanostjo izgubil in smo ga iskali ob polnoči in smo ga našli pri sosedu vsega bogega, ko je pod mizo spal in se je tako zaigral, da je zaspal. To je bil dogodek, ki ga je steznil in nikoli ni več pil in bila sem 4 meseca noseča, ko je tata umrl, kap ga je in sem se takrat dejansko zavedala, da sem ostala sama, da z bifejem ne bo nič, vse, kar sem zgradila, bo on seveda zrušil. Vse zaupanje dobaviteljev, vse, kar je bilo, bo šlo in tako je tudi bilo, ko sem rodila. V 2 mesecih je on ves moj trud, vse moje zaupanje, v 2 mesecih je spet vse spravil na nulo.

[S]e je mali rodil, tretji dan po rojstvu sem izvedela, da je gluhi, spet se je zrušil svet, spet ga ni bilo zraven, da bi me tolažil, pa kar koli. Potem pa se je začelo, potem je bil bolan, zelo je zboleval, enkrat

sem prav izračunala, da sva bila 3 mesece na leto v bolnici, no vse skupaj s tem je bil problem, bolan, brez denarja, brez neke finančne varnosti.

[O]n je bil človek, katerega prva skrb in edina skrb je bila, da je šel v kazino, ne glede na ceno, to je bila prioriteta, ampak tako je bilo, ker sem mu dovolila in normalno, če ti ponavljaš to stokrat in nobeden ne popeni, normalno, da ti to ponavljaš.

[K]o je E. hodil v tretji razred, je prinesel domov spis, ki sem ga jaz napisala v drugem razredu, lahko rečem, da mi je ta spis v resnici odprl vrata za razmišljanje. To je bilo 4 leta nazaj. Moj spis, ki sem ga napisala v 2. razredu, mu je hotela učiteljica dati kot vzor, kako lepo je mama pisala. No, in on to stvar meni prinese in jaz berem, berem in meni ni bilo nič jasno, jaz tega nisem pisala in jaz potem še enkrat in je pisalo S., 2. razred. In mi ni bilo jasno in ta spis mi je dal toliko misliti in sem se začela spraševati, zakaj se ne spomnim nič, popolnoma nič, luknja, taka luknja in ta spis me je 14 dni mučil, 14 dni sem hotela vedeti, zakaj se ga ne spomnim, 14 dni zapored, vsak dan, vsako minuto, ko sem imela čas, sem razmišljala, kdaj, kako sem jaz to pisala in sem prišla na čisto, sem se začela spominjati in sem bila nekako zadovoljna, srečna s tem spisom. Potem se je zgodil še en primer, ko je prišel E., je rekel, da moramo napisati eno pravljico, sestaviti eno pravljico in če mu pomagam. »OK, pa ti bom pomagala,« ampak sem itak vedela, da bom jaz na koncu napisala in zanimivo je to, da sem začela pisati ta spis in jaz sem v trenutku vedela, kaj bom napisala oziroma nekam znana ta zgodba, v bistvu je bila dežela jagod in midva sva dala naslov te pravljice Jagoland in tudi ta spis mi ni dal miru in sem se ga jaz spomnila, da sem jaz tega pisala, da sem ga nekoč, nekje, ne vem, kdaj, pisala to pravljico oziroma podobno, samo da sem kar nisem hotela dopisati, dodati na njegovo pravljico, da sem na koncu samo dodala še, da ne vem, zakaj moramo sestavljati pravljice, da itak ne obstajajo in ta dva spisa, ti dve stvari sta mi dali toliko za misliti in hkrati sta mi odprli vrata za nazaj. Tako da sem se jaz začela spominjati krutih stvari za nazaj in potem sem se začela spraševati, če je to res kar hočem od življenja, če je res in najbolj me je mučilo pri seksu, jaz ne vem sploh, kaj je strast, poželenje, orgazem, to me je zelo mučilo, zakaj ne jaz, kaj je z mano narobe in tudi sem šla h ginekologinji, pač pri drugemu, ko sem bila noseča, da si grem na živce sama sebi in sem v bistvu drugič noseča in bom rodila, ampak jaz pojma nimam in ona mene potem začudena vpraša: »Kaj pa vaš mož?« Midva se o tem ne pogovarjava in dejansko sem jaz ugotovila, da se v bistvu midva sploh nisva o tem pogovarjala, on je pač dobil svoje in zanimivo je bilo, ko sem jaz to popredalčkala, dala to posilstvo na dan, je bilo boleče, je bilo vsega in svašta, sem začela te občutke podoživljati, ko se me je dotaknil, to je trajalo dve leti, pretvarjala sem se kao, saj sem se cel čas igrala, v resnici ni od mene dobil nekaj, da bi jaz začela prva, da bi jaz nekaj, nikoli in nikdar nisem jaz dala pobudo, tako hladen seks kot je doživel od mene, ne vem sploh ne vem res, kakšen moški je to sploh, ki lahko, ki nima kanček, kanček ponosa. No, potem sem jaz trpela in

trpela in vedno bolj in vedno bolj te občutki in vedno bolj je bilo grozljivo in meni že, ko sem tega človeka videla, me je streslo in enostavno jaz nisem mogla ne delat, ne jesti, ne piti, samo ko sem ga zagledala.

[T]isti, ki pa je to naredil, je naredil samomor, pred dvema letoma. Ko sem se jaz spomnila, je bil še živ, ampak čez ene pol leta je naredil samomor. On je bil tata od moje sošolke in je umrl oziroma ko je naredil samomor, ko sem jaz izvedela, da je naredil samomor, sem rekla: »Bog je, nisi zdržal.« Ker sem jaz prepričana, da je tudi svojo hčer, zato ni bilo samo zaradi mene, ker je bila ona edinka in če je to naredil meni, je tudi njej.

[M]oja mama je pri mojih 10 letih za vso svojo bolečino, vso svojo muko, težave in ne vem kaj, našla olajšanje v cerkvi, ampak pretirano. Je bila prav verski fanatik in ta človek je bil zelo sodelujoč v cerkvi, zelo prijazen, zelo zgleden, takšen krščan, bolj ko sem se borila, da ji ne povem, bolj ko sem hotela, da ne tika tam kam, ni treba oziroma da ji dopovem, da na pogreb jaz ne bom šla, bolj je bolelo, res, zelo je bolelo. Takrat sem se tudi čisto sesula, sem bila 1 teden presekana, dobesedno presekana od sveta, sicer nisem poiskala nobene pomoči zdravniške, ampak sem počasi začela sprejemati neke odločitve in se mi je zdelo, da z vsako odločitvijo, ki sem si jo zadala, sem se počutila boljše, potem pa vseeno nisem imela volje, moči, da bi se opogumila, ta krog prekinila, enostavno sem raje požirala in to je trajalo do lani oktobra, zdaj bo 1 leto točno, me je spet sesulo.

[Č]e ne bi naredila tega koraka, ki sem ga sedaj naredila z odhodom, bi se to psihično, ekonomsko in spolno nasilje sprevrglo še v fizično, prej ali slej, ker mu jaz ne bi dovolila, da me takne.

[O]ktobra me je sesulo in spet te močne odločitve. Prva odločitev je bila, da sem rekla prvič v življenju, da grem za svoj rojstni dan decembra sama v toplice za tri dni, ali pusti ali ne dovoli, ali hoče ali noče, jaz grem, prvič v življenju. To je bilo lani. In sem res šla, on pa je bil toliko jezen, ker sem si dovolila to, sem šla za 3 dni jaz nekam in on je mogel cele 3 dni skrbet za otroke in veš, kako je bilo to grozno in jaz sem imela rojstni dan vmes in v bistvu sem jaz šla tam prav razmisliti o sebi, kaj hočem od življenja in kaj nočem in tam sem ugotovila, da od vseh ljudi, ki jih poznam, od vseh prijateljev, od vseh, ki se jih jaz spomnim, ko imajo rojstni dan, med temi petimi osebami ni bil niti on, enostavno jezen in ni hotel voščiti in to je spet trajalo do januarja, potem je meni pač počil film in sem mu vse povedala: »Pusti me pri miru, je bilo tako, tako, pa tako ...« Pričakovala sem, če bom razgalila svojo dušo oziroma da bom povedala nekaj, da bom tudi uslišana in poslušana in da mi da čas, moje mnenje je bilo, da bi si poiskal pomoč tudi on, da bi meni stal ob strani, da bi šla skozi te terapije in ne vem kaj in sem pričakovala, da me bo pustil pri miru in lahko rečem, da je bilo od januarja in do sedaj, to spolno nasilje prav ...

[N]a splošno je zelo bolan, bolano ljubosumen, recimo, če me je videl, da se šminkam, da z likalnikom likam lase, saj ni rekel nič, ampak enostavno se je videlo, tam na kavču je bil zelen, dihat ni mogel, jaz sem bila tega dihanja tako navajena, da sem ga znala že prevajati v besede in ko je zadihal, sem mu rekla: »Pa kaj ti ni prav, kaj ti ni prav?« »Za koji kurac se moraš lišpat, kaj se moraš za delo neki štimat.« V bistvu sem hotela reči, kadar sem jaz zrasla v svoji glavi, kadar sem jaz začela početi stvari, kar je bilo meni všeč, je to njegovo ljubosumje, vsa ta njegova psiha, ki je bila že od nekdaj prizadeta, vendar mu nisem dala vzroka, da bi jo pokazal, doma sem bila, ustregla sem mu, postregla sem ga, ko pa sem začela zase gledat, si nekaj privoščiti, it ven, v bistvu dobro se počutit.

[S] seksom pa je bilo tako, da od trenutka, ko je izvedel, da je on vedel, na vsak način je hotel dobit, otroci so spali v naši sobi, otroci so marsikaj slišali, če mu jaz nisem dala tako kot je on hotel, prav konkreten primer, pol noči sem porabila, da mu povem, da jaz nočem in dosegla, da nisem, ampak on je bil živčen in ni mogel spat, on je razbijal po omari, se premikal, se premetaval, vstajal ven, najbolj pomembno sem pozabila, grozil mi je, da me bo ubil, da bom videla, vsakič, ko sem se štimala, je rekel: »Ne pozabi, ne pozabi, je očiščena in te čaka.« Pištola in tako je bil nesramen do otrok, kadar ni dobil, niso ga brigali ne otroci, nič ga ni brigalo, popolnoma nič, kot da jih ni. Primer je bil, sem že rekla, da sem pol noči porabila, da sem rekla ne in naslednji dan je starejši sin, to je bilo 18. decembra, imel rojstni dan in on je že nekaj časa govoril, ker je on bil šofer, da bo šel v Beograd za 2 ali 3 dni in seveda je Beograd padel ravno na dan rojstnega dneva od otroka in obljubil mu je, da ga bo počakal, da pride iz šole in da mu bo voščil in zdaj, ko on čez noč ni dobil kar je hotel od mene, govoril je venomer, da gre ob dveh, E. pa je prišel domov ob pol dveh, tako da bi mu v tiste pol urice voščil, toliko je bil jezen, da je šel ob petnajst čez ena od doma sam, samo da prizadene mene. Seveda sem jaz mogla lagati: »Tata je mogel iti, saj veš, kako je, šef je zelo siten, če ne gre ob uri.« In sem mogla še to lagati, ker ga ni hotel čakati in potem je spraševal: »Pa koliko časa?« »Ja, bo poklical, bo otroku voščil.« In sem se neumno naredila in sem ga poklicala jaz in sem ga imela na telefonu: »Na te kliče tata,« tako da je bil z njim prisiljen govoriti in sem potem uspela zadevo prikriti.

Otroci so zelo slišali, saj sva se midva zelo dajala, enkrat je bilo zelo tako, da je bilo vmes veliko udarcev. To je bilo tako, da ni bilo nekih modric in tako, te prepire sta slišala, to je bilo vedno ponoči in E. se je v bistvu zbudil, vso to štorijo je poslušal, sem ugotovila na koncu, ko sem se malo pomirila, da kuka izza odeje, pač nisem vedela, da je on sploh zbujen.

[N]aslednjič je bilo, ko sva se sprla, spet je zahteval nekaj, spet je bilo vstajanje ponoči, nemir, on je ugotovil, da je s tem vstajanjem, ko vstane iz postelje, mene spravil iz tira, zato ker sem se bala, da gre po pištolo, zato sem se bala in je izzival, da gre po nekaj in je odpiral predale, kot da išče nekaj in ga

potem ni bilo nekaj časa in sem v skrbeh vstala, kje je in ko je to opazil, je to zelo rad počel. Vsakič, ko sva se sprla, je to delal, hodil po nekih sobah, ko mu to ni bilo potrebno. Ves namen je bil, mene imeti venomer pod strahom, stalno mi groziti, stalno mi dopovedovati, da bo prej ali slej in kot sklepam, ni mogel tisti dan in je bilo tako, spet prepiri in ne vem kaj in on je vstal in je šel v kuhinjo. Na satalitski je dobil program s porniči in je nabil na ves glas, kar je upal pred tem, da sem jaz skoraj spala. Me je E. zbudil: »Mama, kaj je to?« In jaz tisto poslušam in v glavnem mene to zelo boli. »Če že nisi dala, pa boš poslušala.« Ampak to je bilo toliko na glas in otroku ni sploh nič rekel, sploh ne, sploh ga ni brigalo in je videl, da je E. prišel, da sva v kuhinji oba in sem mu rekla: »Kaj si ti normalen, zmanjšaj.« Zdaj je samo počakal, da je šel mali v sobo in je rekel: »Kaj je, kurba, kaj je, kurba,« je delal. »Poslušaj, poslušaj zdaj, če nočeš že dati.« In on se je spuščal, zelo se je spuščal poleg otrok, zelo nizko se je spuščal, zelo je zmerjal, recimo, da bi ga že spravil, da bi spraševal o šoli ali kar koli. Tisto spraševanje se je sprevrglo v zmerjanje, vprašal ga je eno vprašanje, otrok mu je pač narobe odgovoril: »Si butelj, si zabit, si tak kot mama, poglej iz tebe ne bo nič.« Nemogoče, zato sem raje videla, da sem to sama naredila brez njegovega žaljenja, zlorabljal jih je, da bi mene prizadel. Če sem jaz rekla ne, je on rekel ja, če sta se mala dva stepla, ju ni nikoli pomiril, raje je porabil pol ure, da me je našel po vasi, da sta se stepla.

[N]ekega fizičnega nasilja ni bilo, je pa bilo ful vsega, vsako stvar je obrnil tako, skušal je dušo ubiti kar se da. Mojo samozavest je ubil.

[N]a svoj korak sem zelo ponosna, če ne drugo, sem dosegla svoj mir, da lahko zaspim, kadar res hočem, da me nobeden ne tika in konec koncev nič ne seksam in ker nimam poželenja, nič mi ne manjka.

19. avgusta (2009) točno sem šla od njega. Na to sem se pripravljala, pogum sem zbirala 3 leta sigurno, saj pravim, od tega mojega rojstnega dneva, ko sem sprejela te svoje odločitve, da bo tako in konec. Začela sem v prvi vrsti gledati tudi nase, vsakemu sem začela znati reči ne: »Ne morem, nimam časa.« Na vsako odločitev sem bila ponosna, sem se kar dobro počutila, tudi sedaj se, super; bolj kot me pljuva, bolj sem prepričana, da sem prav ravnala in da izkazuje ljubezen na zelo čuden način.

[I]ma prepoved stikov, zaradi groženj, ki jih je izrekel in jih je poskušal izvajati, ko sem šla, ampak je dobil maksimalno prepoved približevanja glede na to, kaj se je dogajalo in je tudi sodnica odločila, da sem začasna skrbnica jaz in se mu stike prepove, ker sedaj skuša priti do njega preko e-maila, netloga, facebooka in mu pošilja, da ga pogreša, da ga ima rad in vsa ta sporočila. Samo E., ker njega zanima samo starejši, mlajši je prevelika odgovornost, ker je starejši toliko odgovoren in samostojen, da bi že on lahko skrbel za njega, mlajšega naj kar imam, ga ne rabi. Tako si on pač misli in preko računalnika

mu s vsakim sporočilom skuša dopovedati, da nima rad samo njih, ampak predvsem na prvem mestu tudi mamo, pošilja ljubčke, skuša jih zмести, meni govori tako, da me bo ubil, da me bo počakal pred šolo, da me bo polil s kislino, četudi si ne upam seksat, da mi vsaj ta obraz uniči s kislino, da bo vrgel šolo v zrak. Glede na to, da orožje ima, ima ročne bombe, tako da jaz njegove trditve jemljem dokaj resno, glede na to kakšen bolani ljubosumnež je, lažnivec.

[K]o je dobil večji njegovo pismo, je bilo tako lepo napisano, če si otrok, itak: »Daj mami ljubčka, mamo objemi, preden greš spat, daj mami še enega ljubčka.« Halo, pusti me pri miru, če pišeš otroku, piši mu in čao, mlajši pa je v svojem svetu, njemu se niti ne da razložiti situacije, E. pa zelo trpi, ampak z njim nisem še zgubila tega stika, zaupanja, mi še dokaj zaupa, se drži pravil, ni še navezal stike z njim, pa bi lahko preko facebooka. Veš, kako je to težko otroku, da bere sporočila preko facebooka in ne odpiše nazaj in da hkrati ne vzame telefon in ga pokliče, zaenkrat se tega zelo drži. OK, dosti stvari je tudi slišal, ko je poslušal na skrivaj, zdaj se tudi on postavlja v neko vlogo partnerja, recimo, jaz sem zdaj sama, nimam moškega in se je on postavil v to vlogo in mene brani, ampak to ni prav, on je otrok, kar se tiče tega ful delamo, da se z njim pogovarjamo, tudi na psihoterapijo hodimo, obiskuje, tam se tudi v resnici odpre, saj v resnici ni zaprt otrok, saj on dosti meni pove, pa v hiši uslužbenkam, ampak dodatno še kakšno stvar kar pove, kar njega moti. Meni kar pove v obraz pri tej psihoterapevtki: »Ja, to si rekla, to si rekla, zadnjič si me užalila.« Niti vedela nisem, da sem ga, zaenkrat to super laufa, ga je pa strah, priznal je da ga je strah, da se boji, kaj se bo zgodilo, ko se midva srečava. Zdaj ga je strah tega sodišča, po eni strani se boji zame, po drugi strani pa ne verjame, da bo tata kaj takega naredil.

Bila je na sodišču, imela sta postopek za skrbništvo, prišla je v spremstvu varnostnikov, kar njemu ni bilo všeč, saj je slišala od sosedov in prijateljev/ic, s katerimi se še sliši, da je že načrtoval vse, kaj ji bo naredil, ko jo bo videl v Ljubljani na sodišču, vendar se potem ni upal, ker je imela spremstvo varnostnikov; rekel ji je, da jo ima rad in če ona ovadbo umakne, ji ne bo naredil nič. Vložil je kazensko ovadbo proti njej, da ne govori resnice.

On sploh nima prijateljev, ima mogoče zdaj 5 ljudi, ki mu stojijo ob strani, ampak z razlogom, ker zdaj vidijo denar. To pomeni, da je bil ta moj bivši zelo pameten za kakšne stvari zrihtati. Trenutno dela v nekih projektih z Evropsko unijo, ne dela več v vojski, ker je imel ponarejeno diplomo in zdaj je v igri 200 tisoč evrov, ki jih bodo dobili od Evropske unije za društvo, ki so ga ustanovili samo zato, da potegnejo denar in seveda teh 5 ljudi, ki so notri, so njemu sveti, zakon in oni zdaj njemu stojijo ob strani, on je najbolj sposoben, da potegne denar in bodo vsi imeli nekaj od tega, ker lahko ti na leto potegneš 30 tisoč evrov. Ampak 30 tisoč evrov ni malo, nekaj je, če si razdelijo med seboj, tako da mu teh 5 ljudi stoji ob strani izključno samo zaradi tega, ker je denar v igri.

[D]ejansko pa mi ob strani stojijo takšni ljudje, ki si on niti ne sanja ne; svakinja, mož, brat njegov pa se slišimo prav vsak dan, tako da vem, kaj se dogaja, drug brat, njegova žena in njegov tata so prav na njegovi strani, jaz pa imam toliko prijateljic, ki so bile od prvega dneva, ko sem jaz šla, pri njemu, ko je bilo najhujše, so mu bile v hiši, so mu pomagale po mojih navodilih. Ker glede na to, da vem kakšna mona je, dobesedno, sem rekla: »Daj, probajte ga malo potolažiti, ne ga pumpati, ga umiriti.« Razumeš, to vse so počele moje prijateljice, da so ga umirile, samo bil je problem v temu bratu in očetu. So vse to, kar so one naredile, zrušila s tem pumpanjem: »Ja, imaš prav, ubij jo, daj jo, razbij jo.«

[J]uniya meseca sem zamenjala številko s tem namenom, da jo dam samo dobrim osebam, nobenemu drugemu in sem dva meseca skrivala, da imam telefon, ker on ni pogruntal, on ne ve zdaj moje številke, mene on zdaj ne nadleguje.

[S]pakirala sem mu pred nosom, pa ni opazil, pred nosom, dobesedno, pred nosom ločevala moje račune, njegove račune, svoje obleke, otrokove obleke, spomine, slike, sploh ni opazil človek. Prišel je skozi vrata, ko sem mislila, da ga ne bo domov in potovalka na tistemu, ne moreš verjet, ni opazil in gotovo. Veš, kaj sem jaz zdaj njemu naredila, veš, kako sem jaz njega zdaj ponižala, pred njim sem mu pakirala, pa ni opazil, zjutraj me je še videl in mi je rekel: »Kam greste pravzaprav?« »E. gre tako z mano, gremo v Gorico, A. pa peljem cepiti. Se vidimo potlej. Adijo.« »A moram kaj skuhat?« »Ja, kar skuhaj,« sem rekla in me ni bilo več.

Uspelo mi je, ponosna sem, vračam se nikakor več, tudi kriminalist mi je sprejel ovadbo, z menoj je delal tako kot z zločincem, toliko me je hotel zlomiti, da to ni bilo res.

V prihodnosti najprej šola, gostinska, moje sanje, se zaposlit, vsekakor čim prej, zato pač, da preživiš in toliko prišparat, da si enkrat odprem svojo. To mi je itak bil cilj vedno, ko pa bom otroka spravila h kruhu, to je bila moja želja od vedno in bo. Torej prvi dan, ko se A. zaposli, mlajši, pustim vse in grem v misijon v drugo državo, v bistvu bom rekla tako, živim za malenkosti, drobcene stvari mi veliko pomenijo, nasmeh, ali pa nekdo, ki ti polepša dan, greš na kavo, nekdo ti polepša dan, meni je cel dan lepši, če se ti zgodi nekaj takšnega drobnega.

On je mene zdaj obtožil, da sem alkoholik, da sem psihična bolnica, ki bom naredila isto kot tista v Sežani, ju bom ubila, zato ker sem bila spolno zlorabljen. Da sem spolno zlorabljen otrok v otroštvu, da sovražim moške in da sem psihično motena ali nekaj takšnega. To mojo spolno zlorabo je uporabil, da me je prikazal v takšni luči in v bistvu trdi, da sem zasvojen s temi antidepresivi in ne vem kaj. Meni je to najlažje dokazljivo, odpri moj karton, moj karton je čist kot suza, samo enkrat sem bila pri

zdravniku.

Premoženja nimava, saj ga je vsega zaigral, nič ga nimamo, če bi hotela zahtevati hladilnik, pomivalnik, spalnico, naj si jih ima, to je to, me itak ne zanima.

Mama je tudi zelo ponosna name, nisem vedela, da imam takšno podporo, res nisem vedela, da je toliko s srcem pri zadeve, ker sem jo vedno imela za fanatika, da itak tam živiš kot reče Bog. Zdaj pa je rekla, ker me je od začetka malo lomilo, sem se pritoževala, da bi lahko še malo potrpela, zaradi otrok ne zaradi njega in je rekla mama: »Prosim, samo ne se zlomit, samo ne hodi nazaj, naredi to, kar si jaz nisem upala naredit.« In sem ji tudi rekla, do trenutka, ko mi je E. rekel, da me sovraži, da bi on šel k tati, je bilo vse v redu, potem pa je imel en dan tisti slab dan, da on sovraži mene in da on sovraži A., da bi bil on doma, to je bil en dan, to je bilo drugi dan. Kako je to bolelo mene, ne more boleti tako, kot to boli in sem rekla mami: »Komaj zdaj, komaj zdaj, sem stara 32 let, ko sem to doživela, kar mi je moj lastni otrok rekel, tudi na podlagi tega te lahko razumem, zakaj si ti šla nazaj, ker jaz vem, da sem jaz stalno, da bi ti umrla, da bi rada nazaj tatu, da bi ti umrla, pa nisi imela od tega nič.« V resnici nismo imeli nič, ampak je bil tata, zato jaz razumem svoje otroke.

Nisem še čisto predelala spomine na spolno zlorabo, spomnim se detajlov, mislim pa, da je še dosti stvari skritih, nisem še vsega odkrila. Ko bom dala vse to skozi, se bom s tem ukvarjala.

[Č]e kdaj v življenju dobim kakšno ponudbo, sem prepričana, da ne želim nobenega oziroma so mi vsi moški enaki, ampak to ni res, ti moraš znat samo zbirati tako, ki ti naj bi bili, dokler sama s sabo ne bom razčistila, bom jaz zbirala samo idiote. Jaz pravim temu tako, ampak me privlačijo takšni nič vredni, tisti, ki je pošten, samo gleda in lahko čaka. Ne vem, kaj me je na njemu na začetku privlačilo, res ne vem, pojma nimam, ker je bilo tako, da je on hodil z mojo prijateljico in vsakič, ko smo bile skupaj, če je sedel z njo, je mene pod mizo z nogo in kar znorela sem: »Ženska, pa ti nisi normalna, pusti ga, veš kaj on dela, ti nisi normalna.« In ona, da to ni nič resnega in sem jo prepričala, da ga je pustila, 14 dni kasneje sem bila že jaz z njim. To je bil majhen, to majhnost sem se enkrat celo vprašala, manjši moški, manjši moški, zakaj tisto, drobceni, majceni, ja, da bi bil moški neka gorila. Tisto, da te prime, si predstavljaš, da je človek in potem mi je rekla socialna delavka v A. šoli: »Majhni?« Potem me vpraša: »Kakšen je bil tata?« Sem rekla: »Ne govori, dovolj, majhen, suh, ne govori več, vse že vem, ni mi treba razlagati tiste vzorce.«

V gostinstvu sem delala 12 let. Tam pa se naučiš dosti, v gostinstvu bi rekle, da se naučiš tudi dosti dobrih stvari, jaz itak zelo dobro preverjam ljudi in jaz sem vsak dan vedela, ko je stopil čez vrata, ali

rabi lahko deklico ali pametno besedo tisti moment ali pa pogovor in sem jih zelo dobro ocenila. Pa so me imeli radi, tudi skupine, ko smo imeli rezervacije in tako, so večinoma hoteli mene. Zato ker jim nisem bila samo natarica, ampak sem jim bila lahko prijateljica. Jaz ko pridem na tisto stran šanka, pozabim. Vse, kar je za šankom je moj teater in jaz tam uživam, lahko imam jaz ne vem kakšne probleme, tam bom jaz izklopila in tam bom to, kar moram biti in konec, pa ni važen ne denar, ne urnik, kadar pridem tam, da pridem s srcem, se ne spoznam same sebe včasih. To je edina ljubezen, ki jo imam, do dela.

PRED NASILJEM

- *rodila se kot nezaželeni otrok (blizu Nove Gorice) – oče je izvajal nasilje nad njo in bratom, vse je bilo v smislu alkohola (oče), venomer prepiri, ocenjevala je, ali lahko vstopi v hišo ali ne, ali lahko kaj reče ali je boljše, da se igra, ali pa, naj se samo umakne,*
- *CSD je mami postavil pogoj, da se mora ločiti od očeta, drugače ji odvzamejo oba – z njima se je odselila v Koper, ampak se je po 6 mesecih zlomila in se vrnila nazaj, pol leta je bilo v redu, potem pa spet isto,*
- *ni bila deležna cartanja, besed: »Rad/a te imam.«, pravljič,*
- *pri 12 letih je bila spolno zlorabljena (sošolkin oče),*
- *pri 15 letih spoznala tega moškega – najprej hodil z njeno prijateljico, katero je prepričala, da ga pusti (poleg nje jo je pod mizo gladil z nogo) – čez 14 dni je bila z njim – prvi ji je rekel, da jo ima rad, veliko obljubljal (da bo skrbel zanjo ipd.),*
- *pustila je šolo – šiviljsko, mama ji ni dovolila, da bi šla v gostinsko, ker je bil oče pijanec.*

MED NASILJEM

- *po 4 letih se je razmerje začelo krhati (začela je odpirati oči) – varal jo je in se je odločila, da gre – takrat pa je zanosila, na 1. ginekološkem pregledu ugotovi, da ni zdravstveno zavarovana, kljub njegovim obljubam, da ji bo plačeval tako zdravstveno zavarovanje kot delovno dobo – takrat se ji je svet zrušil, spozna, da ji je vsa ta leta lagal,*
- *takrat se je ponižala ter poklicala svoja starša, s katerima je bila skregana – bila je preveč ponosna na svojega partnerja, da zanjo skrbi, da je lahko gospodinja ipd. – oče je prišel ponjo, obljubila sta ji, da ji bosta pomagala, ampak pod pogojem, da se mu ne vrne,*
- *prišel je k njej – prvič v teh 4 letih, se je jokal, obljubljal – vrnila se je nazaj, takrat pa se je njen pekel šele začel – cele dneve sama s sinom doma, zasvojen z igrami na srečo, vse je zapravil, ljudje so prihajali groziti, izsiljevali itd. – ekonomsko nasilje,*

- oba sta začela delati (ona v njegovem lokalu, on pa v Slovenski vojski) – takrat pa *je država začela rubiti in so 2 leti živeli od nič* (domov je nosil po 18, 20 tisoč tolarjev, za denar je čistila sosedom, prijateljicam, so bili trenutki, ko otrokom ni imela kaj dati – kruhove drobtine je pomešala s sladko vodo, ko ni imela denarja za mleko, uporabljala je plenice iz blaga, ko se ji je pokvaril pralni stroj, je vse na roke prala itd.),
- z lokalom je začela dobro služiti – *v treh letih je uspela povrniti 12 milijonov tolarjev dolga* (na dan menjave tolarja v evro je bil državi dolžan 84 milijonov tolarjev),
- *še enkrat je zanosila* – sin, tretji dan ugotovili, da je gluh (minimalno 3 mesece/leto sta bila v bolnišnici),
- v 3. razredu je starejši sin prinesel domov njen spis iz 2. razreda (pred 4 leti) – ona se ga najprej ni spomnila in ji ni in ni dal miru, kasneje pa je še enkrat prišel domov z domačo nalogo, da mora napisati pravljico, za kar jo je prosil, če mu pomaga – ko je začela pisati to pravljico, ji je bila ta nekam znana, spomnila se je, da jo je že enkrat pisala oz. podobno – *na dan so ji prišli boleči spomini na spolno zlorabo in druge krute dogodke*,
- *to jo je najbolj mučilo pri spolnih odnosih* – spoznala je, da se o tem z možem ni nikoli pogovarjala (ni vedela, kaj je strast, orgazem, poželenje), *dve leti se je pretvarjala in pri tem zelo trpela* – ko ga je videla, se je stresla, ni mogla jesti, piti, delati,
- tisti, ki jo je zlorabil, je pred dvema letoma naredil samomor (zelo zgleden, prijazen, sodelujoč v cerkvi) – ko je poskušala dopovedati mami, da ne gre na pogreb, *se je sesula, zelo jo je bolelo, en teden je bila odrezana od sveta*,
- *začela je sprejemati neke odločitve, zaradi katerih se je počutila boljše*,
- *oktobra 2008 jo je še enkrat sesulo* – odločila se je, da gre za svoj rojstni dan (decembra) sama za 3 dni v toplice, kar je tudi storila, bil je zelo jezen in ji ni hotel niti za rojstni dan čestitat – *ta jeza je trajala do januarja*,
- *povedala mu je za spolno zlorabo* – pričakovala je, da ji bo dal čas, njena želja je bila, da si bosta poiskala pomoč, da ji bo stal ob strani, da bosta šla skupaj skozi terapije, vendar se je spolno nasilje od takrat pa do odhoda samo še povečalo – na vsak način je hotel dobiti, *pol noči je porabila, da mu pove, da noče* – bil je živčen, ni mogel spati, razbijal je po omari, se premikal, premetaval, vstajal, grozil ji je, da jo bo ubil – ugotovil je, da jo s tem vstajanjem spravlja iz tira, bala se je, da gre po pištolo – *užival je v tem in jo je še bolj izzival, želel jo je imeti pod kontrolo in v strahu – psihično nasilje* (uničil ji je samozavest, poleg njega se je počutila nemočno, bilo jo je strah),
- *je zelo ljubosumen* – ni mu bilo všeč, ko se je šminkala, uredila za službo, ko je počela stvari, ki so bile njej všeč,
- *otroka sta marsikaj slišala* – spala sta v njuni sobi (predvsem starejši, mlajši pa je samo čutil – gluh), pred njima jo je zmerjal, *bil je nesramen do njiju* – če je že kaj vprašal o šoli in če nista prav

odgovorila, sta bila »butlja«, tako kot njuna mama,

- *2 meseca prej si je že zamenjala telefonsko številko (junija) – ni vedel,*
- *spakirala mu je pred nosom – ni opazil,*
- *odhod: 19. avgust 2009 – varna hiša (DNK).*

PO NASILJU

- *poskuša vzpostaviti stik s starejšim sinom preko elektronske pošte, netloga, facebooka – piše mu, da ga ima rad in mu skuša dopovedati, da nima rad samo njiju, ampak predvsem na prvem mestu tudi mamo, pošilja ljubčke, skuša ga zмести, njej pa govori, da jo bo ubil, da jo bo počakal pred šolo, da jo bo polil s kislino, da ji bo obraz uničil s kislino, da bo vrgel šolo od mlajšega sina v zrak, da ima orožje, ročne bombe – ona njegove trditve jemlje resno in je prepričana, da bo kaj naredil, ker ve, kakšen ljubosumnež in lažnivec je,*
- *ima prepoved približevanja k njej ter stikov z otrokoma,*
- *ni izgubila še sinovega zaupanja – z njim še ni navezal stika in zelo trpi, včasih se postavi v položaj partnerja in jo brani – veliko delata na tem, se pogovarjata, hodita na psihoterapijo – na eni strani čuti strah, kaj se bo zgodilo na sodišču (boji se zanj), po drugi strani pa ne verjame, da ji bo oče kaj naredil,*
- *vložila je ovadbo proti možu, kriminalist se je do nje obnašal kot do kriminalke – bilo je zelo boleče in je zelo trpela,*
- *prvi stik je bil na sodišču (postopek za skrbništvo) – prišla je v spremstvu varnostnikov, kar mu ni bilo všeč, od sosedov je slišala, da je že načrtoval, kaj ji bo naredil, poskušal jo je izsiljevati s tem, da jo ima rad in če umakne ovadbo, ji ne bo naredil nič, ko je videl, da ne bo dosegel nič, je vložil kazensko ovadbo zoper nje, da priča po krivem, obtožil jo je, da je alkoholičarka, psihična bolnica, ki bo isto naredila kot tista v Sežani, ju ubila, zato ker je bila spolno zlorabljena, da sovraži moške itd.,*
- *on ima nekaj prijateljev, ki mu stojijo ob strani samo zardi denarja – ustanovili so društvo z namenom, da bodo potegnili denar,*
- *ona ima 5 zelo dobrih prijateljic – stale so ji ob strani od samega začetka, 2 sta bili pri njem in mu pomagali po njenih navodilih, da se je pomiril, ko je odšla od njega (na drugi strani pa sta to uničevala njegov brat in oče – zelo sta ga »pumpala«, drugi brat in njegova žena pa sta popolnoma na njeni strani),*
- *načrti za prihodnost (32 let stara): narediti gostinsko šolo (edina ljubezen – 12 let je delala v gostinstvu), se zaposliti, mogoče odpreti svoj bar ali gostilno, za otroka poskrbeti (starejši 12 let, mlajši 7), želi si iti v misijon v drugo državo,*

- *mama je zelo ponosna nanjo in jo podpira – predvsem takrat, ko je razmišljala, da ni ravnala prav, ko je šla – starejši sin ji je rekel, da sovraži njo in brata in da želi domov,*
- *ni še predelala spominov na spolno zlorabo,*
- *ne želi nobenega moškega (privlačijo jo majhni, suhi, kakršen je bil njen oče).*

Oseba Si. (16. november 2009)

Otroštvo je bilo v bistvu zelo grdo. Mene je mama zapustila, ko sem bila 9, 10 let stara, 3. razred osnovne šole sem bila. Bila je alkoholik in sem šla v mladinski dom Malči Beličeve in sem bila v domu do konca osnovne šole.

Moj bivši partner mi je dostikrat očital, da me je vzgojila država, to mi je dostikrat rekel, ko me je žalil, da me je vzgojila država, ampak jaz sem njemu rekla: »Veš, mene je država veliko bolje vzgojila in ponosna sem nase, bolje me je vzgojila kot tebe.«

[V] glavnem sem bila potem v stanovanjski skupini, ker sem mogla iz tega doma iti ven, ker tam notri si lahko nekje dokler ne končaš srednje šole in nato sem šla v stanovanjsko skupino in sem končala srednjo šolo, šiviljsko. Potem pa sem se zaposlila in ta stanovanjska skupina mi je pomagala najdi eno stanovanje, mislim pomagala, Projekt mesto, to je bilo že dolgo nazaj, mi je celo financiral prvo plačo in potem v glavnem sem začela sama živeti v življenju.

[S]em se poročila. Vmes sem srečala od M. očita, sva se poročila in se preselila k njemu v hišo. V tistem trenutku sem začutila, da je to to, da pač hočem otroka, moža, drugače živeti kot moja mama in se je izkazalo, da to ni to. Tam je bilo dosti psihično, psihično dosti grozno s strani tašče, njega. Tašča je imela vse prav, jaz kao ne, brez izkušenj, takšne zgodbe pač in sem se odločila, da jaz ne bom tako živela in sem mu dala predlog, ali je on za to, da se odseliva iz te hiše ali pa se ločiva, da jaz ne bom več živela pod isto streho z njegovimi starši, on pa je pač sinček edinček, pa mamica gor pa mamica dol, pa on brez mamice svoje ne bo mogel, in je rekel, da on ne bo šel iz hiše, da se on ne bo odselil in jaz sem počasi začela iskati stanovanje in sem se z M. odselila.

[S]e je pojavil ta P., ta nasilnež, jaz sem potem šele izvedela, kaj vse je bil, on je meni zelo glumil, on je imel veliko obrazov, mask, ampak jaz nisem takoj dojela, ker si pač malo zaljubljen, pa nekdo po dolgem času, ki ti je pač naklonjen, te ima rad, pa po rokah te nosi, pa neke pravljice doživljaš z njim, ampak samo besedno.

On je bil v bistvu brez službe, on je bil bivši narkoman, se je ozdravil, mislim, heroína in kokaina sicer več ne uporablja, ima pa alkohol kot drugo substanco, mislim kot nadomestno, drugo substanco. No, in on je meni kakšno leto zelo prikrival, on si je tukaj v Ljubljani našel službo, on je bil zelo takšen, doma je tudi skuhal, tako priden človek in sem rekla: »To je to.«

[O]n je na začetku počasi spil pivo zvečer, pa drugi večer spet in tako, ampak se meni to ni zdelo tako hudo. Ok, spi je pivo po napornem dnevu zvečer, potem pa se je začelo. Tako se je tukaj malo spoznal s temi novimi sodelavci in novim okoljem in potem se je že tako začelo, da je začel zelo pozno domov hoditi, pa ves okajen, pa ni se javljal na telefon. Bil je že tako besedno nesramen, ko je prišel domov, mi ni odgovoril, kje je bi.

Prvič pa je bilo, mislim, takrat sem mislila, da me bo ubil. Sva bila pri eni moji prijateljici J. in ne vem, kaj je bilo, ali je imel njen sin rojstni dan ali kaj, v glavnem se je nekaj praznovalo. In on se je takrat kar močno napil in potem sva šla midva domov in on je začel televizijo in te porno filme, da bo on gledal porno filme in jaz kao zraven in meni to ni, ker jaz tega ne maram. To je zame poniževalno za žensko, zame je to grdo, jaz ne maram tega gledati in jaz do takrat nisem vedela, da to on rad gleda. On meni tega ni omenjal, on je meni venomer govoril o nekem Jezusu, pravlјici, pa hodili smo na neke evangeličanske skupnosti ob nedeljah pred tem, ko je začel piti. Saj pil je verjetno že prej, ampak jaz sem bila malo slepa in nisem opazila prej ali pa se je toliko kontroliral. Mogoče se je kontroliral in potem, ko me je dobil pod svoj nadzor, pa se je malo sprostil in v glavnem, ko midva greva domov in on hoče gledat pač to, jaz ne in on mene zaklene v spalnico, on pa pač v dnevni to gleda in jaz pač potrkam, naj mi odpre vrata, da me nima kaj zaklepati v svojem stanovanju in če mu kaj ne paše, naj pač gre in da se on do mene ne bo tako obnašal. In on odpre tista vrata in me prime in me da tam na sedežno in jaz sem imela eno takšno školjkico, turkizno zeleno, modro verižico, zelo lepo in za vrat in mi tisto polomi in s tisto začne rezati in jaz sem takrat mislila, da bom umrla, jaz sem začela jokati, jaz sem njega prosila, naj me pusti, da bom šla spat, naj me pusti pri miru, da ne bom več nič rekla, ker si nemočen, ker ne moreš nič in se počutiš tako slabo in potem, da me bo po obrazu, da bom vsa brazgotinasta, da me nobeden ne bo več imel rad. Take je začel in on je dobil popolnoma drug obraz, on je bil čisto drug človek, on ni bil on, take izbuljene oči je imel, take modre oči, ampak take, kot da bi bile steklene, tisto prav psihopatsko, nisem pa imela pri sebi niti v bližini nič, da bi lahko koga poklicala. Kaj, nič in potem jaz nekako začnem jokati, pa prositi, pa on meni pravi: »Prosi, prosi.« Kao, da te ne po obrazu in jaz sem ga zelo prosila: »Prosim, prosim.« In sem mu mogla govoriti, da ga zelo ljubim, da ne morem brez njega živeti, take stvari sem mu mogla govoriti, potem se je pomiril in me je pustil. Potem me je vso pobrisal in to, pa me lepo objel pa ljubčka, pa da me ima najrajši na svetu, pa sva zaspala. To je bilo prvič, ni bila klofuta, ampak je bilo zelo prvič, prvi šok in potem naslednji dan

jaz iz službe pošljem sporočilo, če lahko prosim, da spakira svoje stvari, da gre, da jaz ne želim več biti z njim in potem tista fora njihova: »Ne, ne, daj počakaj, te bom jaz doma počakal, se bova pogovorila, oprosti, jaz imam tebe rad, tebe in M., kar je bilo včeraj pozabi, ne vem, kaj mi je bilo.« Pridem iz službe, me je počakal, mi je kosilo skuhal, kavica, je vse pospravljeno in spet te zmede, si spet v dvomih in midva se pogovoriva in ostaneva skupaj.

[P]otem se dolgo časa ni nič zgodilo, potem so bile še klofutice, ampak ne tako strašno in zdaj razmišljam, on ni začel s klofuto, verjetno, da mi pokaže, da on zna biti grd in da klofuta ni, da je malo proti temu, kar je zmožen, en strah mislim, da mi je hotel takoj.

[P]otem pa je začel z idejo, da bi se mi preselili k njemu domov, on je bil z Gorenjske, iz Kranja malo ven, mama je zelo bolna, boga, njegov oče alkoholik, tako zelo neurejena družina isto in potem me je on začel prepričavati, da bi se preselila tja, da ne bo najemnina, da ne bo toliko velikih stroškov, da bomo malo prišparali, da je on podedoval oz. bo podedoval eno staro hišo tam blizu in da bova midva to počasi renovirala in je naredil takšen lep plan, kaj bo iz te hišice naredil. Točno je vedel, na kaj more, ker sem jaz imela neurejeno otroštvo in sem si vedno želela eno družino normalno, hišo, psa, čisto življenjsko. No, in valjda me je uspel prepričati in sva se preselila tja in potem se je začelo, pa je bilo tudi po dvakrat na teden, dvakrat, trikrat na teden, potem je tudi M. fasala, je bila tudi M. udeleženka, je gledala.

[P]otem se je začelo, ga je začelo vse motiti. M. je preveč na glas govorila, M. je preveč na glas igrice igrala, M. potih, M. tiho, potem mene v eno sobo, M. v drugo sobo, ona joka, jaz jokam in so se začeli takšni šoki, da je bilo grozno, grozno, grozno.

[J]e pustil službo, ni imel denarja, sem mogla za vse jaz skrbeti; in hrana, kozmetika, prašek, to, kar nujno potrebuješ.

[K]ar koli sem naredila, ni bilo dobro, vedel je, da se zjutraj ob 5 zbudimo, ker sem mogla iz Kranja v Ljubljano, M. v šolo, jaz v službo in pride ob 3, 4 zjutraj domov in ropota. Zbudi njo. Jaz itak nisem spala, ker sem se bala, kaj bo. In pride domov toliko pozno in se potem name spravi, na silo odnose. Vse na silo, jokat zraven, pa reče: »Kaj je, kaj je, kaj ti je toliko hudo?« Čisto nečloveško in sem dostikrat rekla, da bom šla in je rekel: »Kam boš šla, kam, kaj boš šla pod most s tem svojim Cliotom, kam boš šla?« Čisto tako žaljivo, zelo me je hotel ponižati, ker me je hotel onespособiti, da bi se počutila odvisna od njega, da bi mu bila čisto pod kontrolo, ampak jaz nisem takšen karakter; sem se mu uprla, uprla sem se s tem, ko sem res šla.

[S]em bila dostikrat tudi modra, ampak on je znal, me ni dostikrat po obrazu, ker je vedel, da sem v službi z ljudmi, da sem med ljudmi in me je po telesu, da se ni toliko videlo, tako je bil previden.

On je v bistvu skupek enih ogromno obrazov, ampak ko sem jaz to dala čez in s P. (psihologinjo), s katero sem se pogovarjala, ko je on začel te obraze dol metati, te maske, on je v bistvu en zelo bogi človek, on je tak revež, brez hrbtenice. On je tak revež, da v bistvu to, kar je on meni delal, on se je samo hranil, filal s tem.

[V] nedeljo je bilo sranje, v ponedeljek, torek, sredo pa ni bilo nobenega sranja, bilo je zelo mirno, ker se je on 2, 3 dni potem vzdržal, bil je zelo prijazen, opravičeval, jokal in vse sorte in ni bilo ne vem kaj in to je bilo zanimivo, da sem se jaz odločila tisti trenutek, da grem, ker ni bilo nič, jaz sem njega samo poklicala in mu rekla, da bom naredila kosilo in kdaj bo prišel in je rekel po telefonu: »Joj, sem srečal prijatelje, ki jih nisem videl že 10 let in bom z njimi nekaj spil in bom potem malo kasneje prišel.« On mi je samo to rekel in sem samo rekla: »Čao.« In prekinila zvezo in sem rekla: »M., pojdiva.« »Mami, greva.« In usta do ušes. V 10 minutah sva imeli vse spakirano in imeli v avtu te najnujnejše stvari, obleke, kozmetiko, šolske potrebščine in sva šli proti Ljubljani in kličem krizni center, če imajo mogoče kaj fraj, drugače ne vem, kje bi spale, so imeli hvala Bogu, je bila ena soba fraj.

Lani novembra sem prišla v kriznega in sem bila tukaj eno 10, 11 dni, ker sem čakala na prosto mesto v varni hiši, potem sem bila sprejeta v varno hišo (23. november 2008), v enko in smo potem ugotovili, da tam zelo blizu stanuje moja sodelavka in to ni fajn, ker je to tajna lokacija in se tega ne sme povedati in enkrat sva se celo srečali. Hvala Bogu, da je bil ravno božič, jaz pa z darilnimi vrečkami, ker v službi delam v domu za ostarele kot bolničarka in svojci ob večjih praznikih tudi nam prinesejo darilo in ona meni: »Ooo, kje si ti, kam pa greš?« In ne vem, sem ji rekla: »Grem k eni prijateljici na obisk, tukaj blizu stanuje.« Ampak je obstajala nevarnost, da bi kaj ugotovila, zato sem bila premeščena v to varno hišo, kjer pa je bila B., tam pa sva se midve zelo povezale.

[J]az ne bom zaupala nekomu drugemu, bojim se vez, bojim se odnosov, bojim se z nekom, ker ne vem, kaj me čaka, doživiš, preživiš toliko grdih stvari in enostavno nimaš več potrebe niti želja, da se z nekom nekako zbližaš. Samo pravi P., da pa smo vseeno ljudje, niso vsi isti in da je potrebno dati času čas in bo čas pokazal, kdaj bom pripravljena, kdaj ne bo blokade, kdaj se bom jaz sprostila, ker sem še mlada.

[J]az sem se zdaj vpisala v 1. letnik v zdravstveno, to je moja dolgoletna želja, pa si je nisem mogla privoščiti zaradi financ, ker sem se iz meseca v mesec neki furala. Tudi zdaj ne bi, ampak iz varne hiše sem spoznala gospe iz Lions cluba in so nam dale možnost, da si lahko vsaka izbere eno željo, ki si jo

želi uresničiti v življenju, ki bi lahko one pomagale in jaz sem se odločila za izobraževanje, če bi mi oni plačali in so mi in sem zelo vesela. Zdaj se izobražujem in bom medicinska sestra čez 4 leta.

[T]ežko se je bilo navaditi tega življenja v varni hiši, večinskih otrok, različne smo si, različne situacije doživljale in tako. In tukaj se je videlo, veliko je bilo razlik med nami, med otroki tudi, dostikrat se je skregalo, je bilo tudi težko. Če povem en primer enega fantka, ki je potem izvajal nasilje tudi nad svojo mamo v hiši in smo vse me gledale in slišale in začneš nekako podoživljati tiste svoje stare zadeve, ko slišiš ob enajstih zvečer, ko v steno nekaj prileti in se zbudiš in misliš, da si tam spet, ker otrok tam meče stvari v steno, stole in ne vem kaj. Ampak to je pač tako, nismo vsi isti, nismo niti vse iste mame, ne vzgajamo vse isto svojih otrok in je pač tako, tudi otrok je imel določene posledice, tudi M. je imela.

[M]oraš gledati nase, sebi pomagati, sebe spodbujati in iti naprej in nekako porušiti te mostove, ki so bili grdi, da jih porušiš in greš naprej in misliš samo lepe stvari za naprej.

[J]e bil potem še po telefonu zelo aktiven, s klicanjem, sporočili, celo enkrat pred službo, ker je on vedel, kje delam. V službi sem vse povedala, kaj se dogaja, tako da je moja šefica vedela, kaj se dogaja in direktor je vedel, če bi tak pa tak moški prišel, ker je to dom in so odprta vrata, dobro, saj je receptor, varnostnik gor in dol, če on ne ve, kdo je ta človek, si lahko misli, da je to en svojec in sem opozorila kakšen je, koliko je visok, tako da so bili tudi oni pozorni. Enkrat je prišel in me je mislil iz ceste ..., hvala Bogu, ti, ko prideš v varno hišo, se naučiš tega načrta, plana, kaj narediti, če ga srečaš in on je vozil ..., hvala Bogu je na Brdu policija blizu in jaz njega nisem takoj opazila, jaz sem njega opazila v ogledalu, ker je za menoj vozil, ker nisem vedela, kakšen avto je imel, ker na zadnje, kot se spomnim, je imel Tipota, Fiat Tipo, zdaj je bil s popolnoma drugim avtom, sploh ne vem, ker sem bila čisto v šoku, v glavnem je vozil za mano in blenda in blenda, kao da hoče izsiliti, naj ustavim pa to in jaz sem takrat padla v ne vem kakšen feeling in sem peljala ravno proti policiji in je bila zelena luč oziroma rumena in zelena, tako nekako, v glavnem in jaz sem šibala na policijo in sem tam odprla vrata in sem avto pustila vse in luči, vrata odprta in direktno notri. Potem ta vratar na policiji, ki te takoj sprejme: »Kaj je, kaj je?« »Zasleduje me, je ta pa ta.« In on je videl, da grem proti policiji in je on lepo obrnil in je šel v bistvu samo mimo, stran, mu ni ratalo.

Batine so bile, zelo so bile batine, večkrat me je za lase pa ob tla, ob pločnik zunaj in tako sem bila večkrat brez las, potem pa še kakšna brca kam in potem na silo v avto in jaz prosim, da ne bi šla v avto, da ne bi šla k njemu, da se ga bojim, da bi šla nekam daleč, da bi šla nekam po svoje. »Kaj je, kam boš pa šla, v avto.« In tudi besedno, zelo grde stvari, tako moje otroštvo, moja mladost, vse je tako žalil, mojo mamo, hotel me je narediti tako zelo nesposobno, nesamozavestno, neodgovorno, hotel me je

narediti tako majhno, tako zelo zelo in potem mi je še začel, naj službo zamenjam. Kako sem bila pametna, da nisem in sem rekla: »Kaj naj zdaj službo menjam, M. ne bom prepisala.« To je bilo takrat, ko sva se preselila v Kranj. »Zakaj bi jo prepisala, že tako je bil zanjo šok, ker je okolje zamenjala. Tukaj v Ljubljani je imela prijatelje, sošolce vse blizu, tukaj v Kranju nobenega ne pozna.« Sem rekla: »Že ta selitev je dovolj velik šok zanjo, zakaj bi jo sedaj, mogoče jo bom čez eno leto, dve.« Takrat še nisem vedela, kaj se bo dogajalo. Na začetku, ko sva se preselila k njemu, ampak sem jaz to res tako mislila, tako da mi je potem nehal težiti, naj zamenjam službo, pa da M. Prepišem. Hvala Bogu, da nisem, da sem ostala tukaj, da je to to.

[J]e bil on v družbi, njegovi družbi, kot zelo prijazen človek, za pogovor, zelo dober človek, »Saj spi je kakšno pivo, kdo pa danes ne.« Te njegovi sosedi, prijatelji in tako, niso pa vedeli, kaj v resnici je, kdo je, pošast je, tega pa niso in tako v bistvu potem nimaš nikomur kaj povedati, ker mi ne bi verjeli, enostavno mi ne bi verjeli Edino mama, mama od njega doživlja neko takšno nasilje in psihično in fizično od njega, zelo je stara in zelo je bolna in ona je mene zelo razumela in ona je meni takoj rekla, da to ne bo dobro: »Si., to je bila napaka.« Ampak takrat pač drugače razmišljaš, potem sem videla eno parkrat, kako se je do svoje mame obnašal: »Kar bejž, pa kaj delaš tukaj.« Ko je kar tako prišla, pa sem jo jaz povabila na kavo: »Pa kaj je zdaj, pa boš zdaj poslušala in boš okrog hodila in govorila.« Takšen je bil.

[J]az sem potem malo menjala cifre in sem vse stike prekinila in s temi prijateljicami iz Gorenjske, s prijateljicami, z vsemi sem prekinila stike, ki njega poznajo, ali pa kakšnega njegovega prijatelja, z vsemi sem prekinila stike. No, in od takrat, ko sem jaz to naredila, potem on moje cifre ni več dobil, njegova mama pa si je želela mojo cifro, ona ima še zdaj mojo cifro in zdaj me že dolgo ni klicala, ampak takrat, ko sem bila v hiši, me je eno parkrat klicala, kako je hudo in je jokala in da ne ve, kaj naj naredi in da ji venomer hodi po denar, psihirat in težit, nikjer ne dela, pa samo pije, pa cele žurke imajo dol, pa veliko enih ljudi, enih mladoletnic, pa ne vem vse kaj se dogaja tam in jaz sem potem na sestanku, ki smo ga imeli v hiši, tako individualno s svetovalko, sem ji omenila, da mi je hudo za njo in je ona tudi anonimno prijavo naredila na kranjsko socialno delo ...

[Z]elo je nevaren svojim bližjim in tisti, ki mu niso tako blizu, do njih je zelo prijazen, zelo dober tako zelo ustrežljiv, ampak s temi svojimi bližnjimi pa je zelo grd, zame je to psiho.

[S]em zdaj bolj zrela, bi znala postavljati mejo, recimo, če bi se mi zgodila podobna situacija, bi jaz že prej prekinila, ker bi vedela točno, kam bi to pripeljalo.

Pa zelo te je strah, pa hitiš v službo, v šolo, pa venomer gledaš v vzvratno ogledalo in en strah je, nisi nikoli svoboden, ne moreš dihati normalno, venomer imaš nekaj.

M. se je začela tudi spreminjati, M. je postajala zelo tiha, vase se je zapirala, sploh se nisva več pogovarjali, to je bilo še tam, ko sva bila še pri njemu, zelo se je bala zame in potem si je včasih želela, da prespim pri njej, ker je ona v svoji sobi spala in on ni dovolil in on mene kar za nogo in me vleče po tleh, kao: »Ti boš pri meni spala, ne pri svojem otroku.« In potem se še vrata zaprejo in si lahko misliš, kaj se je M. dogajalo, kaj se je meni dogajalo, tako da se je M. začela zapirati vase, zelo rada je bila pri babici in dedku, preko tega partnerja, s katerim sem bila poročena, pri bivši tašči in tastu, rada se je odmaknila, meni pa je po eni strani bilo boljše, da je bila tam čez vikend, kot pa da gleda. Potem mi je bilo tisto obdobje kar nekako lažje, da je M. tam in da vsega tega ne gleda, da ne vidi. Pravi dedi: »Bomo šli čez vikend v toplice, boš pripeljala M.« Jaz sem bila vesela, čeprav je bil moj otrok, da je bila prikrajšana za grozen vikend, ker so bili vikendi tudi mučni, ampak je bilo M. potem tudi strah zame, ker je točno vedela, kaj vse se lahko zgodi, ko sem prišla ponjo: »Samo, da si prišla pome.«

[K]o se je začel še na M., sem rekla: »Ne smem si tega dovoliti.« Saj verjetno je bila to fiksna pika na i, če ne bi bilo M., bi jaz mogoče še malo vztrajala, ampak ker je začel še M., še vanjo posegat, to pa tako ne bo šlo, to pa ne, njo pa morem zaščititi, ampak če nje ne bi bilo, bi mogoče jaz še kakšno leto trpela ali pa več.

[S]em tako vesela, da obstajajo te varne hiše, te krizni centri, to je nekaj najboljšega, tega bi moglo biti več, ker so tu notri zaposleni ljudje, ki te razumejo, ki te spodbujajo, ki ti dajo samozavest, ki te dvigajo. Seveda, če ti to hočeš sprejeti. Ljudje smo si različni, ženske smo si različne, ampak oni dajo zelo. Jaz in ta moja svetovalka sva se tako zblížali, da so bile potem, ko sem šla, solzice, ker se tako navežeš, ker vsako stvar, ko ti je hudo, ona ve, da ti je hudo in da je nekaj narobe, sploh ji ni treba reči in ti da pravo besedo, pravi pogled in ti polepša dan, zato bi tega treba zelo, zelo več, teh hiš.

[M]ene ni bilo nič sram, mene sploh ni zanimalo, kam grem, samo, da grem, mene sploh ni zanimalo, kako bo to izgledalo, koliko nas bo, kaj se dela notri, mene ne zanima, jaz sem rekla, da grem in sem šla. Jaz nisem vedela, ali bo soba fraj ali ne, jaz sem se pred 14 dnevi pozanimala samo za telefonske številke kriznih centrov, varnih hiš ne, samo za krizne centre iz interneta pri moji najboljši prijateljici, ki mi je vedno stala ob strani. Njej sem se izpovedovala, ampak je ona meni vedno govorila, ampak se moraš to sam odločiti, izkusiti, ona je meni govorila, da to ni to, naj grem, ampak nisem, jaz sem imela te številke skrite v predalu v avtu in tisti dan, v sredo, ko sva medve spakirale in sem potem, ko sem šla proti Ljubljani, poklicala, meni je bilo čisto vseeno, če eno noč v avtu prespim ali dve, meni je bilo

vseeno, samo da grem stran, stran od tam, sploh nisem razmišljala, kaj bom zdaj to, pa kaj bodo rekli, briga me. Jaz grem rešiti sebe in svojega otroka in če ne bi bilo tisti večer fraj, pa bi bilo čez dan ali dva, ampak ne vem, šla bi do te svoje kolegice in tam bi prespala, čeprav bi bilo tam nevarno, ker je vedel, kje stanuje, ker me je tudi tam iskal, tam me je iskal eno trikrat, njej je težil.

[J]e bil sprejem in potem sva midve spale. Joj, kako smo midve spale, tako mirno, jaz že dolgo nisem tako dobro spala, tako sem se naspala, zjutraj sem se zbudila, kot da sem drug človek, nič glavobola, utrujenosti, midve sva spali kot dojenčka, ko se lahko sprostiš, ko veš, da ne bo prišel, da ne bo ropotalo, da ne bom tepena, ni ga, sploh ga ni, kako je bilo to fajn.

Zelo rad se je počutil močnega, pa zelo rad se je pred mano korajžil, ampak kaj češ, mene pihneš, pa padeš. V bistvu pa je bil čisto bogi, ampak jaz sem to šele pol dojela, s temi pogovori, ko sva ga analizirali s Polono, prav analizirali sva ga, kakšen človek je in kako se mi je zagnusil, mislim, prav fuj, kako sem jaz lahko bila sploh s takšnim človekom, sploh ni človek, sploh nima srca, duše, hrbtenice, to je en zmazek, je kao takšen, ampak nič ga ni, nič, ko da dol vse maske, ker ima toliko enih mask, ker je namazan z vsem, ampak za vsako stvar, za vsakega je drugačen, do mene je tak, do tebe bo tak, do onega bo tak, to so tako pretentani, sploh te narkomani bivši, ker on je moral lagati, da sploh preživijo, ker oni žicajo, pa za to drogo, ker on se mora znajt, da tisti šus dobi, to je on potem lahko sto in ena faca, glumijo.

Bližnji niso imeli dobrega mnenja o njemu, ne, ne, res dober prijatelj ne, on sploh ni imel dobrega prijatelja, samo pijejo skupaj, pa žurke imajo skupaj, ko pa rabi nekoga, da mu pomaga kaj, ne vem, da mu stroj pomaga ven odnesti ...

On je bil tudi poročen, je imel ženo in eno punčko in ona je tudi šla od njega stran in on se je ločil, on je bil 2 leti ločen, nakar je mene spoznal in ona je šla stran, tudi verjetno zaradi tega in jaz sem rekla: »Pa zakaj te je pustila?« Pa na začetku, ko je bilo kot v pravljici med nama dvema: »Pa zakaj je tebe žena zapustila, saj si zelo v redu človek?« Govorim o začetku, ko sva se midva komaj spoznala, pa pravi on: »Veš, ona je tudi bila narkomanka bivša, to je bilo vse prehitro, ona je bila zmedena, v glavi ni bila čisto normalna in ni imela dobrega stila oblačenja.« In kar takšne, da ni bila čisto pri sebi, da je kar bluzila neki in da je bila ful napaka, da sta se poročila sploh, da je neki družino hotela naredit, kar je bilo kao prezgodaj, ona je bila kao nekaj mesecev clean, kao brez droge in da je že zanosila in to je bilo to, pa potem je bila čisto zbluzena, pa depresija pa to in da on tega ni mogel prenašati in da sta pač šla narazen, to je on meni pravil. On je meni zelo poudarjal, da je bila ona tista, ki je bila vse kriva, da je kar šla, da je en dan kar šla brez listka, brez vsega in ko sva midve šle, sem mu kar napisala listek, sem

mu napisala, da greva, da te stvari, ker je bilo ful mojih stvari, stroj, regal, spalnica, vse moje, sem mu pač rekla, da jih ne rabim, da mu jih podarim, samo naj me pusti na miru.

To stanovanje sem našla s pomočjo varne hiše, trajalo je 2 meseca, ker je bilo urgentno, meni je avgusta potekla pogodba v varni hiši, nisem pa imela kam iti in v bistvu smo mi že skos delali na tem in sem jaz dala prošnjo za neprofitno stanovanje in prošnjo za nujno bivalno enoto, s tem da je maksimalna čakalna doba čakanja 22 mesecev, ampak jaz ne bi mogla biti toliko časa v varni hiši, ker sem samo lahko 1 leto in potem smo mi napisali v varni hiši prošnjo za pospešitev dodelitve stanovanja na stanovanjski sklad in jaz sem bila potem zelo vztrajna in s tem gospodom V., ki ima to čez, ki se s tem v bistvu ukvarja, dodeljuje, sva kar malo prijatelja postala, jaz sem ga skos klicala, spraševala, kako je, a je mogoče že kaj fraj, da nimava kam iti, tako kot je pač bilo, tako sem ga poklicala enkrat na teden, šla do njega, v torek sem ga recimo poklicala, v četrtek sem šla do njega. Toliko, da me je potem malo že imel čez glavo, ampak evo ga, dobili sva ga, junija sva ga dobili, jaz sem bila tako vesela, gospod V. mi je rekel, da v roku 2, 3 let lahko računam na neprofitno.

[S] tem, kar mi je delal, s tem, ko sem šla od njega, je on meni dal možnost, da sem jaz spoznala dobre ljudi, drugačne ljudi, bolj prijazne, bolj razumevajoče, drugače gledam na svet oziroma na življenje, na dan, zjutraj, ko se zbudim, če on ne bi tega delal, ne bi vedela tega, ali pa če bi on malo manj delal to, jaz bi še upala nekaj, tako da je bila to ena velika izkušnja.

[T]isto prej je bilo vse negativno, moje otroštvo, mladost, mama, to je bila taka tema, negativa, da zdaj, ko sem šla od zadnje negative, to je ta psihopat, se mi zdi, da je sam sonček, da so sami dobri, prijazni. Mogoče pa je bila ena prelomnica v življenju, konec bede, konec batine, konec žaljenja, konec vsega, zdaj pa bo vse drugače in je drugače in vem, da bo drugače, stremim k temu, ne gledam negativno sploh.

Na Gorenjskem je bilo v redu 1 teden, 14 dni, takoj je pokazal svoj pravi obraz, svoj pravi jaz, zdaj pa sem jaz gazda, zdaj pa bo to tako in tako, šalico moraš tako dati, takšne zadeve, sva že začela tam, njegov oče ima brunarico tam oziroma en kontejner tam, vaški pijančki hodijo tja, službo je takoj pustil, takoj naslednji dan, se ga je prejšnji večer napil, je poklical tja, da pač ne bo več delal, da je v Kranju, da mu je predaleč in ratal čisto drug človek, ne moreš verjeti, čisto drugi človek je postal. Pravi P., da je to bil on, ne pa to, kar je on meni 1 leto, dobro, ne čisto celo leto, 10, 11 mesecev kar mi je glumil, verjetno mu je bilo že toliko tega, da me je potem začel prepričevati, gremo se preseliti, po mojem je že bil toliko nabit, da je samo čakal, da bo tam eksplodiral, tukaj si ni upal, ker sem tukaj imela dobre sosede, dobre sosedske odnose. Tam, kjer sem z M. živela 5 let, kar mama in ate sem jih klicala, ker sta

bila lastnika starejša gospa in gospod, bila sta zelo prijazna in si ni upal, po moje je kar po šivih pokal in potem, ko sem rekla: »Ok, gremo,« in smo se tam preselili, potem pa je eksplodiral.

On pa je tudi meni rekel, da se gre kao zdraviti v Begunje proti alkoholu, ker se je odločil, da se gre zdraviti, jaz o tem nič ne vem, jaz dobim en klic, zdravnik iz psihiatrične bolnišnice iz Begunj mene kliče, da so pač sprejeli pacienta tega pa tega, tega mojega partnerja bivšega in da je navedel moje podatke kot edine kontaktne osebe in bi on mene povabil na pogovor, da bi se midva pač pogovorila glede tega pacienta, mojega moža. Jaz sem bila takrat v varni hiši, toliko je hotel zmanipulirati, kao se grem zdraviti in jaz sem potem vse to ignorirala, tudi to sporočilo zdravnika, jaz sem vse ignorirala in vse ta sporočila in klice, jaz sem vse to brisala ali pa dala potih. Ko pa me je začelo motiti, sem zamenjala telefon. Ko oni dojamejo, poskušajo še na ta način, pokazati, da bo nekaj naredil, verjetno je bil samo dva dni noter, ravno toliko, da me je ta zdravnik poklical in je potem šel ven, ker je videl, da ni haska, da me niti na to foro ni mogel dobiti.

Pa ljubosumje, on je bil zelo ljubosumen, bolano ljubosumje. Greš v službo in tam te cel oddelek daje dol, to so stari ljudje, starostniki, onemogli, bolni, pa zakaj se tako rihtaš, pa zakaj ravno te kavbojke oprijete, se ne bi oblekla bolj širših, pa zakaj ravno te čevlje s peto in potem ti je en J. všeč, prijatelj, kao prijatelj, pa tako sva se zaštekala, pa malo pogovarjala, nisem bila mumija, saj drugače sem pa bila mumija, sem se bala, da ne bom kaj narobe rekla. Z njim pa kar: »A ti je všeč, a te malo čudno gleda, saj te kar neki gleda.«

PRED NASILJEM

- *mama (alkoholičarka) jo je zapustila, ko je bila stara 9, 10 let – šla je v dom Malči Beličeve, kjer je bila do konca osnovne šole, potem je šla v stanovanjsko skupino,*
- *naredila je šiviljsko šolo, se zaposlila (DSO Brdo), stanovanjska skupina ji je pomagala najti stanovanje,*
- *čutila je, da želi živeti drugačno življenje kot njena mama – da si želi družino (moža, otroke) – spoznala je enega moškega, se z njim poročila in šla živeti k njemu – v tem zakonu je bilo psihično zelo težko s strani tašče in moža (edinec – mama je imela vedno prav, ona ne itd.) – ker se ni hotel odseliti, se je ločila in šla s hčerko živeti v drugo stanovanje.*

MED NASILJEM

- *spoznala je tega partnerja – pokazal se je kot zelo dober, priden človek, zelo je igral (10, 11 mesecev), imel je več obrazov, mask – dolgo ni opazila, bila je zaljubljena, po dolgem času oseba, ki ji je bila naklonjena, jo imela rada (prisilil se je v njeno stanovanje),*
- *bil je ozdravljen narkoman – nadomestna substanca je bil alkohol, na začetku je ob večerih spil kakšno pivo, njej se to ni zdelo nič resnega, ko pa je spoznal okolje in sodelavce, je začel hoditi domov pozno, ves okajen, besedno zelo nesramen, ni ji nič odgovoril – psihično nasilje, 1 leto ji je prikrival, da ima službo,*
- *prvič je bilo tako hudo, da je mislila, da jo bo ubil – bila sta ne nekem praznovanju, kjer se je zelo napil, ker ona doma ni hotela z njim gledati pornografske filme, jo je zaprl v spalnico, čez nekaj časa ji je odprl in jo odnesel na sedežno, kjer jo je začel rezati po telesu z njenim obeskom (školjka), počutila se je nemočno in ga je morala prositi, da jo pusti na miru – ko se je pomiril in jo pustil, jo je še pobrisal, jo objel, dal ljubčka in rekel, da jo ima najrajši na svetu in sta šla spat – takrat je bil popolnoma drug človek, hotel jo je dobiti pod nadzor, ji vzbuditi strah – bilo je zelo hudo, prvi šok, naslednji dan mu je poslala sporočilo iz službe, naj spakira stvari in gre, prosil jo je, naj počaka, da domov pride, da se pogovorita – doma jo je počakal s kavo, kosilom in jo s tem zmedel, pogovorila sta se in ostala skupaj – nekaj časa je bilo v redu,*
- *po enem letu ji je predlagal, da se preselijo v bližino Kranja – prepričal jo je, vedel je, na katere karte mora igrati – ker je imela neurejeno družino, si je vedno želela družino, hišo, psa itd. – v Ljubljani je bil že nabit od igranja, samo čakal je, kdaj bo lahko eksplodiral (ni si upal zaradi sosedov, lastnikov),*
- *na Gorenjskem je bilo 1 ali 2 tedna mir, potem pa se je začelo, tudi 2-krat, 3-krat/teden, spravil se je tudi na njeno hčerko, vse ga je motilo,*
- *pustil je službo, vsak dan je bil pijan, ni imel denarja – za vse je morala ona poskrbeti,*
- *domov je prihajal v zgodnjih jutranjih urah – zbudil njo in njeno hčerko, spravil se na njo in jo prisilil k spolnim odnosom – spolno nasilje, govoril ji je zelo grde stvari, tako njeno otroštvo, mladost, mamó, vse je tako žalil, da jo je država vzgojila, hotel jo je narediti zelo nesposobno, nesamozavestno, neodgovorno, majhno – psihično nasilje, velikokrat jo je pretepel – fizično nasilje,*
- *želel je, da bi službo zamenjala ter hčerko prepisala – tega ni naredila,*
- *bil je zelo ljubosumen – v službi naj bi se z njo cel oddelek dajal dol, pa vseh ji je njegov prijatelj, preveč se ureja za službo, preveč oprijete hlače si oblači, pa pete ipd.,*
- *njena hčerka se je začela zelo spreminjati, postala je bolj tiha, vase se je zaprla,*
- *v družbi je veljal kot zelo prijazen, niso pa vedeli, kakšen je v resnici, do bližnjih je bil zelo nesramen – tudi sam je iz zelo neurejene družine, oče alkoholik, mama zelo stara in bolna,*

- *odhod: v začetku novembra 2008* – v nedeljo sta imela spet nekaj, potem pa je bilo 2, 3 dneve v redu, je bil prijazen, se je opravičeval, jokal in v tem času se je odločila, da gresta (sreda), 14 dni prej se je že pozanimala za številke kriznih centrov (pri prijateljici), ki jih je spravila v predal avta, na poti v Ljubljano je klicala krizni center, kjer je bila na srečo ena soba še prosta, kamor sta bili tudi sprejeti.

PO NASILJU

- *po 10, 11 dneh sta bili sprejeti v varno hišo (23. november 2008), vmes sta se selili še iz ene hiše v drugo* (blizu prve živela njena sodelavka),
- *hodila je k psihologinji* – ugotovili sta, da je bil skupek ogromno obrazov, za temi pa se je skrival en zelo »bogi človek«, revež, brez hrbtenice in kar ji je on delal, se je s tem samo hranil, »filal«,
- *vpisala se je v 1. letnik zdravstvene šole* (32 let stara, hčerka 9 let) – v 4 letih bo medicinska sestra, to je bila njena želja, ki ji jo je Lions club uresničil (plačali so ji šolanje),
- *težko se je navadila življenja v varni hiši* – različne ženske, otroci, situacije, reakcije, prepiri, en otrok je izvajal nasilje nad svojo mamo – *podoživljanje dogodkov, ki jih je doživela s tem partnerjem*,
- *klical jo je, pošiljal sporočila, enkrat jo je pred službo čakal* – sledil ji je z avtom in jo skoraj spodrinil s ceste, ko ga je zagledala v vzratnem ogledalu, je peljala direktno proti policijski postaji, ki je bila blizu njene službe (naredila načrt varnosti), takrat se je samo mimo zapeljal,
- *nekajkrat je zamenjala številko, prekinila stike z vsem prijatelji z Gorenjske, slišala se je samo z njegovo mamo* (želela si je obdržati stike z njo) – povedala ji je, da ji je zelo hudo, jokala je, da ne ve, kaj naj naredi, da hodi k njej po denar, ji teži, da nikjer ne dela, samo pije in prireja žure, na sestanku je povedala svetovalki, kaj se dogaja, in ta je naredila anonimno prijavo na CSD Kranj,
- *še vedno čuti strah* – venomer mora biti oprezna in se *ne počuti svobodno*, včasih se *počuti osamljeno, zapuščeno*, da je nobeden ne bo več imel rad, *nima zaupanja, boji se vezi, odnosov*,
- *v varni hiši si je pridobila samozavest*, s svetovalko se je zelo razumela,
- *s pomočjo varne hiše je dobila stanovanje* – junija sta se preselili v nujno bivalno enoto, prošnjo je dala na stanovanjski sklad, čakalna doba je 22 mesecev, vendar so ji v varni hiši pomagale napisati prošnjo za pospešitev dodelitve stanovanja in v 2 mesecih so ji prošnjo tudi odobrili,

- *poskušal jo je zmanipulirati in pokazati, da se želi spremeniti – šel je v psihiatrično bolnišnico v Begunje na zdravljenje od alkohola, zdravnik jo je poklical in jo povabil na pogovor o njem, ignorirala je vse klice in ko je videl, da ni nič dosegel, je prenehal s tem.*

Oseba L. (10. november 2009)

[S]em bila stara 9 mesecev, so me starši odpeljali k babici v Bosno, tam sem živela nekje do tretjega leta, potem sem se vrnila sem v Slovenijo, sem bila tukaj kakšno leto in potem sem se pred šolo, se spomnim, spet za eno leto preselila nazaj v Bosno in potem sem se vrnila nazaj in šla v malo šolo in potem v šolo in tako naprej. Najprej sem tukaj živela s starši do devetega meseca, potem sem živela pri babici in me je še ena teta čuvala, potem sem se vrnila sem, pa ker nisem hodila v vrtec, sem bila dosti sama doma, že pri treh letih. Pa so me čvale tako malokatere sosedo, dostikrat, ko sem bila sama doma, se spomnim ene starejše gospe, ki je nad nami stanovala, ampak ona mene ni čuvala, jaz sem k njej hodila samo na kosilo, potem pa sem bila raje sama doma, takrat se mi je zdelo, da sem svobodna, čeprav sem bila cel dan zaklenjena v stanovanju, pač jaz sem imela ključ, to je bila poanta. Potem pa, ko sem začela v šolo hoditi, jaz imam sicer brata 5 pa pol let mlajšega, in ko sem jaz že začela hoditi v šolo, sta mama in oče še zmeraj dostikrat šla dol k babici pomagati in njiju ni bilo vsako jesen in pomlad zaradi obdelovanja ozemlja in jaz sem ponavadi takrat spala pri treh sosedah, tako da se je izmenjalo eno 7 družin do mojega 12. leta starosti, pri kom vse sem bila. Ko zdaj jaz tako pogledam za nazaj, sem dobila take izkušnje življenjske, da sem jaz lahko hvaležna, vendar je to meni tak močen pečat pustilo, da moji starši niso nikoli čas imeli za mene, jaz sem takrat to drugače doživljala, saj so mene te sosedo rade imele, samo meni je bilo hudo, ko sem jaz gledala, ko imajo drugi otroci mamo, jaz pa je nimam, čeprav jo imam. Mene je to zelo bolelo.

[K]o sem bila na fakulteti, sem jaz hodila k psihologinji, mi je rekla psihologinja, da sem jaz preskočila puberteto, v bistvu zaradi tega prehitrega odrasčanja, v osnovni šoli sem že malo preskočila svoja leta, potem v srednji šoli, ko sem bila, pa sem itak plesala folkloro z ljudmi, ki so bili na fakulteti, jaz pa sem začela že v osmem razredu in nadaljevala skozi celo srednjo šolo, tako da jaz neke svoje družbe nikoli nisem imela, pač sem bila nek svoj tip osebe ...

[P]o vsakem zaključenem razredu smo šli na turneje. Kot plesalka, sem bila res dobra plesalka in sem veliko potovala, to pa res.

Imela pa sem veliko problemov, ker sem pri 4 letih zbolela. Zbolela, bom rekla pod narekovaji. Zbolela za epilepsijo, ker sem se ponesrečila, sem iz gugalnice padla in sem imela zelo hud pretres možganov,

sem imela glede tega zelo težav v življenju, potem v srednji šoli že, pa potem na fakulteti tudi malo, predvsem takrat, ko pride to obdobje in se spoznavaš, ne vem, zelo sem skrivala že zaradi tega, ker so moji starši nekak, v bistvu so to jemali kot neko hibo, ki je dobro, da se ne ve, ker te bodo zavrgli, se ne boš poročila in take zadeve, dol je žal še vedno tako, da je to zelo pomembno in to so moji starši, predvsem moj oče je trpel za tem in zato smo mi imeli veliko težav, težav bom rekla pod narekovaji, ker sva se z mojim bratom zelo dobro prilagajala, ko sva bila otroka, temu, kaj bodo drugi rekli oziroma očetu, ker je bilo to očetu zelo pomembno, kaj bodo drugi rekli. Ja, sem potem skrivala, zelo sem skrivala to svojo neko hibo. Tako da sem se potem venomer potrjevala, oče nam je venomer govoril, da sva midva otroka iz delavske družine, jaz imam epilepsijo, se pravi, da se moram dvakrat, trikrat več potruditi, da bom dosegla neki srednji nivo tako kot doseže nekdo, ki skoraj nič ne dela. Potem ker si ženska, moraš biti itak venomer tiho, čeprav imaš prav, moraš biti tiho, ker si ženska. To so bile kar naporne stvari, bolj kot si odraščal, bolj so bile naporne stvari. Čeprav midva z bratom nisva imela nikoli problemov.

[I]zvedela sem, da naj bi se poročila, kar tako. In jaz, da se ne bom, ker je bila to menda želja moje tete in je nekako prišlo, ko sem bila na rojstnem dnevu bratranca, starejšega sina te tete, so bili neki njihovi prijatelji tam in je mama tega fanta mene ocenila kot zelo v redu in ne vem kaj vse in se je začelo dogovarjanje. In ko sem jaz izvedela čez skoraj ne vem koliko časa, sem normalno rekla, da ne in sem šla na fakulteto, saj sem itak mislila iti, ampak sem mislila najprej narediti maturo, ker sem pred tem naredila zaključni izpit.

[J]az nisem znala reči ne v takem smislu, da bi se jaz res gor postavila, ker je bilo vedno tako, da moraš paziti, da nikogar nikdar ne prizadeneš. Pa moralo človeka, to je najhujše, kaj lahko narediš, v bistvu se dotakneš človekovega ponosa in to in ono in hkrati pa ni bil problem, če je mene kdo užalil ali kaj takega, kar je mene zelo motilo. Ja, moraš biti tiho, kaj pa bodo drugi rekli, ne to tukaj, ampak v Bosni, nekaj časa lahko živiš s tem, potem pa enostavno ne moreš več, ker te duši, ker je to živelo z mano, ker sem jaz že čez trideset let že stara in da se moram jaz ozirati, kaj bodo rekli sosedi v Bosni, 450 kilometrov stran. Halo, kdo pa se je oziral na to. Na primer, če bi že to gledal, ko je meni bilo hudo in sem klicala na pomoč, pa ne vem kaj vse, kdo se je oziral, nobeden.

[M]eni tako kot je zdaj fajn, mislim saj mi je težko, ker se moram sama spopadati z določenimi stvarmi, ampak mi je fajn, ker vem, česa sem sposobna, To je tisto, ko imaš življenje v svojih rokah, pa ko rečeš, da imaš svobodno voljo, ker je prej nikoli nisem imela.

[K]o sem bila na fakulteti, v bistvu ta leta od 20 do 30, so bila prav pestra, dosti sem izkusila in

marsikaj mojim staršem ni bilo všeč. Na primer, da se nisem poročila s prvim fantom, zaradi prvega fanta, pod narekovaji prvega fanta, so me tako ven vrgli, ker ni bil po njihovih merilih in se spomnim, da je bil december pred desetimi leti, leta 98 je celo bilo, je ata rekel, ali bom tako delala kot bo on rekel ali pa dam ključ na mizo in grem ven. Pa sem dala ključ na mizo pa sem se obrnila pa sem šla. Prvo kot prvo sem leta 97 ali 98 odklonila poroko, 97 sem v bistvu odklonila poroko, šla sem na fakulteto, potem pa sem spoznala fanta. Meni je bilo fajn v bistvu, da imam nekoga, s katerim sem šla lahko ven, skupaj sva hodila po diskotekah, kako naj rečem, pa na pijačko, pa tako, potem se je že več razvilo, ampak on ni bil po njihovih merilih. Prvo on je bil Slovenec, drugo v bistvu otrok ločenih staršev in ko je meni oče rekel, kako naj on povabi njegove starše na naš božič, če pa sta onadva ločena in sem rekla, da je to je glavni problem, Mislim, iz česa delati problem, če ga tako ni, saj jih ne rabiš povabiti, ampak ne, ker mi imamo božič 7. januarja in kako zdaj, da ne bi povabili njegovih staršev, ker oni smatrajo, so smatrali takrat, če imaš ti fanta, si ti avtomatsko že poročen.

[H]odila sem na fakulteto, pa še redno sem bila zaposlena, ker sem ves čas študija redno delala, ker sem si sama plačevala študij. Na Ekonomski fakulteti sem v bistvu študirala računovodstvo, začela sem v bistvu pri privat takih malih firmicah, pa sem najprej delala za 3 mesece, pa za 6 mescev, pa sem ponavadi zmeraj prišla notri tako, ko sem nadomeščala te, ki so bile na porodniški in se je nabralo let v tem in tako, da zdaj, ko pogledam, sem imela zelo dobre izkušnje.

Srednjo šolo sem tudi v Mariboru končala, srednjo ekonomsko šolo. V bistvu je bila ista stroka, čeprav sem si jaz želela nekaj drugega. Jaz sem cel čas govorila, da bi šla na pedagoško, ker pa nisem mogla, pa sem rekla, potem pa definitivno medicina in ker pač imam epilepsijo, sem mogla iti do zdravniške komisije, da mi dajo potrdilo in nisem dobila, ker je bila takrat zdravnica mnenja, da si jaz tega ne morem privoščiti, ker je vojna, da imajo oni ranjence in da absolutno odpade, da bi jaz šla na srednjo medicinsko, na pedagoško pa itak jaz ne morem. Če se mi kaj zgodi pred otroki, pa absolutno odpade. Potem pa je bilo v bistvu teden dni pred vpisom, pa jaz nisem vedela, kam naj grem v šolo, potem pa sem izrazila željo, da bi šla na turistično, ker so pač tam jeziki, ker mene jeziki v bistvu zanimajo, saj tudi danes delam kot prevajalka, delam kot sodna prevajalka in oče je bil mnenja, da ne, to pa je brezveze, potem pa je rekel, ker je njega ekonomija vedno zanimala in da je ekonomska šola ful fajn in ekonomija je ful fajn in ja, OK, če ti tako rečeš, pa bomo šli tam in sem šla na ekonomsko in po treh mesecih na srednji ekonomski šoli v prvem letniku sem se jaz spraševala, kaj jaz sploh delam tam. OK, zanima me slovenščina, zanima me angleščina in nemščina, pa zanimalo me je knjigovodstvo, to pa je tudi bilo vse od 13 predmetov, saj sem dobro vozila skozi, sem bila prav dobra, tako da mi ni bilo panike.

Ravno v tistem, ko sem jaz šla, sem prišla dol oziroma iz stanovanja. Jaz grem na parkirišče in sem se začela spraševati, kam naj grem zdaj jaz, ker je že itak bila noč, tema je bila in mene v tistem pokliče tisti fant in vpraša, kje sem in jaz pravim na parkirišču in on: »Kaj ti delaš na parkirišču?« In jaz sem mu povedala, kaj se je zgodilo in je prišel po mene in sem bila nekaj časa pri njemu, na kar so sledili klici, naj se vrnem domov in v glavnem so bili res psihični pritiski in valda se je L. vrnila domov, ampak point je bil v temu, prvo, kaj smo se menili, je bilo to, kaj bodo rekli sosedge, pa mi smo ja tako ugledna družina, saj smo bili res ugledna družina in spoštovana, visoko spoštovana družina, saj smo v bistvu bili lahko, starši niso imeli nobenih problemov z otroki, bila sva oba dobra učenca, vsak je imel interesno dejavnost, jaz sem hodila k folklori, brat je hodil k nogometu, bili smo vsi v glavnem polno zaposleni in ni bilo nobenih problemov, kaj pa še češ več, super. Nam so dali jasna pravila, mi vam zaupamo, to je pa bilo res, kar se tiče tega, z bratom sva bila res svobodna, oni niso za nami hodili, verjeli so nam na besedo. Samo so nam rekli jasno, če nas samo enkrat, če se z bratom, ne vem, si izmislimo oziroma zlažemo, nam nikoli več v življenju ne verjamejo na besedo, midva sva se tega zelo držala in oni so vedeli, kam hodimo, kje smo, s kom smo, našo družbo so itak poznali, ker ko sva začela ven hoditi, to je bilo tako v srednji šoli, pa so rekli, pripeljite svoje prijatelje in prijateljice, da vidimo s kom se družita in ni bilo nobenega problema.

[K]o sem bila s punčko pri dedici in babici, sem jo peljala in je moj oče spet začel, da on enostavno ne ve, kaj se je s to družino zgodilo in mi je že prekipelo: »Saj je bila ta družina vedno taka.« »Ja, kako to misliš?« »Ja, lepo, samo vi niste imeli probleme z otroki, da bi se sploh ubadali s čim, da je kaj.« Recimo pod narekovaji odklonilno od nekih norm, samo to je bila razlika, ker je vedno bilo vse pakum cakum, bilo pa je vedno pakum cakum tudi zato, ker nam je ata jasno povedal: »Za probleme neču da znam, riješite jih sami.« In to je že bilo od kar jaz pomnim, to je bilo od osnovne šole pri nas, ampak problemi v osnovni šoli so bil Bog ne daj, da bi bila slaba ocena in je nikoli nismo smeli imeti, potem pa že kake druge stvari.

[B]istvo vsega, žal je tako celo življenje, ni bil point, da te vpraša, čuj, zakaj imaš ti problem oziroma kaj tebe teži, ampak kaj bodo rekli sosedge, to pa je vedno bila pika na I oziroma češnjica na torti, jaz in brat se nisva preveč obremenjevala, kolikor so se oni oziroma najbolj oče.

[K]o sva se z možem v bistvu spoznala in sva šla skupaj živet, sem se preselila v Kranj, ker je bilo zelo naporno imeti zvezo na 150 kilometrov, on je bil iz Kranja, jaz sem bila iz Maribora in sem jaz v bistvu hotela vpisati zadnji letnik in da dokončam in diplomiram, ampak se žal to še ni zgodilo, ampak mi je to plan še narediti. Najprej sva šla skupaj živeti 8. marca 2006, maja 2005 sva se spoznala, ja, kar nekak je šlo z nekim tempom naprej, mogoče zato, ker sva imela vezo na 150 kilometrov, ne vem. Potem je bil

že otrok tukaj, tako da sva se v bistvu nekaj, vsaj jaz sem se usmerila na družino in to, čeprav sem imela zelo probleme in sem že videla, sploh po porodu, da to pa sploh ne štima nekaj, saj veš ves čas, da to pa ni v redu, ampak so vedno obstajala neka opravičevanja s strani bivšega moža. Ker je on iz Makedonije in da so bili tam drugačni pogoji za življenje in ne vem, kako je bilo njemu hudo, ko je bil majhen in v glavnem vedno sto in eno opravičilo. OK, saj boš ti meni pomagala, pa jaz ne zmorem sam in bla bla bla in OK, smo bili spet na isti točki in sem šla en korak naprej in tri korake nazaj.

[O]n se je meni predstavil kot zelo tako liberalen človek, ker sem jaz v bistvu imela zvezo s fantom, ki sem bila z njim 3 leta pa pol skupaj, iz zelo liberalne družine je bil, zaradi tega se mi je tako predstavil, ker sem jaz dosti povedala o sebi, kako jaz gledam na svet in tako in se je on tudi kot tako zelo liberalen, ne vem, liberalen, kaj to pomeni pri naši kulturi, da je v redu, da ima punca fanta pred poroko, to je zelo liberalno, halo. Ampak OK, potem, da je v redu, da je ženska izobražena, da je v redu, da ima ženska službo, razumete, v tem smislu, da je v bistvu v redu, da je ženska samostojna in seveda ja, ful strinjanje in to, da je v redu, če tudi pari živijo skupaj, ki niso prej poročeni, če tudi imajo družino, v tem smislu, ja. In to je bilo absolutno odobravanje in ne vem kaj. Jaz sem se v bistvu zavedala, da on ni oseba tako kot jaz, ki je rojena v eni kulturi, starši pa so iz druge kulture, čeprav sem jaz odraščala v obeh in jaz sem se v bistvu zavedala, da bivši mož prihaja iz Makedonije, kjer je miselnost še dan danes ... On se je dol rodil in je sem prišel pred 13 leti, on je dol v bistvu odrasel, se šolal, pa tudi tukaj, ti ljudje so meni zelo zanimivi, sploh pa Kranj je takšno mesto, da se prav vidi, kjer koli živijo, oni se družijo sami s sabo, istimi, zato ker se z nobenim drugim ne družijo. Na primer se je on meni tudi predstavil, kako je on potoval okoli, potem pa, ko sva že živela skupaj, pa sem videla, da to nekaj ne bo štimalo, naknadno je on v bistvu začel meni razlagati, da je bil on v Švici, pa Italiji, pa ne vem kje, v bistvu je bil samo s svojimi rojaki, ja madona, saj ne moreš drugače razmišljati, saj si ne moreš razširiti obzorja, če ga drugo ne zanima kot tisto, tisti stil življenja in tisto videnje, ki ga imaš še od prej.

[V]se tisto, kar je bilo njemu tuje, potem se tega ne dotakniti, tipična taka je bila iti v kitajsko restavracijo, ker on še nikoli ni bil in argument za to, da ne bi šel, zato ker si ne bi znal naročiti za jest. Jaz sem samo debelo gledala, pa ne it v muzej, ker on ni hodil, ne ve, če bi se znašel.

[M]i je govoril, da me ima on tako hudo rad, da je obseden z mano, da ne more živeti brez mene ne na tem, ne na onem svetu in jaz se na to nisem ozirala, se mi je zdelo, oooo madona, češ vau, a res, v bistvu pa vidiš, da tisti stavki pomenijo čisto nekaj drugega, potem pa se globoko zamisliš. Ko sem se jaz, je bilo že pozno, hvala Bogu, da ni bilo prepozno, ampak mi je dalo misliti.

[S]va se kregala že od začetka, ker sem mu jaz morala dopovedovati in razlagati, koliko imam jaz njega rada, ker je on blazno potreboval te potrditve in meni je šlo to na živce, da sem jaz morala njemu razlagati ob dveh, treh zjutraj, res. In da sem jaz njemu morala dokazati s stavki in besedami in take fore, če kaj lahko mene spravi iz tira, me lahko spravijo iz tira primitivne stvari ali pa argumenti, ki niso argumenti, taki kot sem prej navedla s kitajsko restavracijo, taki argumenti pod narekovaji.

[S]em bila 2 meseca noseča, so se začela 2 prva res velika fizična obračuna z mano, enkrat me je potisnil, v bistvu sva stala na hodniku, stala sva malo stran od štoka vrat in me je tako potisnil, da sem padla v dnevno sobo in sem se zaletela v polico od televizije, potem pa sem imela ful velik plavi flek na levi nogi, vendar je ta plava bila črna in to se je še na morju videlo, ko sva bila in ko me je kolegica vprašala, kaj imam to, sem rekla, da sem padla, da sem se spotaknila preko praga in sem padla. V bistvu mi praga nismo nikjer imeli, tako da je prijateljica že vedela, da nekaj ne štima, mene je bilo sram takrat povedati, vendar je že ona vedela, koliko je bila ura, pa me je samo pogledala napočez: »L. ...« Sem rekla: »Tako je.« Nisem imela kaj, ker si nisem upala. Povod so bile tudi takšne bedarije, ker v bistvu problem tega človeka je bil, da je bil zelo podoben mojim staršem, ker so bili problemi tam, kjer jih ni bilo, pa se je res včasih težko spomniti, včasih res že zaradi banalnih stvari, na primer enkrat sva se skregala zato, ker si je on skuhal klobaso in jo je jedel, ni je cele pojedel in je polovico dal v hladilnik in je on imel namen, da bom jaz to do konca pojedla zdaj, s tem da mi on ni tega povedal in naslednji dan, ko je prišel iz službe in je nastal cel halo zaradi polovice klobase, ker je jaz nisem pojedla. Take stvari so se dogajale in to je bilo na dnevnem redu in mene je bilo zelo sram na začetku priznati sami sebi in v bistvu, kako si lahko spregledal človeka, pa potem tudi, kako boš povedal staršem, kako se boš vrnil nazaj, če se nimaš kam vrniti, če si si izbral nekoga, s katerim boš živel do konca svojih dni in ne vem, kaj vse in kako boš zdaj, kam boš šel, to je prva. Potem pa priznati staršem, da je kaj narobe, dokler nisem potem že po poroki, ko je bila že punčka rojena, potem pa sem že govorila, ker nisem več mogla držati tega.

[J]az sem začela kvačkati in popenil je človek. Zakaj pa jaz zdaj to delam in da bom delala jaz to eno leto in bla bla bla in da jaz nimam tega časa, da bom otroka rodila, kar nekaj in sem se jaz začela zelo jokati in sem mu rekla, da je lahko srečen, da vsaj znam narediti in da hočem marsikaj narediti, ne pa da me samo maltretira in sem šla v spalnico. Sem imela zložene ravno ene stvari, v bistvu sokne, te štumfe, da jih pospravim in kar naenkrat sem bila na postelji in kar na enkrat je bil na meni in je človek tiščal roke k prsim in v usta in nisem mogla dihati, je pa klečal na meni, jaz pa sem bila noseča, 2., 3. mesec nosečnosti, mislim 2., neki takega. Jaz sem mislila, da bom umrla takrat, jaz sem se tako bala, jaz sem se njega od takrat začela zelo bati in kaj je bila fora, potem on meni razloži v bistvu, ko je bilo že vse konec, ko sem pobegnila od njega, ko sem se mu že izmaknila, pa sem takrat hotela policijo

poklicati, pa nisem uspela, ker nisem do telefona prišla in potem se on začne jokati, kaj vse je on moral doživeti, kaj se je njemu zgodilo in da v bistvu on ni mogel dovoliti, da jaz grem, ker je on mislil, ko sem začela stvari pobirati, da jaz mislim njega zapustiti in on meni enostavno ni mogel dovoliti, da ga zapustim.

[V] dnevnem redu je bilo nekaj, če ni bilo zjutraj nekaj narobe, pa je bilo popoldne ali zvečer in v bistvu, ko živiš eno leto, dve leti tako, se ti kar mešati začne, potem samo čakaš, aha, ura je tri, pol štirih in sem bila potem že cela nervozna, ker sem vedela, da bo enkrat zdaj prišel domov in sem samo čakala, kdaj bo kaj narobe, kdaj bo njega kaj zmotilo, da bo že cel cirkus doma, tako da je bilo to res, pa je bilo in izgovori, da je bil sam 10 let, da se ne more navaditi, potem bo boljše, ko se bo itak rodil otrok rodil. Potem se je že otrok rodil, pa se on še zmeraj ni mogel navaditi, biti, sprejeti vlogo starša ali kar koli in take stvari, banalne, da bolj banalne ne morejo bit.

[S]em že v službo začela hoditi oziroma delati v Ljubljani, delati ja, ampak ne hoditi ven, delati doma za internetom: »Saj imaš internet, nikamor it.« Ko pa sem jaz rekla, da pa si te službe ne dovolim vzeti, ko sem v bistvu začela delati kot prevajalka sodnih prevodov in ne, zakaj boš ti hodila in smo se dnevno kregala in mi je dnevno tupil, zakaj jaz moram hoditi v službo, da sicer za mene valda nima. Enkrat je v bistvu izjavil, da za sebe ima, za mene pa nima. Jaz sem se samo sesedla, mene je bilo zelo sram, ko so meni moji starši dajali denar, ko so prišli na obisk, ne da je on vedel, saj je tako on potem videl, ker od njega v bistvu nisem nič skrivala. Če bi kaj skrivala spet ne bi bilo v redu, takoj da take stvari, poniževanje do konca, ali pa ko nisem hotela imeti spolnih odnosov, to je tako odpadlo, ampak ko je on meni rekel, zakaj mislim, da sem se poročila, da v bistvu, da ima doma, pa še zastonj je.

[P]rvič (policija), ko so prišli, so mi še kazen napisali, meni in njemu, čeprav so bili vidni znaki, da sem bila pretepena. Ker niso vedeli, kdo je prvi začel, so rekli, da oni niso sodniki in nič niso naredili.

[M]i je švicara enostavno za vrat, zato ker sem otroku kupila voziček za 250 €, ker je on gledal isti voziček za 50 € in da sem si jaz brez njegovega vedenja dovolila kupiti voziček in sem rekla, saj nisem vzela tvoj denar, vzela sem svoj denar, ker smo imeli seveda deljeno, saj nisem nič sebi kupila, kaj pa bi naredil, če bi kaj sebi kupila. Šla sem k staršem v Maribor (27. 12. 2007 – prvič šla), ker so me takrat podprli in to in sem lahko ostala in vse, potem je hodil jokati in obljubljal, kako mi bo boljše in ne vem, kaj vse in tudi doma, saj v bistvu veš, ni dobro, da pride na sodišče, pa na CSD, pa sem pa tja, da se vsi vmešajo, ker imaš ti epilepsijo. To je bilo na dnevnem redu, da mi bodo otroka vzeli zato, potem pa je tako, ko je hodil, vem, da je v enem danem trenutku tako prišel, ko sem videla punčko, pa njega skupaj, mi je bilo težko. Takrat, pa sem si mislila: »OK, saj v bistvu, če se lahko marsikdo spremeni, se pa bo

mogoče tudi on, če je že toliko obljubljal.« In potem sem šla po enem mesecu.

[N]i bilo nič boljše, jaz sem mu takrat dala jasno vedeti, če se v roku enega leta nič ne spremeni, greva narazen, sporazumno s sporazumno ločitvijo, pa v tem enem letu nič ni bilo kaj boljše, po parih dneh se je spet začelo, najprej psihični pritiski, sicer me res ni pretepel kot tak, me je pa dvakrat prijel za vrat in to v pričo tamale, to pa je res in to je bilo meni grozno, ker je otrok že skoraj bil star dve leti in otrok ve, otrok ni neumen.

Zdaj pa sem pobegnila, dejansko pobegnila od njega, 30. maja 2009, ker je 29. maja imel take. Take SMS-e mi je pošiljal v službo, ker je bil že toliko, ne vem. On, ko izgubi oblast nad sabo zaradi čustvenih izpadov, pa je v treznem stanju, ker ne pije, saj človek ne more verjeti, da je lahko tak človek trezen in na koncu vem, da je njegov zadnji izpad, ki sem ga dovolila, da je naredil, je bil, ko sem prišla iz službe domov. Ne domov, jaz sem se ustavila, ker sva se s sodelavcem, ki je bil tudi iz Kranja, peljala skupaj v Ljubljano in nazaj in se je sodelavec ustavil na parkirišču in sem jaz ven stopila in pobrala iz zadnjega sedeža torbico in dežnik, bivši mož pa se je zadaj ustavil in ko je on videl, da spet pobiram dežnik, ki je bil od sodelavca, ker je bilo doma jabolko spora in je začel samo pritiskati na gas in jaz gledam, jaz sem avtomatsko pobrala torbico in dežnik in ko je sodelavec odpeljal in on v bistvu, ko je on začel na gas pritiskati, jaz sem samo šla po parkirišču in je zapeljal mimo mene pred mano. Če se jaz ne bi ustavila, bi me zadel in se potem ustavil, ampak to s tako brzino, človek bi me povozil zaradi ene marele, enega dežnika. Če pa je do tega prišlo, takrat sem pa vedela, to pa je bila pika na I, tu pa nimam več kaj iskat in to je bil povod, da sem naslednji dan pobegnila od njega, ker sem si sama rekla, to pa je, tega si več ne dovolim. Potem se je še drl za mano, naj vrnem dežnik svojemu ljubčku in to, meni je bilo kar slabo, jaz sem letela samo po otroka v vrtec. Res zaradi enega dežnika, to je bila fora v tem, to je bil petek, v četrtek, dežnik je bil doma že v sredo popoldne, ker je bil zelo naliv, jaz pa sem bila brez dežnika, ker sem šla po otroka, gospod pa je otroka že pobral, pa mi ni povedal. In jaz pridem domov in OK in sem rekla, da sem si dežnik sposodila, pa ni bilo nobenega problema. V četrtek je bil dežnik še doma in ko je prišel gospod domov in me je začel spraševati, čigav je ta dežnik. »Saj sem ti že včeraj rekla, da sem si ga sposodila od sodelavca.« »Ti si nimaš kaj sposojat dežnika, ti imaš svoj dežnik, on ni tvoj mož, on ni oče našemu otroku.« Mislim, jaz sem samo gledala. Bog, sem si mislila in potem mi je rekel, da moram ta dežnik takoj vrniti kao v petek zjutraj in potem v petek zjutraj, pa sem bila ravno ob sedmih zjutraj pri vratih in meni zvoni in jaz gledam, mene kliče bivši, se javim: »A si si ti zapomnila, kaj sem ti včeraj rekel.« Jaz sem rekla ja, čeprav nisem imela blage veze o čem hoče govoriti, sem si mislila, samo ne me vprašati, ker nisem vedela. Če bi rekla ne, bi bilo spet narobe. Pravi, da takoj, da danes vrneš dežnik in cel dan sem dobivala te SMS-e in take fore. Jaz sem mislila, da me bo kap, to pa je bila pika na I in jaz sem takrat pobegnila naslednji dan in od takrat sem jaz v

kriznem centru in v varni hiši.

[S]em jaz najprej šla k staršem v soboto zjutraj, s tem, da sem videla, kako so srečni, da vidijo M. (hčerko) in sem mislila, da bom počakala toliko, ko bo šla M. spat, pa jim povem, kako je na stvari. S tem, da se ni zgodilo tako, ker je gospod njih klical, v bistvu mojo mamo in ne vem kaj je bilo in potem v nedeljo so se začele zahteve, jaz sem pač rekla, da se hočem ločiti, jaz sem povedala, kaj je bilo, so rekli, da ne, da to ne pride v poštev, tako kot prvič, prvič sem se tudi hotela ločiti, ko sem prišla k njim in so rekli, da ne, naj počakam 6 mesecev in naj se vrnem nazaj, če ne bo boljše. Zdaj pa so itak zahtevali, da se vrnem takoj naslednji dan, v ponedeljek, naj poberem otroka in se vrnem nazaj in sem rekla, da ne in tudi najprej sem vztrajala. Take sta imela, da jaz v bistvu nisem nič razmišljala, če bi razmišljala, ne bi odpeljala očeta od otroka in take zadeve in kaj si jaz mislim, jaz nimam redne službe, jaz nimam rednega priliva, nimam stanovanja, nimam avta, imam pa epilepsijo. To je bil glavni razlog kao zakaj nazaj, potem pa seveda, kaj pa bodo rekli v Bosni. Ko pa sem to slišala, potem pa, pa brat mi je stal ob strani, je rekel, da niti slučajno nazaj. Brat je bil prvič, ko sem šla nazaj, je bil takoj proti, takoj in zdaj pa sploh in je rekel, da nikamor. Samo iz ceste se nekam spravimo, mi je pomagala prijateljica M., kateri sem poslala SMS, da moram nazaj k soprogu, pa je rekla: »Ne, ne greš, greva na CSD.« In sem šla na CSD, ona me je peljala, ker sva se dobili v mestu, do mesta pa sem prišla sama, s tem, da je mama mene hotela peljati, ker sem bila za tem zmenjena, da me mama nekak pelje nazaj možu. Bilo je pestro, ja. Takrat sem se zlagala, da grem nazaj. Sem si mislila, če pa hočeš slišati, da grem nazaj, samo slišati, pa bom, takrat pa sem se za sebe postavila, postavila sem se v bistvu za sebe in otroka. Šla sem na CSD, dala sem svojo izjavo, prosila sem, da me umaknejo iz ceste, ker nimam kam in da imajo rok 2 uri, čez 2 uri je meni peljal vlak za Ljubljano, oni pa so se tako za mojim hrbtom pogovarjali, potem pa sem šla še na policijo dati ovadbo. Potem pa so me peljali v krizni center, takrat sem v bistvu od 1. 6. v kriznem centru bila 21 dni, potem pa sem tukaj, prišla v varno hišo, pa sem na začetku prva 2 do 3 mesece skoraj prekinila stike, nobenemu se nisem javljala, staršema absolutno ne. Ne samo, da ti ne da podporo, da te v bistvu še potunka, pa ni bilo prvič, mi je bilo dosti, če si lahko mene potunkal, ampak mene z otrokom.

[S]em dobila prepoved približevanja zaradi tega, ker je govoril, da jo bo peljal v Makedonijo. Je govoril, ko je bila ona še dojenčica, naša hčerkica, naj si ne drznem kaj narediti, iti od njega, ločiti od njega.

[S]e pogovarjamo (s starši) kao, kako sem zdaj, pa kako je na stvari in sem rekla, da me ne bo nobeden prepričal, da grem nazaj, čeprav bivši mož zdaj kliče in celo hodi. Pri eni teti je bil celo na obisk z idejo, da naj me pokličejo na obisk, pa naj njemu sporočijo, kdaj, naj bi jaz prišla, da meni ne povejo,

da bo on prišel, pa take. Bog pomagaj. Jaz sem rekla, da mene nobeden ne prepriča, da se jaz vrnem nazaj, enkrat sem bila v tem, da so me uspeli prepričati, zdaj pa me ne bojo, nobeden. Potem pa je oče mislil, da bom ostala za prespati, pa sem rekla, da ne, da ne morem, ker se spomnim, kaj je bilo nazadnje, ko sem prespala, sicer jim nisem hotela to povedati tako, ampak ko so me že zelo spraševali, zakaj ne ostanem, zakaj moram iti takoj, pa tako, pa sem povedala, da enostavno ne morem, ker sem imela v teh 5. mesecih toliko problemov za rešiti, da se jaz nisem uspela ubadati. S a j jaz sem hotela ostati, da bi bila M. dalj časa z dedico in babico glede na možnosti, pa sem rekla, da ne morem, ker jaz samo, ko sem bila v hiši doma, ko sem pripravljala stvari in ko sem se spomnila prizora, da bi jaz morala ostati pri starših, prespati, kako je bilo to, ko sem bila nazadnje s punčko tam, ko sem prespala, pa je bilo iz nedelje na ponedeljek, meni je postalo slabo, jaz sem se cela tresla, prav slabo mi je postalo, jaz tega nisem predelala in sem rekla, da jaz še dolgo dolgo časa ne bom mogla, ko grem k njim in ne bom mogla ostati prespati, ne da jim kaj zamere delam, ampak enostavno psihično ne prenesem, ker to, da so me tako zavrgli kot en kup dreka.

Ovadba je ovržena zato, ker pač je on imel prvo kot prvo več prič, ki so lahko potrdile določene stvari, za katere jaz nisem imela kakršnekoli možnosti, da bi se zagovarjala, drugo pa sem izvedela, da na tožilstvu je menda praksa taka, da prvič vedno zavržejo zadevo in zato sem šla naprej, da dam tožbo, da bom šla sama naprej.

[Ž]ivim s punčko v varni hiši, ona hodi še v vrtec, jaz še moram dokončati šolo, prvo kot prvo bi rada končala 6. in 7. stopnjo, dobro 7. stopnjo preden jo končam, bi rada naredila izpite za sodne tolmače, ker so sodni tolmači bolj plačani kot sami prevajalci, da poskrbim za punčko toliko, da v bistvu ima vse, kar rabi, pa ne samo materialno, ampak kar otrok potrebuje, se pravi za svoj razvoj, dosti časa preživimo skupaj. Rada pa bi, zato pa tudi imam 2 službi, ker bi rada nudila še več kot ji nudim zdaj v tem momentu, materialnega, ker nimamo trenutno strehe nad glavo, imam namen kandidirati na listi za to, da dobim socialno stanovanje. Za stike sem tako bila na CSD-ju na pogovoru in nimam nobenih zadržkov, da se ne bi otrok videl z očetom, ker sem tega stališča, da otrok potrebuje oba starša. Ko me je vprašala, kje pa je njen oče, nisem nikoli lagala, rekla, da nima. Ima očeta, sem rekla, da ga ima, ker je parkrat rekla, če ona nima očeta, sem rekla, da ga ima, da ker ne živimo skupaj, ne vem, kje je, ker me je tudi vprašala, kje je, je videla, da drugi očetje pridejo po otroke v vrtec, po njo pa ne. Pa je rekla, da nima očka, pa sem rekla, da pač ima očka, da ne živimo skupaj, ona je to sprejela za zdravo in gotovo, to je tako.

[K]o bova ločena in ko bo skrbništvo določeno že zaradi tega, ker sem rekla, meni je v kosteh taki strah, jaz sem rekla, da enostavno temu človeku ne zaupam, ker sem mu tolikokrat zaupala, ne vem, šla sem

nazaj, ostala sem celo več kot eno leto, jaz sem rekla, da ostanem do 2009, 27. januarja 2009, če se ne bo kaj spremenilo, se ločiva, ostala sem do konca maja, dala sem še mali milijon možnosti, pa bi se lahko, da bi se lahko uredile zadeve, pa se niso, mislim in na koncu sem še morala pobegniti, zato sem, da mu ne verjamem več in potem spet, ko sem bila v kriznem centru, pa so se spet začele obljube, kako bo tokrat pa res boljše, nisem se javljala na telefon, sporočila sem dobivala, pa sem jih pač prebrala pa shranila, pa je bilo to to, potem pa me je razjezilo, ker se v bistvu spomnim, ko sem bila prvič pri starših, pa je prišel, pa je klečal pred mano, pa jokal, da se bo potrudil, da bo boljše, potem pa v krizni center dobim, da tokrat bo pa res boljše, ja kaj, tiste obljube so bile lažne, ali kaj, take zadeve in kaj naj grem še enkrat in bo še enkrat še slabše, to pa ne.

Na sodišču sem prevajala, še sedaj prevajam, to imam po pogodbi, ker imam jaz drugače s.p., tako da je moje podjetje v bistvu podizvajalec oziroma sem izvajalka za prevajalsko agencijo in prevajam iz makedonskega, srbskega, bosanskega jezika v slovenskega in obratno. To so v bistvu sodni prevodi, računovodstvo, kaj sem imela, pa itak ne morem delati že zato, ker nimam vstopa, nimam dostopa do dokumentacije, ker od takrat, ko sem šla, ne morem v stanovanje, niti v spremstvu policije. Zato ker mi je vmes poteklo začasno bivanje v stanovanju, čeprav je bilo stanovanje kupljeno v zakonu, ampak to ne igra vloge trenutno, je menda bivši soprolog grozil policiji, da jih bo tožil, če pridejo tja in pač sem ostala brez spremstva in ne morem v stanovanje, ne morem do poslovne dokumentacije in sem računovodstvo črtala iz seznama del, ki jih opravljam in se mi je avtomatsko zaprlo.

On je šel v soboto zjutraj v službo, jaz pa sem šla v soboto zjutraj na prvi vlak. Mislim tako, kot sem vedela, da se lahko otrok zbudi, pa še tako, da se je videlo kot da grem z otrokom na sprehod, vzela sem njen ruksakec tako, da sem dala par stvari, da je imela za prve štiri dni oziroma za vikend stvari, jaz pa sem imela tisto, kar sem imela na sebi. S tistim sem šla in v tistem sem bila 3 dni, 4 dni, katastrofa in seveda sem potem dobila grajo (kriminalist), da nisem za otroka poskrbela, češ da nisem za otroka vzela ne vem stvari za preobleči, ker kao, kako sem slabo poskrbela za otroka. Ja menda ne bom šla, če sem pobegnila, ne bom šla s kufrom, da me vidijo, mu takoj povejo, me dobi za prvim vogalom, vzela sem otroka, v njen ruksakec sem dala stvari, da ima otrok stvari za vikend, pa laptop sem vzela in šla.

Še so grožnje s strani njega, na CSD-ju je ravno v Kranju, ko smo se šli pogovarjati za stike, najprej sva bila skupaj vabljeni, potem pa narazen in je bil potem gospod zelo užaljen in je pač dal svojo izjavo in potem je na koncu izjave zapisal, da se on absolutno ne strinja z ločitvijo, ker pa če se bom ločila od njega, me bo pa tožil, ker sem ga lažno ovadila, pa take in v glavnem on se ne strinja z ločitvijo, da bo vse naredil, da bo on dobil otroka in ne vem kaj vse. Halo, jaz sem rekla, punčka lahko vidi očeta kadar koli bo hotela, na CSD-ju v Mariboru pa itak najprej ful pisma, ne vem kaka ljubezenska, pa ne vem, kaj

vse mi je pošiljal, ker jih jaz tako nisem brala, pa je socialna delavka vse shranila, pa me je vsakokrat obvestila, pa laže, ne vem, celi širni familiji, kako me ima on rad, pa naj me prepričajo, da se vrnem. potem pa na koncu, ko nič več ni dosegel s tem, ne vem koliko mesecev, je pa dal prijavo, da sem suicidalna, pa da sem nevarna za otroka, pa ne vem, kaj vse v glavnem in da nisem normalna, potem pa je še nekaj imel, pa mi socialna delavka ni vse v detajle povedala, kaj je vse to bilo, ne vem kake obtožbe, pa je moja socialna delavka rekla, da to pa ne bo nekaj v redu, najprej tako ljubeče in ful ne vem ljubezenska pisma in ono in tretje, potem pa po določenem času ne vem obtožbe pa to, da pa to ne gre skupaj, pa je bila stvar zaključena, zdaj pa na CSD-ju v Kranju poskuša doseči to, da bi midva imela eno srečanje skupaj s socialno delavko na CSD-ju, sploh ne vem, zakaj, kako so že to opredelili, kot neko svetovanje ali nekaj takega. Kako svetovanje, jaz se hočem ločiti.

[N]ajprej pol pisma ful ljubečega in ne vem kaj vse, potem pa mi na koncu pribije, da ker se on ne strinja, če se bom jaz ločila, bo pa ne vem on vse naredil. Saj sem rekla, evo že spet pa enake iste finte, vmes med vrsticami lahko razbereš, da je tisto ti ti ti, če ne boš naredila tako kot ti bom jaz rekel, pa boš ti videla. Mislim, meni nobeden ne more, jaz sem z njim živela in meni nobeden ne more reči, kako se je on spremenil, pa kako se je spremenil, ni variante, itak se je sam zabil in zato je tudi bilo, sam splet glede prepovedi približevanja je bil izdan pozitivno za mene, zaradi tega, ker se je sam zabijal, ker se pač s samim svojim zagovorom, je dajal takšne dvomljive odgovore, zato.

Zdaj mislim tukaj v Ljubljani ostati, seveda, jaz ne mislim ven iz Ljubljane iti, ker tukaj imam svoje življenje, M. se je tudi navadila na vrtec, na vse, jaz pa tudi, meni se ful dopade, prvič v življenju imam življenje v svojih rokah in svoboda je največ, kaj jo lahko ima človek.

[S]e sploh ne spomnim, kako moj mož izgleda, se ga ne spomnim, da bi ga lahko opisala v obraz, kakšen je on, zbrisala sem si ga iz spomina. sicer jaz nimam nič proti njemu, jaz njega ne sovražim, ampak nimam nobenih čustev, kot da je en tujec, ki ga nisem nikoli srečala. On je oče mojemu otroku in glede tega sem tudi rekla, nimam nobenih problemov, da potem, ko se bodo začeli stiki, da se bomo pogovarjali, ampak izključno in samo o otroku in nič več.

On ima prijatelje, on jih v bistvu ima, ker njegov moto je, da v bistvu njemu je pomembno, kaj si drugi mislijo o njem, kakšen pa je on v resnici ne rabijo vedeti in njega vsi poznajo kot zelo prijetnega, takega mirnega, v tem smislu, se pa je izdal na primer enkrat sam, ko se je s hišnikom skregal zaradi enega evra in me je hišnik poklical na zagovor in jaz sem morala iti k hišniku zagovarjati bivšega moža, kot da bi zagovarjala otroka. Mene je bilo tako sram, da sem mislila, da se bom pogreznila v zemljo. Res in zakaj, zaradi tega ker je bil en evro več na položnici napisan in to njemu ni šlo v račun in je hišnika kar

sredi ceste, pločnika zaustavil, ko ga je videl in mu začel težiti, ko mu je hišnik lepo rekel, naj pride k njemu na kavo, da se bosta že pomenila, naj prinese položnico pokazati, pa vse in sem jaz mogla iti na zagovor, so znali ljudje tudi videti, ampak niso uvideli, tega niso sprejeli tako, kot jaz takrat, ko sem ga spoznala, pa sem pač nekak zavestno spregledala te stvari.

[P]ri svojih 32. letih, kot da sem, ko o tem govorim, ne vem, kot da je bilo neko drugo življenje, kot da nisem bila jaz, kot da se sploh ni zgodilo, kot da so vse grde sanje bile. Res, pa vem, da je najbolj kruto, ko se vse v bistvu dogaja za štirimi stenami, pa ti je tako hudo, pa si ne moreš, nimaš dokazov, razen jaz fotografij, pa tega zdravniškega potrdila nimam, nobenega ni bilo. Valda me ne bo pretepel, pa se ne bo grdo obnašal pred kom drugim, toliko neumen ni, je pa bil zelo spreten v tem, da je potegnil vodo na svoj mlin, zelo dobro mu je šlo in mu še vedno gre, ampak nima veze.

Zdi se ji, da nima podpore s strani svoje svetovalke in če bo tako še naprej, bo razmislila, če bi jo zamenjala. Bila je šokirana nad obtožbo, da se je zelo drla na svojo hčerko, kar v hiši ni dovoljeno. Svetovalka jo je obvestila, da bo imela zelo resen pogovor z njo in vodjo hiše. Sama je mnenja, da zelo lepo skrbi za hčerko, sicer je rekla, da res že tako ali tako glasneje govori in se ji zdi, da je potrebno neke meje otroku postaviti, sicer bo vse po svoje počela, vendar se ji zdi, da ni nanjo kričala.

Enkrat je že morala menjati varno hišo, ker je takrat tudi prišla obtožba, da je izdala lokacijo, kar ni bilo res (svetovalke so dobile to sporočilo na njihov telefon – službeni) in je morala menjati lokacijo, samo ena svetovalka se ji je postavila v bran. Takrat jo je to zelo šokiralo, začela se je jokati in je dobila epileptični napad. Zdi se ji, da nekatere uporabnice to počnejo, ker jim nisi všeč in podobno. Večkrat je slišala tudi, da ne poskrbi dobro za otroka.

Svojega bivšega moža pa je spoznala v Kranju, ko je šla tja na neko srečanje društva Makedoncev, ker je sama začela plesati makedonske etno ples v Mariboru. Ko sta bila skupaj, ji je dovolil plesati te makedonske ples, saj je tukaj vse poznal in je vedel, da mu bodo vse povedali, ker je bil drugače zelo ljubosumen. Ni pa ji dovolil plesati srbskih plesov ali pa, da bi bila v srbsko-črnogorskem društvu.

PRED NASILJEM

- s starostjo 9 mesecev so jo straši odpeljali k babici v Bosno, kjer je bila do tretjega leta, nato se je vrnila nazaj v Maribor, tukaj je bila kakšno leto, pred šolo se je še enkrat preselila v Bosno in se vrnila nazaj in začela hoditi tukaj v malo šolo in šolo,
- ni hodila v vrtec, marsikatera soseda je skrbela zanjo, najraje je bila v stanovanju sama – *počutila se*

je svobodno, čeprav je bila cel dan zaklenjena notri (imela je ključ),

- *do 12. leta se je izmenjalo vsaj 7 družin* – ko je začela hoditi v šolo, sta starša vsako pomlad in jesen šla v Bosno obdelovati zemljo – *to je nanjo pustilo velik pečat* (starši niso imeli nikoli časa zanjo, bilo ji je hudo, ko je gledala, da imajo drugi otroci mamo, ona pa ne, čeprav jo je imela),
- *na fakulteti je hodila k psihologinji* – rekla ji je, da je v osnovni šoli preskočila svoja leta (puberteto), v 8. razredu je začela plesati folkloro z ljudmi, ki so študirali, ni imela svoje družbe (vrstnikov),
- *ni imela izhodov* – šele konec srednje šole, ko je brat zaključil osnovno šolo, *vsako leto je šla s folkloro na turnejo*,
- *pri 4 letih je dobila epilepsijo* – padla je iz gugalnice in je imela hud pretres možganov, morala je to skrivati, ker so to jemali kot neko hibo, za katero je dobro, da se ne ve, ker te bodo zavrgli, se ne boš poročila itd., to je veljalo predvsem v Bosni, oče se je tega zelo držal, pomembno mu je bilo, kaj bodo drugi rekli, oče jima je vedno govoril, da sta otroka iz delavske družine in ker ima epilepsijo, se mora dvakrat, trikrat več potruditi, da bo dosegla srednji nivo, tako kot doseže nekdo, ki skoraj nič ne dela, potem ker si ženska, moraš biti venomer tiho, čeprav imaš prav,
- *šla je na srednjo ekonomsko šolo v Maribor* – hotela je iti na pedagoško, pa ni mogla, ker ima epilepsijo, ravno tako na zdravstveno, turistična šola ni bila očetu všeč, potem pa se je odločila za ekonomsko, ker je bila všeč njenemu očetu,
- *šla je na fakulteto, ko je izvedela, da bi se morala poročiti* – dogovarjanje izza njenega hrbta, rekla je ne in šla na fakulteto (Ekonomska fakulteta Maribor, študij računovodstva) – delala je, ker si je sama plačevala študij (v manjših privatnih firmah, ponavadi je nadomeščala porodniške),
- *ni znala reči ne, da bi se postavila zase* – morala je paziti, da ni nikogar prizadela, ni pa bil problem, če je kdo užalil njo, morala je biti tiho, saj »kaj bodo drugi rekli« (ne tukaj, v Bosni),
- *na fakulteti je spoznala fanta, ki ni bil po merilih staršev* – prvič, zato ker je bil Slovenec, drugič pa zato, ker je bil otrok ločenih staršev in ko ji je oče rekel, kako naj povabi njegove starše na njihov božič (7. januar), če pa sta ločena – *delal je probleme tam, kjer jih ni bilo, zaradi tega fanta sta jo tudi vrgla iz stanovanja*, oče ji je rekel, ali bo delala tako kot bo on rekel, ali pa naj da ključ na mizo in gre, pa je dala ključ na mizo, se obrnila in šla – nekaj časa je bila pri njem in *so se začeli psihični pritiski* – oče je zbolel, vročino je dobil in jo klical, kakšna je, da ga noče niti pogledati priti, ko je bolan in se je vrnila nazaj in prvo, kaj je oče rekel, je bilo, *kaj bodo sosedi rekli, da so oni ugledna, spoštovana družina* (kar so tudi bili), za očeta je moralo biti vse popolno, kar pa ni bilo, je zanj veljalo za odklonilno – *rekel je, da za probleme noče, da zna in naj jih sama rešita*,
- *imela je še enega fanta (Ptuj)* – z njim je bila 3 leta in pol, bil je iz zelo liberalne družine, prvi konflikt je bil po enem letu pa pol, njegova mama se je preveč vpletala,

- *leta 2005 je spoznala zadnjega partnerja v Kranju na srečanju društva Makedoncev (plesala makedonske etno ples v Mariboru), leta 2006 se je preselila k njemu v Kranj, leta 2008 se je pri 29 letih poročila.*

MED NASILJEM

- *ko je bila noseča (2. mesec), se je vse začelo – 2 večja incidenta: 1.) potisnil jo je, ko sta stala na hodniku blizu vrat, da je zletela v dnevno sobo v polico od televizije in je potem imela veliko modrico na levi nogi, 2.) skregala sta se, ker je začela kvačkati, da bo to delala eno leto, da nima časa, da je noseča, začela se je jokati, da je lahko srečen, da sploh zna, kaj narediti, ne da jo venomer maltretira, takrat pa je pobrala nogavice, da jih pospravi in kar naenkrat se je znašla na postelji in on na njej, klečal je na njej, ji tiščal roke k prsim in v usta, ni mogla dihati in je mislila, da bo umrla – od takrat se ga je začela zelo bati, potem pa, ko je bilo vsega konec, se je začel jokati in razlagati, kaj vse je moral doživeti, kaj se mu je zgodilo in da ni mogel dovoliti, da gre, ker je takrat, ko je začela pobirati stvari, mislil, da se pakira, da bo šla in on tega njej ni mogel dovoliti,*
- *ko je prišel otrok, se je bolj posvetila družini (pustila študij – še 1 letnik) – po porodu je videla, da to ne bo šlo, da nekaj ni v redu, venomer so bila neka opravičila – da je on iz Makedonije, da so tam drugačni pogoji za življenje ipd., veliko mu je povedala o sebi, zato se ji je na začetku predstavil kot zelo liberalna oseba, vse, kar mu je bilo tuje, se ni dotaknil (kitajska restavracija), venomer mu je mogla dokazovati s stavki in besedami, da ga ima rada (včasih do 2., 3. ure zjutraj), prepiri so se začeli vsak dan – povodi za to so bile bedarije, zelo je bil podoben njenim staršem, ker je videl probleme tam, kjer jih ni bilo,*
- *ko je začela delati v Ljubljani (prevajalka sodnih prevodov), je želel, da bi delala doma na računalniku – da ne bi hodila ven,*
- *enkrat ji je rekel, da zase ima, zanjo pa ne – denar, sram jo je bilo, ker je morala prositi starše za denar,*
- *poniževal jo je, ko ni hotela imeti spolnih odnosov – rekel ji je, da se je poročil, da ima doma, pa še zastonj je,*
- *prvič, ko je prišla policija, so napisali obema samo kazen – rekli so, da oni niso sodniki, drugič, ko je intervenirala, so jo odpeljali iz stanovanja – klicala je SOS telefon, 5 dni za tem je šla k staršem v Maribor (27. december 2007), ker je vedno bilo nekaj – podprli sta jo in je takrat ostala, prihajal je k njej, se jokal, obljubljal, da bo boljše, potem so ji tudi doma začeli govoriti, da bo prišlo do sodišča, da ji bo CSD vzel otroka, ker ima epilepsijo, rekli so ji, naj počaka 6 mesecev in če ne bo boljše, naj se vrne nazaj in ko je enkrat prišel in ga je videla skupaj s hčerko, ji je bilo težko in se je vrnila nazaj (januar 2008) – jasno mu je dala vedeti, če v enem letu ne bo boljše, se bosta sporazumno*

ločila in se je že po nekaj dnevih začelo s psihičnimi pritiski, dvakrat jo je prijel za vrat v pričo otroka itd.,

- *ostala je celo več kot 1 leto in mu dala veliko možnosti, da se bo spremenil – 30. maja 2009 (sobota) je pobegnila od njega*, povod je bil dežnik, ki si ga je sposodila od sodelavca, grozil ji je, pošiljal grozna sporočila, opazoval, kaj počne, skoraj zbil na parkirišču pred hčerkinim vrtcem ipd., naslednji dan, ko je šel službo, je v hčerkin nahrbtnik dala nekaj stvari za 3, 4 dni ter vzela laptop in sta šli z vlakom v Maribor k njenim staršem,
- *drugi so ga imeli za prijetnega, ni se pokazal, kakšen je v resnici* – enkrat se je izdal sam, ko se je skregal s hišnikom za 1 € (hišnik jo je poklical na zagovor, sam ni hotel iti).

PO NASILJU

- *starša sta takoj naslednji dan (v nedeljo) začela zahtevati, da se mora vrniti nazaj*, ob strani ji je stal samo brat, starša sta se dogovarjala z njenim možem izza njenega hrbta, da se bo vrnila, *obljubila jima je, da se bo vrnila, vendar se je dobila v centru s prijateljico, ki jo je peljala na CSD*, kjer je dala svojo izjavo, pa še ovadbo na policijo in *so jo odpeljali v krizni center (Maribor)* – tukaj je bila 21 dni, potem pa je *šla v varno hišo v Ljubljano (SOS telefon)* – 22. junij 2009,
- *2, 3 mesece je prekinila stik skoraj z vsemi* – samo z bratom in dvema prijateljicama se je slišala, staršem se ni javljala, ker ji nista bila v oporo,
- *selila se je iz ene varne hiše v drugo* – sum, da je izdala lokacijo varne hiše (svetovalke so dobile sporočilo), tudi v tej hiši je bila deležna pritožb s strani ostalih sostanovalk – da se je drla na svojo hčerko (morala na razgovor s svojo svetovalko in vodjo hiše) – *ima občutek, da je nekatere ne marajo, hkrati pa čuti, da ji njena svetovalka ne zaupa* – razmišlja, da bi jo zamenjala,
- *dobila je grajo s strani kriminalista, da ni dobro poskrbela za otroka*,
- *ima prepoved približevanja (mož)* – ker je govoril, da bo hčerko peljal v Makedonijo, če bo šla od njega in se ločila,
- ko je prišla s hčerko na obisk, je oče hotel, da bi prespali doma in je rekla ne, ker *se je spomnila, kako je bilo nazadnje, ko je prespala*, vendar jima ni hotela povedati – *postalo ji je slabo, vsa se je tresla, ona ni tega predelala, psihično tega ne prenese, ker se spomni, da so jo zavrgli kot kup dreka*,
- *mož še zmeraj kliče njene starše*, kako jo ima rad in naj jo prepričajo, naj pride nazaj, *šel je na obisk k njeni teti z idejo, naj jo povabi na obisk, hkrati pa tudi njega*,
- *ko je bila v kriznem centru, jo je klical, pošiljal sporočila, na CSD-ju v Kranju sta se dogovarjala za stike* – zaradi prepovedi približevanja sta bila povabljeni ločeno, zaradi česar je bil užaljen in je napisal izjavo ter na koncu napisal, da se ne strinja z ločitvijo in da bo vse naredil, da bo dobil otroka, *na CSD v Maribor je na začetku pošiljal veliko pisem zanj*o – pol pisma zelo ljubečega, na

- njena ovadba je bila na tožilstvu ovržena,
- načrti za prihodnost: ima v načrtu končati študij (stara je 32 let) – 6. in 7. stopnjo, rada bi naredila izpit za sodnega tolmača, poskrbeti za otroka (stara 3 leta), kandidirati za socialno stanovanje, na CSD-ju urediti stike – glede stikov nima nobenih zadržkov,
- na sodišču prevaja sodne prevode – dela po pogodbi, ker ima s.p. (računovodski servis in prevajalstvo), računovodstva ne more več opravljati, ker nima dostopa do dokumentacije, ki ji je ostala v prejšnjem stanovanju – ne more priti v stanovanje, niti v spremstvu policije, ker ji je vmes poteklo začasno bivanje v stanovanju.

4.2. Ugotovitve

PRED NASILJEM

Vseh 5 žensk, s katerimi sem opravila intervjuje – 4 stare 32, 1 pa 51 let, so v otroštvu doživele veliko žalosti in bolečine. Živele so v pomanjkanju ljubezni, alkoholu, nasilju, prepirih in so si venomer želele popolne družine. Bile so tudi naučene, da je moški glava družine. Postale so zelo nesamozavestne, polne enih strahov in razočaranj:

- **B.** je zgodaj izgubila mamo (10 let), **E.** pa oba starša (oče pri 13, mama pri 16 letih), kar ju je čustveno zelo prizadelo, **S.** se je rodila kot nezaželen otrok – oče je izvajal nasilje nad njo, **Si.** je mama zapustila pri 9, 10 letih – odraščala v domu Malči Beličeve, **L.** pa je do 12. leta zamenjala vsaj 7 družin;
- **B.** in **E.** sta bili doma priči nasilju, preprom, alkoholizmu – pri **B.**, **E.** in **S.** oče, pri **Si.** pa mama;
- **S.** je doživela pri 12 letih spolno zlorabo (sošolkin oče), **E.** je morala kot otrok iti k sorodnikom služiti (rejništvo), ker jih je bilo doma preveč (8 otrok), tam je doživljala nasilje, 4 leta kasneje se je vrnila domov (mama hudo zbolela), po mamini smrti je 5. mesecev skrbela za 6 bratov in sester (eden brat je umrl pri 4 letih, ker ga je zbil avto), potem pa jih je CSD razdelil sorodnikom, ker ni bila še polnoletna, **L.** je pri 4. letih dobila epilepsijo – padla je z gugalnice (pretres možganov);
- **E.** se je življenjska pot zaključila pri 16 letih (po mamini smrti), **L.** je preskočila puberteto (skoraj celotno otroštvo sama skrbela zase, družila se je s starejšimi od sebe – FS Študent).

V želji po ljubezni in drugačnemu življenju kot v otroštvu so si zgodaj našle fante, partnerje, nekatere so

se tudi poročile in kmalu spoznale, da ni vse tako kot, so si zamislile:

- **B.** je imela prvega fanta pri 15 letih, katerega ni videla 5 let – po vrnitvi sta hodila še 2 meseca in se poročila (21 let stara) – bil ji je *izhod v sili, med njima ni bilo ljubezni* (zelo je bila omejena doma v Bosni, brez službe, slabe plače) – imata enega sina (3 leta), **E.** je svojega prvega moža *spoznala pri 17 letih* – takrat je *ostala sama, šokirana zaradi mamine smrti* – dobila sta enega sina (33 let), **S.** se je pri 15 letih zelo zaljubila, ni ne videla, ne slišala okrog sebe – prvi ji je rekel, da jo ima rad, dobila sta 2 sina (12 in 7 let, drugi se je rodil gluhi), **Si.** si je *želela popolnoma drugačno življenje kot mama (mož, otrok, družina)* – pri 22 se je poročila, dobila hčerko (9 let), **L.** je v času študija imela nekaj mesecev fanta (na nek način ji je omogočil svobodo – počela stvari, v čemer je bila prej bolj omejena);
- **E.** se je po 10, 11 letih ločila od prvega moža, bil je zelo nasilen do nje – takrat se je zaljubila v drugega (sodelavec) in se poročila z njim v upanju, da bo boljše, imata 2 sina (23 in 19 let) – po 23 letih spet ločitev (razočaranje – ljubica) – v razočaranju in osamljenosti si je našla novega partnerja preko Komersovega oglasnika – ni bilo ljubezni, obljube (da ji ne bo treba delati, da jo bo vzdrževal ipd.), **Si.** se je ločila, saj je v tem zakonu psihično zelo trpela – tašča, mož, kateri je bil pod vplivom mame – nekaj let kasneje spoznala drugega, kateri se ji je predstavil kot zelo prijazen, kar je bilo vse zaigrano, **L.** je po prvem fantu imela še enega fanta, ki je bil iz zelo liberalne družine – po 3 letih in pol se je zaključilo (vpletanje njegove mame) – kasneje pa je spoznala še enega moškega, s katerim se je tudi poročila, prikazal se je kot liberalna oseba (veliko je povedala o sebi in je vedel, kaj si želi) – kar se je kmalu izkazalo kot neresnično – rodila se jima je hčerka (3 leta).

MED NASILJEM

Kaj kmalu pa so spoznale, da ni vse tako lepo, kot so si predstavljale, da bo, saj se je kmalu po poroki začelo nasilje. Prvič je bil zanje velik šok, ni jim bilo jasno, kaj se dogaja in so iskale neka »razumska« opravčila, ta začarani krog pa je venomer krožil – po nasilju je bilo vedno nekaj časa zelo lepo, bili so ljubeči do njih, polni lepih obljub, kmalu pa je bilo spet po starem in teh lepih obdobjih je bilo vse manj, hkrati pa so bila vse krajša. Potrebovale so veliko let, da so ta krog prekinile in ga zaključile z odhodom. Z nasiljem so jih imeli pod nadzorom in kontrolo, kazali so se kot zelo močni, v bistvu pa se je za vsem tem skrivala ena uboga, nebogljenka oseba, brez moči – z nasiljem so se le »filali«:

- **B.** je prvi nasilni incident doživela že 1. mesec po poroki, **E.** je prvi mož tepel že takoj, ko se je preselila k njemu, drugi je bil psihično zelo nasilen do nje – tega ni dolgo opazila, tretji pa je bil do nje nasilen od trenutka, ko je šla živeti k njemu, pri **S.** se je že takoj začelo z laganjem, varanjem,

obljubami – 4 leta si je zatiskala oči (zelo zaljubljena), ko je ugotovila, da jo vara in potem še, da ji ne plačuje zdravniškega zavarovanja, kakor ji je obljubljal, se ji je svet podrl – odločila se je za odhod in ugotovila, da je noseča – po vrnitvi se je šele začelo – venomer je bila sama, zasvojen je bil z igrami na srečo, s čimer jih je spravil v finančne težave – prihajali so ljudje, grozili, terjali denar ipd., Si. ni 10, 11 mesecev opazila, kakšen je v resnici – prvič je bilo tako hudo, da je mislila, da jo bo ubil (s školjkico (obesek) jo je rezal po telesu), L. je prva 2 incidenta doživela v 2. mesecu nosečnosti – drugič je bilo tako grozno, da je mislila, da jo bo ubil (z nogami je klečal na njej in ji tiščal roke v usta in k prsim, da ni mogla dihati – dobila je epileptični napad);

- **B.** je mož prvič pretepel v Bosni (povod je bil prepir, katerega je imel s svojim očetom – strinjala se je z njegovim očetom in s tem razjezila svojega moža) – do odhoda v Slovenijo (2., 3. mesec po poroki) je bil mir (živela sta z njegovima staršema in si takrat tam ni preveč upal), v Sloveniji se je vse začelo po 2, 3 tednih, takrat pa je bilo skoraj vsak dan in je bilo to zanj zelo hudo obdobje, **Si.** je prvič doživela nasilje v svojem stanovanju v Ljubljani (s hčerko je živela tam 5, 6 let, z njim pa približno 1 leto) – do odhoda na Gorenjsko je bilo vse v redu (ni si upal preveč zaradi sosedov, lastnikov) – na Gorenjskem pa je imela 1 ali 2 tedna mir, potem pa se je začelo tudi 2-krat, 3-krat na teden ==> oba partnerja sta se pokazala, kakšna sta v resnici, bila sta nabita od igranja, samo čakala sta, kdaj bosta lahko izbruhnila, oba sta veliko pila (alkoholizem) – **B.** to ni bilo všeč in mu je velikokrat to tudi rekla, kar pa je bilo pogosto povod za prepire, pa tudi za nasilje, drugemu (**Si.** partner) pa je bil alkohol nadomestna substanca, ker je bivši narkoman, spravil se je tudi na njeno hčerko, tudi **E.** 3. partner je bil alkoholik – ko je bil pijan, je bilo najhujše (naredil je tisto, kar je v treznem stanju samo govoril – grožnje);
- nasilje so doživljale skoraj vsak dan – **B.**, **E.**, **S.** in **L.**, **Si.** pa 2-krat, 3-krat na teden;
- vse so doživljale psihično nasilje, fizično pa vse, razen **S.**, katera je najpogosteje doživljala ekonomsko nasilje, spolno nasilje pa **S.** in **Si.** ter **E.** pri 3. partnerju;
- najpogosteje so bili povodi za nasilje malenkosti, ljubosumje ipd.

Poleg nasilja pa se pogosto srečajo še z ostalimi problemi, na katere je predvsem vplivalo nasilje ter nasilni partner:

- *finančne težave* – **B.** je morala vzdrževati celo družino, mož ni imel redne službe, pogosto pa je dobil denarne kazni za prehitro vožnjo in pod vplivom alkohola, katere je morala ona plačevati, **E.** se je že rodila v zelo revni družini, kjer je bilo veliko otrok, morala je iti k sorodnikom služiti in ko je mislila, da se bo končno postavila na noge, je z drugim možem vzela v najem vinograde, nekaj pa sta jih posadila – za to sta vzela veliko kreditov, katere je večinoma podpisovala ona – 4, 5 let sta

- *služba* – **E.** je zaradi 2 moža *pustila 2 službi* – prvo zato, ker je bil ljubosumen na 1. moža in ni želel, da bi ga vsak dan srečevala, drugo pa zato, ker sta se začela ukvarjati z vinogradništvom, **S.** je, ko je šel mož na Kubo, *morala prevzeti bife*, v katerem ni bilo ne kurjave ne zaloge, *sama je morala skoraj vse postaviti gor*, pa še delala je, *da se povrne njegov dolg državi*, **Si.** je partner rekel, *ko sta se preselila na Gorenjsko, naj zamenja službo* in si najde bližje Kranju, kar pa ni hotela, **L.** je partner težil, *ko se je zaposlila kot prevajalka sodnih prevodov, naj ostane doma in dela preko interneta, da ji ne bo treba hoditi ven* – ljubosumje;
- *psihične težave* – **B.** na trenutke ni mogla nič – *ne delati, ne skrbeti za otroka, samo spala in ležala bi*, **E.** je šla *po poskusu samomora (škropivo, tablete, vino – črpanje želodca) v psihiatrično bolnišnico*, kjer je bila dolgo časa, tudi med prazniki (nihče je ni prišel pogledati), *po odhodu od 2. partnerja si je poskušala urediti življenje* – imela je *probleme z nogo*, zaradi česar je imela 4 operacije, takrat je *psihično zelo zbolela (depresija)*, zato jo je sin odpeljal v psihiatrično bolnišnico, **S.** je *nekajkrat čisto sesulo* – prvič se je to zgodilo, ko se je *spomnila, da je bila spolno zlorabljena* (4 leta nazaj), 2 leti nazaj, ko je ta možki, ki jo je zlorabil, umrl (samomor), mami ni hotela povedati, kaj ji je naredil in ko ji je poskušala dopovedati, da ne bo šla na njegov pogreb, se je *psihično čisto sesula*, nazadnje pa se je to zgodilo oktobra 2008 – od takrat je začela *sprejemati neke odločitve, s katerimi se je boljše počutila* (za svoj rojstni dan je šla za 3 dni v toplice), **Si.** in **L.** sta bili *zelo utrujeni od vseh psihičnih pritiskov* in sta se *po prihodu v varno hišo zelo spočili* – dolgi spanci brez strahu, glavobolov.

Ko je bilo življenje z njimi že tako nevzdržno, so se odločile, da gredo. Spoznale so, da jih ne morejo spremeniti, da lahko ta krog nasilja prekinejo samo z odhodom, pa tudi otrokom so hotele vse najboljše – niso hotele, da trpijo in gledajo, kako se njihovi očetje spravljajo nanje tako fizično kot psihično.

Veliko se jih je ravno zaradi te močne ljubezni do svojih otrok odločilo za ta velik korak. Nekatere so že prej nekajkrat šle, ampak so se vračale nazaj – prihajali so, se jokali, obljubljali, da bo boljše itd.:

- **B.** je že *enkrat šla od svojega partnerja k svoji prijateljici* – prihajal je k njej, se jokal, ji obljubljal, nakar se je vrnila nazaj, nekaj časa je bilo v redu, v tem času je tudi zanosila in je bilo celo nosečnost v redu – kmalu po rojstvu sina pa je bilo vse po starem, **E.** je prvega partnerja zapustila, ker jo je vedno tepel, vendar je prišel za njo in ji grozil s pištolo – vrnila se je in se v tem času z njim poročila ter zanosila (sin) – po vrnitvi ni bilo nič boljše, 2. partnerja je pustila, ko je videla, da ne bo več šlo – šla je k sinu in se po 3 dneh vrnila nazaj, **S.** ga je zapustila, ko je izvedla, da jo vara in ji ni plačeval zdravstvenega zavarovanja, kakor ji je obljubljal – šla je k staršem (noseča) – prišel je za njo – se ji je opravičeval, jokal, obljubljal in se je vrnila – takrat se ji je pekel šele začel, **L.** je policija ob njihovi 2. intervenciji spremila ven iz stanovanja, po 5 dneh je šla k staršem (27. december 2007) – prihajal je, tudi starši so zahtevali, naj se vrne, videla ga je skupaj s hčerko in se vrnila (po enem mesecu) – kmalu pa je bilo spet po starem;
- **B.** je svojega moža dokončno zapustila 24. oktobra 2008 (po 10 letih) – močna ljubezen do otroka jo je spodbudila k temu, zadnji mesec je venomer pil, pa še nekaj dni pred odhodom ga je ustavila policija zaradi prehitre vožnje in pod vplivom alkohola – denarna kazen, kar jo je zelo razjezilo – šla v krizni center (Ljubljana), po dveh mesecih pa v varno hišo (DNK) – na koncu junija 2009 si je našla stanovanje in se v začetku julija preselila, **E.** je prvega moža zapustila po 10, 11 letih – zaljubila se je v drugega – 2. mož, katerega je zapustila po 23 letih zakona – ko je šla prvič od njega, se je po 3 dneh vrnila (velikonočni ponedeljek) ter doma vse počistila in oprala, zatem pa dokončno zapustila – 28. marca 2008 (petek) – šla k sinu, po nekaj dnevih pa v Ljubljano, kjer je bila 4 mesece, potem pa se je vrnila nazaj v Maribor (problemi z nogo), kjer je imela enosobno stanovanje – preko Komersovega oglasnika je našla 3. partnerja, katerega je po 7 mesecih zapustila (26. junij 2009) – šla je najprej k sinu, za tem pa v krizni center (Maribor), po 3 tednih pa v varno hišo (Ljubljana – DNK), **S.** je dokončno šla 19. avgusta 2009 (po 16 letih) v varno hišo (DNK), **Si.** je zapustila partnerja v začetku novembra 2008 (po dveh letih razmerja) – šla je v krizni center (Ljubljana), po 10, 11 dneh (23. novembra 2008) pa v varno hišo (DNK), vmes se je preselila še iz neke v dvojko (varna hiša), ker je blizu živela sodelavka – junija 2009 pa se je preselila v stanovanje, **L.** je zapustila moža 30. maja 2009 (po 3 letih zakona) – povod je bil dežnik, zaradi katerega sta se kregala – šla je k staršem – zahtevala sta, da se vrne nazaj k možu – 1. junija 2009 je šla v krizni center (Maribor), čez 21 dni pa v varno hišo (Ljubljana – SOS telefon) – morala se je seliti iz ene hiše v drugo (prijava, da je izdala lokacijo – doživela epileptični napad).

PO NASILJU

Vse so naredile zelo pomemben korak v svojem življenju in v tem kratkem času zelo napredovale tako same kot tudi njihovi otroci (viden uspeh v šoli, trud, več se pogovarjajo, gradijo zaupanje). V kriznih centrih in varnih hišah so dobile oporo svetovalk, hodile so na psihoterapije, kjer so se veliko naučile o sebi, kaj bi rade, kako reči ne, postale so bolj samozavestne, močne. Zelo so napredovale in se psihično zelo dvignile ter na novo zaživele. Bile so ponosne na svoj korak, dosegle so svoj mir in so čutile neko olajšanje, kot da jim je neko breme padlo s hrbta. Nekatere so dobile občutek, da imajo končno življenje v svojih rokah, svobodno voljo, na drugi strani pa so se še vedno spopadale s strahom, kaj bo, ko jih bodo srečale, z nezaupanjem, če bodo lahko imele koga sploh še rade, s strahom pred vezami, odnosi. Hkrati pa so se srečale še z veliko ovirami in problemi, ki so bili posledice teh nasilnih odnosov, s katerimi pa so se zelo uspešno spopadale:

- **B.** je po odhodu še grozil, klical njene prijateljice, imela je finančne probleme, probleme v službi (ni smela prej iti iz službe po sina v vrtec), še vedno ima probleme s sinom, ko se vrne s stikov z njim – grdo govori, finančno ne skrbi zanj, nista še ločena (ima začasno skrbništvo, skupnega premoženja nimata), **E.** je včasih čisto na koncu – ne more hoditi (januarja je imela invalidsko komisijo), najmlajši sin noče slišati zanj (z 2. se je že nekajkrat slišala in videla 1-krat), 1. in 3. partner jo nadlegujeta po telefonu, finančni problemi – varna hiša ji je znižala najemnino stanovanja, ker ji trgajo z računa za kredite (od 170 € socialne pomoči ji trgajo 150 € za kredite), sedaj živi skromno (hodi na Rdeči križ, Karitas), ko je začela iskati delo, je kar zablokirala, enkrat se je skregala z eno izmed sestanovalk iz hiše – razmišljala je, da bi poklicala 3. partnerja, da jo pride iskat (premisllila si je), **S.** je grozil, da jo bo ubil, počakal pred šolo mlajšega sina (zavod za gluhe – ve, kje je), da jo bo polil s kislino po obrazu, da bo šolo vrgel v zrak, s starejšim sinom pa poskuša navezati stik preko facebooka, netloga, maila (ima prepoved približevanja zaradi groženj, ki jih je izrekel) – piše mu, da ima njiju z bratom rad, na 1. mestu pa predvsem mamó – sina je s tem zmedel (ni še navezal stika z njim – ima še njegovo zaupanje), vložil je kazensko ovadbo zoper nje, da je lažno pričala – obtožbe, da je alkoholičarka, psihična bolnica itd. (spolno zlorabo uporablja kot izgovor za vse), ni še predelala spominov na spolno zlorabo, sin ji je enkrat rekel, da sovraži njo in brata in se želi vrniti domov – takrat jo je to zelo bolelo (razmišljala je, da ni ravnala prav – mama jo je takrat vzpodbujala, da vztraja), **Si.** se je težko navadila življenja v varni hiši (različne ženske, en fantek je izvajal nasilje nad svojo mamó – podoživljala nasilje), klical jo je po telefonu, pošiljal sporočila, enkrat jo je čakal pred službo in jo sledil z avtom – takrat jo je skoraj spodrinil s ceste, ko ga je zagledala, se je peljala proti policiji (načrt varnosti, katerega je naredila v varni hiši), poskušal je manipulirati z njo – šel v psihiatrično bolnišnico v Begunje s pretvezo, da se gre zdraviti od alkohola

– s tem jo je *hotel pridobiti nazaj*, **L.** ni imela podpore staršev (zahtevali so, da se vrne nazaj) – z njima je prekinila stike 2, 3 mesece, on pa še vedno kliče starša, prihaja na obisk k njenim sorodnikom – njeno teto je prosil, naj jo pokliče na obisk in še njega hkrati, *klical jo je, pošiljal sporočila, pošiljal pisma na CSD Maribor* (pol ljubeča, pol grožnje – kar je bilo možno razbrati med vrsticami), *na CSD Kranj se dogovarjata za stike* – ker ima prepoved približevanja, sta bila poklicana ločeno – bil je užaljen in je podal izjavo, da se ne strinja z ločitvijo in da bo naredil vse, da bo dobil hčerko, podal je še prijavo, da je suicidna, nevarna za otroke itd., *skuša doseči srečanje na CSD Kranj* – zakonsko svetovanje, *nima dostopa do stanovanja* – niti v spremstvu policije (poteklo ji je začasno bivanje v stanovanju), *njena ovadba je ovržena*.

V prihodnosti imajo zase in za otroke veliko načrtov. Najprej želijo poskrbeti zase, saj so skozi nasilen odnos pozabile nase (skrbele so za partnerje, otroke ter hkrati poskušale preprečiti nasilje), potem pa še za otroke, da bi jih spravile h kruhu. Trenutno vidijo svoje življenje brez moških ter si ga mislijo urediti v Ljubljani (najti stanovanje – **E.**, **S.** in **L.**), poleg tega pa še:

- *šola*: **B.** razmišlja o tem, da bi se nekam vpisala, **S.** želi narediti gostinsko šolo – njena velika želja (šiviljsko šolo je pustila), **Si.** se je vpisala v zdravstveno šolo (plačal Lions club), **L.** pa želi narediti 6. in 7. stopnjo – končati še zadnji letnik ter narediti izpit za sodnega tolmača;
- *služba*: **B.** razmišlja o morebitni novi službi, **E.** si išče delo preko Salomonovega oglasnika (rada bi opravljala nego ali čistila) – šla je že na en razgovor (deljenje dijaških malic – dijaški dom), kjer so jo vzeli za poskusno dobo, **S.** se želi zaposliti, razmišlja, da bi odprla svoj bar ali gostilno.

5. RAZPRAVA

Nasilje nad ženskami je najpogostejše definirano kot način nadzorovanja, ki ga izvaja ena oseba nad drugo, v tem primeru moški nad žensko. Kaže se na različne načine – fizično, psihično, spolno ali pa ekonomsko nasilje in prinaša veliko posledic, s katerimi se morajo ženske spopadati, da lahko preživijo. Največkrat se dogaja v prostoru »zasebnega«, kar ženske še bolj prizadene, saj pogosto nimajo nikogar, na kogar bi se obrnile, saj je njihov družbeni svet zelo omejen, hkrati pa tudi drugi jemljejo družino kot prostor »zasebnega«, kamor se ne smejo vpletati, vsak nasilni incident pa sprejemajo kot prepir med zakoncema, katerega bosta sama rešila. Pri nasilju gre za neenakomerno porazdelitev moči med spoloma. Moški pogosto z nasiljem kažejo svojo moč, s katero ženske spravijo v strah ter si jih podredijo. Za vso to močjo pa se skriva ena zelo uboga in nebolgljena oseba, ki se z nasiljem samo »fila« in se kaže kot zelo močna oseba. To pa se dogaja ženskam ne glede na rasno, kulturno, nacionalno, versko, razredno ali katero pripadnost in ga imajo za kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin žensk – pravice do varnosti, do življenja brez strahu in prisile, do telesne integritete. V družbi pa pogosto vlada še prepričanje, da je nasilje pač reagiranje moškega v težavah, ki jih povzroča partnerica ali otrok (izguba nadzora).

Nasilje je zelo dolgotrajen proces, ki se zaključi z odhodom ženske. Zanj je značilna izrazita dinamika, v kateri si različna obdobja sledijo in si jih je najlažje predstavljati v obliki kroga: prvo obdobje je naraščanje napetosti, temu sledi nasilje, tretje obdobje je proces opravičevanja, na koncu pa še obdobje miru – »medeni tedni«, katero je zelo pomembno, saj se v njem odloča, ali bo odnos pretrgan ali ne. Prijazno in ljubeče vedenje moškega žensko zmede in je to zanjo nagrada, da ji je uspelo obdržati odnos, ko pa nastopi obdobje naraščanja napetosti, bo naredila vse, da bi to napetost zmanjšala in je tako krog nasilja sklenjen. Dlje kot traja odnos s povzročiteljem, krajša so obdobja med posameznimi fazami in tako vedno pogostejše prihaja do nasilja, njegove oblike pa so lahko vedno hujše in do obdobji medenih tednov pogosto ne pride več.

Vse intervjuvanke so se prebijale skozi otroštvo brez ljubezni, odraščale so v nasilju, prepirih, nekatere so zgodaj ostale brez mame ali pa odraščale pri drugih družinah, v mladinskem domu. To je nanje pustilo zelo velik pečat in so si želele popolnoma drugačnega življenja kot njihove mame, predvsem popolno družino, katere same niso imele in je niso niti poznale. Mlade, nekatere zelo mlade (stare od 15 do 29 let) so spoznale svoje partnerje, ki so se na začetku predstavili kot zelo dobri, prijazni, sčasoma pa se je izkazalo, da je bilo vse to zaigrano, ena pa je iz razočaranja in osamljenosti prehajala iz enega razmerja v drugega in bila vedno razočarana, iskala je vsaj malo ljubezni, katere ni dobila pri nobenemu – prvega je spoznala pri 17, bil je zelo nasilen do nje, pustila ga je po 10, 11 letih zakona, ko se je noro

zaljubila v drugega (29 let) in se z njim poročila, po 23 letih ga je pustila, saj je bil do nje psihično zelo nasilen, zadnji 2 leti je imel tudi ljubico, le nekaj mesecev kasneje, pri 50, je preko Komersovega oglasnika našla tretjega partnerja, kateri je bil zelo nasilen do nje. Večina jih je prvič slišala besede »rad te imam«, živele so v lepih obljubah, ki so se kmalu spremenile v nenehen strah in grozo. Z nasiljem so si jih podredili in jih spravili pod nenehen nadzor. Prvi nasilni incident je bil zanje šok, ni jim bilo jasno, kaj se dogaja, mislile so, da je prišlo do pomote, potem pa so začeli z opravičili, da jim je zelo žal, da se to ne bo več ponovilo ter z izgovori, da se to ne bi zgodilo, če jih ne bi spravile ob živce, za vse so bile same krive. Za tem dogodkom je bilo nekaj časa mir, vse so naredile, da se to ne bi več ponovilo in so si mislile, da je vse v redu in da je takrat šlo samo za pomoto. Pred drugimi so se kazali kot zelo dobri, kakor njim na začetku – tako sta partnerja dveh intervjuvank hotela, da se preselita drugam – eden iz Bosne v Slovenije, drugi pa iz Ljubljane na Gorenjsko – bila sta nabita od igranja in sta po selitvi kar eksplodirala, takrat se je šele začelo – prvi skoraj vsak dan, drugi pa 2-krat, 3-krat na teden (prvi nasilni izbruh sta imela že v prvem skupnem domu – 1. v Bosni, 2. v Ljubljani, potem pa je bilo do selitve mir – prvi se je nadzoroval pred svojima staršema, drugi pa pred lastniki in sosedi, s katerimi se je njegova partnerka zelo dobro razumela). Nekajkrat je bilo tako hudo, da so nekatere mislile, da jih bodo partnerji ubili. Bilo pa je tudi lepih trenutkov, katerih je bilo proti koncu vse manj in so jih zasenčili vsi nasilni izbruhi. Poleg nasilja pa so se spopadale še z drugimi težavami – finančne težave (večina jih je morala vzdrževati celo družino, ena se je ubadala s krediti, druga z dolgovi, ena pa je bila finančno prepuščena sama sebi), problemi s službo (partnerji so zahtevali, da zamenjajo službe, ena je zaradi moža pustila kar 2 službi), psihične težave (bile so čisto na koncu, nekajkrat jih je sesulo (depresija), poskusi samomora) itd. Vse so doživljale psihično, večina fizično, 3 spolno, ena pa ekonomsko nasilje. Nekatere so že prej nekajkrat šle, vendar so se vedno vrnile nazaj – partnerji so prihajali k njim, jih prosili na kolenih, naj se vrnejo, jokali, obljubljali ter jim s tem vzbujali občutke krivde, kar je prispevalo k temu, da so se le vrnile nazaj. Ko pa je bilo že zelo nevzdržno – prepiri zaradi malenkosti, ljubosumje, nasilje, so se dokončno odločile za odhod (po 7 mesecih do 23 let razmerja), hkrati pa niso hotele, da bi to gledali njihovi otroci, pri eni se je njen partner celo spravil na njeno hčerko. Sprejete so bile v krizne centre in varne hiše, kjer so dobile podporo, hodile na psihoterapije ter se veliko naučile o sebi in postale bolj samozavestne, močne. Po odhodu so se srečale še z nekaterimi problemi, s katerimi so se uspešno spopadale – finančni problemi, grožnje s strani partnerjev, klici, problemi v službi, z otroki, nezaupanje, strah, osamljenost itd. Sedaj imajo veliko načrtov za prihodnost (4 stare 32 let, 1 pa 51) – poskrbeti zase in za otroke, narediti šolo, najti službo itd. Dosegle so svoj mir, nekatere imajo sedaj občutek, da imajo življenje končno v svojih rokah in so svobodne.

Vse so bile zelo zadovoljne s pomočjo, ki so jo dobile v kriznih centrih in varnih hišah in so bile mnjenja, da bi bilo treba tega več. Tudi z ostalimi organi in organizacijami, na katere so se obrnile po

pomoč, so bile na splošno zadovoljne, razen dveh, ki sta imeli slabe izkušnje s kriminalistoma, ki sta vodila njun postopek – ena je imela občutek, da se do nje obnaša kot do kriminalke, spraševal jo je potankosti, katere so bile zelo boleče, zlomil jo je in je skoraj že prekinila postopek (s tem se je hotel prepričati, če je njena prijava »resna« in če se ne bo premislila ter prijavo odmaknila), drugi pa je kriminalist očital, da ni dobro poskrbela za hčerko, ker ni zanjo vzela dosti oblačil iz stanovanja, hkrati pa je imela še probleme s tožilstvom, katero ji je zavrglo ovadbo, kljub dokazom, ki jih je priložila (fotografije in zdravniško potrdilo), vendar je njen partner dal nekatere izjave, nad katerimi se ni mogla zagovarjati, eni ni bil všeč odziv in delo CSD-ja, ko se je obrnila nanje po pomoč, da bi njenega moža povabili na razgovor z njo – zakonsko svetovanje, ni ji bilo všeč, da se niso bolj potrudili, eno pa so enkrat že zavrnilo za brezplačno pravno pomoč, ker je prejemale nek denar, katerega so trgali za kredite in njej ni ostalo nič, ko pa je bila v varni hiši, so ji pri tem pomagale svetovalke, so ji le odobrili brezplačno pravno pomoč – popolnoma drugače so jo jemali, ko se je svetovalna delavka iz varne hiše zavzela zanjo, ena pa je imela tudi s policijo dve slabi izkušnji – prvič, ko je policija intervenirala v nasilnem incidentu, je obema s partnerjem napisala samo kazen za motenje javnega reda in miru, ker so rekli, da oni ne vejo, kdo je začel in da niso sodniki, drugič, ko so intervenirali, so bili zelo prijazni in so jo spremili ven iz stanovanja, druga slaba izkušnja z njimi pa je bila po odhodu, ko je niso hoteli spremeniti v stanovanje po stvari, ker naj bi ji poteklo začasno bivanje v tem stanovanju, hkrati pa jim je tudi mož grozil, da jih bo tožil, če bodo prišli.

Ugotovitve, ki sem jih dobila z raziskavo, je težko posplošiti zaradi premajhnega vzorca žensk, ki so bile pripravljene sodelovati, hkrati pa tudi zaradi velike količine podatkov, kateri so mi otežili obdelavo samih intervjujev. Podatki se mi zdijo na splošno veljavni, razen pri enem intervjuju sem se srečala s problemom, da se moja intervjuvanka ni držala rdeče niti pogovora in je skakala iz ene teme pogovora na drugega, kar mi je še dodatno otežilo obdelavo. Vprašanja so bila odprtega tipa in je bila nevarnost tudi, da bi intervjuvanke zašle s pogovora, zato sem imela pripravljena podvprašanja, ki so mi pomagala, da sem svoje sogovornice spomnila na kakšne podrobnosti. Po drugi strani pa ne prikažejo celotne situacije, v kateri so se nahajale mnoge ženska, ki so preživele nasilje – raznih dogodkov, trpljenja, strategije preživetja itd. S svojo raziskavo sem na splošno zadovoljna, saj mi je pomagala, da sem pridobljeno znanje povezala s teorijo in prakso.

6. SKLEPI

- Nasilje nad ženskami je zelo dolgotrajen, saj ne gre nikoli za eno samo dejanje (kakor v družbi velja prepričanje, da gre samo za izgubo nadzora) in dinamičen proces, ki poteka v obliki kroga in se zaključi šele z odhodom ženske.
- Nasilje je kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin žensk – pravice do varnosti, do življenja brez strahu in prisile, do telesne integritete.
- Pri nasilju gre za neenakomerno porazdelitev moči med spoloma – moški na ta način kaže svojo moč in si jo na ta način podredi in spravi pod nadzor.
- Z nasiljem se jim je njihov družbeni svet in socialna mreža zelo zožala, postale so zelo nesamozavestne, nesamostojne, polne dvomov, strahov, niso znale reči ne, doživele so veliko bolečin, psihično so bile čisto uničene, utrujene itd.
- Najpogosteje doživljajo psihično nasilje, katerega ženske dolgo ne opazijo in se ga tudi ne zavedajo, hkrati pa je tudi na zunaj najmanj vidno in dokazljivo, temu sledi fizično, katerega večinoma edinega tretirajo kot nasilje in je najbolj vidno (modrice) ter dokazljivo (fotografije), temu sledita še spolno nasilje, za katerega pogosto velja prepričanje, da se ne dogaja znotraj zakonske zveze, ampak zunaj nekje na ulici s strani popolnih neznancev ter ekonomsko nasilje, katero se pogosto pojavlja skupaj z ostalimi tremi oblikami nasilja (plačevanje denarnih kazni, vzdrževanje družine), srečujejo pa se še z ostalimi oblikami nasilja: omejevanje gibanja, stikov in osebne svobode, kateri so pogosto stalni spremljevalci nasilja;
- Nasilje je ženskam povzročilo veliko problemov, s katerimi so se morale spopadati tako v razmerju z njimi kot tudi po odhodu – finančne težave, problemi s službo, otroki, grožnje itd.
- Ženske, ki so preživele nasilje, so bile deležne zelo bolečega otroštva – brez ljubezni, nasilje, prepiri ipd. – hitro so odrasle (želja po drugačnem življenju – popolna družina itd.);
- Pogosto v družbi velja prepričanje, da so nasilneži večinoma alkoholiki, kar ne drži – alkohol pogosto daje nasilnežem samo pogum, da naredijo tisto, kar v treznem stanju samo govorijo in grozijo, hkrati pa veliko raziskav pokaže, da je mnogo alkoholikov, ki v svojem življenju niso nikoli dvignili roke nad svojimi partnerkami;
- Povzročitelji nasilja so pogosto »normalni«, »vsakdanji«, »običajni« ljudje, ki jih srečujemo vsak dan, pogosto so tudi »zgled« ljudem (iz »zgodnih družin«) in ne tisti, ki izstopajo v svoji deviantnosti (da se sprehajajo z orožjem, grozijo itd.) – v družbi velja formula dobro = lepo, kar pa velikokrat ne velja;
- Po odhodu iz nasilnega odnosa si ženske urejajo življenje na novo brez nasilnih partnerjev, večina se jih obrne po pomoč v kakšne nevladne organizacije – varne hiše, krizne centre itd., hodijo na psihoterapije, svetovanja, da si pridobijo samozavest, se spopadejo s svojimi težavami,

v teh organizacijah si izdelajo tudi načrt varnosti, poskušajo uresničiti svoje načrte, plane za prihodnost, po odhodu pa si pridobijo tudi svobodo, katere že dolgo niso imele, končno občutijo, da delajo po svoji volji.

7. PREDLOGI

- redno izobraževanje in usposabljanje za delo z ženskami, ki so preživele nasilje (prepoznavanje nasilja, razumevanje dinamike nasilja – da razumejo, zakaj prej niso zapustile svojih nasilnih partnerjev, zakaj se pogosto vračajo nazaj, kaj jih zadržuje v takem odnosu, strategije preživetja itd.) – pomembno je predvsem, da se ženske na prvem srečanju počutijo varno, da so deležne kakšne spodbudne besede, podpore, da so slišane in poslušane ter da jim dajemo občutek, da se jim popolnoma verjame in se jim to tudi pove, s čimer jih opogumimo in opolnomočimo;
- razbremenitev centrov za socialno delo, s čimer se spopadajo predvsem v manjših krajih – zaposlitev več socialnih delavcev/delavk ter s tem nekatere razbremeniti nekaterih pooblastil in področij dela, kjer se čutijo najmanj kompetentne (nimajo dovolj znanja itd.) in se osredotočijo na tista področja, kjer se čutijo bolj uspešni;
- dajanje večjega pomena medinstitucionalnemu sodelovanju (multidisciplinarni timi, izobraževanja itd.), s tem pa prispevati k večjemu zaupanju v delo ter učinkovitost organov in organizacij;
- potreba po več nevladnih organizacijah, ki se ukvarjajo z nasiljem (varne hiše, krizni centri), predvsem po vseh delih Slovenije (prevelika centraliziranost teh institucij v večjih mestih, predvsem v Ljubljani);
- spodbujanje ljudi, organov, organizacij k prijavljanju nasilja v družini – jih poučiti o tem (pravilniki o delovanju (protokoli), kampanje, delavnice itd.);
- večja uporaba in upoštevanje novosprejete zakonodaje (zakon o preprečevanju nasilja v družini, zakon o policiji – pravilnik o prepovedi približevanja kraju oziroma osebi itd.) – seznanitev žrtve nasilja o njihovih pravicah (npr.: ureditev stanovanjskega razmerja, pravica do brezplačne pravne pomoči itd.);
- delo s povzročitelji nasilja – da se ta program vpelje v več organizacij in s tem spodbuja k sodelovanju predvsem tiste, ki imajo namen spremeniti svoje vzorce vedenja (vsakemu povzročitelju pa se pove, da obstajajo takšni programi in se jim pove, kakšen namen imajo, kaj se počne tam in se jih povabi, če se jih želijo udeležiti – upoštevamo njihovo voljo);
- ozaveščanje javnosti o resnosti problema, ki ga prinaša nasilje nad ženskami – delavnice za širšo javnost, več kampanj (ne samo ob dnevu boja proti nasilju – 25. november) – pri tem pa je potrebno predvsem poudariti, da nasilje nad ženskami ni sodoben pojav, ampak se to dogaja že od nekdaj, vendar je bilo vse to skrito za štirimi stenami »varnega« prostora družine, v preteklosti je bilo tudi bolj tolerirano – moški je glava družine, danes pa se vse več žensk opogumi, zapusti svoje nasilne partnerje ter jih prijavi na policijo, predvsem pa je pomembno, da k temu sedaj pristopamo z ničelno toleranco;

- skupine za samopomoč – da bi delovale tudi lokalno, npr.: na posameznih CSD-jih (ne samo v okviru varnih hiš, kriznih centrov ter drugih nevladnih organizacijah, ki se ukvarjajo s tem), na podlagi samoiniciative žensk, ki so preživele nasilje, pri čemer se lahko obrnejo za podporo k strokovnim delavkam, če se kdaj srečajo s kakšnimi problemi, dilemami – supervizija, svetovanje ipd.

8. LITERATURA

- Aničić, K. [et al.], Veselič, Š. (ur.). 2007. *Na poti iz nasilja: prakse dela proti nasilju nad ženskami*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Bezenšek - Lalič, Olga. 2009. *Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Božac Deležan, Lorena. 1999. Ko je najnevarnejša institucija zakon, najnevarnejši prostor dom, najnevarnejša oseba partner. V: Vera Kozmus Vodušek, *Dosje: *Nasilje nad ženskami*. Ljubljana: Urad vlade Republike Slovenije za žensko politiko.

Na spletu dostopno na:

<http://www.drustvo-sos.si/index.php?page_id=100> (2. maj 2009).

- Dolinar, Mojca. 2008. *Metode socialnega dela v Kriznem centru Ženske svetovalnice za ženske in otroke žrtve nasilja: diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Na spletu dostopno na:

<http://www.fsd.uni-lj.si/ediplome/pdfs/dolinar_mojca_N4938.pdf> (19. april 2009).

- Draginc, Vesna. 2007. *Učinki skupine za samopomoč, žrtvam nasilja: diplomatska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Na spletu dostopno na:

<http://www.fsd.uni-lj.si/ediplome/pdfs/draginc_vesna_N4845.pdf> (20. april 2009).

- Filipčič, Katja. 2002. *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
- Haralambos, Michael. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Ignatova, Vesna. 2004. Institucionalne oblike pomoči žrtvam nasilja. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Ignatova, Vesna. 2004. Zatočišče za ženske in otroke – žrtve nasilja. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Jalušič, Vlasta. 1992. *Dokler se ne vmešajo ženske ---: ženske, revolucije in ostalo*. Ljubljana: Krt.
- Kalan, Mateja. 2007. *Mobbing – nasilje na delovnem mestu: diplomsko delo*. Kranj: B&B, Višja strokovna šola.

Na spletu dostopno na:

<http://www.bb-kranj.si/.../Kalan_Mateja-Mobbing-nasilje_na_delovnem_mestu.pdf> (29. april 2009).

- Kaliman, M., Knez, T. 2009. *Telo kot sredstvo sporočanja in premagovanja stisk mladostnikov*.

diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Na spletu dostopno na:

<http://www.fsd.uni-lj.si/ediplome/pdfs/kaliman_manca_knez_tadeja_N5101.pdf> (23. december 2009).

- Kazenski zakonik. Uradni list RS, let. 2008, št. 55. Ljubljana.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20082296>> (20. februar 2010).

- Kobal Grum, Darja. 2007. Nasilje v družini je vidno, lahko pa tudi skrito. *Vita: zdravstvenovzgojna revija*, 13, 61, 3–4.

Na spletu dostopno na:

<http://www.revija-vita.com/Nasilje_v_druzini/Nasilje_v_dru_inah_je_vidno_l/nasilje_v_dru_inah_je_vidno_l.html> (29. april 2009).

- Kodele Kos, Katjuša. 2004. Trgovina z ljudmi. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Konvencija Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi (Priloga). V: Sandi Čurin (2006), *Uveljavljanje mednarodnopravnih dokumentov s področja boja proti trgovini z ljudmi*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
- Lampič, M., Horvat, D. 2004. Skupina za samopomoč kot oblika pomoči ženskam z izkušnjo nasilja. Papež, Irena. 2004. Zagovorništvo. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Leskošek, Vesna. 2006. Mreže pomoči žrtvam trgovine z ljudmi – pomen medinstitucionalnega sodelovanja. V: Sandi Čurin (ur.), *Uveljavljanje mednarodnopravnih dokumentov s področja boja proti trgovini z ljudmi*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
- Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Papež, Irena. 2004. Zagovorništvo. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Plaz, Maja. 2004. Nasilje proti ženskam v družini, partnerskih in sorodstvenih zvezah. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
- Plaz, Maja. 2004. Nasilje proti ženskam: oblike, stereotipi in dejstva, posledice, dinamika in normalizacija nasilja, zakaj ženske vztrajajo v nasilju. V: Dalida Horvat, Doroteja Mugnaioni

Lešnik, Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.

- Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi. Uradni list RS, let. 2004, št. 95. Ljubljana.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200495&stevilka=4211>> (2. maj 2009).

- Predlog zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) – EVA 2006-2611-0097. 2007. Ljubljana: MDDSZ.

Na spletu dostopno na:

<http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/z_preprec_nasilja_v_lada_sep07.pdf> (2. maj 2009).

- Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. Uradni list RS, let. 2009, št. 104. Ljubljana.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2009104&stevilka=4667>> (20. februar 2010).

- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. Uradni list RS, let. 2009, št. 31.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200931&stevilka=1386>> (20. februar 2010).

- Pušnik, Mojca. 2004. *Nasilje med vrstniki*. Ljubljana: ZRSS.

Na spletu dostopno na:

<http://www.zrss.si/doc/_Kopija%20od%20Nasilje%20med%20vrstniki.doc> (29. april 2009).

- Rener, Tanja. 2006. Težave s pojmom družine. V: Tanja Rener [et al.], *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanju nasilja v družini 2009–2010. Uradni list RS, let. 2009, št. 41.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/content?id=92436>> (20. februar 2010).

- Robnik, Sonja. 2004. Nasilje v zasebni sferi – sistemski zakon z vidika nasilja nad ženskami. V: Polona Selič (ur.), *Nasilje v družini – poti do rešitev*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.varuh-rs.si/projekti-in-promocija/projekti/arhiv-projektov-in-konferenc/povzetki-referatov/sonja-robnik/>> (18. julij 2009).

- Selič, Polona. 2004. Nasilje nad starejšimi – o motivaciji, moči (pooblastilih) in potrebnih virih

za ukrepanje. V: Mirko Vaupotič (ur.), *Evropska unija – priložnost tudi za starejše*. Ljubljana: Zveza za tehnično kulturo Slovenije.

Na spletu dostopno na:

<[http://www2.arnes.si/~ljzotks2/starejsi/gradivo/word/KRANJ_NASILJE_NAD_STAREJSIMI_SE_LIC\(4.1\).doc](http://www2.arnes.si/~ljzotks2/starejsi/gradivo/word/KRANJ_NASILJE_NAD_STAREJSIMI_SE_LIC(4.1).doc)> (29. april 2009).

- Švab, Alenka. 2006. Družinske spremembe. V: Tanja Rener [et al.], *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Urek, Mojca. 2008. Načrt varnosti (interno gradivo). V: Mojca Urek, *Ženske in moški v socialnem delu – spol in nasilje: skripta (2. del), šolsko leto 2008 –2009*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Van der Ent, D. W., Evers, Th. D., Komduur, K. 2001. *Nasilje nad ženskami – odgovornost policije: za kvalitetnejši delo policije v primeru nasilja nad ženskami*. Ljubljana: Društvo Ženska svetovalnica.
- Veselič, Špela (ur.). 2007. *Nasilje!: kaj lahko storim?*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Na spletu dostopno na:

<http://www.drustvo-sos.si/index.php?page_id=79> (29. april 2009).

- Walsh, Barent W (2008). *Treating Self-Injury: A Practical Guide*. New York: Guilford Press.

Na spletu dostopno na::

<<http://www.amazon.com/Treating-Self-Injury-Barent-Walsh-PhD/dp/1593852169>> (13. februar 2010).

- Zakon o policiji. Uradni list RS, let. 2009, št. 66. Ljubljana.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200966&stevilka=3053>> (2. maj 2009).

- Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Uradni list RS, let. 2008, št. 16. Ljubljana.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=487>> (2. maj 2009).

- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Uradni list RS, let. 2004, št. 69. Ljubljana.

Na spletu dostopno na:

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>> (18. julij 2009).

- Zaviršek, Darja. 1997. Diskurzi o nasilju in pomoči. *Socialno delo*, 36, 5–6, 329–345.
- Zaviršek, Darja. 2000. *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: Založba /cf.
- Zaviršek, Darja. 2005. Vloga služb socialnega varstva pri obravnavi nasilja nad ženskami in otroki. *Javna uprava*, 41, 2-3, 553–570.

- Zaviršek, Darja. 1994. *Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Zaviršek, D., Zorn, J., Videmšek, P. 2002. *Inovativne metode v socialnem delu: opolnomočenje ljudi, ki potrebuje podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.
- Zavratnik Zimic, S., Kavčič, U., Pajnik, M., Lesjak - Tušek, P. 2005. *Kje v sestavljenki: trgovanje z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje*. Ljubljana: International Organization for Migration.

Internetni viri:

- Akcijski načrt za preprečevanje nasilja v družini 2010–2011 (osnutek).
< http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/akcijski_nacrt-preprecevanje_nasilja_v_druzini.pdf > (22. februar 2010).
- ARS VITAE – Društvo za pomoč odvisnim od nedovoljenih drog: Nasilje.
<<http://arsvitae.si/sl/page/view/Nasilje>> (29. april 2009).
- Društvo Ženska svetovalnica. <<http://www.drustvo-zenska-svetovalnica.si/>> (29. april 2009).
- Društvo za nenasilno komunikacijo. <<http://www.drustvo-dnk.si/>> (29. april 2009).
- Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji: Kampanja Sveta Evrope za boj proti trgovini z ljudmi. <http://www.coe.si/sl/dejavnosti/prioritetni_projekti/trgovina_z_ljudmi/> (29. april 2009).
- Mobbing – Slovenska stran o mobbingu: Mobbing – oblika nasilja na delovnem mestu.
<http://www.bilten.net/univerza/dokum_free/t-mobbing2.doc> (29. april 2009).
- Splošno o samopoškodovanju. <<http://samoposkodovanje.klin.org/splosno.html>> (29. april 2009).

Zloženke

- Izobraževalna zloženka o nasilju nad ženskami in enakosti med spoloma. 2007. *Nasilje nad ženskami je ovira za doseg enakosti med spoloma*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.

Intervjuji:

- Intervju z B., Ljubljana, 7. oktober 2009.
- Intervju z E., Ljubljana, 13. oktober 2009.
- Intervju s S., Ljubljana, 14. oktober 2009.
- Intervju s Si., Ljubljana, 16. oktober 2009.
- Intervju z L., Ljubljana, 10. november 2009.

9. POVZETEK

V družbi se vsak dan srečujemo z različni stereotipi o nasilju nad ženskami, ki pogosto nasilje minimalizirajo ter zanikajo. Pogosto velja prepričanje, da so si ženske same krive, da se jim to dogaja, hkrati pa dejanja moških »razumsko« opravičujejo. S tem postavljajo v neenakovreden položaj osebe, ki povzročajo nasilje, in osebe, ki ga doživljajo. Tako sem želela s svojo diplomsko nalogo raziskati, kdo so ženske, ki so preživele nasilje, kakšno življenje so imele pred tem in kako so si ga uredile po odhodu iz tega nasilnega odnosa.

V prvem delu svoje diplomske naloge sem s pomočjo obstoječih virov poskušala opredeliti problematiko nasilja nad ženskami, katera se pogosto kaže kot način nadzorovanja moškega nad žensko in kot posledica neenakomernih razmerij moči med spoloma, kar predvsem izvira iz kulturnih vzorcev, škodljivih vplivov določenih tradicionalnih navad ali običajev, danes pa tudi prisotnosti velikega vpliva medijev. Ta pojav še zaostrejuje socialni pritiski, predvsem sram pred prijavo nekaterih dejanj, pomanjkanje dostopa žensk do pravnih informacij, pomoči in zaščite, pomanjkanje zakonov, ki učinkovito prepovedujejo nasilje nad ženskami, kot tudi pomanjkanje vedenja o vzrokih in posledicah nasilja. Pri nasilju gre za kršenje temeljnih človekovih pravic – pravice do varnosti, do življenja brez strahu in prisile, do telesne integritete. Pogosto pa se skriva za zaprtimi vrati družine in je ljudem večinoma nevidno, če pa ga že opazijo, se pogosto nočejo vmešavati v njihovo zasebnost. Nikoli ne gre za enkratno dejanje in se kaže kot zelo dolgotrajen proces s težkimi posledicami, ki ga pogosto ženska prekine z odhodom iz tega odnosa. Zanj je značilna izrazita dinamika, v kateri si različna obdobja sledijo in si jih je najlažje predstavljati v obliki kroga – 1. naraščanje nasilja, 2. nasilje, 3. proces opravičevanja, 4. obdobje miru – »medeni tedni«. Odločilni trenutek za odhod nastopi, ko ženska zavestno spozna, da ni pomembno, kaj stori oziroma česar ne stori – na partnerjevo nasilje ne more vplivati.

V drugem delu pa sem se lotila raziskave ter naredila 5 poglobljenih intervjujev z ženskami, ki so preživele nasilje, katerih kontakte sem dobila na Društvu za nenasilno komunikacijo ter Društvu SOS telefon. Poklicala sem svetovalni delavki obeh organizacij, kateri sem spoznala v Društvu Ženska svetovalnica in z njima tudi že sodelovala – s prvo kot praktikantka, z drugo pa kot prostovoljka. Na DNK-ju sem dobila kontakte 4 uporabnic – 2 bivših in 2 zdajšnjih, na SOS telefonu pa 2 kontakta. Vse so mi potrdile sodelovanje, vendar ga je ena kasneje prekinila zaradi selitve v drug kraj. Dobila sem se z njimi na nevtralnem mestu, kjer so imele mir in so se počutile varno. Vse pogovore sem snemala in jih zapisala ter zapise pokazala vsem 5 in jim jih tudi dala. S tem pa sem potem začela tudi z obdelavo – kvalitativno raziskavo intervjujev ter določila enote kodiranja – pred, med in po nasilju.

Na podlagi rezultatov sem ugotovila, da so vse v otroštvu doživele veliko žalosti in bolečine, saj so živele v pomanjkanju ljubezni, alkoholu, nasilju, prepirih in so si venomer želele popolne družine. Postale so zelo nesamozavestne, polne enih strahov in razočaranj. V želji po ljubezni in drugačnemu življenju so si zgodaj našle fante, partnerje, nekatere so se tudi poročile in kmalu spoznale, da ni vse tako, kot so si zamislile, saj se je kmalu začelo nasilje. Prvič je bil zanje šok, ni jim bilo jasno, kaj se dogaja, iskale so opravičila – ta začarani krog pa je venomer krožil – po nasilju je bilo vedno nekaj časa zelo lepo, ljubeči so bili do njih, polni lepih obljub – kmalu pa je bilo spet po starem – teh lepih obdobjih pa je bilo vse manj in vse krajša so bila – veliko let so potrebovale, da so ta krog nasilja prekinile in ga zaključile z odhodom. Z nasiljem so jih imeli pod nadzorom in kontrolo, kazali so se kot zelo močni, v bistvu pa se je za vsem tem skrivala ena uboga, nebogljen oseb, brez moči. Ko je bilo življenje z njimi že tako nevzdržno, so se odločile za odhod, saj so spoznale, da jih ne morejo spremeniti. Veliko se jih je za ta velik korak odločilo ravno zaradi močne ljubezni do svojih otrok. Nekatere so že ta korak prej nekajkrat naredile, ampak so se pogosto vračale nazaj – prihajali so, jokali, obljubljali, da bo boljše itd. V kriznih centrih in varnih hišah so dobile oporo svetovalk, psihoterapijo, kjer so se veliko naučile o sebi, kaj bi rade, kako reči ne, postale so bolj samozavestne, močne ipd. ter v tem času zelo napredovale, tako same kot otroci. V prihodnosti imajo zase in za otroke veliko načrtov, predvsem želijo najprej poskrbeti zase, saj so skozi nasilen odnos pozabile nase (skrbele za partnerje, otroke ter hkrati poskušale preprečiti nasilje), potem pa še za otroke, da bi jih spravile h kruhu.

10. PRILOGA

V prilogi sem od vseh petih opravljenih intervjujev kot primer vključila svoj najboljši intervju ter hotela s tem pokazati, da zgodbe žensk, ki so preživele nasilje, povejo največ in ne prevladujoča prepričanja družbe.

10.1. Intervju

Intervju s Si. (16. oktober 2009)

Otroštvo je bilo v bistvu zelo grdo, mene je mama zapustila, ko sem bila 9, 10 let stara, 3. razred osnovne šole sem bila, bila je alkoholik in sem šla v mladinski dom Malči Beličeve. Tam notri so otroci, ki ne morejo biti doma zaradi alkohola, zaradi pretepanja, nasilja, ali nekaj, zaradi česa te starši zapustijo, ker so razmere slabe in otrok ne more živeti tam in sem bila v domu do konca osnovne šole. Moj bivši partner mi je dostikrat očital, da me je vzgojila država, to mi je dostikrat rekel, ko me je žalil, da me je vzgojila država, ampak jaz sem njemu rekla: »Veš, mene je država veliko bolje vzgojila in ponosna sem nase, bolje me je vzgojila kot tebe.« Jaz sem imela nekako takšen obraz, da me je čisto fajn vzgojila, da sem jaz v redu in v glavnem sem bila potem v stanovanjski skupini, ker sem mogla iz tega doma iti ven, ker tam notri si lahko, dokler ne končaš srednje šole in nato sem šla v stanovanjsko skupino in končala srednjo šolo, šiviljsko. Potem pa sem se zaposlila in ta stanovanjska skupina mi je pomagala najti eno stanovanje, mislim, pomagala, Projekt mesto, to je bilo že dolgo nazaj, mi je celo financiral prvo plačo in potem v glavnem sem začela sama živeti v življenju. Potem sem se poročila, vmes sem srečala od M. očita, sva se poročila in se preselila k njemu v hišo. V tistem trenutku sem začutila, da je to to, da pač hočem otroka, moža, drugače živeti kot moja mama in se je izkazalo, da to ni to, tam je bilo dosti psihično, psihično dosti grozno s strani tašče, njega. Tašča je imela vse prav, jaz kao ne, brez izkušenj, takšne zgodbe pač in sem se odločila, da jaz ne bom tako živela in sem mu dala predlog, ali je on za to, da se odseliva iz te hiše ali pa se ločiva, da jaz ne bom več živela pod isto streho z njegovimi starši, on pa je pač sinček edinček, pa mamica gor pa mamica dol, pa on brez mamice svoje ne bo mogel, in je rekel, da on ne bo šel iz hiše, da se on ne bo odselil in jaz sem počasi začela iskati stanovanje in sem se z M. odselila, ona je bila takrat stara kakšno leto, dobila sem na Orlah zelo ugodno stanovanje, montažna hišica je bila zelo poceni, potem sva tam živeli 5, 6 let, vse je bilo fajn. M. je imela stike z očetom, pa še danes jih ima in potem se je pojavil ta P., ta nasilnež, ampak on je bil ..., jaz sem potem šele izvedela, kaj vse je bil, on je meni zelo glumil, on je imel veliko obrazov, mask, ampak jaz nisem takoj dojela, ker si pač malo zaljubljen, pa nekdo po dolgem času, ki ti je pač naklonjen, te

ima rad, pa po rokah te nosi, pa neke pravlјice doživljaš z njim, ampak samo besedno. No, in potem smo 1 leto živeli v Ljubljani, tam na Orlah, kjer sem bila jaz podnajemnica. On je bil v bistvu brez službe, on je bil bivši narkoman, se je ozdravil, zdaj je pač narkoman ..., mislim, heroína in kokaina sicer več ne uporablja, ima pa alkohol kot drugo substanco, mislim kot nadomestno, drugo substanco. No, in on je meni kakšno leto zelo prikrival, on si je tukaj v Ljubljani našel službo, on je bil zelo takšen, doma je tudi skuhal, tako priden človek in sem rekla: »To je to.« Prvič, ko se je zgodilo, sva bila ... prvič se je zgodilo, ko me je udaril ..., on je na začetku počasi spil pivo zvečer, pa drugi večer spet in tako, ampak se meni to ni zdelo tako hudo. Ok, spiје pivo po napornem dnevu zvečer, potem pa se je začelo, potem pa je začel, tako se je tukaj malo spoznal s temi novimi sodelavci in novim okoljem in potem se je že tako začelo, da je začel zelo pozno domov hoditi, pa ves okajen, pa ni se javljal na telefon. Bil je že tako besedno nesramen, ko je prišel domov, mi ni odgovoril, kje je bil, nič, zelo besedno ... Prvič pa je bilo, mislim, takrat sem mislila, da me bo ubil. Sva bila pri eni moji prijateljici J. in ne vem, kaj je bilo, ali je imel njen sin rojstni dan ali kaj, v glavnem se je nekaj praznovalo in on se je takrat kar močno napil in potem sva šla midva domov in on je začel televizijo in te porno filme, da bo on gledal porno filme in jaz kao zraven in meni to ni, ker jaz tega ne maram, to je zame poniževalno za žensko, zame je to grdo, jaz ne maram tega gledati in jaz do takrat nisem vedla, da to on rad gleda. On meni tega ni omenjal, on je meni venomer govoril o nekem Jezusu, pravlјici, pa hodili smo na neke evangeličanske skupnosti ob nedeljah pred tem, ko je začel piti. Saj pil je verjetno že prej, ampak jaz sem bila malo slepa in nisem opazila prej ali pa se je toliko kontroliral. Mogoče se je kontroliral in potem, ko me je dobil pod svoj nadzor, pa se je malo sprostil in v glavnem, ko midva greva domov in on hoče gledat pač to, jaz ne in on mene zaklene v spalnico, on pa pač v dnevni to gleda in jaz pač potrkam, naj mi odpre vrata, da me nima kaj zaklepati v svojem stanovanju in če mu kaj ne paše, naj pač gre in da se on do mene ne bo tako obnašal. In on odpre tista vrata, on mene tako ..., jaz sem pač takšna kot sem, on pa je meter osemdeset, pa malo več ga je skupaj in me tako prime in me da tam na sedežno in jaz sem imela eno takšno školjkico, turkizno zeleno, modro verižico, zelo lepo in on mene da na tisto sedežno dol in za vrat in mi tisto polomi in s tisto začne rezati in jaz sem takrat mislila, da bom umrla, jaz sem začela jokati, jaz sem njega prosila, naj me pusti, da bom šla spat, naj me pusti pri miru, da ne bom več nič rekla, ker si nemočen, ker ne moreš nič in se počutiš tako slabo in potem, da me bo po obrazu, da bom vsa brazgotinasta, da me nobeden ne bo več imel rad. Take je začel in on je dobil popolnoma drug obraz. Zdaj ko jaz govorim, si zdaj predstavljam, on je bil čisto drug človek, on ni bil on, take izbuljene oči je imel, take modre oči, ampak take kot da bi bile steklene, tisto prav psihopatsko, takrat, ko sem jaz ... mislim ... V glavnem, potem on mene nekako ... nisem pa imela pri sebi niti v bližini nič, da bi lahko koga poklicala. Kaj, nič in potem jaz nekako začnem jokati, pa prositi, pa on meni pravi: »Prosi, prosi.« Kao, da te ne po obrazu in jaz sem ga zelo prosila: »Prosim, prosim.« In sem mu mogla govoriti, da ga zelo ljubim, da ne morem brez njega živeti, take stvari sem mu mogla

govoriti. Potem se je pomiril in me je pustil, potem me je vso pobrisal in to, pa me lepo objel pa ljubčka, pa da me ima najrajši na svetu, pa sva zaspala. To je bilo prvič, ni bila klofuta, ampak je bilo zelo prvič, prvi šok in potem naslednji dan jaz iz službe pošljem sporočilo, če lahko prosim, da spakira svoje stvari, da gre, da jaz ne želim več biti z njim in potem tista fora njihova: »Ne, ne, daj počakaj, te bom jaz doma počakal, se bova pogovorila, oprosti, jaz imam tebe rad, tebe in M., kar je bilo včeraj pozabi, ne vem, kaj mi je bilo.« No in on res ... pridem iz službe, me je počakal, mi je kosilo skuhal, kavica, je vse pospravljeno in spet te zmede, si spet v dvomih in midva se pogovoriva in ostaneva skupaj in potem se dolgo časa ni nič zgodilo, potem so bile še klofutice, ampak ne tako strašno in zdaj razmišljam, on ni začel s klofuto, zato ... ne vem, verjetno, da mi pokaže, da on zna biti grd in da klofuta ni ... da je malo proti temu, kar je zmožen, en strah mislim, da mi je hotel takoj ... In potem je bilo nekaj časa kar v redu, pil ga je, misli tako, kar. Potem pa je začel z idejo, da bi se mi preselili k njemu domov, on je bil iz Gorenjske, s Kranja malo ven, da ima on pač en prizidek, saj sem bila že prej tam in sem spoznala njegove starše, mama je zelo bolna, boga, njegov oče alkoholik, tako zelo neurejena družina isto. No, in potem me je on začel prepričavati, da bi se preselila tja, da ne bo najemnina, da ne bo toliko velikih stroškov, da bomo malo prišparali, da je on podedoval oz. bo podedoval eno staro hišo tam blizu in da bova midva to počasi renovirala in je naredil takšen lep plan, kaj bo iz te hišice naredil. Točno je vedel, na kaj more, ker sem jaz imela neurejeno otroštvo in sem si vedno želela eno družino normalno, hišo, psa, čisto življenjsko. No, in valjda me je uspel prepričati in sva se preselila tja in potem se je začelo, pa je bilo tudi po dvakrat na teden, dvakrat, trikrat na teden, potem je tudi M. fasala, je bila tudi M. udeleženka, je gledala, je bila nekako ... kako mi je žal za M., to se malo počutim krivo, samo ok, zdaj več ni tega, pa nikoli več ne bo tega, sva dali konec. No, potem pa se je začelo, ga je začelo vse motiti. M. je preveč na glas govorila, M. je preveč na glas igrice igrala, M. potih, M. tiho, potem mene v eno sobo, M. v drugo sobo, ona joka, jaz jokam in so se začeli takšni šoki, da je bilo grozno, grozno, grozno. In potem je pustil službo, ni imel denarja, sem mogla za vse jaz skrbeti; in hrana, kozmetika, prašek, to, kar nujno potrebuješ. Potem pa je bilo grozno, tega si nikoli več ne želim. Saj če bi bila sama, bi bilo drugače, ker pa je bil še moj otrok udeležen, temu prej do takrat ... dokler sva bili tukaj, ni nikoli nanjo nič, potem pa je začel in da to M. doživlja ... to me je čisto, saj to me je ... midve sva že 14 dni preden sem se odločila, da bova šli, sem jaz že prej razmišljala, jaz sem že vedla, da je višek. Kar koli sem naredila, ni bilo dobro, vedel je, da se zjutraj ob 5 zbudimo, ker sem mogla iz Kranja v Ljubljano, M. v šolo, jaz v službo in pride ob 3, 4 zjutraj domov in ropota. Zbudi njo. Jaz itak nisem spala, ker sem se bala kaj bo in pride domov toliko pozno in se potem name spravi, na silo odnose in katastrofa, katastrofa, kako sploh lahko ... Vse na silo, jokat zraven, pa reče: »Kaj je, kaj je, kaj ti je toliko hudo?« Čisto nečloveško in sem dostikrat rekla, da bom šla in je rekel: »Kam boš šla, kam, kaj boš šla pod most s tem svojim Cliotom, kam boš šla?« Čisto tako žaljivo, zelo me je hotel ponižati, ker me je hotel onesposobiti, da bi se počutila odvisna od njega, da bi mu bila čisto pod

kontrolo, ampak jaz nisem takšen karakter, sem se mu uprla, uprla sem se s tem, ko sem res šla in to je bilo zanj po moje ... ne vem kaj, kaj me briga. V glavnem jaz sem videla, da tako res ne bo šlo in sem bila dostikrat tudi modra, ampak on je znal ... me ni dostikrat po obrazu, ker je vedel, da sem v službi z ljudmi, da sem med ljudmi in me je po telesu, da se ni toliko videlo, tako je bil pregan. On je v bistvu skupek enih ogromno obrazov, ampak ko sem jaz to dala čez in s P. (psihologinjo), s katero sem se pogovarjala, ko je on začel te obraze dol metati, te maske, on je v bistvu en zelo bogi človek, on je tak revež, brez hrbtenice. On je tak revež, da v bistvu to, kar je on meni delal, on se je samo hranil, filal s tem. Jaz sem bila zelo ponosna nase, da sem šla. Bilo je tako, v nedeljo je bilo sranje, v ponedeljek, torek, sredo pa ni bilo nobenega sranja, bilo je zelo mirno, ker se je on 2, 3 dni potem vzdržal, bil je zelo prijazen, opravičeval, jokal in vse sorte in ni bilo ne vem kaj in to je bilo zanimivo, da sem se jaz odločila tisti trenutek, da grem, ker ni bilo nič, jaz sem njega samo poklicala in mu rekla, da bom naredila kosilo in kdaj bo prišel in je rekel po telefonu: »Joj, sem srečal prijatelje, ki jih nisem videl že 10 let in bom z njimi nekaj spil in bom potem malo kasneje prišel.« On mi je samo to rekel in sem samo rekla: »Čao.« In prekinila zvezo in sem rekla: »M., pojdiva.« »Mami, greva,« in usta do ušes. V 10 minutah sva imeli vse spakirano in v avtu; te najnujnejše stvari, obleke, kozmetiko, šolske potrebščine, tisto, kar je bilo najnujnejše in sva šli proti Ljubljani in kličem krizni center, če imajo mogoče kaj fraj, drugače ne vem, kje bi spale, so imeli hvala Bogu, je bila ena soba fraj, tam sem B. spoznala, samo ona je po enem tednu šla, tako da v kriznem nisva bili veliko skupaj, potem sva bili v hiši. No, in potem jaz kličem v krizni center, da povem kakšna situacija je, soba je bila pač prosta in sva šli tam in s tem sva prekinili. Takrat ko sem šla, ko sem vrečke nosila iz te hiše, sem rekla: »To je zdaj zadnjič in nikoli več, nikoli več.« Sem si rekla sama pri sebi: »Ne pridem več sem, ne prestopim več tega praga, nikoli več.« In potem sva bile v kriznem, lani novembra. Kaj vse se zgodi v enem letu, zelo veliko. Lani novembra sem prišla v kriznega in sem bila tukaj eno 10, 11 dni, ker sem čakala na prosto mesto v varni hiši, potem sem bila sprejeta v varno hišo, v enko in smo potem ugotovili, da tam zelo blizu stanuje moja sodelavka in to ni fajn, ker je to tajna lokacija in se tega ne sme povedati in enkrat sva se celo srečali ... Hvala Bogu, da je bil ravno božič, jaz pa z darilnimi vrečkami, ker v službi delam v domu za ostarela kot bolničarka in svojci ob večjih praznikih tudi nam prinesejo darilo in ona meni: »Ooo, kje si ti, kam pa greš.« In ne vem, sem ji rekla: »Grem k eni prijateljici na obisk, tukaj blizu stanuje.« Tako, da v bistvu ni ..., ampak je obstajala nevarnost, da bi kaj ugotovila, zato sem bila premeščena v to varno hišo, kjer pa je bila B., tam pa sva se midve zelo povezale, predebatirale, skupaj smo hodile k tej P., včasih nama je bilo zelo hudo, zelo težko, počutiš se osamljenega, takšnega zapuščenega, nobeden te ne bo več imel rad, ampak tako iz tega stališča, ker ti ne boš še zaupal, jaz ne bom zaupala nekomu drugemu, bojim se zvez, bojim se odnosov, bojim se z nekom ... ker ne vem kaj me čaka, doživiš, preživiš toliko grdih stvari in enostavno nimaš več potrebe niti želja, da se z nekom nekako zbližaš. Samo pravi P. (psihologinja), da pa smo vseeno ljudje, niso vsi isti in da je potrebno dati času čas in bo

čas pokazal, kdaj bom pripravljena, kdaj ne bo blokade, kdaj se bom jaz sprostila, ker sem še mlada, tako za naprej. Čeprav imam jaz zdaj ene druge plane, jaz sem se zdaj vpisala v 1. letnik v zdravstveno, to je moja dolgoletna želja, pa si je nisem mogla privoščiti zaradi financ, ker sem se iz meseca v mesec neki furala. Tudi zdaj ne bi, ampak iz varne hiše sem spoznala gospe iz Lions cluba in so nam dale možnost, da si lahko vsaka izbere eno željo, ki si jo želi uresničiti v življenju, ki bi lahko one pomagale in jaz sem se odločila za izobraževanje, če bi mi oni plačali in so mi in sem zelo vesela. Zdaj se izobražujem in bom medicinska sestra čez 4 leta, tako da bo tudi moj standard malo višji, če je zdaj čez 500, bo potem takoj čez 1000, se bo dalo lažje živeti, sicer bo verjetno včasih še težko, ampak sem optimist in sem zelo vesela, da končno nekaj naredim zase. V varno hišo sem prišla konec novembra, v kriznega sem prišla na začetku novembra, v varno hišo pa na koncu, 23. novembra sem bila pa sprejeta v varno hišo, pa do junija, 7 mesecev sem bila tam. Jaz mislim tako, če želiš prekiniti, če želiš iti naprej, da se, se da, ker smo ljudje in smo zmožni vsega, tako kot tistih grdih stvari tako tudi enih dobrih, lepih stvari, da se vse. V bistvu vmes podoživljaš, težko se je bilo navaditi tega življenja v varni hiši, večinskih otrok, različne smo si, različne situacije doživljale in tako. In tukaj se je videlo, veliko je bilo razlik med nami, med otroki tudi, dostikrat se je skregalo, je bilo tudi težko. Če povem en primer enega fantka, ki je potem izvajal nasilje tudi nad svojo mamo v hiši in smo vse me gledale in slišale in začneš nekako podoživljati tiste svoje stare zadeve, ko slišiš ob enajstih zvečer, ko v steno nekaj prileti in se zbudiš in misliš, da si tam spet, ker otrok tam meče stvari v steno, stole in ne vem kaj. Tako, da je v bistvu tudi ... ampak to je pač tako, nismo vsi isti, nismo niti vse iste mame, ne vzgajamo vse isto svojih otrok in je pač tako, tudi otrok je imel določene posledice, tudi M. je imela, moraš to sprejeti in se ne obremenjevati preveč, ti moraš gledati nase, sebi pomagati, sebe spodbujati in iti naprej in nekako porušiti te mostove, ki so bili grdi, da jih porušiš in greš naprej in misliš samo lepe stvari za naprej. On je bil potem še po telefonu zelo aktiven, s klicanjem, sporočili, celo enkrat pred službo, ker je on vedel, kje delam. V službi sem vse povedala, kaj se dogaja, tako da je moja šefica vedela, kaj se dogaja in direktor je vedel, če bi tak pa tak moški prišel, ker je to dom in so odprta vrata, dobro saj je receptor, varnostnik gor in dol, če on ne ve, kdo je ta človek, si lahko misli, da je to en svojec in sem opozorila kakšen je, koliko je visok, tako da so bili tudi oni pozorni. Enkrat je prišel in me je mislil s ceste ... hvala Bogu, ti, ko prideš v varno hišo, se naučiš tega načrta, plana, kaj narediti, če ga srečaš in on je vozil ..., hvala Bogu je na Brdu policija blizu in jaz njega nisem takoj opazila, jaz sem njega opazila v ogledalu, ker je za menoj vozil, ker nisem vedela, kakšen avto je imel, res nisem vedela, ker na zadnje kot se spomnim, je imel Tipota, Fiat Tipo, zdaj je bil s popolnoma drugim avtoma, sploh ne vem, ker sem bila čisto v šoku, v glavnem je vozil za mano in blenda in blenda, kao da hoče izsiliti, naj ustavim pa to in jaz sem takrat padla v ne vem kakšen feeling in sem peljala ravno proti policiji in je bila zelena luč oziroma rumena in zelena, tako nekako, v glavnem in jaz sem šibala na policijo in sem tam odprla vrata in sem avto pustila vse in luči, vrata odprta in direktno notri. Potem ta vratar na policiji, ki te takoj

sprejme: »Kaj je, kaj je?« »Zasleduje me, je ta pa ta.« In on je videl, da grem proti policiji in je on lepo obrnil in je šel v bistvu samo mimo, stran, mu ni ratalo. Sreča je, da je policija zraven, samo 5 minut stran od moje službe, kaj pa vem, lahko pa bi naredila kakšno neumnost, bi bila rdeča ali pa kaj in potem to razmišljaš, ko si čisto v šoku, pretresen, noge ... se ne spomnim čisto ničesar, ko sem jaz njega samo v ogledalo gledala, meni je tema ... ta načrt ... samo policija in nič drugega. Ampak sem že prej šla, mi je K. rekla, moja svetovalka, naj grem pogledat pot do policije, čeprav mi je znano, ampak vseeno, koliko približno bi potrebovalo, to vse te v hiši naučijo. M. jaz nisem nič prepisovala, s tem da sem tudi v šoli povedala kakšna je situacija razredničarki in v podaljšanem varstvu, ker je šola vedno do dveh in me je bilo tega tudi strah in takoj, ko sva midve šle od njega, takoj ko nama je začel po telefonu groziti, da naju bo našel, takrat sem bila še v kriznem, sem takoj obvestila in šolo in mene. Mislim, v službi, sva se zaščitili, mislim, da pred šolo on ni, no, ne vem, ali pa je, pa ni bilo nič očitnega. Batine so bile, zelo so bile batine, večkrat me je za lase pa ob tla, ob pločnik zunaj in tako sem bila večkrat brez las, tako da sem malo plešasta in potem sem te lase pobirala, ne vem, zakaj sem jih pobirala, jaz sem jih kar pobirala in jokala se, potem pa še kakšna brca kam in potem na silo v avto in jaz prosim, da ne bi šla v avto, da ne bi šla k njemu, da se ga bojim, da bi šla nekam daleč, da bi šla nekam po svoje. »Kaj je, kam boš pa šla, v avto.« In tudi besedno, zelo grde stvari, tako moje otroštvo, moja mladost, vse je tako žalil, mojo mamo, hotel me je narediti tako zelo nesposobno, ne, ne, ne, nesamozavestno, neodgovorno, hotel me je narediti tako majhno, tako zelo, zelo in potem mi je še začel, naj službo zamenjam, da naj ... kako sem bila pametna, da nisem, sem rekla: »Kaj naj zdaj službo menjam, M. ne bom prepisala.« To je bilo takrat, ko sva se preselila v Kranj. »Zakaj bi jo prepisala, že tako je bil zanjo šok, ker je okolje zamenjala. Tukaj v Ljubljani je imela prijatelje, sošolce vse blizu, tukaj v Kranju nobenega ne pozna.« Sem rekla: »Že ta selitev je dovolj velik šok zanjo, zakaj bi jo sedaj ... mogoče jo bom čez eno leto, dve.« Takrat še nisem vedela, kaj se bo dogajalo, na začetku, ko sva se preselila k njemu, mogoče malo kasneje, ko se navadi, spozna nove sosede, itak M. ne bom prepisala, sem si rekla, zakaj bi si službo menjala, itak mi je mimogrede, po avtocesti mi je 20 minut ali pa še manj, do Ljubljane in tako sem ga tako ... ampak sem jaz to res tako mislila, tako da mi je potem nehal težiti, da zamenjam službo, pa da M. prepisem, hvala Bogu, da nisem, da sem ostala tukaj, da je to to. Nisva bila poročena, on se je sicer hotel, ampak sem jaz rekla, da mi ta papir nič ne pomeni, ker sem bila poročena in se ne želim več, tako da potem ni več silil, njemu je bilo važno ... zdaj ko razmišljam, da ima nekoga doma, nad kom se lahko znaša, ker je bil on v družbi, njegovi družbi, kot zelo prijazen človek, za pogovor, zelo dober človek: »Saj spije kakšno pivo, kdo pa danes ne.« Te njegovi sosedi, prijatelji in tako, niso pa vedeli, kaj v resnici, kdo je, pošast je, tega pa niso in tako v bistvu potem nimaš nikomur kaj povedati, ker mi ne bi verjeli, enostavno mi ne bi verjeli. Edino mama, mama od njega doživlja neko takšno nasilje in psihično in fizično od njega, zelo je stara in zelo je bolna in ona je mene zelo razumela in ona je meni takoj rekla, da to ne bo dobro: »Si., to je bila napaka.« Ampak takrat pač drugače

razmišljaš, potem sem videla eno parkrat, kako se je do svoje mame obnašal: »Kar bejž, pa kaj delaš tukaj.« Ko je kar tako prišla, pa sem jo jaz povabila na kavo: »Pa kaj je zdaj, pa boš zdaj poslušala in boš okrog hodila in govorila.« Takšen je bil, malo mi je bilo potem ... saj sva z mojo svetovalko ... jaz sem potem malo menjala cifre in sem vse stike prekinila in s temi prijateljicami z Gorenjske, s prijateljicami, z vsemi sem prekinila stike, ki njega poznajo, ali pa kakšnega njegovega prijatelja, z vsemi sem prekinila stike. No, in od takrat, ko sem jaz to naredila, potem on moje cifre ni več dobil, njegova mama pa si je želela mojo cifro in jaz sem njej ... ona ima še zdaj mojo cifro in zdaj me že dolgo ni klicala, ampak takrat ko sem bila v hiši, me je eno parkrat klicala, kako je hudo in je jokala in da ne ve, kaj naj naredi in da ji venomer hodi po denar, psihiat in težit, nikjer ne dela, pa samo pije, pa cele žurke imajo dol, pa veliko enih ljudi, enih mladoletnic, pa ne vem vse kaj se dogaja tam. In jaz sem potem na sestanku, ki smo ga imeli v hiši, tako individualno s svetovalko, sem ji omenila, da mi je hudo za njo in je ona tudi anonimno prijavo naredila na kranjsko socialno delo, sicer ne vem kaj je bilo potem s tega, samo tako je zelo nevaren, zelo je nevaren svojim bližjim in tisti, ki mu niso tako blizu, do njih je zelo prijazen, zelo dober tako zelo ustrežljiv, ampak s temi svojimi bližnjimi pa je zelo grd. Zame je to psiho. Očeta je imel, oče je alkoholik in je imel tak grd odnos in do svoje žene in do okolice, zelo takšen negativenec je njegov oče, jaz si samo upam, da tega več ne bom srečala v svojem življenju. Samo mislim, da ne bom, ker sem zdaj bolj zrela, bi znala postavljati mejo, recimo, če bi se mi zgodila podobna situacija, bi jaz že prej prekinila, ker bi vedela točno, kam bi to pripeljalo. Če jaz ne bi prekinila, bi začutila in zaradi tega se zdaj ne bojim več toliko, niti ne razmišljam, mogoče nekoč in kdaj. Pa zelo te je strah, pa hitiš v službo, v šolo, pa venomer gledaš v vzvratno ogledalo in en strah je, nisi nikoli svoboden, ne moreš dihati normalno, venomer imaš nekaj. Sedaj sem stara 32 let, M. je v 4. razredu. M. se je začela tudi spreminjati. M. je postajala zelo tiha, vase se je zapirala, sploh se nisva več pogovarjali, to je bilo še tam, ko sva bila še pri njemu, zelo se je bala zame in potem si je včasih želela, da grem ... da prespim pri njej, ker je ona v svoji sobi spala in on ni dovolil in on mene kar za nogo in me vleče po tleh, kao: »Ti boš pri meni spala, ne pri svojem otroku.« In potem se še vrata zaprejo in si lahko misliš, kaj se je M. dogajalo, kaj se je meni dogajalo, tako da se je M. začela zapirati vase. Zelo rada je bila pri babici in dedku, preko tega partnerja, s katerim sem bila poročena, pri bivši tašči in tastu, rada se je odmaknila, meni pa je po eni strani bilo boljše, da je bila tam čez vikend, kot pa da gleda, potem ko sva midve šle, smo mi kar ... smo postali prijatelji s to bivšo taščo in tastom, sicer z bivšim možem nimam ne vem kakšnih stikov, pa on tudi zelo dela in se tudi po redko vidiva in se niti ne pokličeva. Bolj imata babica in dedek čez. Potem mi je bilo tisto obdobje kar nekako lažje, da je M. tam in da vsega tega ne gleda, da ne vidi, pravi dedi: »Bomo šli čez vikend v toplice, boš pripeljala M.« Jaz sem bila vesela, čeprav je bil moj otrok, da je bila prikrajšana za grozen vikend, ker so bili vikendi tudi mučni, ampak je bilo M. potem tudi strah zame, ker je točno vedela, kaj vse se lahko zgodi, ko sem prišla ponjo: »Samo, da si prišla pome.« Potem, ko sva se odločili, da greva od njega, da to ni to. Sploh

si ne smem dovoliti, niti sebi niti ... in potem, ko se je začel še na M., sem rekla: »Ne smem si tega dovoliti.« Saj verjetno je bila to fiksna ... pika na i, če ne bi bilo M., bi jaz mogoče še malo vztrajala, ampak ker je začel še M. ... še vanjo posegat, to pa tako ne bo šlo, to pa ne, njo pa morem zaščititi. Če mene je, ok, dobro, ni ok, sploh ni ok, ampak če nje ne bi bilo, bi mogoče jaz še kakšno leto trpela ali pa več. Jaz sem tako vesela, da obstajajo te varne hiše, te krizni centri, to je nekaj najboljšega, tega bi moglo biti več, ker so tu notri zaposleni ljudje, ki te razumejo, ki te spodbujajo, ki ti dajo samozavest, ki te dvigajo, ki te res res ... seveda, če ti to hočeš sprejeti, ljudje smo si različni, ženske smo si različne, ampak oni dajo zelo. Zdaj je odvisno od tebe, če boš sprejel ali boš ti to sprejel ali ne boš, če si ti še vedno z eno nogo zadaj, res vsaka čast, tega bi bilo treba več. Jaz in ta moja svetovalka sva se tako zbližali, da so bile potem, ko sem šla, solzice, ker se tako navežeš, ker vsako stvar, ko ti je hudo, ona ve, da ti je hudo, ve, da ti je hudo in da je nekaj narobe, sploh ji ni treba reči in ti da pravo besedo, pravi pogled in ti polepša dan, zato bi tega treba zelo, zelo več, teh hiš, pa tudi žensk ... pa tudi več reklam, ker nekatere ženske ne vejo, da to obstaja. Če je žensko sram iti v varno hišo, to ni zanjo rešitev, potem je nekaj narobe z njo, potem se verjetno nima preveč rada. Mene ni bilo nič sram, mene sploh ni zanimalo kam grem, samo, da grem, mene sploh ni zanimalo, kako bo to izgledalo, koliko nas bo, kaj se dela notri, mene ne zanima. Jaz sem rekla, da grem in sem šla. Jaz nisem vedela, ali bo soba fraj ali ne, jaz sem vedela ... jaz sem se pred 14 dnevi pozanimala samo za telefonske številke kriznih centrov, varnih hiš ne, samo za krizne centre iz interneta pri moji najboljši prijateljici, ki mi je vedno stala ob strani, njej sem se izpovedovala, ampak je ona meni vedno govorila, ampak se moraš to sam odločiti, izkusiti, ona je meni govorila, da to ni to, naj grem, ampak nisem. Jaz sem imela te številke skrite v predalu v avtu in tisti dan, v sredo, ko sva midve spakirale in sem potem, ko sem šla proti Ljubljani, poklicala, meni je bilo čisto vseeno, če eno noč v avtu prespim ali dve, meni je bilo vseeno, samo da grem stran, stran od tam, sploh nisem razmišljala, kaj bom zdaj, pa kaj bodo rekli, briga me, jaz grem rešiti sebe in svojega otroka in če ne bi bilo tisti večer fraj, pa bi bilo čez dan ali dva, ampak ne vem, šla bi do te svoje kolegice in tam bi prespala, čeprav bi bilo tam nevarno, ker je vedel, kje stanuje, ker me je tudi tam iskal, tam me je iskal eno trikrat, eno trikrat me je iskal, njej je težil. Govorim za tisti dan, ko sva šli, briga me, kje bi prespali, magari, če bi v avtu, samo da grem in tam sem se ustavila v Naklem na bencinski in sem poklicala in pravi: »Ja, da je fraj in naj prideva, kolikor hitro je lahko.« In sva se tudi s to dotično osebo dobile v xxx in nas je peljala tam in nato je bil sprejem in potem sva midve spale. Joj, kako sva medve spali, tako mirno, jaz že dolgo nisem tako dobro spala, tako sem se naspala, zjutraj sem se zbudila, kot da sem drug človek, nič glavobola, utrujenosti, medve sva spali kot dojenčka. Ko se lahko sprostiš, ko veš, da ne bo prišel, da ne bo ropotalo, da ne bom tepena, ni ga, sploh ga ni, kako je bilo to fajn. Naslednji dan, v četrtek, sem potem šla v službo, potem pa sem prosila svojo šefico, da mi da vikend, petek, soboto in nedeljo fraj, da bi ga nujno rabila in potlej sva bili cel vikend skupaj, pa sva spali, jedli, se cartali in sva bili samo jaz in ona. Telefon sem imela izklopljen, čisto izklopljen od vseh,

nobeden me takrat ni dobil, čisto sem ga izklopla, rekla sem, da hočem mir, nobenega ne rabim, jaz imam tukaj mir, tako olajšanje, veliko breme ti pade s hrbta. Zelo rad se je počutil močnega, pa zelo rad se je pred mano korajžil, ampak kaj češ, mene pihneš, pa padeš. V bistvu pa je bil čisto bogi, ampak jaz sem to šele pol dojela, s temi pogovori, ko sva ga analizirali s P., s to psihiatrinjo, prav analizirali sva ga, kakšen človek je in kako se mi je zagnusil, mislim, prav fuj. Kako sem jaz lahko bila sploh s takšnim človekom, sploh ni človek, sploh nima srca, duše, hrbtenice, to je en zmazek, je kao takšen, ampak nič ga ni, nič, ko da dol vse maske, ker ima toliko enih mask, ker je namazan z vsem, ampak za vsako stvar, za vsakega je drugačen, do mene je tak, do tebe bo tak, do onega bo tak, to so tako pretentani, sploh te narkomani bivši, ker on je moral lagati, da sploh preživijo, ker oni žicajo, pa za to drogo, ker on se mora znajt, da tisti šus dobi, to je on potem lahko sto in ena faca, glumijo. To sva midve vse preanalizirale. Shizofrenik totalni pa to in je zmožen tudi ubiti, pa to, da je kri po steni, je zanj ... on je frajer in tisto, če ne prebeli, še par dni gleda. Pride pa te izšamari, ne izšamari, izšamari te zelo, da ti ustnico prebije in vse, ampak dobro, mene ni slikal, B. je slikal njen bivši mož, on jo je pretepel in slikal, mene slikal ni, ampak se mi je smejal, bilo je zelo hudo. Bližnji niso imeli dobrega mnenja o njemu, ne, ne, res dober prijatelj ne, on sploh ni imel dobrega prijatelja, ker so si zelo ... samo pijejo skupaj, pa žurke imajo skupaj, ko pa rabi nekoga, da mu pomaga kaj, ne vem, da mu stroj pomaga ven odnesti ... On je bil tudi poročen, je imel ženo in eno punčko in ona je tudi šla od njega stran in on se je ločil, on je bil 2 leti ločen, nakar je mene spoznal in ona je šla stran, tudi verjetno zaradi tega, on je vedno govoril, da je ona ... in jaz sem rekla: »Pa zakaj te je pustila?« Pa na začetku, ko je bilo kot v pravljici med nama dvema: »Pa zakaj je tebe žena zapustila, saj si zelo v redu človek?« Govorim o začetku, ko sva se midva komaj spoznala, pa pravi on: »Veš, ona je tudi bila narkomanka bivša, to je bilo vse prehitro, ona je bila zmedena, v glavi ni bila čisto normalna in ni imela dobrega stila oblačenja.« In kar takšne, da ni bila čisto pri sebi, da je kar bluzila neki in da je bila ful napaka, da sta se poročila sploh, da je neki družino hotela naredit, kar je bilo kao zgodaj, ona je bila kao nekaj mesecev clean, kao brez droge in da je že zanosila in to je bilo to, pa potem je bila čisto zbluzena, pa depresija pa to in da on tega ni mogel prenašati in da sta pač šla narazen, to je on meni pravil. On je meni zelo poudarjal, da je bila ona tista, ki je bila vse kriva, da je kar šla, da je en dan kar šla brez listka, brez vsega in ko sva midve šle, sem mu kar napisala listek, sem mu napisala, da greva, da te stvari, ker je bilo ful mojih stvari, stroj, regal, spalnica, ker sem jaz iz Ljubljane tukaj ... jaz sem imela stanovanje čisto opremljeno, vse moje, sem mu pač rekla, da jih ne rabim, da mu jih podarim, samo naj me pusti na miru in je to to. In sva pač šle, nisem hotela v to sploh drezati in tudi sedaj, evo, so mi podarili, čeprav ima on moj stroj, dober stroj, pa ima televizijo, pa ima računalniško mizico, pa ima spalnico, pa ima dober jogi za 80 jurjev, naj ga ima, meni ne pomeni nič, bom z nule spet, čas bo že. To stanovanje sem našla s pomočjo varne hiše, trajalo je 2 meseca, ker je bilo urgentno, meni je avgusta potekla pogodba v varni hiši, nisem pa imela kam iti in v bistvu smo mi že skos delali na tem in sem jaz dala prošnjo za

neprofitno stanovanje in prošnjo za nujno bivalno enoto. Temu se reče nujna bivalna enota, s tem, da je maksimalna čakalna doba 22 mesecev, čakaš, ampak jaz ne bi mogla biti toliko časa v varni hiši, ker sem lahko samo 1 leto in potem so mi napisali v varni hiši prošnjo za pospešitev dodelitve stanovanja na stanovanjski sklad in jaz sem bila potem zelo vztrajna in s tem gospodom V., ki ima to čez, ki se s tem v bistvu ukvarja, dodeljuje, sva kar malo prijatelja postala. Jaz sem ga skos klicala, spraševala, kako je, a je mogoče že kaj fraj, da nimava kam iti, tako kot je pač bilo, tako sem ga poklicala enkrat na teden, šla do njega, v torek sem ga recimo poklicala, v četrtek sem šla do njega, toliko, da me je potem malo že imel čez glavo, ampak evo ga, dobili sva ga, junija sva ga dobili. Spomnim se, da sem šla iz službe in me kliče gospod V. in mi reče: »No, Si., zdaj pa imam dobro novico za vas.« Čeprav bi bila jaz lahko do avgusta tukaj, ampak tako se je pač izteklo, on je vedel pač, da moram jaz do avgusta iti ven in potem je on meni stoprocentno zagarantiral, da bom jaz do avgusta dobila nujno bivalno enoto z M. No, in on mene konec junija in mi reče: »Moram vam povedati dobro novico, pač boste prišli podpisati pogodbo in da vam damo ključe.« Jaz sem bila tako vesela, to je pogodba dokler ne rešiš stanovanjsko problematiko oziroma dokler ne dobiš neprofitnega stanovanja in zdaj dobro kaže. Gospod V. mi je rekel, da v roku 2, 3 let lahko računam na neprofitno, tisto pa je potem večje, ne vem, koliko je, 40 za mene in M., večje je, dobro nama kaže, s tem, ko sva to dobili, sva na konju, tako rekoč sem njihova, to spada pod stanovanjski sklad MOL, Mestna občina Ljubljana in oni te ne morejo ven vreči, ne morejo te vreči, kam te bodo vrgli, na cesto, ne morejo, edino, če bi na lotu zadela ali pa kaj podedovala, kar pa je nemogoče. Ne morem nič glede tega, razen, če si sama kakšno stanovanje najdem. Je pa to, čakaš pač, tudi po 6, 7 let čakajo notri, tako da v vsaki slabi stvari je tudi dobra stvar in s tem, kar mi je delal, s tem, ko sem šla od njega, je on meni dal možnost, da sem jaz spoznala dobre ljudi, drugačne ljudi, bolj prijazne, bolj razumevajoče, drugače gledam na svet oziroma na življenje, na dan zjutraj, ko se zbudim, če on ne bi tega delal, ne bi vedela tega, ali pa če bi on malo manj delal to, jaz bi še upala nekaj, tako da je bila to ena velika izkušnja. Z njim sem bila 2 leti, ne veliko, hitro je pokazal kakšen je. Zanimivo je, da je ta njegova žena, 3 leta je bila. Na začetku je bilo v redu, tukaj je bil 1 velik incident, klofuta je že bila tukaj v Ljubljani, z verižico me je porezal, kakšna klofutka je bila, to pa je bilo vse, če je tudi prišel domov pijan, je šel spat, me je pustil na miru, ni kaj dosti drezal, ni kaj dosti drezal vame. Imam nekaj poznanih, ki jih kar skrbi zame, se počutim varne ob njih, pa mi v bistvu niso ... ne vem, pravijo mi partner, pa moraš ... jaz se počutim ob prijatelju, prijateljici bolj varno, kot če bi bil moj fant, partner in tako jih pokličem: »Kako si, kaj delaš, a si v redu?« Pa je vse ok, ampak še vedno ... ne vem, pa kaj za popraviti, pa radiator mi ni nekaj delal, pa zrak ven spustiti, pa prijateljica tudi ne ve, pa daj enega kolega, M., pokliči, mogoče pa bo on vedel in on meni preko telefona daje navodila, kako naj jaz ... tako vedno, pozitivce sem spoznala, tisto prej je bilo vse negativno, moje otroštvo, mladost, mama, to je bila taka tema, negativa. Da, zdaj, ko sem šla od zadnje negative, to je ta psihopat, se mi zdi, da je sam sonček, da so sami dobri, prijazni ... mogoče pa je bila ena prelomnica v

življenju, konec bede, konec batine, konec žaljenja, konec vsega, zdaj pa bo vse drugače in je drugače in vem, da bo drugače, stremim k temu, ne gledam negativno sploh. Na Gorenjskem je bilo v redu 1 teden, 14 dni, takoj je pokazal svoj pravi obraz, svoj pravi jaz, zdaj pa sem jaz gazda, zdaj pa bo to tako in tako, šalico moraš tako dati, takšne zadeve, sva že začela tam, potem je začel, njegov oče ima brunarico tam oziroma en kontejner tam, vaški pijančki hodijo tja, službo je takoj pustil, je delal pri enem A., takoj naslednji dan, se ga je prejšnji večer napil, je poklical tja, takoj potem, ko smo se preselili tja, da pač ne bo več delal, da je v Kranju, da mu je predaleč in je takoj službo pustil in ratal čisto drug človek, ne moreš verjeti, čisto drugi človek je postal, pravi P., to je bil on, ne pa to, kar je on meni 1 leto. Dobro, ne čisto celo leto, 10, 11 mesecev kar mi je glumil, verjetno mu je bilo že toliko tega, da me je potem začel prepričevati, gremo se preseliti, po mojem je že bil toliko nabit, da je samo čakal, da bo tam eksplodiral, tukaj si ni upal, ker sem tukaj imela dobre sosede, dobre sosedske odnose. Tam, kjer sem z M. živela 5 let, kar mama in ate sem klicala, ker sta bila lastnika starejša gospa in gospod, bila sta zelo prijazna in si ni upal, po moje je kar po šivih pokal in potem, ko sem rekla: »Ok, gremo.« In ko smo se tam preselili, potem pa je eksplodiral, po mojem si tukaj ni upal, se je še toliko kontroliral, sem to jaz vse v glavi premlela, kako je to možno, da se to tako spremeni, kaj mu je bilo, ampak je bil v resnici to on, to ostalo, kar je bilo v Ljubljani so bile maskice, pa gluma, pretkanost, primitivnost ali kako bi se izrazila. On je verjetno še skos gor, mene je mama, jaz sem bila še v varni hiši takrat, to je bilo enega maja, ko sem govorila z njo, čudno zdaj me nič ne pokliče, mi je povedala, kaj se dogaja, da je ona čisto boga, da ima neke operacije spet, potem mi je začela o njem, kakšne žurke ima, koliko avtomobilov je zbil, ampak sem ji rekla, naj mi ne govori o njem, naj mi pove kaj o sebi, ne vem, če ji lahko jaz kako pomagam, čeprav ne vem kako bi ji lahko jaz pomagala, že s tem, ko vas poslušam, se mi zdi, da vam bo lažje, zato govorite. Ko ona začne govoriti, je vsaka potankost telesa, pa je zelo, zelo bolna, hrbtenica, kolki, operirana kolena, sladkorna, ful zdravil, pritisk, vse, ful bolna. Ne vem, kaj je bilo, po mojem, da je še tam, potem pa sem zvedela, da je bil tudi do drugih on že prej v mladosti nasilen, tako da nisem samo jaz bila ta žrtev, samo jaz takrat nisem verjela tega ne vem koliko. Ne moreš verjeti, jaz nisem mogla verjeti, kako so lahko ljudje pokvarjeni, jaz nisem tega doživela. Ok, imaš ti različne ljudi, predstavljaš si, da imaš ti otroka ... ne vem, ampak da lahko tako igra, ne vem, da lahko tako igra, kako, meni ni jasno in potem dojameš počasi, ko greš ven iz tega kroga, dokler si ti notri, ti tega ne vidiš in ko izstopiš ven, ko pogledaš, vidiš v kakem dreku si, v kakšnem breznu si, jaz sem hvala Bogu ven, izstopila sem in zdaj me ni več nič strah, pa prijatelji, prijateljice, imava svoje plane v življenju, jaz imam to izobrazbo, pa stanovanje večje, M. pač športnica, M. bo šla nekam v plesno šolo, pravi, da v šoli ni več dobro, ji je dolgčas in bi šla v Urško ali kam že, se bomo skušali z dedijem kaj domeniti, ker so finance problem iz moje strani, tako da dedi tukaj dosti pomaga kar se tiče M. Več bi moglo biti varnih hiš, država bi morala za to poskrbeti, ne si zatiskati oči. Jaz pravim, da je težje tem ženskam, ki imajo otroke s temi partnerji, saj je težko, ampak jaz z njim nimam popolnoma

nič, ne more me več izsiljevati za nič na svetu, ker mu nisem nič dolžna, še otrok nimava niti nič, ker je težko, da ti imaš otroka s takim človekom in so stiki in prej kot slej se vidiš in kar ne prekineš tega. On pa je tudi meni rekel, da se gre kao zdraviti v Begunje proti alkoholu, ker se je odločil, da se gre zdraviti, jaz o tem nič ne vem, jaz dobim en klic, zdravnik iz psihiatrične bolnišnice iz Begunj mene kliče, da so pač sprejeli pacienta tega pa tega, tega mojega partnerja bivšega in da je navedel moje podatke kot edine kontaktne osebe in bi on mene povabil na pogovor, da bi se midva pač pogovorila glede tega pacienta, mojega moža. Jaz sem bila takrat v varni hiši, toliko je hotel zmanipulirati, kao se grem zdraviti in jaz sem potem vse to ignorirala, tudi to sporočilo zdravnika, jaz sem vse ignorirala in vsa ta sporočila in klice, jaz sem vse to brisala ali pa dala potih, ko pa me je začelo motiti, sem zamenjala telefon. Ko oni dojamejo, poskušajo še na ta način, pokazati, da bo nekaj naredil, verjetno je bil samo dva dni noter, ravno toliko, da me je ta zdravnik poklical in je mogoče šel notri za par dni in je potem šel ven, ker je videl, da ni haska, da me niti na to foro ni mogel dobiti. Težko je, potem kar podoživljaš, podoživljaš to bolečino in težko je iti v detajle, podrobnosti. Pa ljubosumje, on je bil zelo ljubosumen, bolano ljubosumje. Greš v službo in tam te cel oddelek daje dol, to so stari ljudje, starostniki, onemogli, bolni, pa zakaj se tako rihtaš, pa zakaj ravno te kavbojke oprijete, se ne bi oblekla bolj širših, pa zakaj ravno te čevlje s peto in potem ti je en J. všeč, prijatelj, kao prijatelj, pa tako sva se zaštekala, pa malo pogovarjala, nisem bila mumija, saj drugače sem pa bila mumija, sem se bala, da ne bom kaj narobe rekla, z njim pa kar: »A ti je všeč, a te malo čudno gleda, saj te kar neki gleda.«